82. 90. 140. 180. 196. 226. 335.

I–IV

RESA

UTI

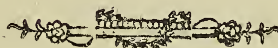
EUROPA, AFRICA, ASIA,

FÖRRÄTTAD

IFRÅN

ÅR 1770 TIL 1779.

RESA
UTI
EUROPA, AFRICA, ASIA,
FÖRRÄTTAD
ÅREN 1770—1779.

ANDRA DELEN,
INNEHÅLLANDE
TVÅNNE LÅNGA RESOR INÅT SÖDRA AFRICAS HÖRN, OCH SEDAN TIL ÖN JAVA, ÅREN 1773, 1774, 1775.

AF
CARL PETER THUNBERG,
RIDDARE AF KONGL. MAJ:TS WASA ORDEN, MED. DOCT. OCH BOTANIC. PROFESSOR, LEDAMOT AF FLERE IN- OCH UTLÄNDSKE ACADEMIER OCH LÄRDE SOCIETETER.

UPSALA,
TRYCKT HOS DIRECTEUR. JOH. EDMAN, 1789.

TIL

KONGL. MAJ:T

KONUNG

GUSTAF III.

STORMÄGTIGSTE
ALLERNÅDIGSTE
KONUNG!

Kunna de Folkslag med skål kallas mera lyckelige, hvars Gudalåra år san, hvars uplysning

år

år ren, och fom under råttvife och milde Regenter njuta frugten af fin flit, fin fvet och fin móda; få åger utan tvifvel Europa mycket fóreträde framfór de ófrige Delar af verlden, och Europeerne framfór de talrikafte Folkflag, fom bebo America, Africa och Afien, ehuru desfe ofta lefva i ófverflód bland de fkónafte och nyttigafte Naturens alfter: Folkflag, fom kånna intet, utom deras egit land, och i fin djupa okunnighet ej veta en gång nytja de åmnen, fom

når-

nårmaſt omgifva dem; ſom åga antingen få eller falſke begrep om det Gudavåſende, ſom de ſå fôrvåndt ſôka dyrka; ſom antingen åga ingen eller ſucka under den måſt deſpotiſka Regering; och ſom ej ſållan, under ſtôrſta oſåkerhet om lif och en ringa egendom, fôrſålde bortſlåpas til ånnu ſtôrre tyranni och olyckor.

Under loppet af mine Reſor har jag kaſtat upmårkſamme ôgon på deſſe olyckelige Sems

och

och CHAMS efterkommande, och budit til, at deröfver upresa en sanfärdig tekning. Låtjefulle och dumme, uti de hårligaste trakter på jordklotet, hafva de förekommit mig oftast beklagansvårde, någon gång föga höjde up öfver de oskålige djuren.

Vårdes, STORE KONUNG! med nådigt vålbehag anse och tillåta, at inför EDER KONGL. MAJ:TS ögon jag underdånigst framlägger denna Andra Delen af min Rese-Beskrifning, såsom en

en fortſåtning af mine öden: om Södra Africas inre och måſt okånde Lånder: ſamt om deſs åtſkillige alſter och Folkſlag.

Då jag anmårkt desſe Africas lånder ofta ganſka frugtbare och hårlige, under det blidaſte luftſtrek, men funnit deſs enfaldige Invånare nedſånkte i den djupaſte okunnighet och låtja, utan Gudadyrkan, utan Regering, utan Vetenſkaper och Seder; har jag uphöjt mine tackſåjelſer til Himmelens Gud, ſom

ſom låtit mig fødas i et Land, hvilket under GUSTAVERS Spira ſedt grundas ſin frihet, ſin lycka, ſin ſålhet, frit ifrån utlåndſkt ok, uplyſt af Vetenſkapers glans, och trygt under Viſe KONUNGARS och Lagars beſkyd.

Når kårleken til denna min ålſkade Foſterjord aldrig kunnat minſkas, aldrig af andre Lånders fördelar förſvagas, ſamt jag hunnit upnå den oſkatbara lyckan, at anſes vårdig EN STOR

och

och Mågtig KONUNGS Nåd; kan, under loppet af min öfriga lifstid, ingen önſkan vara högre, ingen ädlare för mig, än at altid, genom ſkickelighet och flit i mit kall, kunna viſa min underdåniga tackſamhet och rena vördnad emot den Visaste och Ädelmodigaste KONUNG, ſom mera igenom Sine Höge och Ovärderlige Egenſkaper, än igenom Thronens lyſande glans, tilvunnit Sig Svenſke Underſåtares hjertan

och

och Europas beundran. Med odődelig vőrdnad framhårdar,

STORMÅGTIGSTE ALLERNÅDIGSTE

KONUNG

EDER KONGL. MAJ:TS

aller-underdånigste och tropligtigste
tjånare och undersåte
CARL PETER THUNBERG.

FÖRETAL.

ANDRA DELEN af min Rese-Beskrifning får jag nu det nöjet at framlämna, under förhopning at den samma måtte kunna tilvinna sig åfven så många milde Domare, som den Första.

Uti denna, innehålles *vistandet* under en vinter, *på Cap; tvånne* långa *Resor inåt Öster och Norr* af Africas södra hörn; *Resan til Java;* och *vistandet uti Batavia.*

Uti

* * *   * * *

Uti början af detta hundrade tal i vår tideråkning, eller år 1705 utgafs utaf Herr Simon Melander, under Herr Professor Harald Vallerii Inseende i Upsala, en Disputation uti qvarto, om Caput Bonæ Spei. Den afhandlar, utom Goda Hopps uddens Låge och Geographiska beskrifning, åfven något om Invånarnes utseende, klådnad, lefnad, Religion, Fegering och seder, så mycket som sådane underråttelser, den tiden, kunnat komma til Europeernes kunskap; men den dervid bifogade Tabellen, på Capske Bergen, såsom i trå utskuren, år icke sårdeles prydelig. Sedan den tiden år mycket mera ljus utspridt öfver denna del af det vidlyftiga Africa, och ganska månge såkrare underråttelser om Land, Djur och Våxter updagade för den vetgirige och forskande Europèen.

Valentyn har åfven uti femte Delen af sit vidlyftiga verk lämnat un-

der-

derrättelse om den Södra Africas udde; men som han endast i förbifarten beset denna orten, har han blott af andras mer eller mindre tilförliteliga och sanfärdiga berättelser nödgats inhämta sine flåste kunskaper derom.

Herr Masson, en skickelig Engelsk Trägårdsmästare, som i mit sällskap gjorde bägge nyssnämde Resor inåt det mycket okända Africa, har väl vid sin hemkomst til Engeland, uti bref til då varande Præses uti Londonska Societeten Herr Pringel aflämnat en kort berättelse om bägge desse Resor, hvilken blifvit införd uti Philosophical Transactions Vol. 66, Anno 1776, P. I, pag. 268, tillika med berättelse om dess första Resa i sällskap med Herr Oldenburg. Men då denne berättelse är ganska kort, och Societetens Handlingar icke kunde emottaga någon fulständigare eller vidlyftigare, lärer min Rese-Beskrifning, i denna delen, icke kunna anses för öfverflödig.

* * * * * *

I et, så til ſägande, vildt och nåſtan öde land, ſom denna del af Africa är, har jag budit til, at måla Naturen ſådan, ſom den är, och ſom den viſat ſig för min upmärkſamhet. I ſynnerhet har jag beflitat mig om, at anmärka *Bergens* åtſkillige utſeenden, utſträckning, högd, hvarf och floar med mera, hvars kännedom ofta äfven ſå mycket gagnar Naturforſkaren, ſom hamnars belägenhet, utſeende och ankargrund, med flere omſtändigheter äro nödige, at kännas af en förſigtig Sjöman.

Utom de tvänne *Varma Bad*, ſom i förſta Delen omtalas, har jag här infört en kort beſkrifning på tvänne andra lika märkvärdiga Varma Hälſo-Brunnar uti Africanſke Bergen, hvilke man likväl aldrig hittils ännu ſedt, antingen rykande eller eldſprutande, äfven ſom ingen vet, at med ſäkerhet upgifva, det denna udde af verlden

den någonſin varit ſkakad af jordbåfning.

Likaſå har jag hår fåt meddela Låsaren underråttelſe om de beſynnerliga *Saltpannor*, ſom detta Landet åger, och ſom torde åga få ſine likar i verlden.

Anmårkningar om *Djuren*, deras fångſt, ſkada och nytta har jag ofta bifogat, utan at vela trötta Låsaren med deras vidlyftiga beſkrifningar, och andre Auctorers Synonymier och Hiſtorier.

Boſkaps-Sjukor, ofta ſårſkilde och olike andre Långers, har jag ſorgfålligt både anmårkt och i korthet beſkrifvit.

Åfven har jag i denna Delen, til ytterligare kånnedom af Månniſkoſlågtet, underſökt och afſkildrat *Hottentotternes* och andre *Indiſke Folkſlags Lefnad*, *Seder*, *Ceremonier*, *Bröllop*, *Begrafningar*, *Lekar*, *Muſik*, *Spel-inſtrumenter*,

 Vapn,

Vapn, *Språk* med mera; hvartil jag bifogat en kort underråttelse om *Capska Nybyggets anlågning*, *utbredande* och nuvarande *skick*, samt de åtskillige *Caravaner*, som tid efter annan, til landets underfökning, af Regering och Inbyggare blifvit företagne och anstålde.

Til *Hottentottiske* och *Maleiske Språken*, bågge nåstan lika okånde vid de Europeiske högre Lårosåten, har jag anvåndt några få blader. Desse kunna vål icke, hvarken roa eller gagna månge af mine GUNSTIGE LÅSARE; men jag har smickrat mig dermed, at de, åtminstone för några Språk-kunnige, icke skola vara aldeles onyttige eller obehagelige.

* * * * * *

Beskrifning om *ön Java* har vål VALENTYN förut i sit stora och vidlyftiga Historiska Verk om Ostindien uti Fjerde Delen, gifvit, åfven som flere andre Resande; men vid anståld jåm-

jämförelse lärer Läsaren nogsamt finna oss emellan en ganska stor och betydelig skilnad, emedan mine granskningar mera varit stälde derhän, at updaga och undersöka det vackra och nyttiga uti Naturen, samt främmande Folkslags lefnad och lynne.

Några få *Tabeller* har jag äfven fogat til denna Andra Delen af min Resa, för at bättre uplysa de Meubler och Vapn, som uti den samma beskrifvas. Uti Rese-Beskrifningar förekomma nogsamt store och stundom prågtige afteckningar utaf Slott, Palatser och andre prydelige Monumenter; men ofta saknas nödige figurer på Klädedrågter, Meubler, Mynt, Vapn och andre saker, som äro icke mindre angelägne at känna hos et främmande folkslag. Det är icke utan, at jag sjelf i denna omständighet så väl, som i flera andra, inset det myckna, som kunnat brista, både i anseende til

til Tabellernes finhet, pragt och fördelning. Det är icke eller utan, at jag önskat kunna utgifva mine Resor på et så väl för Nationen, som Auctor mera hedrande sätt, såsom en Kaptén Cook, och flere andre kunnat utgifva sine under de vidsträcktaste Resor mötande öden, och gjorde Anmärkningar; men dels har jag måst hafva alt afseende på sjelfva uplagan, at kunna utlämna den til lägsta pris, dels nödgas jag beklaga, at vid et annars så namnkunnigt och ansenligt Lärosäte, som Upsala är, icke gifves nu mera någon skickelig Graveur, och der man icke en gång kan erhålla en tjänlig och väl polerad kopparplåt. Under en smärtande åtanka af alt detta, har jag häldre velat, ehuru mindre fulkomligt, visa något, än aldeles intet i tekning, hvartil jag utvalt sådane saker, som hos andre Auctorer icke vetterligen förekomma.

De flere sorter af äldre och nyare mynt, som uti östra Indiens åtskil-

lige Riken förekomma, som få Resande omtala, och som af mig med mycken sorgfällighet och kostnad blifvit samlade, har jag här endast omnämdt eller korteligen beskrifvit, och velat spara deras aftekningar til en annan enskild och omständeligare afhandling.

Ehuru ämnet för min fjäder i denna Delen ofta varit i sig sjelf föga behageligt; har jag dock beflitat mig om, at göra berättelserne derom så angenäme, som möjeligt varit. Men på det, at sanningen dervid icke skulle lida, har jag häldre velat nytja en alfvarsammare, än en för mycket lekande Skrif-art: lika som Läkare, de der stundom sockra de bäskaste botemedel, men icke med för mycken sötma borttaga al deras hälsogifvande kraft.

* * *   * * *

Såsom *Ätbare* saker hos Hottentotterne förekomma i denna Delen: Cyanella capensis, Fenkol-roten, Iris edulis, Stapelia incarnata och articulata, Coloqvinten, Haliotis, Zamia caffra, Karup, Hottentots vatn-melon, Hydnora; och hos Indianerne åtskillige låckre *Frugter*, såsom: Ananas, Pisang, Gojavus, Carambola, Bilimbing, Manga, Mangostanos, Arbuser, Cocosnötter, Jambo, Rottingfrugten, Salac, Catappa, Papaija, Nanca, Annona, Boa Lansa, Nephelium, Solanum Melongena och Fogelnåsten.

Til *Sylt-saker och Krydder* nytjas af Indianerne: Betel, Arek, Spansk peppar, Schoenanthus-roten, Gurkmeja, Bambo-roten, Ingefåra, Cardimomer och Nellika-frugten.

At *släcka Torsten*, *låska* och *gifva Rus*, nytjas af några Hottentotter Mesembryanthemum emarcidum, Kameka, Gli och Vatn-melon.

Til

Til *hälsosamme Botemedel* tjäna: Viscum æthiopicum, Indigofera arborea, Boa ati, Dodonæa angustifolia, Jambolifera, Durio, Carambola, Bilimbing, Citrus decumanus; samt såsom et starkt *Förgift* Amaryllis disticha.

Uti Hushålningen, så väl hos Hottentotterne, som Indianerne, förekomma flere brukelige och nyttige saker, til exempel:

Til *Mattor*, at sitta på, til taktäckning, och til vagnars betäckande: Cyperus textilis och fina Rottingar.
Til *Lykta* i nödfall: Calabasser.
Til *Pilkoger:* Aloë dichotoma.
Til *Flugors fångande:* Flug-busken.
Til *Kol-bränning:* Mimosa nilotica, Protea grandiflora.
Til *Boge-trän:* Rhus.
Til *allehanda Meubler och Slögdverke*, månge sorter Trådslag i Africas skogar, såsom: Ilex crocea, Camassiehout, Roode Peer, Cuno-

nia, Ekebergia, Curtisia, Stinkhout, Olea europæa och capensis, Gardenia Thunbergia och Rothmannia, Hvit Essen, Royena villosa, Sophora capensis, Amandelhout, Mimosa nilotica, Leepelboom, Protea grandiflora och speciosa med flere.

Til *Fårgor:* Morinda citrifolia, Mangostanos frugtskal, Indigofera nila och Hibiscus Rosa sinensis.

* * *   * * *

Då man omtalar främmande Länder, händer altid, at sådane *ord* och *namn* förekomma, som icke kunna vara lika begripelige för alle. Desse har jag icke eller på Svenska kunnat tolka, eller altid tydeligen nog förmåt beskrifva. Några sådane har jag derföre trot mig här böra särskildt, så mycket möjeligen ske kunnat, utförligare förklara:

Eyland bemärker altid en Ö.

Ri-

Rivier kallas almånt en Å, Ålf eller Båck.

Valley år ej annat, ån en Å, ſom ſtundom år mycket bevåxt med hvaſs och på ſomlige ſtållen bredare, på andre åter ſmalare.

Brakt vatn kallas ſådant, ſom år ſtåndande i dålder eller på lågre ſtållen, och hyſer ſålta uti ſig, ſamt ſmakar mer eller mindre ſaltagtigt.

Drift kallas en Å-drift eller et ſådant ſtålle öfver någon rivier, der man har grundaſte vatnet, och der man ſåledes med åkdon kan komma öfver.

Dunor blifva kallade ſådane hafsſtrånder, ſom åga djup ſand eller flygſand, upkaſtad uti ſtörre eller mindre högar.

Bay beteknar altid någon ſtörre eller mindre inhamn, ſåſom Musſelbay.

Huk, ſom tillågges viſſe ord i åndan, ſåſom Moſterts-huk, betyder et ifrån bergen utſkjutande hörn.

Kloof

Kloof kallas en Dal eller ſådane klyfter i bergen, ſom antingen äro af Nybyggare bebodde eller tillåta någon möjelig öfverfart, antingen til häſt eller ockſå för något åkdon.

* * * * * *

Jag har i denna Andra Delen afſlutat Berättelſen om mit treåriga viſtande på Cap, om detta Landets fördelar i anſeende til climat och förbättring genom odling, ſamt om deſs uſle och medömkansvärde naturlige Infödingar, hvilke på det enklaſte och enfaldigaſte ſät tilbringa ſin lefnad och lifstid, föga olikt de, midt ibland dem varande, vilde djuren: utan någre vetenſkaper, konſter och nyttige inrättningar: utan ſamband med andre, än ſine närmaſte äfven ſå okunnige grannar: utan både handel och krig med Någrannar: utan någon kunſkap och begrep om både vår jords ſtorlek, utſeende och beſkaffenhet, ſamt de Himmelſke kroppar, ſom lyſa och fort-

fortſkrida öfver deras dumme hufvuden.

Nybygget, ſom dageligen af Europeer tilvåxer, år redan ganſka anſenligt; igenom deſs bemödande och flit likna flere orter redan et jordiſkt Paradis, och Landet frambringar en ſtor del af det, ſom fordras til lifvets underhål och behof. Icke deſto mindre ſaknas hår ånnu ganſka månge fördelar, dem Europa får hugna ſig af. I anſeende til ſjelfva landet, gifvas uti det inge, hvarken ſtörre eller mindre Inſjöar: inge ſegelbare Åar: inge andre Fiſkerier, ån de, ſom ſke vid hafsſtrånderne och åmynningarne: inge tilråckelige eller nödige Skogar: ingen enda behagelig Skogs-lund: inge gråsrike och blomſterfulle Ångar: inge Kalkberg: inge lönande Metaller: inge Våfſtolar eller Fabriker: inge Lårosåten eller Skolar: ingen Påſtgång: ingen Skjuts eller Herbergen; ja i et få vidt utſtråckt land ſaknas ånnu på månge ſtållen både Domare och Domſto-

ſtolar, både Präſter och Kyrkor, både Regn ifrån himmelen och Brunnar uti jorden, ſamt andre både gagnande och oumgängelige anſtalter, ſom nu och framdeles förtjäna en uplyſt och ömſint Regerings omtanka och åtgärd.

Blifve det ock altid en förnuftig Regerings oafbrutna omſorg, at ſå dela ſin kärlek emellan Compagniets Handels intresſe och Coloniens framtida beſtånd, at Nybyggarne med tiden, ganſka vida i landet utſpridde, ſkilde ifrån Staden, Kyrkan och Männiſkors omgänge, icke förfalla til för mycken lätja, okunnighet, Gudlöshet, oſeder och ſådan uſelhet, hvarigenom de omſider torde mera komma at likna Landets äldſte inbyggare, än den ſtam, hvarifrån de ſjelfve äga ſin uprinnelſe. Vare det beſtändigt en förſtändig Gouverneurs affigt, at ſå vårda den i främmande land utſpridda Chriſti hjord, at en Folkplantning, ſom nu på det högſta hedrar vårt tidehvarf och vårt ſlägte, icke vanſlägtas,

tas, och i en framtid blifver för honom en neslig förebråelse.

Skulle detta Nybygge, som ännu är Holländska Ostindiska Handels-Compagniet enskildt tilhörigt, och hvars land ännu är, i Nybyggarens hand, et lån af det samma, med tiden kunna förvärfva sig och vinna större friheter; så är ingen tvifvel, at ju det samma kan upbringas til ännu större välmåga, anseende och styrka, igenom flere nyttige inrätningar inom det: genom tillåten sjöfart, til rörelsens befordran på egne kuster: samt en ökad export af egne Producter, til utbyte af andre, för landet nödvändige varor.

Figurernes Förklaring.

Tab. 1.

Fig. 1. Et Caffers HALSBAND af Snäckor med et vidhängande Sköldpadſkal.
2. En Javanſk KRIS uti ſin ſkida inneſluten.
3. Hottentotternes ſpel-Inſtrument, KORÀ kalladt.

Tab. 2.

Fig. 1. En WUDONG eller Javanſk Knif, uti ſin ſkida inneſluten.
2. Bladet af WUDONG, dragen ur ſin ſkida.
3. En Javanſk KRIS, ſom är rät och dragen ur ſin ſkida, ſamt damaſerad.
4. En Javanſk KRIS, ſlingrad och dragen ur ſin ſkida.
5, 6. Javanſk BADI eller Dolk med ſin ſkida.

Tab. 3.

Fig. 1, 2. Javanſk SABEL, uti ſin ſkida inneſluten och utdragen ur den ſamma.
3. Et Hottentots PÅRLBAND af olika färgade Glaspårlor, at båras omkring halſen.

Tab. 4.

Fig. 1. Et Hottentots PÅRLBAND, at båras omkring lifvet, utaf olika färgade cylindriſke glas.
2. Hottentots PÅRLBAND af Glaspårlor, åtſkilligt färgade.
3. Pinang SAX.

Med en ſå ringa utruſtning, ſom den förut nämnde, hade jag, i et ſå bergigt och öde land, ſom Africa är, föreſatt mig, icke mindre, än at denna ſommar göra en Reſa, Nordoſt ut, ända långſt bort til Snöbergen, och at förſt ſtälla koſan Norr ut, ſamt ſedan öfver Camdebo, och andre måſt obebodde trakter, utan at taga den genaſte och måſt banade vägen.

Föreſatſen var väl något öfverdrifven; men jag ville dock icke lämna den oförſökt, hälſt det kunde vara mig lika mycket, hvad orter af landet jag

håldst besökte, endast jag hade tilfälle komma til sådane, som jag förut ej sedt och at samla der förut okånde djur och våxter.

Med mit Rese-Sållskap begaf jag mig altså på vågen ifrån Cap, *den* 11 *September* 1773, och ankom först til Compagniets Post JEAN BESIS Kraal, sedan til Rietvalley, en gård, der endast kor hållas til Gouverneurens tjånst, och der smör kernas för dess bord, som hvarje vecka fårskt införes derifrån til Staden. För denna orsaken skul var det förbudit, för alle Resande, som kommo at fårdas åt denne trakten, at i fålten häromkring beta både sine Håstar och Oxar. Hela Africa år annars lika som en Almånning, så at Resande, hvar de behaga, utspånna och låta sine kreatur beta uti fålten.

Til höger lågo, under förbi resan, Tigerbergen och til vånster Blåbergen (*Blauwe Bergen*), hvars ena ånda vi öfverredo; desse hafva några sandhögar fram för sig, innan de börja, och åga aldeles inge stenar synlige, så at de til större delen torde vara endast store sandhögar, tilkomne af yrsand ifrån hamnen.

Hela

Hela landet var mycket sandigt med dunor och månge vatn-pussar (*valley*), hvilke denne tiden stått långe af vinter-regnet fylde med vatn, och började nu frambringa godt gräs til foder för boskapen. Endast Hornboskap ägdes derföre hårstädes på gårdarne, och föga hvete såddes, men intet vin bereddes hår. Vatnet år oftast saltaktigt och de måste månader af året i föga myckenhet.

Vatn-Skölpaddor funnos hår och der i pussarne, och stundom hades några i husen uti et glas med vatn, för at således föras til andre orter. Emot regnvåder sades Skölpaddorna altid stiga högre up i glaset.

Emot aftonen ankommo vi til Fru MÜLLERS gård.

Ibland buskarne uti sandfälten sågos ofta Land-Skölpaddor krålla, och Döttrarne i huset, hade igenom Slafvarne låtit håmta åtskilliga större och mindre deraf hem, för at åtas. Testudo pusilla var almånnast, som nu stektes och åts. Jag smög mig ut i Köket, för at se beredningen deraf och fann, at flickorna vore nog obarmhertiga, för at på de glödande kolen lägga Skölpaddan vid-

 öpen,

öpen, at spratlande med fötter och hufvud stekas aldeles lefvande, tils den af hettan omsider sprack. Äggen, til et ansenligt antal, bestående af blotta gulan, voro de läckraste och begärligaste.

Fenkol-roten blef stekt och äten på samma sätt, som Anis-roten.

Lökarne af en Svärds-Lilja (*Iris edulis*), som i desse fält våxte ganska ymnigt och förändrade sig med hvita, gula och blå blomor, hämtades mycket utaf Slafvarne. De åtos både stekte och kokte, samt stufvade med mjölk och förekommo mig både angenäme til smaken, och födande.

Den 13, ankommo vi til Compagniets Post uti Groene kloof, sedan vi under vägen farit förbi Dassenberg, Burgerspost och Groene kloofs berg. På Burgers-post, lika som på Koberg, ligger en Canon bredevid en hög flaggstång, som tjänar vid åkommen fara, at upboda Landtmannen ifrån denna sidan til Cap.

Landet var här fult af dunor och djup sand, som gjorde vägarna ganska tunga.

Husen bygdes här utaf obränd lera, i

i brist på ved, men slagen likvål i rutor, såsom tegel och något torkad förut i luften.

Piss-Sjukan var gångse hos Boskapen. Den botades med et strå, som staks i röret, hvarmed gruset af Euphorbiæ kådan, som satt sig der, som en kalk, blef lösrifvit. Denna operation var dock i början blodig. Det berättades för såkert, at om Stämman på det våta ej botades, skulle blåsan spricka, icke af kådans skårpa, utan af urinens myckenhet och påtrångande.

Efter några dagars hvila, reste vi til håst, til Gansekraal och ned til sjöstranden.

Haliotis (*en Snäcka*) fångades der på klipporne, koktes och åts, lika som Muslor.

Både den blåsiga, och den hvita Sandmulvadan, (*Marmota capensis* och *africana*) uppehöllo sig uti sandfälten, och berättades göra skada i trägårdarne. Den fångas antingen med en fålla eller också med grafning, då man nemligen först grafver en grop fram för den, och sedan bak efter den samma; eller också

tilstoppas öpningen bak efter den, och sedan gräfves emot hänne.

Kol, som likvål i detta ved-fattiga landet mycket sällan tilverkas, och måst hitföras ifrån Europa til Smedernes behof, såg jag här brännas på följande sätt: Veden sattes på ända, efter vanligheten, dock så, at de smalare vedpinnar blandades emellan de större. Omkring denne trafven sattes sedan säf, och derutomkring lades torf. I midten och åfven omkring kanterne sattes tjärved, hvarmed kol-milan antändes. Efter antändningen täcktes aldra öfverst öpningen vål til med torf. Rundt omkring sjelfva foten lämnades åtskillige draghol, som efterhand tiltäptes, då elden begynte slå ut, och sidorne tilpackades småningom och efter hand. När bränningen efter några dagar var slutad, öpnades kolmilan, och den eld, som ännu fans qvar, släktes vål ut med vatn. Hela kolmilan var likvål ej större, än en höstack.

Den Bucku, (*Diosma*) som Hottentotterne här samlat, torkades först i skuggan, och sedan öfver elden, innan den pulveriserades.

Salt-

Saltpannan, som låg et stycke ifrån hafsstranden, besökte jag åfven. Den stod nu full utaf vatn. Saltpannor kallas här i landet stora och salta vatnsamlingar, som småningom, efter vinterregnet utdunsta och nedfålla et salt, som håmtas af Landtmannen, och brukas i dess hushålning. Saltet, som af Colonisterne i hela landet förbrukas, tilverkas sålunda af naturen, utan någon konstens åtgjård. När vintren gåt til ånda, och regntiden åfven år förbi, utdunstar vatnet ymnigt, dels af den starka solhettan, dels af de håftigt blåsande vindar, och saltet crystalliseras samt nedfålles til botnen. Starkaste crystallisation sker uti November och December månader, och det midt på dagen emellan klåckan 10 och 3. Under den tiden ses tydeligen, huru saltet, som en grådda, crystalliseras förft på ytan, innan det af sin tyngd sjunker ned. Denna skorpa af saltet år mycket fin och ger et fint salt, som bör samlas, så fort det crystalliseras, och af sydost vinden drifves til Nordvåstra sidan. Sker det icke, faller den i flere varf ned, och gör en tjock bådd af gröfre salt, som år grofgrynigt, ofta gråt af iblandad orenlighet, och nytjas til insaltning af fisk och kötvaror. Det fina sal-

tet deremot år både hvitare och renare, samt nytjas endast på bordet, och til insaltning af fårskt smör.

Den 19 *Septemb.* afreste vi ifrån Groene kloof, lämnande til höger den bergssträcka, som kallades Burgers post och til vånster Groene kloofs berg. Framför oss hade vi Reebockskop något til höger, och framföre det Konterberg, bakom hvilket Babiansberg sågs ligga.

Sedan vi kommit igenom desse bergen til flåta fåltet, syntes Ribeck-Castel, Vier en tvintig Riviersberg och Picketberg, samt et ymnigt förråd af Rhebåckar (*Capra*), Hartebeestar, (*Capra dorcas*), Stenbåckar (*Capra grimmia*), och Dykarebåckar (*Duykers*, *Capra*), utom Korrhanar och Strutsar.

Vi redo förbi Papenkuyls-fontain och Uylekraal, til Jan Slabberts gård.

Den 22, ankommo vi til Saldahna bay, som åger månge öar och farlige grund. Några stållen åga endast 3 famnars vatn. På Ön Fundling tilredes tran af Skålar uti lerpannor, i hvilke den först för solens hetta stålles til utdunstning. Sedan kokas den först med ved, uti en kittel, och sedan med det

det fettet, som ej kan utsmåltas. Flere ôar ligga bredevid denna hamnen, såsom Fundling, Taxen-eyland, Jutland med sine store stenhôgar, Meuwen-eyland, Dassen-eyland och Schapen-eyland, hvilka alla åro mycket steniga och svåra, at med fartyg, fôr sine klippor lågga-til.

På Taxen-eyland finnas Caniner, til en ganska stor myckenhet fôrôkade, sedan de blifvit hitfôrde och utplanterade.

Dassen-eyland år i synnerhet et almånt hemvist fôr Pingviner (*Diomedea*) et slag af sjôfoglar, som aldeles icke kunna flyga, men dyka så mycket båttre, och fôrnôta sin måsta tid ut på hafvet.

Skepp inlôpa sållan i denna hamnen, och ej andre, ån de, som seglat fôr lågt under landet, at de ej kunna hinna up til Capska redden. Hamnen går i bukter och flere vindar fordras fôr Skeppen, då de skola segla utur den samma.

Den 28, fortsattes Resan til Witte klipp, en gård, tilhôrig TOBIAS MOSTERT. Gården hade fåt sit namn af et litet berg eller stor enstaka klippa, lagom hôg, som låg der bredevid, och var besynnerlig med sina nakna och bara hållar, de der voro helt hvita, icke

såsom på orten troddes, af kalk, utan utaf (*Byssus lactea*) en hvit måssa. Framtil emot gården hade den en stor, nåstan månlik hola, med liksom et hvälft tak. Denna synnerliga hola var det ganska svårt, at komma til, emedan bergsklippan framföre den var icke allenast mycket brant, utan också kulrig, samt helt glatt, utom några strimor, längs nedåt löpande och formerade utaf regnvatn. Min hog lekte icke desto mindre på dess visiterande, emedan jag såg åtskillige svalor flyga dit, som der ågde sine bon och jag gissade, at några rare våxter torde åfven inqvarterat sig der. Jag afklädde mig derföre både strumpor och skor, och hant åndteligen barfota lyckeligen upkomma, men hade mera svårighet at komma ned igen, sittande åkande samma våg utföre, emedan ingen annan utvåg fans, antingen upåt, eller åt sidorne. Holan, som förmodeligen sållan lårer emottaga sådane besök, hade utom en död och nedfallen svala (*Hirundo apus*), sin besynnerliga skapnad och svåra tilträde, ingen ting mårkvårdigt. Holan var omtrent tjugu alnar ifrån klippans fot, och nåstan midt på sjelfva klippan, af et par famnars vidd och högd.

Strut-

Strutsar voro ganska almänne häromkring. En Hane sades bygga tilhopa med tre eller fyra honor, som tilsammans vårpa 20 à 30 ägg, hvarpå de skola ymsom ligga, uti et bo, som de med trampning formerat i sanden.

Vilde Hundar kallades här Jackhalsen eller Simsons Råf, och uppehöllo sig i desse fält, uti store troppar. De fångade mycket af de härvarande vilde Bäckar, äfven som af Strutsar, efter hvilke de hålla likasom ordentelige skall, så at de omringa först djuren på långre afstånd, och nalkas dem sedan närmare. De gjorde också stundom mycken skada på Landtmannens fårahjordar, deräst de icke sorgfälligt vårdades och vallhjonen voro försedde med skjutgevär.

Det är endast om våren, och i början af sommaren, som desse läge sandfälten äro beprydde med blomor. Sedan torkan och sydostvinden börjat taga öfverhand, utspridas deras frön snart uti fälten, ofta innan de hunnit väl mogna. För denna orsaken nödgades jag oftast samla frön til Europas Botaniske Trägårdar, i synnerhet af de annuelle växterne, omogne, och låta dem

uti

uti papper inlagde torka, och mogna efter åt.

Den 30, redo vi til Honingklipp, en gård, tilhörig NICOLAUS KLEIN.

Kråkorne (*Corvus Hottentottus*) sågos hår sitta på korne, och på ryggen afplåcka (*Acari*) flåtten, som stundom plågade dem rått mycket. De hade också hår den ovanan, at plåcka hvetet utur åkrarne, straxt efter det blifvit utsådt.

En (*Greis-Bock*, *Capra*) grå Båck, af et medelmåttigt Lams storlek, ågdes hår tam, och hade blifvit fångad uti sandfåltet. Så vål denne, som den så kallade Stenbåcken sades göma undan hufvudet, och inbilla sig då, at ingen skal kunna se honom; derföre ock desse icke gerna upspringa utur buskarne förr, ån man kommit helt nåra in på dem.

Buskaget uti sandfålten bestod endast af små och fine buskaktige våxter, af en eller högst två alnars högd. De ågde oftast så smala stammar och grenar, at de ej tjånte til brånsle, men gåfvo likvål tilråckelige gömstållen åt allehanda vildt. För mig voro desse ej sållan besvårlige, i det jag uti dem ofta ej

kun-

kunde igenfinna de små foglar, som på dess svigtande toppar af mig blifvit skutne, och emellan dess grenar döde nederfallit.

Vidare fortsatte vi resan förbi Patrysberg, til PETER LOSPERS gård, kallad Rosendal.

October den 1, reste vi vidare til en annan LOSPERS gård. Landet, som här var belägit emellan Saldahna och St. Helenæ bay, icke långt ifrån hafsstranden, var lågt, fult med dunor och rikt på vatngölar (*valley*), som af vinterregnet och Bergrivier nu voro öfversvåmmade.

Den 2, årnade vi oss vål til Bergrivier, men kunde för vatnets myckenhet i nämnde gölor, ej komma dit, ej eller til MELKS gård, til hvilken annars man öfver rivieret fårdas med båt. Vi nödgades altså nu resa til BRANDTS gård vid Zoutrivier, och derifrån til en dess Sons hemman vid Matjes fontain.

Zout-rivier år hår en hel annan, ån den, som ligger nåra intil Cap, och som fåt lika namn, för sit salta vatn. Det hånder icke sållan, at både öar, berg och åfven hemman, på sårskilde stållen få

så samma namn, hvilket förorsakar mycken oreda i detta landets Geographie. Hvad hemmanen angår, hvars namngifvande föreslås af Landtmannen, och vinner stadfästelse af Regeringen, skulle de nogsamt kunna förses med tjänlige och redige namn, om Gouverneuren något mera vårdade sig om et så stort och utbredt nybygge, som detta, hvars Landsträckor mångfaldige gånger öfvergå i storlek de sju förenade Nederländerne uti Europa. Men då både denne Africas i hafvet utskjutande udde, och Staden, samt hela Colonien ännu i almänhet kallas för Cap och Staden således, ehuru anlagd för snart 150 år sedan, ännu ej fåt något enskildt namn, som nogsamt tilkänna gifver både mycken sorglöshet och slät Police, så år ej underligt, om hemmanen ofta bekomma de orimeligaste namn.

Hottentotterne ägde omkring benen en sådan mängd af läder-remar, at de räkte stundom öfver sjelfva vadorne, så at de derigenom voro väl friade ifrån giftige ormars bett, för hvilke jag tämeligen sannolikt gissade, at de här å orten brukade dem.

Guld-

Guldfinken (*Loxia orix*) sades först åta bloman uti hvetet (*antheræ tritici*), och sedan sjelfva kornen. Den hölt sig hår uti oråkneliga skaror, i synnerhet vid de åar, som voro bevåxte med en hög såf, på hvilken den hade bygt sine nåsten, och hvarifrån dess qvittrande i synnerhet emot aftonen, då månge hemkommo, hördes lång våg. Honan sågs altid grå; men ifrån Julii månad til Januarii, framkommo sinåningom Hanens blodröda fjådrar. Denne fogel år något mindre ån Loxia capensis och har åfven mindre, helt gröne ågg, då deremot Loxia capensis har grå ågg med svarta flåckar och något större. Denne fogel år annars som hela Domherreslågtet, ganska dum, och derföre få mycket svårare, at skråma ifrån hvetåkrarne, der mångden af denne fogel ofta gör Landtmannen betydelig skada. Skjutas de med bössa, hvaraf månge gemenligen falla för hvart skott, så flyga de andre straxt dit igen, och sky icke för någon fara.

Korrhanarne mårktes hår åta blomknopparne af Cotula turbinata, som våxte almån i alle låge sandfålt.

Den 3, ankommo vi til Floris Fischers gård. Ånda ifrån Groene kloof, och

och ån vidare utåt kallades detta landet Swartland, som äger sin egen Kyrka. På tredje året nu, sedan Kyrkoherdens död, hade här varit vacance, utan at någon annan ifrån Holland hunnit ankomma. En gång i månaden hölts här likvål Predikan af en Pråst ifrån Staden. Bönderne hade lång våg til Kyrkan, och stundom tvånne dagars resa.

Vi redo vidare *den* 5, up åt landet, långs efter och förbi Swarte Berg, til Stoffel Smidt. Dunorne började nu tryta, och landet blifva både högre och fastare.

Roflök (*Raapuyntjes, Cyanella capensis*), kallades en lökfort, som här stektes och åts af Landtmannen.

Viscum æthiopicum brukades emot Diarrhoe, och nytjades åfven annars, som thé, til at drickas.

Den 6, ankommo vi til den unge Slabbert, och hade bakom ofs til vånster Picketberg.

När man år uti Cap, tycker man sig se en sammanhångande stråcka af berg, liggande framföre sig; men igenom denna

ha resa fant jag, at de äro åtskilde och ligga tillika uti flere rader.

Ribeck-Kastel är en bergsrygg, som utsträcker sig ifrån öster til väster, deräst Swarte-Berg ändar den sträckan. Desse gå altså icke aldeles parallelt med den långre up liggande långa bergsraden.

Vi begåfvo oss vidare til en Sadelmakares CORNELIS GOSENS gård, hvaräst jag nödgades lämna en af mine oxar, som blifvit halt uti höften och oskickelig til resans fortsättande.

Den stora Berg-rivier, som vi nu uphunnit, var af det myckna falna regnet ganska hög, och kunde ingalunda öfverfaras med vagn på vanligt stålle vid Vleermuys driften; utan

Den 7, passerade vi öfver honom med fårgan vid PIT. JUBERS gård.

Denne mannen håller altid fårgan vid magt och i gång, samt undfår derföre en vacker summa penningar årligen, nemligen 8 gyllen af hvarje bondgård, som är belägen å andra sidan, samt dessutom särskild betalning af alle andre, som fårdas deröfver. Alle bondhemman deltaga lika uti fårgans under-

hållande, antingen de äro store eller små, rikare eller fattigare, och antingen bönderne nytja den eller icke, ofta eller sällan. Det händer, at flere bönder aldrig nytja den, utan resa den tiden up til Staden med sine varor om sommaren, då vatnet i denna åen är lågt och då de med vagn lätteligen komma öfver å-driften.

Härifrån styrde vi vår kosa til JOHANNES LIEBENBERG, hvaråst nu begynte visa sig både Vingårdar och Trägårdar med Citron-och Appelsin-trän. Vägen var nu fulkomligen hård, bestående af rödaktige klippor, och fältet nog gräs-rikt.

Den 8, fortredo vi til CHRISTIAN LIEBENBERGS gård, och *den* 9, til GERT KEMP vid Dassi klipp, samt sedan förbi FREDRIK LIEBENBERG, öfver den svåra Kartous Bergsklofven, til VILHELM BURGER, dit vi om aftonen, både våte och häpne ankommo; våte af et hållande regn, som under hela passaden öfver berget genomblötte oss, och häpne öfver en den svåraste och brantaste våg, vi någonsin set, och den få människor, utan at färdas den, kunna göra sig något rätt begrep om. Kartous

kloof,

kloof, som går öfver samma bergsstråcka, som Rode Sands kloof, men närmare nedåt norra ändan, anses ocksåaf Landtmannen för en af de svåraste vägar öfver Africas berg. På västra sidan är den ej mycket hög, eller särdeles svår, men blir deremot så mycket förskråckeligare på den östra sidan, der den är ganska brant, der vägen är både stenig och smal, och der på vänstra sidan visar sig en afgrund af djup nedan före. En enda hand breds misskörning hårstådes, sätter vagn, oxar och kusk i yttersta äfventyr. Öfverfarten blef ock nu så mycket farligare, som vägen af regnet var hal och kreaturen lätteligen halkade. Bondgården låg straxt nedan före vid bergets fot, der både Bonden och dess Hustru stodo förvånade öfver sine främmande gästers oförmodade ankomst, til et sådant ställe och i sådant väder.

Landet är lika som Rode Sand, en bred dal, omgifven med berg, icke allenast å ymse sidor, utan också vid bägge dess ändar, vatnad af en å, som kallas Olyfants rivier, och mycket gräsrik. Ifrån Rode Sand är den aldeles afsöndrad med Winterhoeks och andre til-

ſtötande berg. Den är ſå vida olika Rode Sand, ſom detta landet är ganſka mycket lågare, och äfven anſenligen ſmalare, endaſt af några böſſeſkots bred.

Den 10, glade, at efter en ſå vådelig reſa, äga våre åkdon i behåll, förfogade vi oſs längre nedåt til SKALK BURGER, och reſte öfver Olyfants rivier, ſom vi ſedan lämnade til vänſter.

Sedan vi något litet frukoſterat, begåfvo vi oſs til Varma Badet, ſom låg et ſtycke ifrån gården, at beſe det ſamma. Vägen dit var ganſka ſank, vatnſjuk och beſvärlig, innan vi hunno närmare up til bergsfoten.

Detta Olyfants Varma Bad, kallas ockſå Engela Badet, efter en Fiſcal ENGELMAN, ſom förſt lätit uprenſa det, och bygga på Compagniets koſtnad, et anſtändigt och vackert ſtenhus, til beqvämlighet för dem, ſom nytja badet. Käll-ådrorne upkomma på öſtra ſidan af den långa bergs-raden, något högt ifrån ſjelfva bergsfoten, och det i en klof, ſom går ſnedt emot ſöder inåt, och formerar der en tvårklof. Ådrorne äro flere, men i ſynnerhet trenne, ſom förnämligaſt leda ſit vatn in uti flere

ſmå

små hyttor, sårskilde för Colonister, för Slafvar och för Hottentotter. Uti alle desse voro tre eller fyra trappor ned uti vatnet, på hvilke de badande efter behag kunde sitta och tillika et golf på ena sidan, der de badande kunde ligga under svetningen. Vatnet var hårståndes icke kokhett, utan endast ljumt, hade ingen smak, satte ingen ochra eller annat sediment, utan ägde endast en (*Conferva*) grön våxt i sine rånnilar. Sålunda ligger det på samma sida af samma bergsrad, och år af samma art, som det förut p. 184, beskrefne Brand-Valleys varma badet. Man kan med detta vatn, lika som med det förra, tvåtta linklåder, utan at det flåckar, och koka mat, utan at den deraf får någon osmak. Den blå fårgen på socker-papper förändras icke af det samma.

Vid gårdarne hårstådes ägdes både Vin-och Frugt-Trågårdar, samt för boskapen skönt bete.

Bergen til höger skilde Båcke-fält ifrån denna dalen, och tycktes utgöra fem betydande ryggar, skilde åt med djupa dalar, som efter de skott, vi der lossade, gåfvo itererade Echo, lika som efter åskan. Et platt och högt berg med

tvånne hufvuden vid sidorne, kallades här lilla Taffelberg.

Den 11, redo vi förbi ANDERS LUBBES gård til en gård, som tilhörde PIT. GAUS.

Lejon och andre odjur voro nu mera så förjagade och skrämde ifrån desse Bergstrakter, at Landtmannen sällan hade besök af dem. Landtmannen betalar dock ännu til Compagniet en gammal skatt, som kallas Lejon och Tigerpenningar. Denna betaltes af hvarje Borgare med 4 R:sdr, för Lejon, och 2 gyllen för Tiger-hjelp, af hvilken Cassa den tiden, då landets upodlingar utvidgades, och odjur mycket hindrade och oroade Colonisten, et vist præmium betaltes åt den, som sköt eller fångade något af desse djuren. I början betalte Regeringen 16 R:sdr. för et Lejon, och 10 Gyll. för en Tiger. Sedan blef summan så förminskad, at för en Lejonhud betaltes 10 R:dr. och för en Tigerhud endast 6 Gyll. Nu mera, sedan desse odjuren uti största delen af Colonien blifvit så utödde, at de sällan eller aldrig mera låta se sig, betaltes intet præmium vidare derföre åt de långst bort boende nybyggare, som endast ofredas af dem, der-

deråst de icke upföra, och upvisa i Cap sjelfve odjuren lefvande, som icke möjeligen låter sig göra. Denna til et visst åndamål inrättade Skatten uphörer likvål icke, sedan åndamålet är vunnit, och orsaken uphört, utan har iklådt sig samma natur, som Skatt och Cassor på månge andre ställen.

Utom den Skatt, som Landtmannen årligen betalar för sit hemman, betalar han ockſå för Vaxljus årligen 4 R:sdr., för hvarje Håst 1 Holländsk styfver, och för hvarje hundrade Får 1 Gyllen. Lika så betalas af hvarje Borgare, fattig och rik, han må åga stor eller liten, svag eller god gård, en viss afgift för våg-och gatulagning. För bro och fårja betala åfven alle lika, antingen de hafva sin våg åt stället eller icke. Deremot år han fri för all Rustning, Krono-och Pråsttionde, Vågrödning, Skjuts, Dagsverken med mera.

Efter Måsslingen såg jag hos en Flicka en elak låmning, som var qvar, nu på tredje året efter sjukdomen, och bestod uti blånader (*sugillationes*) i pannan, och under ögonen, som voro grönagtige, varade 2 à 3 veckor, gingo bort och kommo åter igen. De nåmnde ställen

voro håraf i synnerhet vanstålde, ehuru de åfven hòllo sig på andre ställen, som på armarne och hånderne.

En til åren kommen Bonde hade åfven efter Måsslingen, en god släng af Lungsoten, hvilken jag likvål sedan fórnam, blifvit fulkomligen återståld til hälsan, af de medel jag fòr honom anordnade.

Fòljande dagarne fortsatte vi vår resa långs efter Dalen, til BARENT LUBBES gård, fórbi Pickeniers klof och MATTONS gård derstådes, som låmnades til vånster.

Den 14, bòrjade landet blifva kulligt och berg-agtigt, och vi anlånde til unga BARENT LUBBE, vid åndan af klofven.

Roten af en Stoebe, som hår våxte, luktade aldeles lika med Valeriana phu och torde gòra någon verkan emot Fallandesoten.

Den 15, begåfvo vi oss åter på vågen, fórsedde med några dagars matsåck, och årnade nu tåga òfver bergen til KIS KOOPMANS gård, sedan vidare til SPANNENBERG òfver Dorn-rivier, och åndteligen til CLAS LOSPERS gård,

be-

belägen i det understa Båckefältet. Men vi hade icke länge tågat up före bergsbranterne, innan den olyckan hånde mig, igenom kuskens mindre försigtighet, at Kårran stjelpte omkull, och Stången bråktes, så at det var aldeles omöjeligt, at vidare fortsätta resan på en förestående bergig och ganska svår våg öfver obebodde bergsryggar. Vi nödgades således bota skadan med omlindade rep, så godt, som ske kunde, vånda om til Bondgården igen och taga något annat beslut.

Sedan jag ännu mera fåt omlaga mit til en del förlorade åkdon, beslöto vi, at låta både vagn och kårra, småningom tåga tilbaka genom Pickeniers klof, och sedan landet upåt, genom Rode Sands klof, til Rode Sand, at derstädes uthvila och förbida vår ankomst. Emedlertid gjorde jag och min Engelske Resekamerat til håst en resa, långre tilbaka upåt Dalen, til Gaus gård, hvaråst vi redo igenom den långa Elandsklofven, öfver bergen til det så kallade kalla Båckefält (*Koude Bockeveld*), til Bernard Forster.

Elandsklof var ansenligen bred och hade en stor rivier.

Detta landet, som år belågit emellan undersla och varma Båckefåltet, samt emellan Olyfants klofven och Carrofålt, ligger ganska högt, och år vintertiden tåmeligen kalt; ehuru det åndå icke år få kalt, som Roggefålt, som ligger långre bort på andra sidan af Carro, och hvars inbyggare flere månader i året, nemligen ifrån April til September nödgas för köld och snö nedflytta til det underliggande varmare Carro, som då får vatn och sit regn med åska. De, som bo uti detta Båckefålt flytta vål stundom någon tid på året öfver bergen med sin boskap til Carro, men sådant år dem likvål strångt förbudit.

En Orm, som kallades Boomslang, berättades uti trån sluka i sig foglar; och (*Roodbeckjes*) Loxia astrild gjorde skada i Trågårdarne, der den upåt blomor och frön.

Stenbåckarne, och i synnerhet Dykarebåcken (*Duykers*) gjorde ofta skada i Trågårdarne, deråst de afbeto trådens utskjutande knoppar. Springbåcken gör åfven mycken skada i Hvetåkrarne, i synnerhet, som den kommer uti troppar. Den låter icke fånga sig, hvarken uti snara eller för stållbössa. Den måste skju-

skjutas med försåt i de åkrar, dit den plågar komma. En karl gräfver sig då en grop i åkren, der han kan sitta fördold, tils de komma nog nära, at kunna skjutas med löpkulor.

Kalla Bäckefältet är i det närmaste af lika bredd, som Olyfants klofven, omgifvit med höge berg å ymse sidor, hvilke emot Nordväst sluta tilsammans och lämna endast en trång ingång til et litet på andra sidan om den liggande slätt fält. Här faller stundom snö, som någon tid blir liggande osmält.

Ehuru kalt detta landet är, har det likvål fordom varit af Hottentotterne mycket mera bebodt, än det nu är af Europeer, som härstädes uptagit några få hemman. Öfver alt bo Hottentotterne flere tilhopa uti sine samhällen, ofta flere hundrade uti store byar; lefva af rötter, vilde djurs kött, och egne hjordar, til hvars bete hela landet lämnas öpet; samt äro med litet nöjde. Deremot skal hvarje Colonist äga ensam sin egen gård, en del af jorden skal användas til hvetåker och vingård, och boskapshjorden vara stor och talrik; vilde djur förödas utan barmhertighet, eftertanka och hushålning, så at somlige ned-
skju-

skjutas för ro skul, och somlige utrotas, antingen för den skada de göra honom i dess hushålning, eller för deras hudar och skin.

Båckefält är annars tämeligen slätt, utan buskar och skog; utom några låga Ronnoster buskar, som sällan synas, hyser det endast gräs, och på några stållen en sort högre säf. Vid sjelfva bergen ser man sällan några trän af Protea grandiflora (*Waageboom*), som stå strödde och låge.

Hela detta land har fåt sit namn af den så kallade Springbåcken (*Capra pygargus*), som i strödde fläckar håller sig hårstådes, och visse år ankommer hit ifrån de långre bort liggande länder, flyttande, til et oräkneligt antal.

Bergen, som ligga åt ymse sidor, äro aldeles nakne, som en gammal mur, höja sig up utan at äga någon afslutande fot, eller några nedan före liggande kullar, som vanligt är vid andre berg. De sågos af luftens åverkan mycket tärde och lära efter hand nog förändra sit utseende. Luften utvittrar en del af dess particlar, och desse bortslåpas sedan af regn, utom större stycken, som stun-

ſtundom utfalla och holor, ſom tilkomma af qvarſtadnande regnvatn.

Klipporne, ſom ägde månge ſpetſar, beſtodo ſtundom af en gytring af qvartsſtenar, qvartsgrus och ſandſten. Af fuktighet ſpricka desſe, loſna och åndteligen utfalla, ſamt nedrulla uti ſtora ſtycken. Häraf ſe bergen ſönderrifne ut, och tolka ſjelfve ſin ur-ålder och ſin förſtöring. Hårdheten i bergens ſtenart är ganſka olika; och för ſamma orſak ſkul deſs uplösning. På månge ſtällen funnos kiſelſtenar, inſpäckade uti ſtora klimpar, ſtundom til hela hundradet och derutöfver. Stora kullar funnos här ockſå, ſom beſtodo af ſandſten, hvilken underſt var krithvit, ſom kalk och lös, ſamt öfverſt gul med någon blandning af gul och röd färg. Uti dälderne och vid bäckarne fans den finaſte ſand, ſom ſäkert ofvan ifrån bergen och deſs kullar, med regnvatnet dit blifvit nedſläpad. Bäckefälts bergen emot öſtra ſidan hafva ſine ſloar ſnedt liggande, lika ſom bergen undergåt någon ſjunkning. Äfven de bredare ſloar voro ſådane, ſå at de voro lägre emot nordväſt och högre emot ſydöſtra ändan.

Des-

Desse store och höge bergsryggar, som ligga i flere rader, skilde åt med bredare och smalare klyfter och landstycken, åro således Södra Africas Fjällar.

Springbåcken (*Capra pygargus*) håller sig ingalunda i bergen som Rhebåcken, ej eller uti buskaget, som Stenbåcken och Dykarebåcken, hvaråst hundar lått skulle kunna fånga honom, emedan han der ej kan komma sårdeles fort; utan på slåta fålten, der han gör de underligaste och vackraste språng, til hela famnen eller mera uti luften.

Ibland de få örter, som bergen ägde, fans den besynnerliga Flugbusken (*Roridula dentata*), hvars blader åro öfvertåkte med fina hår och en seg slemig våtska, vid hvilken smårre insecter altid fastna. Den insattes i husen, för at dermed fånga flugor.

Den 18, redo vi til ISAK VISAGE. Fåren råknades hår morgon och qvål, då de ut-och inslåptes, samt mårktes i öronen, antingen et eller bågge, för at igenkånnas, då de kommo at blandas med andre. Detta råknandet var altid Matmors syssla, hvilken också gifvit hvarje får sit egit namn. Et förtråffe-

ligt

ligt minne och dagelig erfarenhet hade så skårpt hånnes upmårksamhet hårvid, at om något ibland flere hundrade får var borta, saknade hon det genast.

Den 19, fårbi NICLAS JANSENS gård til CARL VAN DER MERWEL.

Et Taffelberg, som ligger enstaka midt uti landet, år åt Nordvåstra sidan platt åfvanpå, och brant på sidan; men åt sydost år det kulligt afflutande och mycket hógt.

Hvetet var hårstådes ånnu icke kommit i ax, hvilket vi dock på andra sidan af bergen redan set, och årterne såddes nu fårst. Hår både sås och skåres et par månader sednare, ån nårmare Cap och i det på andra sidan lågre liggande landet.

Ehuru Landtmannen, desse bergens invånare, bor så hógt, såger han dock altid, ehuru ganska orått, at han skal resa up til Cap, fastån landet dit åt slutar af, och blifver mycket lågre.

Stora hjulet på Africanska plogen åger åtta ekar, och år så gjordt samt fårsedt med en jernskifva, at det ej kan tagas af. Det lilla hjulet til vånster har

en-

endast fyra ekar, och löper altid på gräsvallen, och håller således plogen jämn.

Den 20, reste vi til VILHELM PRETORIS, som ågde en väl belägen gård; men luftstreket är här i Junii, Julii och Augusti månader så strångt, at mycken snö faller, stundom flere dagar å rad, och istappar frysa under taket. Alle Kalfvar, Lam och Föl, som på sådane dagar framkomma, då frosten varar, dö bort utaf köld och hunger i fållorne, i hvilke de hållas inneslutne, utan at kunna utsläppas på bete.

Sedan reste vi förbi JAN RASMUS och VAN HEERES gårdar, til JACOB PINARDS gård, hvaräst litet skog fans. Värden med sin hustru var nu icke hemma, utan endast et par slafvar och några Hottentots ungar. Vi måste altså nöja oss med, at öfver natten äga tak öfver hufvud, utan at för öfrigt njuta, antingen våt eller torr förplägning, oagtadt vi utan mat fortridit hela dagen, och hade ännu flere mils väg til nästa hemman.

Och som ingen välfägnad här uppehölt oss morgonen derpå, *den* 21, begåfvo vi oss i god tid ut på vägen til SKALK VAN HEERE, hvaräst vi blefvo

vän-

vånligen emottagne, och undfägnade både med frukost och et tämeligen godt glas vin af landets egen tilverkning.

Här började nu det Varma Bäckefältet, hvilket skildes ifrån det Kalla med höge berg och backar, som voro stundom mycket brante och dem vi hade i dag farit utföre.

Varma Bäckefältet ligger således mycket lägre, och är äfven i samma mon mycket mindre kalt. Då i det Kalla Bäckefält vin endast kan odlas på et par ställen, och det ändå ej särdeles mognar, så trifves vinstocken mycket bättre i det Varma, och ger et bättre vin. Det Varma Bäckefältet är et litet land, hvarken mycket långt eller bredt, utan mera rundt och inneslutit inom bergen, likasom af en cirkel. Utgången ifrån det är endast genom trånga öppningar vid Mosterts huk och Hex-rivier. Landet är slät, öfver alt bevåxt med gräs, utan buskar, och har ganska litet qvar af den förjagade Springbäcken.

Emedan tvånne unge bönder härifrån i dag ärnade resa närmaste vägen til häst öfver de höge bergen, til det på andra sidan liggande Rode Sand, så be-

beslöto vi, at äfven begagna ofs af detta tilfälle, och göra dem följe. Men som min Resekamerat, sedan vi upkommit et stycke emot bergen, saknade sin kapp-säck, och måste vända om, för at hämta den, och våre under lång resa redan utridne hästar icke förmådde så snält löpa i bergen, blefvo vi af våre vägvisare efterlämnade, och förlorade omsider i bergens branter, aldeles gångstigen, så at vi nödsakades vända om til gården igen samma väg, som vi nu förgäfves tilrygga lagt. Derifrån redo vi genom en stor del af det Varma Bäckefält, och före afton ankommo til en vacker gård, rik på stor boskap, mjölk och smör, som tilhörde Pet. Funere.

Härifrån hade vi ingen annan väg til Rode Sand, än genom Mostertshuk, en dal som var mycket låg och trång, emellan de å ymse sidor ganska höge bergen; men denna resan var äfventyrlig denne tiden på året, då de store och brede bäckar, som vi i dalen hade at genomvada, nu voro ganska fulle.

För at lyckeligen komma öfver detta farliga ställe, betingade vi ofs en dräng, som til häst skulle rida förut och

och såsom kånd på orten, utvisa för oss de grundaste och minst farlige stållen.

Den 22 *Oct.* begåfvo vi oss på resan.

Vid första intrådet af Mostertshuk, var vågen ganska stenig, bergaktig och brant, och vi hade sedan åtskillige strömdrag och åars grenar, at vada öfver, som Brugdrift, Stroomdrift, Elfe-rivier och Diepdrift, utom andre smårre grenar af båckar, som förenade utgöra sedan den store Brede-rivier. Desse åar voro så mycket farligare, at öfverkomma, som vatnet icke allenast stod håstarne under buken och långt up på sidorne, utan store kullerstenar lågo på botnen, nedrullade ifrån bergen, at håstarne med möda kunde gå, och strömforsen var ofta så stark, at håstarne med svårighet kunde hålla råtta vågen.

Bredevid strömmarne våxte åtskillige buskar, i synnerhet några Gerania, som gåfvo en angenåm, stark och förfriskande lukt ifrån sig.

Omsider framkommo vi lyckeligen til Rode Sand, hos DE WETT, der våre oxar redan fåt hvila och håmta något hull, samt nya krafter til den förestående resan.

Vinterhuken, et berg, som slutar Rode Sand åt norra åndan, och skiljer det ifrån Olyfants klofs landet, låg ännu fläcktals täckt med hagel.

Gli kallades på Hottentottens språk en umbellat, hvars rot Hottentotterne samla, torka och pulverisera, samt med kalt vatn och honing, i et trog tilhopa blandade, låta gåsa öfver natten, för at deraf erhålla en sort mjöd, som de dricka för at blifva rusige. Et par glas häraf skal vara nog, för at gifva rus, hvarpå ingen hufvudvärk följer. Af rotens pulver tagas endast et par goda händer fulla.

Vinterhuks bergen visiterade jag i år ännu nogare, än förledit år, ända up til dess högsta toppar. Flugbusken växte här ymnigt, och den rara Protea nana, hvars bloma liknar en törn-ros, fans endast på detta stället. På ena sidan af berget var et vackert vatnfall, utföre en lodrät brant, hvarunder berget ägde en utholkad hola, som var upfyld af åtskillige buskar. Min hog drog mig väl dit, men en lång omväg hade måst göras, för at komma til detta stället. För at undvika den mödan, vågade jag här göra et språng nedåt, af åtminstone 10 el-

eller 12 famnars högd, utan at det minsta skada mig, emedan buskaget hindrade mig, at falla hårdt. Ibland andre sällsynte våxter, fant jag också hår den rara Disa cærulea. Uti desse bergen fans en vacker, röd, finbladig Skiffer, som utgör breda (*strata*) floar. Den samma finnes ock i store nedfalne styckken, hvarstals med annan sten, lika som en Marmor. Underligt föreföll det mig, at hvarken hår, eller annorstådes i bergen, fans någon kalksten, eller något kalkberg; icke eller marmor, eller flinta, utom en strålgips, som blifvit funnen i bergen vid Hex-rivier.

En Bondhustru såg jag hårstådes af låtja och god-dagar så stor til våxten, och tillika så fet, at jag icke set mer ån en enda dess like, på et annat stålle hår i landet, men icke någon, utom det samma. På vågen i Cap hade hon låtit våga sig, och då gåt up til 334 Skålpd. eller 16 Lispd. och 14 marker.

At Rode Sand endast år en dal mellan höga bergs-ryggar, såg jag tydeligen deraf, at i gropar, der det strömmande vatnet hade bortfört jorden och utgrafvit rånnilar af en eller tvånne famnars djuplek, grunden syntes bestå

af nakna bergsklippan med sine vårf, hvilke der stodo på kant, nåstan lodråtte, och endast något litet lutande åt sydost. Desse vårsven voro af vatnet mycket upblötte, löse och bleke, liknande en hårdnad lera; desse hade uti mellanrummen sand, som vatnet medfört och der aflastat.

Landtgårdarne ligga hårstådes ej sårdeles långt ifrån hvarandra, och Colonisterne åro almånt förmögne. Både Vingårdar ågdes hår i stor myckenhet, och Hvetet såddes til ansenlig mångd, samt Frugt-trågårdar voro öfver alt anlagde. Landet frambragte således de måst lönande afkastningar, såsom Vin, Hvete, Apelsiner och Citroner. Kölden kunde likvål hårstådes vintertiden stundom vara strång nog, ja så, at den förflutne vintren, som hår å orten sades hafva varit ovanligen kall, den unge vinstocken nog lidit, och på några stållen frusit aldeles bort.

Boskap och Får höllos hår ej flere, ån som til husets föda kunde behöfvas, och vagns-oxar handlades stundom ifrån andre stållen.

En liten Dufva, förmodeligen den min-

minsta af alla, kallad Maquas Duyv, (*Columba capensis*), hölt sig mycket uti Trågårdarne, och sökte der sin föda af frön.

Ixia bulbifera, en lökvåxt, med röd bloma, våxte hår i största ymnighet. På nårmare håll sågs den vål stå glest nog, men på långre afstånd såg fåltet ut, som det varit tåkt med et stycke Skarlakan.

Likaså fans endast hårstådes, vid båckarne, den gröna varieteten af Ixia maculata, en annan hög lök-våxt, som år både vacker och besynnerlig, med sit långa ax utaf gröna blomor, de der åro så sållsynta uti hela verlden.

Den 28, fortsattes vår resa öfver Brede-rivier, hvars grenar så slingrade sig fram, at vi flere gånger måste öfvervada dem, innan vi hunno til JAN SLABBERTS gård, der vi togo nattherberge.

Den 29, til PHILIP PLAISIR vid Saffrans klof, et stålle, der en gångstig finnes öfver bergen, som man kan fårdas til håst.

Vidare til JAN DE TOI. Landet hade nu börjat blifva både bredare och slåtare. Tois klof kallas åter en gångstig hårstå-

 des

des öfver bergen, som man också kan fårdas til håst, då man kommer fram vid Drakenstein midt emot Parl.

Brede-rivier lämnades nu af oss til höger, och det släta landet, som här ligger omkring floden, samt deraf öfverswämmas, kallades Goudena.

Längre fram låg Brand-valley, midt emot hvilket, på andra sidan af berget, ligger Stellenbosch.

Den 30, redo vi förbi DE PLOIS gård, öfver Hex-rivier til KEIJSERS hemman.

Fältet var här Carro, och Fåren fågos äta de saftfulle Mysembryanthema (*vygeboscbes*), hvarefter fårdyngan sades vara odugelig til gödsel. Landet begynte också blifva ju längre, desto mera kulligt.

Den 31, ankommo vi til ALOWEN SMIDTS gård, som ligger gent emot Hottentots Holland. Landet ägde här mänge kullar och bergs-ryggar, som lågo tvärt före.

November den 2, til Fru BRUELS gård, redo vi öfver en af de tvärtföre liggande Bergs-ryggar vid ena sidan, hvarefter vi kommo likasom uti en annan Bergsdal.

Ber-

Bergen til vånster kröktes nu något och ströko mera OSO ut.

Vidare til PHILIP BOTA, hvars gård låg gent emot Tigerhuk, som låg bakom de berg, hvilke utskjuta ifrån Hottentots-Hollands berg.

Bergsraden, som continuerat ifrån Witsenberg, tyktes hår kröka sig åt öster, och likasom aldeles tryta; men vid nogare eftersеende befans den stråcka sig ånnu långre ut, och fortsåttas af bergsryggar, som endast lågo något långre inåt, sammanhångande med samma bergsrad.

Vi öfverforo sedan CLAS VOGTS rivier, hvilken deraf fåt sit namn, at en Colonist, vid namn CLAS VOGT hårstådes blifvit til döds trampad af en Elephant och det så, at knapt tekn efter benen syntes i stoftet.

Samma dag fotsatte vi resan til GERT NELS gård, vid KOCKMANS klof och rivier.

Mattegods (*Matjesgoed*) kallades hårstådes en sort såf, som våxte uti ån, hvaraf mattor flåtades, som nytjades af Landtmannen til tålt öfver vagnar, och

åfven at ligga på. Desse mattor voro mjuke och böjelige, och såfven, af hvilken de förfärdigades var en gråsfort, som jag kallade *Cyperus textilis*, af hela två alnars högd, och derutöfver, tjock nästan som en tobakspipa, och inuti pipig.

Den 3, reste vi til Droskis gård. I detta Landsstrek, åfven som i hela det längre in liggande landet, sades regn falla med sydostan vind, hvilket sker alldeles tvärtom vid Cap.

Landtbönderne skötte här almänt sine gårdar med lifegne Slafvar, och desse Slafvar agades icke allenast af Husbonden sjelf, til husbehof, utan vid svårare förbrytelser af Landrostens police betjänter.

När Landtmannen någon gång nödgas antingen för några svårare brott, eller för en obotelig låtja och vårdslöshet, hos Öfverheten anklaga någon af sine Slafvar, händer stundom den besynnerliga omständigheten, at om Slafven faller i tycket, så nödgas ägaren sälja honom, antingen han det vil eller icke.

Nov. den 4, anlände vi til den namnkunnige Jacobus Bota, en man, som

nu

nu var 81 år gammal, och efter 12 Söner ågde utaf sin egen afkomma 190 lefvande själar. Det år likvål icke denna, ehuru i sit slag annars synnerliga omståndighet, som gjort hans namn så mycket kåndt och kunnigt i et nybygge, der man gifter sig tidigt, och der folkôkningen år mycket stark; utan en olyckelig håndelse, som timat under en af dess jagtfårder: då han var 40 år gammal, skôt han i et skogs-snar et Lejon, som straxt nedfôll, utan at han kunnat blifva varse, at de voro tvånne i sållskap. Det andra Lejonet rusade genast på honom, innan han kunde medhinna, at å nyo ladda sin bôssa, och icke allenast sårade honom med dess stora och skarpa klor, til dess han fôll i dåning, utan i synnerhet med tånderne få sargade vånstra armen och sidan, at han blef liksom dôd liggande på marken. Lejonet, som oftast år fôr mycket ådelmodigt, at på en dôd månniska fulfôlja sin håmd, då hungern ej drifver det, at dermed stilla magens behof, lämnade honom i detta tilstånd, få at hans tjånstefolk omsider kunde fôra honom hem. Dess hustru, en rask och tiltagsen qvinna, håmtade straxt åtskillige vålluktande krydder. Desse kokade hon i vatn, och

och med decocten deraf tvåttade sedan dageligen, och förbant dess sår, så at han åndteligen återvan sin hålsa. Uti armen blef han likvål så skadad, at han aldrig mer kunde lågga något gevår til axelen eller skjuta något vildt. Denne mannen hade varit en af de starkaste Jågare uti hela colonien, och igenom Elephanters skjutning, samt tåndernes förfåljande vunnit ansenlig förmögenhet. Han beråttade mig, at i dess ungdom var Colonien ånnu föga utvidgad inåt landet, och at Hottentotterne deruti voro så talrike, at de Christne nybyggare ej utan fara kunde fårdas så långt inåt, som til Swellendam. Den tiden voro också Elephanterne, åfven nog nåra intil Cap, så ymnige, at under up- och återresan under vågen flere af dem kunde fållas. Sålunda hade denne mannen ofta på en dag skutit 4 eller 5, och stundom 12 til 13. Tvånne gånger hade han, då han utfarit på Elephants jagt, i sin lefnad, nedfålt med bössan 22 Elephanter, på en enda dag. Elephanten skjutes altid af gode Skyttar uti et enda skott, men skulle kulan tråffa någon af framfötterne, så at benet afskjutes, då måste två skott lossas. Skytten lagar altid så, at kulan kommer at gå

ge-

genom lungan, som altid år det såkraste skottet. Kulan år blandad med en tredjedel ten och våger et fjerdedels skålpund, efter hvilkens storlek bôssan år afpassad och ansenligen tung. Hvarje Elephants hane kan åga hvarje elfenbens tand ifrån 30 ånda til 130 skålpund. Desse uphandlas af Hollåndska Compagniet, emot en Gyllen fôr hvarje skålpund.

Landet bôrjade hår blifva mycket kulligt och gråsrikt, samt ågde tilråckelige vatn-båckar med något skog i bergsklyfterne.

De bergen, som utstråkte sig ifrån Hottentots Holland, bôrjade långre inåt blifva alt mer och mer låge, åndteligen afbrutne ryggar, och omsider sågos de aldeles uphôra och åndas.

Den 5, fortredo vi til JURGEN BOTA, en son af den fôrutnåmnde ålderstegne mannen, vidare fôrbi BLANKENBERGS gård til ROCK vid Keurebomsrivier.

Hår sågo vi en Apa ifrån Hautniquas skogar, något liknande Simia sabæa. Fôtterne voro alle svarte och stjerten brun emot åndan. Testiculi cærulei liksom Kopparvitriol.

Hår-

Hårifrån begåfvo vi ofs til Swellendam, och fedan til Compagniets Post vid Buffeljagts-rivier, hvaråst vi togo ofs några dagars hvila.

Swellendams colonie, fom lyder under fin egen Landrost, hade blifvit anlagd fór vid pafs 30 år fedan. Den fick då fit namn efter Swellingrebel, fom den tiden var vice Gouverneur eller Secundus (*Tweede*) i Cap. Den förste Landrost var hårstådes Renius, den andre Orack, fom ånnu lefde, men hade afsked, och den tredje var den nu varande, vid namn Mentz.

Compagniets Post hade i början blifvit anlagd, til befkyd för de nybyggare, fom hårikring, och långre inåt landet fatte fig ned för at göra upodlingar, och drifva bofkaps afvel. Den blef derföre aldraförst anlagd fåfom en fkans förfed med 7 man, och en Corporal; men fedan landet blifvit tåtare bebodt af Europeer och Hottentotterne dragit fig undan, blef hela detta förfvarsverk öfverflödigt och onödigt. I defs stålle har hårstådes gården blifvit inråttad til någon bofkapsfkötfel, och Soldaterne anvåndas til at uti den få kallade (*Groot Vaders bofch*) Farfars fkog, til Compagniets

niets förnödenhet hugga åtskillige sorter slögdverke, hvaraf et vagns-lass hvar tredje månad upköres til Cap, utom det, som folket, til sit båttre underhåll, få upföra och försälja.

Til gårdens tjånst nytjas de Hottentotter, som ånnu åro qvar, af fordom talrike slågter. Jag utforskade i år nogare dessas lefnadssåt, seder och sedvanor.

Då Nytånning första afton visar sig, får man se Hottentotterne springa, taga af sig hatten och niga. Åfven så år den ceremonien ånnu icke aldeles bortlagd, at vid en viss ålder göra ynglingar til man, då de derefter afföndrade ifrån qvinfolken, hålla sig bland mankönet. Sedan ynglingen, efter brukelig sed, blifvit öfversprutad med naturligt vatn, slagtas något kreatur och tarmnåtet af det samma bindes ynglingen omkring halsen. Månnerne dricka aldrig den mjölk, som af qvinfolken blifvit mjölkad. Hustrurna åga hår ofta en rigtig man, och en vicarius; lika så taga månnerne stundom tvånne hustrur. Giftermålet fulbordas ofta dermed, at föråldrarne först tilspörjas, och at Bruden och Brudgummen sedan sofva tilsammans tils långt inpå andra morgonen.

nen. De afledne begrafvas uti grafvar, öfver hvilke ställas upsatte et Sköldpad-skal, fyldt med något välluktande pulver, och trenne qvistar af någon buske, hvarefter Processen håller sig lustig. Af vildt, som jagas och fälles, må ingen äta, innan han blifvit gjord til man, och af samma djurs hjerta och hjertsäck må icke eller man och hustru äta tillika.

Hottentotterne åto nu mera sit kött, antingen stekt eller ordenteligen kokadt i gryta; men icke långt tilbaka, innan de af Europeerne hunnit förvärfva sig et sådant käril, nytjade de det hos deras slägte vanligen brukeliga koknings-redskap, nemligen en läderfäck fyld med vatn, i hvilken köttet inlägges, och sedan upglödgade stenar, som med sin hetta bringa vatnet til kokning.

Pil och båge såg jag desse Hottentotter bruka. Detta oansenlige, men farlige gevär nytja de icke allenast til försvar emot sine fiender, utan ockfå, at dermed fälla vilde djur, oagtadt de nu mera sällan, i något af desse hänseenden behöfva nytja det. Bågen är en tums tjock och rund käpp, af något mer, än en alns längd, hvilken spännes med

en

en sträng eller sena. Pilen göres af något rör, tjockt som en gåspenna, knapt en half aln långt, vid hvilkets ena ända med en fin sena fastlindas en lancetlik jernspits, som bestrykes med ormgift. Flere sådane pilar förvaras i et koger, af en arms tjocklek, och nästan en alns längd, med et låck åfvanpå, som fästes med gångjern af läder.

Rabekin var et spel-Instrument eller en art af Citra, gjord af en Calabass, och et smalt bråde, med 3 eller 4 strångar, de der med skrufvar kunde utspännas, på hvilket Hottentotterne spelte med fingrarne.

Kora var et blås-Instrument, som dock icke så ofta brukades.

Et berg, kalladt Potteberg, syntes midt före gården ned emot hafsstranden, hvilket sades vara hela sex milen härifrån belägit.

En underlig Gråshoppa, rödagtig til fårgen med halfva vingar, sågs i myckenhet söka sin föda på buskarne. När den fångades, utpråssade hon under en skifva, som sans under bröstet, en slemig och blådrig våtska, likasom såp-lödder, hvilken täckte både djuret och fin-

grarne. Detta förnyades, så ofta våtskan med en linnelapp aftorkades. För denna djurets egenskap, at fradga sig, kallade jag den samma Gryllus spumans. Larver eller halfvåxte kråk af Gråshoppan, Pneumora, sågos ofta i största myckenhet hår och annorstådes på buskarne; men om dagen kunde hvarken jag eller mit sållskap finna en enda af detta djur fulkomligt med vingar, hvaröfver jag mig mycket förundrade.

Rhebåckar, Ritbåckar (*Capra*) och Bontebåckar (*Capra scripta*) höllo sig mycket uti desse kullige och gråsrike fålt. Bågge könen åro förfedde med horn och Bontebåcks kalfven år i början rödbrun, men blir med tiden hvitflåckig. Ehuru det år svårt nog, för landets kal-het och djurets skyghet, at kunna komma Bontebåcken inom skotthåll, blef likvål en med kula af oss skuten. Det år altid farligt, at nalkas en sådan Båck, ty om den icke år aldeles ödskuten, brukar han sine horn, och kan göra Jågaren, som kommer honom för nåra, olyckelig.

En artig omståndighet hade jag åfven hår tilfålle at anmårka. Det hånder

der stundom, då man skutit någon And uti åarne, at den antingen straxt försvinner, eller at man återfinner den med upåtne fötter. Detta hårrörer af Vatnskölpaddor, som i sådane vatn vistas, och icke allenast angripa större Ånder stundom, utan i synnerhet deras ungar, dem de fatta och bita uti fötterne.

Den 10, förbi PETER BOTAS gård, Rietkuyl kallad, foro vi öfver Kerremelks och Slange-rivierer, til FORÈS ånka, vid Duyvenhoeks-rivier.

Uti hela den landstråcka, som vi hittils genomfarit, alt ifrån Hex-rivier, hade jag observerat, at alle åar, utmed sine strånder voro försedde med ganska taggige trån af Mimosa nilotica.

Bergen, som utstråckt sig ifrån et vid Swellendam utskjutande hörn, gingo nu råt i öster och våster.

Den 11 *November*, begåfvo vi oss tidigt ifrån vår hederliga vårdinna, ned til Duyvenhoeks-rivier, som låg et stycke ifrån gården. Af det regn, som för kort tid sedan fallit, var denna Å ännu ganska hög, och sades oss vara åfven farlig, at öfverfara. Åarne hår i landet åga dock gemenligen några grun-

 da-

dare stållen, som åfven under deras högre upsvållande kunna med vagn och oxar öfverfårdas. At utvisa ofs en sådan så kallad Drift, hade vår vårdinna haft den godheten, at medsånda en slaf; men som denne icke förstod eller kunde tala Hollåndskan, måste han med teknande meddela ofs sine underråttelser, som antingen af okunnighet eller ondska voro aldeles förvånde, i det han för ofs utmårkte en cirkelbåge til höger, som öfver ån hade bordt tagas til vånster. Jag, som af hela mit Resesållskap var den djerfvaste, och måste under hela denna resan altid fara förut och gå i spitsen, red altså nu utan betånkande in uti ån, til dess jag med håsten, i et ögnablick nedsönk i vatnet ånda til öronen, uti en stor och djup Sjöko-håla. Denna hade såkert blifvit min graf, deråst icke, lyckligt vis, håsten kunnat simma och jag, som i sjelfva farorne altid haft den lyckan, at ej förskråckas, nu med stilla sinnen och ledige tankar, försigtigt styrt håsten, som vålsde håftigt åt ymse sidor i vatnet, och tillika hållit mig sjelf, som af vatnet beståndigt uplyftades, fast uti sadelen. När jag hunnit vål öfver sjelfva hålan, lyckades det mig åfven at vål komma ut-

ur

ur den samma, ehuru sådane hålors kanter äro ganska brante, så at de sällan lämna något fotfäste. Sådane hålor, dem Hippopotamus trampar til sine lägerställen, finnas uti ganska många åar, oagtadt sjelfva djuret nu mera icke finnes, utan blifvit dels bortskutit, dels til aflägsnare friställen förjagadt. Mine häpne och förskräkte Resekamerater stodo ännu qvar på andra stranden, och vågade knapt anförtro sig åt et Element, som förekom dem så vådeligt. Emedlertid, sedan jag stigit af hästen, och låtit vatnet något afrinna, befalte jag mine Hottentotter, efter bättre gifven anvisning, öfverköra rivieret, hvarefter sedan de andre medföljde.

Jag hade icke allenast mycken orsak, at tacka min Gud, som hulpit mig utur en så ögonskenlig lifsfara, som denna; utan jag hade härtil så mycket större anledning, som denne dagen var just min 30 födelsedag, på hvilken Guds milda Försyn behagat rädda mig ifrån en annars oundvikelig undergång.

Sedan våre åkdon voro öfverbragte, gaf jag mig icke tid, til at ömsa torra kläder, som icke utan möda och ompackning kunde uptagas; utan vi fort-

 sat-

satte resan hela dagen oafbrutit, förbi CHRISTOFF. LOMBARTS gård, til en gård, tilhörig DANIEL PLAISIR, dit vi före aftonen ankommo, och der vi blefvo vänligen emottagne.

Mit första göromål blef här, at omlaga min plånbok, mit fick-ur och andre saker, som af vatnets flod kunde taga någon skada.

En art af Corvus, som kallades Spreuw, fans både här och på flere andre ställen, i tämelig myckenhet. Den var mindre, än en Kaja, svart med hvit uropygium. Denne fogel hölt sig altid i sällskap med den större Boskapen och Fåren, i synnerhet mornar och qvällar, innan Boskapen utsläptes på bete, och sedan den derifrån återkommit. Dess sysla var, at af dem bortplåcka Flått (*Acaros*), som ifrån buskarne nedfalla på kreaturen, bita sig ganska fast uti huden och förorsaka dem mycken plåga. Foglen är mycket vild och skygg, så at, då en människa märkes ankomma, han genast bortflyger, och med mycket skriande varnar de andre, som då straxt rädda sig med flygten. Foglen sades göra sit bo vid åar, utgrafvit uti sjelfva åkanten.

Flått

Flått (*Acari*), som plågade boskapen, voro icke mindre plågsamme för våre håstar. Ofta, då jag red igenom Buskaget, för at söka och hämta blomor och frön på sådane stållen, blef min håst, i synnerhet på hufvudet, så öfverhölgd af desse blodsugande kråken, at hvarken öron eller annat kunde synas, så at jag nödgades stundom ordenteligen låta mine Hottentotter löska håsten ifrån så besvårlige och plågande gäster, innan de hunno bita sig för mycket in i huden.

Den 12, til CLAS BRUYNS, och sedan

Den 13, til PET. DE WETTS Landgård.

Hela denna trakten ägde ymnighet af Aloë buskarne, hvilke på somlige stållen aldeles öfvertåkte backar och bergsfidor, der de på långre afstånd liknade en hel armée. Buskarne äro af en mans högd, med stammarne nedtil nakne, och en krona i toppen af brede, tjocke och kött-fulle blader.

Öfver alt såg jag Slafvarne nu sysselsatte, at af nämnde buske aftappa och bereda Aloë-kådan, hvars nytta i Läkarekonsten är äfven så förträffelig, som den af ålder varit kånd, och blifvit brukad. DE WETT, som var ägare til går-

 den,

den, hade varit den förste, som börjat at tilreda denna kådan här i landet, hvarföre han ock sades åga en uteslutande råttighet, at til Compagniet, emot et vist betingadt pris, lämna och försälja den samma. Flere bönder hafva sedan lärt konsten, at tilreda den, och sälja den nu stundom i Cap, til främlingar för mer ån hälften båttre köp. Tilredningssättet såg jag vara ganska enkelt och enfaldigt. Det bestod, efter böndernes brukeliga talesätt uti saftens aftapning och kokning. Tapningen kunde företagas alle tider på året, men uti eller straxt efter regntiden gåfvo bladerne ymnigare, ehuru tunnare saft. De dagar, då stilla och klart våder inföll, nytjades i synnerhet, för at aftappa saften, emedan blåsvåder för mycket ihopsnörper bladet, så at mindre saft fås och at den samma för snart stelnar. Til detta arbete nytjades merendels antingen Slafvar eller Hottentotter. Et blad, som först afskars, lades ned på blotta marken, och nytjades til rånna, hvaröfver sedan andre afskurne blader, å ymse sidor, med storändan inåt lades, samt sedermera öfver desse ännu andre blader, ända til hela dusinet, och derutöfver, så at saften af dem kunde afdrypa

pa i det förft lagde bladets kupighet. Bladerne, fom ej ält för nära intil ftammen affkuros, blefvo icke fkurne i flere ftycken, emedan de, efter böndernes fågen, derföre icke fkulle gifva mera faft. På nyfs nämnde fätt lägges efterhand flere högar af blader, få fort fom Slafven eller Hottentotten hinner affkåra och lägga. När faften uphört at utrinna, aftagas bladen, och faften hålles uti Calabasfer, fom härftädes få väl, fom på månge andre ftällen, är den fattigas Bouteiller. Den måfta Aloëfaft, fom af en arbetare på en hel dag fåledes kan famlas, är en ftor Calabafs eller litet ämbar, dermed fyld. Saften kokas fedan hema uti dertil upköpte Engelfke jerngrytor, få länge, tils den blifvit få tjock, at den ej förmår afrinna af en tråfticka, fom ftickes deruti. Al orenlighet, fom flyter ofvan på, affkumas under kokningen. Saften fålunda inkokad til mer än hälften, utgjutes uti trålådor, hvari den fedan får ftelna. Af tre delar faft fås vanligen en del ftelnad kåda och hvarje låda kan rymma ifrån tre-til fem-hundrade fkålpund, hvaraf hvarje fkålpund til främmande Nationer i Staden af bonden förfäljes til 3 eller 4, ja ftundom 2 Holländfke ftyfver.

Den 15, fortsattes resan til DANIEL PINARD, öfver Gouds-rivier. Denne flod är en af de större och ansenligare här i landet. Dess kanter voro på västra sidan mycket branta. Bondgården var belägen på andra sidan, på en tämeligen hög backe. Denne floden sträcker sig långt inåt landet, och får således sit vatn ifrån berg, som ligga flere dagsresor härifrån, och som gränsa intil sådana torra landsträckor, som vissa tider på året få häftige regnskurar med åska. Af en sådan tilfällighet kan denne floden ganska hastigt fyllas med vatn, och svälla högt up, fastän här på orten är det vackraste uphålsvåder. Och af denna orsaken är denne floden ganska farlig, så at Resande icke böra lägra sig nära dess stränder, eller vid dess lägare ställen. Vatnet gick nu ända up til sadelen.

Vidare begåfvo vi oss i dag til DIDELOFS gård.

Den 16, redo vi förbi flere egendomar, såsom DIRK MARCUS, BERNARDS Sons, och den yngre PLANTS gårdar, samt skyndade oss til Musselbay, til den äldre BERNARDS välbelägna landgård.

Hamnen härstädes är stor och ansenlig,

lig, men inge Skepp sôka den samma, utom i nôdfall eller af olyckor drifne hit til kusten.

Et Danskt Skepp, Kron-Prinsessan, fördt af Capiten SWENFINGER hade hâr strandat och förolyckats, hvarefter ännu minnesmârken funnos.

Den 18, sedan jag under en dags hvila hârstådes öfver alt besôkt hafsstranden, och dess sandige kullar, som fordom lårer varit talrikt bebodde af Damaqvas Hottentotter, tågade vi förbi CLAS MEIJERS och JACOBUS TUNISSON BOTAS hemmans platser, och återkommo til DIRK MARCUS vid Hagelkral, en gammal man, och våldig Elephants Jågare.

Remar af djurs hudar nytjas öfver alt af bônderne, i stâllet fôr rep, både til dragtog emellan dragoxar fôr vagnar, och til annat bruk. Sådane remar sågo vi hår gôras smidige och brukbare med smôrjning utaf fett, och stark gnidning emot trå.

Den 19, fårdades vi up emot bergen, och in uti Harteqvas klof, til en lâgerplats, kallad Groote Parde-kraal, deråst under bar himmel, vi fôr fôrsta gån-

gången, under denna resan, togo vårt nattherberge.

Den 20, besöktes flitigt hela förmiddagen de ofs på alle sidor omgifvande bergshögder, och eftermiddagen fortsattes resan öfver Harteqvas klofven til Saffranekraal, deråst vi utkommo i et flåtare och jämnare land, kalladt Canna land, af somlige Canaans land, samt passerade öfver Cannas högd (*hoogte*).

Hår besannades, at flere Strutshönor vårpa i et bo, och at, om en månniska med hånderne vidrörer och handterar åggen, skola foglarne, som mårka sådant af lukten, sedan ej mera vårpa på samma stålle, utan om åggen låmnas qvar, trampa dem i styckena.

Den 21, foro vi förbi ÅKER HEINS gård, och lågrade ofs emot aftonen vid klipp-rivier. Landet var emellan bergen flere gånger bredare ån Rode Sand, ganska tort, som Carro, och mycket högre, ån det på andra sidan om bergen liggande Hauteniqvas-landet.

Kankou kallades landstycket, som til vånster låg vid andra sidan af bergen.

Den 22, öfver Brack-rivier och Matjes

jes drift, genom Matjes kloof, hvaråst Lange kloof tager sin början, redo vi förbi HELBECKS gård til VAN STADE.

Hårstådes observerades på slåtten höge och långe enstaka berg, hvilke ågde samma utsträckning, som den stora bergsraden.

Uti detta fältet märktes också mera, än vanligt, af buskar och trån, men icke någon skog, och tyktes detta fålt svara någorlunda emot det så kallade Bäckefältet. Orsaken, hvarföre här på det slåtare fältet, och på högderne icke finnes någon skog, år utan tvifvel en långvarig torka, och brist på regn; derföre också skog måst sågs hålla sig i bergsrefvor eller högders dålder, eller också någon gång högre up emot bergen. De förre ågde meråndels vatn af nedrinnande båckar, och de sednare fuktades af förbistrykande skyar.

Den 23, förbi BUYS hemman til GERT VAN ROIJEN vid Diep-rivier.

Bergen, som formerade hårstådes Lange kloof, voro til höger den långa bergs-raden, och til vånster en sammanhångande bergs-rygg, som början vid Matjes kloof, och var nog lägre, än den

den innanföre bredevid liggande långa bergsraden til vånster, hvaraf topparne mycket vål kunde ses.

Det land, som låg på andra sidan om de nyss nåmnde lågre bergs-ryggar, och den högre berg-åsen, kallades Camenassie, hvilket landsstrek åfven af de idoge Nybyggare redan fåt sine invånare. Landet, som låg bakom den högre berg-åsen, vidare til vånster, år et magert, slåt och tort Carro-fålt, som grånsar til den östra Olyfants-rivier.

Bergen i almånhet ströko ONO ut.

Den 24, til TUNIS BOTAS hemman.

Hår delte sig bergs-ryggen, öfver hvilken vi til vånster inredo i en dal, der idel bergsryggar lågo tvårt före, och som icke var mer, ån et par bösseskott bred. Den dalen, som af oss låmnades til höger, gick til Hauteniqvas bergen, öfver hvilke man til håst kunde framkomma til Hauteniqvas skogar.

Vidare fortredo vi til HANNES OLOFSONS gård, hvaråst en vagnsvåg fans, som gick til Camenasie-land, och Olyfants varma Bad, som nåstan rått öfver hår-

ifrån

ifrån var belågit vid sidan af den der framstrykande bergsraden.

Den 25, fortredo vi långre in uti Lange kloof, til Mat. Söndag.

Landet öfver alt uti Lange kloof befans vara nakot och utan buskar, men gråsrikt.

Kölden är om vintren nog stång i denne bergsdal, och snö faller understundom, som kan blifva liggande 3 eller 4 dagar.

Emedan jag förut tämeligen noga förledit år, på detta ställe upsökt och tilhopa samlat de få växter, som häromkring funnos, företog jag mig nu, at upklättra til de högsta bergens toppar, för at taga deras sträckning uti något nogare skärskådande. Men aldrig har min möda kunnat blifva bättre belönt, än igenom den härliga syn, som nu visade sig för mine ögon, då en sträcka af berg, efter min gissning af flere Svenska mils bredd, fördelad i flere ryggar med sine mellanliggande dalar, lika som på en Landt-Charta framtedde sig för min åsyn, och visade mig tydeligen, at den mästa våg, jag under hela min resa tilrygga lagt, icke var annat, än öfver

ver åtskillige bergsryggar, och långs efter åtskillige dalar, på en ansenlig bred af fjällar, der flere tusende månniskor, och millioner andre djur finna hemvist och föda; då deremot det jämnare och slåtare södra Africas land, i brist på vatn, ofta ej kan framvisa et enda djur eller vatna en enda fogel. Jag mårkte också ifrån denna högd, at bergsryggarne emot öster alt mer och mer vidgades ifrån hvarandra, så at de til vånster, ju långre inåt, desto mera stråkte sig emot östan.

Brist på husgeråd och nödig omtanka hade hårstådes lårt Landtmannen, at af en Calabass, på hvilken åtskillige hål voro utskurne, göra sig en lykta.

Den 26, afreste vi til PET. FRERE, en stålt och djerf Skytt, samt en af de snållaste Elephants Jägare i landet; en man, som fårdigt talade Hottentottens språk.

Gent håremot slutade sig Camenasieland, och en körvåg hårifrån gick ditåt öfver bergen.

Uti hela detta landstycket idkades endast Boskaps-afvel, och en myckenhet Smör fördes hårifrån til Staden, der

der Landtmannen ej får mera för hvarje mark deraf, än 3, 4 til 6 Holländska styfver, oagtadt det kommer Compagniet at kosta hela två skillingar.

Ehuru Landtmannen på sine up-och ned-resor hvilar om dagen, och färdas om natten under svalkan, måste vi altid förhålla oss tvärtom, så framt vi skulle kunna samla några örter och andre saker, som var hela ändamålet af resan. Vi voro derföre mone om, at låta våre oxar beta om nätterne på alle de ställen, der sådant med säkerhet kunde ske. Således hade vi här låtit om aftonen våre oxar gå ute i fältet, dock ej långt ifrån sjelfva gården. Aftonen blef ovanligt mörk, hundarne höllo et förfärligt buller, och hela oxhopen trängde sig fram til sjelfva gården, utan at vi kunde komma dem, i tjocka mörkret, til hjelp med något skjutgevär. Morgonen derpå funno vi, at Boskapen var förföljd af någon Tigervarg (*Hyæna maculata*), och at en af mine oxar var biten uti ljumsken, så at skinnet til et qvarters vidd medföljt, men tarmarne voro likvål ej skadade eller uthångande. Hyæna är et driftigt och glupskt djur, som för Resande ej sällan upäter sadelen

 un-

under hufvudet, och fältskor på fötterne, då de sofva under bar himmel. När en sådan Varg inkommer uti någon Fårfålla, slagtar den icke allenast, utan injagar Fåren sådan rädhåga, at de trånga sig så starkt tilhopa, at flere qväfvas deraf.

Den 27, til MATTH. STREIDUNG, förbi STEPHANUS FRERE, och *den* 28 til PET. NÜCKERT, samt sedan til AND. DE PRÉ.

Elandsbäckar (*Capra oreas*) funnos och skötos någon gång här i bergen. Denne Bäck är af en lagom hästs storlek, och dess kött är både välsmakeligt och begärligt. Tungan, som ofta saltad och torkad föres up til salu i Cap, räknas likväl för ännu läckrare, och gifver icke Ren-tungan efter i godhet. Denne bäcken, då han blir sårad, sades icke stångas med hornen, såsom Bontebäcken, hvarom förut är nämnt, och Gemsbäcken (*Capra oryx*).

Af en mycket liten och ganska sällsynt Bäck, kallad Orebi (*Capra monticola*), fåg jag här en unge fångad, som var brun til färgen, föga större, än en katt, och ganska vacker. Den sades häl-

hålla sig på slåta fåltet uti Lange kloof, och beråttades, at intetdera könet skulle åga horn, ehuru det år troligt, at hanen åger dem.

Kouka låg gent emot til vånster, och var et kort land-stycke emellan bergen, redan inkråktadt af nybyggare, ehuru det var så litet, at det ej ågde mer, ån tvånne gårdar.

Öfver alt hörde jag, huru detta vidstråkta land, mer och mer lades under Hollåndske nybyggares vålde, åt hvilke den svage Hottentotten beståndigt måste rymma platsen, och vika långre inåt landet undan. Colonisterne intogo altid förft de gråsrikare och båttre stållen, uti de bredare bergsdalar och Hottentotten låmnades ånnu en liten tid til lott de såmre marker emellan bergen uti smalare dalar, til dess han sedan åfven trångdes derutur, och måste aldeles öfvergifva sin ålskade fosterbygd.

Den 29, ankommo vi emot aftonen til Thomas Frere, efter en ganska besvårlig dagsresa. Vågarne voro af fallit regn sliprige och tunge, men åarne, som midt i dalen flöto fram, och flere gånger måste öfvervadas, voro i synner-

nerhet ganska djupe, så at det råtta stållet til genomfarten ej altid såkert kunde tråffas. Hårigenom hånde mig den olyckan, at min kusk tog miste om råtta stråten, och kõrde så djupt ned, at vatnet steg up i halfva kårran, och genomblõtte både torkade och otorkade õrter, insecter, klåder och andre saker, så at jag sedan, framkommen til vårt natt-herberge med otrolig mõda nõdgades õfverse och fõr eldbrasan torka en mångd af åmnen, som snart var oråknelig, och hvaraf en del åndå gick fõrlorad. Jag åkte ockſå nu mera sjelf på kårran, emedan min håst blifvit under resan så mager och uttrõttad, at jag måste låmna honom på fõrra bondgården. Vatnet stod mig, uti åkdonet, icke allenast til midjan, utan åbotnen bestod af modder, som uprõrdes af hjulen, och var så segt, at oxarne knapt fõrmådde draga kårran derigenom.

Dagen derpå, *den* 30, fortsatte vi resan til Essebosch, en liten nått och vacker skog, som fåt sit namn af de store trån, Essenboom (*Ekebergia capensis*) kallade, som der våxa och hvars blader mycket likna de Europeiske Askar (*Fraxinus*). Stora Fikontrån (*Ficus capensis*), hvars

hvars frukter åtas af Babianer, våxte hår åfven i myckenhet. Emedan icke något hemman hår ånnu blifvit anlagdt, blef vårt hviloſtålle ôfver natten, under bar himmel, vid ſidan af någon buſke, och ſadelen under hufvudet vårt ôrnegåt.

December den 1, tågade vi utfôre Krum-riviers landet, ſom af den i många bugter nedflytande ån, Krum-rivier kallad, fåt ſit namn. Denna bergsdalen, år icke annat, ån en fortſåttning af Lange kloof, men ſånker ſig ſmåningom lågre, och år åfven ſmalare, ofta endaſt af et bôsſeſkots bred. Denna åger knapt någon ſlåt-mark, utan afſlutar hel och hållen ifrån bergen å ymſe ſidor til midten, der de ſmårre ifrån ſamme berg nedrinnande båckar fôrſamla ſig, och utgôra en ſtôrre å.

Lange kloof och Krum-rivier, ſom nu åga få af landets egne och fordne inbyggare qvar, låra fordom varit talrikare bebodde af de få kallade Heykoms Hottentotterne.

Bergen til hôger bôrjade omſider, vid åndan af denne dalen, at få tåta hufvuden, och blifva lågre, tils de ånteligen aldeles åndades, utan at hinna

 fram

fram til hafsstranden. Bergen hade ock å ymse sidor så krökt sig, at de nu mäst utsträkte sig i sydost.

Vi redo förbi Vermaks hemman, hvaråst Lange kloofs och Krum-riviers bergen til vänster aldeles slutades, och landet syntes nu ganska bredt emellan sjöstranden och den bergsraden, som til vänster, förbi Olyfants Varma Bad, sträkte sig ännu vidare ut. Sålunda hade både bergen til vänster och de til höger, hvilke hittils utsträckt sig ifrån Bäckefält, redan ändat sine ryggar, och til vänster sågos endast Olyfants-bergen utsträcka sig ungefär ONO; inom desse uphöjde sig väl några bergs-ryggar, som gingo mäst O eller NO, men de räkte icke mycket långt.

Olyfants bergen sågos således vidare fortfara; men af dem märktes tydeligen flere ryggar, som småningom ändades uti särskilde spitsar. Den närmaste til vänster synliga Bergsryggen kallades Zeeko-riviers berg, och slutades vid Isac Meijers hemman, dit vi sedan ankommo; bakom den sågs en annan bergsrygg, som kallades Meulen-riviers berg, hvilken slutades vid Kocks hem-

hemman, der vi för flere dagars tid inqvarterade ofs och uthvilade, emedan denne gården, var nåftan den yttersfte uti Colonien, åt denna fidan. Bakom fidftnämnde bergrygg, fågs en annan fticka fig ut långre fram, fom kallades Kabeljau-riviers berg, hvilket åndades vid rivieret af famma namn.

Zeeko-rivier, fom et ftycke ifrån gården utlöper i hafvet, var inemot ftranden tåmeligen fifkrik. De fifkar, fom hår och i andre åar funnos, upftego ifrån hafvet, och fållan finnes fifk långre up i någon af de födra Africas åar. Fifkandet fker fåledes endaft vid åmynningar, och idkas med nåt, blott af de bönder, fom vid åar, och nåra intil hafsftranden kunnat anlågga fine hemman. En dag, då Sönerne tillika med några Hottentotter, begåfvo fig ned til ftranden, at fifka, gjorde jag dem fållfkap dit, för at botanicera. Ån var vål hårftådes ganfka bred, men af upkaftade fandrefvor ifrån hafvet, få upgrundad, at då man vadade deruti, ftod vatnet föga öfver midjan. För at dels bada, dels utmed ftrånderne föka blomor och infecter på de der våxande bufkar, vandrade jag flere timar aldeles naken, endaft med

en nåsduk om lifvet, utan at förmoda, det solens brånnande strålar skulle medföra någon elak verkan. Men innan kort rönte jag följderne derutaf, och mårkte, at hela den delen af kroppen, som varit ofvan vatn, var röd och inflammerad. Detta onda ökades så, at jag flere dagar måste hålla sången, och kunde icke en gång tåla en fin bomulsskjorta på kroppen, aldraminst öfver axlarne, som måst varit utsatte för solens åverkan, innan jag med söt grådda fåt smörja mig, och dermed upmjuka den brånda huden.

Fåltet håromkring var gråsrikt, och således tjånligt til Boskaps afvel i stort, hvilken ocksa, utom smör, var det enda, som hårifrån til Cap kunde föryttras.

Hår kernades nåstan dageligen, och kern-mjölken, som föga af kreatur förtårdes, formerade nåstan båckar på de stållen af marken, der den utgöts.

Hottentotter voro talrike i Bondens tjånst, hvaraf de pigor, som förråttade kernandet, måste tvåtta sig, och hålla sig rena, åtminstone långt up åt armarne, och om hånderne.

En

En synnerlig och vacker Domherre (*Langstaart, Loxia macroura*), hölt sig öfver alt uti desse fält, i synnerhet vid sådane ställen, som voro kårragtige och hyste någon säf. Den liknade Guldfinken med sin sammetsröda sommarklädning, i hvilken hannen denne tiden på året som bäst prunkade; men skildes lätt ifrån den samme med sin långa stjert, som var mycket längre, än sjelfva kroppen. Vintertiden är han grå, äfven som honan hela året, hvilken icke en gång äger lång stjert. Det var artigt, at se denne fogel flyga, med sin långa nedhångande stjert, som tyktes lika som tynga ned fogelen, så at han aldrig kunde flyga rätt fram, utan altid i bugter, upåt och nedåt. Uti blåsväder var dess flygt egenteligen mycket hindrad af den långa stjerten, så at fogelen icke förmådde styra åt den led, han ville, utan kastades ofta åt sidorne. Dess långsamma flygt, åtminstone den trögaste jag någonsin ibland foglaskaran blifvit varse, gjorde at fogelen lätt kunde fällas för bössan, och under regn samt i blåsväder kunde man springande nästan med blotta händerne fånga honom.

Hottentotterne, som bodde håromkring,

kring, äfven de, som voro i tjänst hos Europeerne, gifte sig utan ordning. En qvinna hade ock här stundom en egen man, och en annan, såsom reserve. Om en gift Hottentot för någon tid reste bort, kunde hustrun emedlertid gifta sig med en annan, hvilken omständighet förledit år hade olyckeligen händt min då varande kusk, som vid hemkomsten med alle sine på resan förvärfvade förtjänster fant sig vara Enkling.

Förledit år hade jag på flere ställen fåt se, huru Hottentotterne, som äga inge hästar, både til ridande och bördors förande nytjade dragoxar; nu hade jag tilfälle, at lära, huru sådane oxar dertil inöfvades. En oxe, som årnades til ridoxe med tiden, måste ifrån första veckorne efter dess inkomst i verlden redan vänjas vid, at tåla sin ryttare på ryggen: til den ändan bants i början et skin öfver ryggen, med hvilket han äfven släptes i vall, jämte Kon. Sedan fattes små Hottentots gåsfar på kalf-ryggen, och når en kalf sålunda blifvit något litet inriden, bindes en annan olärd vid hans sida, för at båttre tämjas. Detta kalfridande, som merendels skedde uti fult galopp, var lustigt nog, at

på-

påse, och leken slutades gemenligen så, at kalfven ganska lått, och efter behag afkastade sin ryttare.

En liten och grå sort af Gråshoppa (*Mantis fausta*), fans hår och på andre stållen, som fåt namn af Hottentotternes Gud, och troddes blifva af dem tilbeden. Hårtil såg jag ingen anledning; men nog hölts detta lilla grå djuret uti någon agtning, så at de ej gerna tilfogade det något ondt, utan ansågo den månniska eller det kreatur för lyckeligt, på hvilket det satte sig, dock utan at visa det någon dyrkan.

Emedan Vatn-Skölpaddor hår funnos, fångade jag en derutaf, för at erhålla bloden, til förfök emot ormbet eller tilkommande behof. Ganska litet blod ficks af en Skölpadda, som var större ån handlofven. Sedan halsen var afskuren och bloden utrunnen, skildes det bleka (*serum*) derifrån, och det röda, som hölt sig åfvanpå, torkades på papper, skiffrade sig och svartnade.

På de brödfrukts Palmtråd, (*Zamia caffra*) som i negden funnos, upsöktes frukten, hvilken år nog sålsynt, och frön deraf samlades. Visfa trån gifva endast han-

han-blomor, uti en stor kotte, utan frön, och andre trän åter frambringa en lika kotte, stor som et hufvud, med rigtiga frö-kårnar. På undre sidan af han-kottens fjäll sitter en oräknelig mångd af frö-mjöls knoppar (*antheræ*), som spricka och åga et hvit, något segt frömjöl, (*pollen*) uti sig. På honan sitta frön, store som Krakmandlar, emellan sjelfva fjällen, omgifne med et rödagtigt mos, som är ätbart. Frukten märktes utkomma i sjelfva toppen af Palmen, stundom innan ännu någon stam hunnit formeras öfver jordytan. Frön troddes aldrabäst och säkrast upväxa, efter sked utplantering, om deröfver lades halm, som antändes och afbrändes, eller om frön förut blifvit blötte i varmt vatn.

Uti hela den vidlyftiga sträcka af land, som vi til rygga lagt, alt ifrån Rode Sand, ända til Camtous-rivier, finnes ingen enda Kyrka i denna nu mera folkrika Colonien anlagd. En sådan hade väl af Landtmannen blifvit äskad, och oagtadt alle andre Präster i Staden och på landet lönas af Compagniet, hade Landtbönderne likväl erbudit sig, at sjelfve löna en Präst, om Kyrkan blefve

ve anlagd midt uti Colonien, på et för dem beqvåmligt ställe. Förslag härtil hade äfven blifvit upgifvit, och ansökning gjord, at på egen kostnad få bygga en ny Kyrka vid Kafferkuyls-rivier, der de måste, under sin resa til Cap, måste fårdas förbi. Men detta, ehuru nyttiga och Gudeliga företagande, hade nu i flere års tid blifvit hindradt, i anseende dertil, at Landrosten, tillika med några få dess grannar, arbetade på at få den nya Kyrkan bygd vid sit Boställe på Swellendam, oagtadt detta ställe låg vid ena ändan af et vidstråkt nybygge.

Vår vård var en ålderstegen hederlig man, och föd i Europa, en af de raskaste Skyttar i landet, och som flere gånger, gjordt långa resor inåt Cafferskusten, för at skjuta Elephanter, igenom hvars tänder han hunnit förvårfva sig någon förmögenhet, och ändteligen här nedslagit sine bopålar, på et vackert och förmånligt ställe. Han berättade mig, som en trovårdig man, och åsyna vitne, åtskillige omständigheter, dem en Resande annars få mycket sållan är lyckelig nog, at sjelf blifva varse; såsom til Exempel: en gång, under sine

sine Jagtfärder blef han varse en Sjö-ko (*Hippopotamus amphibius*), som gåt up et stycke ifrån en å, för at kalfva; han låg då med sit medfölje helt stilla fördold i buskagiet, til dess kalfven visade sig, då et skott så väl afpassades på modren, at hon blef död på stället; Hottentotterne, som derefter trodde sig kunna fånga kalfven lefvande, lupo fram, at fasthålla honom, men detta lyckades dem ej bättre, oagtadt de voro flere, än at den nyfödde kalfven, som ännu var hal och sliprig, gick ifrån dem, rätta vägen til ån, utan at han ännu ägt någon undervisning af sin mor, antingen om vägen til ån eller detta dess naturliga rädnings medel. Lika så berättade han, at en Elephants hona, under parningen lägger sig på knä, och at hanen derföre aldrig kan bespringa hänne, utan då hon är lysten. Om Lejon, dess jagt, sedvanor och egenskaper hade han mycken egen erfarenhet, och gjorde jag mig så mycket mer möda, at underrätta mig härom, som jag ärnade nu för längre tid, vandra igenom et land, der endast himmelen skulle blifva mit tak öfver hufvudet, och et öpet samt med vilde djur upfyldt fält min lägerplats, och som jag tillika väl viste, at

at det ej litet gagnar en Resande, at känna de odjurs art och lynne, för hvilke han har at sorgfälligt agta sig. Et Lejon kan ligga i en buske, der en människa förbigår, utan at röra sig, endast man låtsar icke blifva det varse; det kan ock väl upspringa, utan at göra något ondt, endast man blir stående stilla, och icke tager til fötterne at löpa. Et hungrigt Lejon är likväl farligare och mindre skonsamt; dock angriper det icke gerna en människa, åtminstone gör det mycket val ibland sit rof, så at det häldre äter en hund, än en oxe, och mycket häldre en Hottentot, än en Christen, förmodeligen derföre, at den smörjade Hottentotten altid stinker, och emedan han aldrig nytjar salt eller krydder, hvaraf hans våtskor icke äro så skarpe. Det griper också häldre en Hottentot eller en Slaf, än uphångt kött af Buffeloxar, så at det händt en gång vår vård om nattetid, at Lejonet gåt igenom buskarne, der sådant kött var uphångt, för at gripa Hottentotten på sit sofställe. At uti skog upklifva uti et träd, är en säker undanflykt för Lejon, som ej upgå i träden, men ingalunda för Tigrar, som ofta, när de häftigt jagas af Hundar, dit upspringa och der

der söka sig en säker fristad. Uptäcker man något Lejon, bör man aldrig springa undan, utan stå stilla, fatta mod och se det stint i ansigtet. Ligger et Lejon stilla, och ej rörer stjerten, kan man vara säker, men vestar det stjerten, så är det hungrigt, och man är i mycken fara. Kan man komma i den stålning, at en grop är emellan Lejonet och sig, så kan man trygt gifva eld på det, ty öfver gropen vågar det sig icke; lika så är man i mycken säkerhet, om man kan vinna någon högd, dit up det ej eller vågar sig efter.

I samma mon, som Landtmannen intagit landet, och anlagt gårdar längre inåt kusten, i samma mon har ocksä Lejon samt andre djur måst blifva dels alldeles bortskutne, dels förjagade. Denna omständighet hade vår vård, ej länge sedan hårstådes fåt vidkännas, men lefde nu uti någorlunda säkerhet om sin hjord. Et Lejon äger den förfårliga styrka, at det icke allenast griper den största oxe, utan också vigt kastar honom öfver sine skuldror, och dermed springer öfver et par alnars hög gjärdesgård, oagtadt fötterne af oxen släpa efter ut åt marken. Intet djur är dock

låt-

låttare, at utrota, ån Lejonet, oagtadt al defs ftyrka, vighet och förfigtighet. När man af fpåren utforfkat, huru månge Lejon åro tilfammans i troppen, upftåller man för dem lika månge bösfor på et ftålle, dit man tror Lejonen komma. Vid et ftycke af något as bindes et ftarkt fnöre, hvilket med ena åndan håftas vid aftryckaren. När då et Lejon vidrörer afet, aflosfas bösfan, fom år få ftåld, at fkottet tråffar hufvudet. De andre nårvarande Lejon låta icke bortfkråma fig af fmållen, utan kan det hånda, at något af dem går til röken, och med klorne griper uti det affkutne gevåret, och alle de öfrige ftupa efter hand, för de öfrige upftålde bösfornes kulor, få at ftundom hela troppen utrotas på en enda natt. Skulle et Lejon vid fådant tilfålle icke dödfkjutas, utan endaft fåras, få går det fedan ej fram för någon ftåll-bösfa, och et fådant fåradt Lejon vågar åfven, utan at drifvas af hunger, angripa månnifkor.

Klofjukan började redan, fedan fommar-hettan blifvit ftarkare, at ibland hornbofkapen vifa fig, och min Engelfke Refekamerat hade redan en och annan utaf fit fpann hår med behåftad,

så at han hår nödgades bortbyta dem emot andre, hvilke tyktes vara friskare. Mine oxar hade ingen annan sjuka, ån hungren och voro så magre och utmattade, at ingen sjukdom tyktes kunna håfta vid deras magre refben, och smala benlåggar. Emedlertid, sedan kreaturen fåt uthvila, föresatte vi oss, at fortsåtta vår resa ånda bort til de så kallade Snöbergen. Och som vi hådanefter endast ågde lånder, som blott af Hottentotter voro bebodde, och på någre stållen obebodde, voro vi omtånkte, at både medtaga på resan några Hottentotter såsom Tolkar, Vågvisare och Vaktare, samt at tillika förse oss med något litet proviant.

Vår hederliga vårdinna tillagade derföre åt oss en hop hvet-skorpor, några bullar hvetebröd, en smörask och et stort slaktadt får, som insaltades och insyddes i dess egit skin.

Hottentotternes språk år icke öfver alt lika, utan åger sine betydande dialecter, men merendels åga de alle en art af klapning eller smållande, under uttalet. Denna klapning mårkte jag hos dem i synnerhet vara trefaldig, som gör,

at

at Europeerne sällan kunna rigtigt tala språket, ehuru deras barn, som upfödas ifrån barndomen med Hottentots-barnen, lära tala det med färdighet. Den ena klapningen är (*dentalis*), då smällen göres af tungspitsen emot tänderne; den andra är (*palatinus*), då smällen sker med tungan emot gomen; den tredje är (*gutturalis*) svårast, och sker ända ned i strupen, med sjelfva roten af tungan. Desse smällar äro så mycket svårare at göra, som de böra ske just i det samma sjelfva ordet uttalas, och icke förut eller efteråt. Desse smällar förekomma icke allenast i början af orden, utan äfven midt uti och stundom två smällar i et två-eller tre-stafvigt ord. När några Hottentotter sitta tilsammans at språka, låter det nästan såsom några Gäss kaklade tilhopa. At språket i uttalet var mödosamt, äfven för dem sjelfve, märkte jag nogsamt deraf, at de affecterade sig och mödade läpparne. De kunde dock prata med tobaks-pipan i munnen, men då endast föra korta samtal. Caffernes språk märkte jag vara mycket lättare, och talas med mycket mindre smällande, hvilket endast hördes uti somlige ord.

Således åga Invånarne på detta fődra Africas hőrn fit ordenteliga tungomål; men főr őfrigt åro de få ringa főrådlade, at de icke åga några bokståfver, och intet enda fått, at skrifva eller tekna dem, antingen på papper, i trå eller sten. Man főker således főrgåfves hos dem någon lårdom eller några gamle minnesmårken, och få Nationer i verlden låra vara mindre odlade ån desse.

På fit språk kunde Hottentotten icke eller nåmna flere af de saker, som brukades hos Nybyggarne, såsom Spilkom, Ok-skida, Kittel, Tobak med flere.

Då jag stundom főr flere veckors tid måste utom Colonien vistas ibland Hottentotterne, nődgades jag låra något af deras språk; och főr at båttre kunna minnas de ord, jag efterhand lårde, formerade jag mig et litet Lexicon derpå, och med trenne tekn utmårkte de 3:ne brukelige smållar; hvaraf dentalis hår utmårkes med littera a, palatinus med A, och gutturalis med á. Kolbe har et långt Regifter af Hottentottens språk, och Profesfor Sparrman har åfven några Dialecter deraf. Och emedan en del af hvad jag anteknat, år olika med de

de förres, har jag til de språk-kunniges tjänst velat anföra det.

1. *KoISE.*
2. *KaMSE.*
3. *ÅRUSE.*
4. *GNATol.*
5. *METUKA.*
6. *KRUBI.*
7. *GNATIGNA.*
8. *GNINKA.*
9. *TUMINKMA.*
10. *GOMATSE.*

Hund, *ARIKÆ, TUTU, TUP.*
Hynda, *TUS.*
Loppa, a*TTI.*
Mjölk, *BI, BIP.*
Bröd, *BRè.*
Gif Bröd, *BRè MARè.*
Smör, *BINGóI.*
God dag, *DABè, DABETè.*
Hampa, *DáKHAN.*
Eld, e*I*, e*IP*, *NeIP.*
Gör eld, e*I KUA KóI.*
Hvar år vägen til nästa by? *DANNA HAA SE* a*KROI* a*DU.*
Hvar år? *DEMMA.*
Ko, *GóS, GóOSA.*
Komjölk, *GóSBIP.*
God afton, *GoI MOTSKI.*
Boningsställe, *GEI-HEP.*
Elakt våder, *HoMA.*
Kom hit, *HÆVA HA, KóNG.*
Kom hit, min Vän, *HAGATSCHI.*
Oxe, *HóGó, KU-MAP.*
För hit, *HANKA.*
Häst, *HAKVA, HAAP.*
Hvar år Hästen? *HAKVA DEM-MA HA?*
För Hästen hit, *HAKVA SEO.*
Bord, *HEIP.*
Hustru, *HoNNES, KUS.*

 Vatn,

Vatn, *KaMMA.*
Lejon, *KáMA.*
Mun, *KAM.*
Låcker, *KaNJI.*
God morgon, *KoA MOTSCHI.*
Tobakspipa, *KOP.*
Man, *KuPP.*
Dricka, *KA.*
Gångvåg, *KUDU.*
Hus, Gård, *KOMMA.*
Det år godt, *KaI HEM.*
Buffel, *KaW.*
Sjöko, *KoU.*
Hol, *KóU, TWAP.*
Slå, *KOA.*
Bôssa, *KABú.*
Priapus, *HOP.*
Glans penis, *KoU-TERE.*
Fader, *AMBUP, TIKKOP.*
Moder, *ANDES, TISSOS.*
Syster, *KANS, TIKANDI.*
Broder, *KARUP, TIKAKWA.*
Vackert våder, *TaM.*
Gryta, Trumma, *SU.*
Kafferskorn, *SEMI.*
Varm, *SANG.*
Ata, *SINNó.*
Knif, *NóRAP.*
Stol, *NENaMHoP.*
Sofva, *oM.*
Sy, Stoppa, *oM.*
Hus, *OMMA.*
Gif, *MARè.*
Öga, *MU.*
Penningar, *MARI.*
Öga, *MUM.*
Hatt, Môssa, *KaBA, TABA.*
Varg, *KoKA.*
Ågg, *KaBIKA.*
Tupp, *KóUKE-KURR.*
Kall, *KOROSA.*
Vagn, *KROI, KROJIM, KULE.*
Glaskoral, *KRAK-WA.* Caffris, *KI-TI KITI.*
Elg, Capra oreas, *KeN.*
Elghona, *KeNS.*
Elg-tropp, *KaNNA.*
Kött, *Kop.*

Folk

Folk, *KEUNA.*
Tand, *KoM.*
Nåsa, *KoVP.*
Jern, Koppar, *KoRUP.*
Bröst, Patt, *SAMMA.*
Hvar år Vagnen? *HAVA KROIJM?*
Hår år Vagnen, *HÆVA KROJIM.*
Sto, *HASS.*
Råf, *GIeP.*
Löp bort, *SU SE KóN.*
Tiger, *GVASSUP.*
Viverra ichneumon, *eP.*
Får, *GONA.*
Kista, *GeIP.*
Capra dorcas, *KaMMAP.*
Klippsten, *OiP.*
Har ni sett? *MUSKO.*
Ox-tropp, *MANQVA.*
Om ni behagar, *KuM SE A, HuNKOP.*
Vånd om, Kör tilbaka, *KaRRA.*
Hottentots klådning, *NaMKVA.*
Euphorbia viminalis, *KUIJOP.*

Barnen, som hos Hottentotterne gerna voro talrike, drogo omkring benen först ringar, gjorde af fåf, i stållet för de af hudar, tils de blefvo vane vid dem. Åfven få mårkte jag, at Caffernes poikar i början öfvade sig, at kasta en spitsad kåpp, tils de med åren kunde handtera Kastspjuten.

Troldom åro Hottentotterne mycket falne för at tro, och då någon sjuknar eller dör, tro de honom vara förtrollad.

Hottentotterne hade här almänt en pung för priapus, som var gjord af det grå stycket, som sitter på ryggen af Capska Råfven, och som fästes omkring lifvet med en rem. Kafferne ägde väl ock en dylik, men af annat skin, och den samma så liten, at den oftast ej täkte mer, än sjelfva förhuden.

Vid de Lustbarheter, som Hottentotterne anstålde, i synnerhet för at roa oss, fick jag här se deras kortspel och en sort spel-instrument, som kallades Korà. Det liknade i hast en Violstråke, var gjordt af en tråkåpp, och en deröfver spänd snara. Härvid fästades i ena ändan en spits af en penna, och på denne blåstes och spelades med läpparne, så at instrumentet gaf ifrån sig et skorrande ljud. Kortspel kallades en lek hos dem, hvarvid pratades, knäptes med fingrarne, och skrattades.

Sedan vi försedt oss med vägkost, och i god ordning försat våre skjutgevär, begåfvo vi oss *den 9 December*, på vägen til Cabeljaus-rivier, hvaråst nu den sidsta gården var anlagd, som sköttes af en dräng, och tilhörde VAN RHENEN, en rik Borgersman i Cap.

Den

Den 10, foro vi öfver Camtous-rivier, som nu utgjorde grånsen för Holländska colonien, hvilken vidare icke fick utsträckas. Detta var ock strångeligen förbudit för den orsaken skul, at icke nybyggarne sjelfve skulle komma i krig med de modige och oförskråkte Cafferne, eller Compagniet derigenom lida något. Fåltet håromkring var annars både gråsrikt och vackert.

Resan fortsattes vidare til Luris-rivier, hvaråst landet började blifva ganska kulligt och bergagtigt, lika som uti Hautniqvas land, med vackra skogar både i bergsklyfterne och vid båckarne. Hår och der sågo vi stora gropar formerade, til at deri fånga Elephanter och Buflar. Midt uti gropen stod en påle, som var ganska spitsig upåt, och på hvilken djuret spetsar sig, då det faller ned i gropen.

Den hår varande Hottentots Kapitenen besökte oss straxt om aftonen, och lågrade sig med en del af sit folk, et litet stycke ifrån oss. Han var skild ifrån de andre med sin mantel af en Tigerhud, och sin staf i handen.

Den 11, togade vi förbi Galgebosch til VAN STADES rivier, der vi uptände våre eldar, och togo vårt natt-låger. De här boende och med Caffrar blandade Gonaqvas Hottentotter besökte oss, i stora troppar ankommande, och blefvo hjerteligen undfågnade med vår goda Holländska rull-tobak. Flere af desse drogo Tigerhudar på sig, dem de sjelfve dödat, och igenom denna sin tapperhet förvårfvat sig råttighet, at båra dem. Många af dem buro i handen en Råf-svants, upträd på en tråpinne, hvarmed de torkade svetten af sig. Som desse ågde vacker boskap, bekommo vi til öfverflöd mjölk af dem, mjölkad i flåtade korgar, aldeles vatn-tåte, men merendels så orene, at vi nödgades sila mjölken igenom en linneduk.

Den 12, om morgonen foro vi öfver VAN STADES rivier, och ankommo til et par ansenlige och store byar, beståëende af många runde kojor, anlagde uti en cirkelboge. Folket framströmade som en flod til våre åkdon, och vår tobak tycktes hafva samma verkan på dem, som magneten på jernet. De fulväxtas antal ansåg jag minst til två-eller tre-hundrade. När de måste undfåt

et

et litet stycke tobak, gingo de glade ut åt fältet eller hemåt. Större delen af desse voro klådde i kalfskins hudar, och icke med fårskin, såsom de andre Hottentotterne.

Åtskillige saker hade vi ifrån Staden medfört, hvarmed vi antingen sökte vinna detta folkets vänskap, eller belöna dem för gjorde tjänster, såsom små Knifvar, Skördosor och små Speglar. Åt de förnämste uti hopen förärade vi några Speglar, och hade et ogement nöje, at se detta okunniga folkets månge uptåg dermed, i det de ymsom sågo sig en eller flere uti spegelen, och sedan med mycket skrattande koxade på hvarandre; det löjeligaste var, at de äfven sågo efter bakom spegelen, om samma bilder der funnos, som de i spegelen blefvo varse.

Detta folket, som var väl växt och såg raskt samt oförskräkt ut, prydde sig med borstar, gjorde af djurs stjertar, både uti håret, vid fötterne och omkring lifvet. Några hade remar af hudar, och andre glaspärlor, lindade flere varf omkring lifvet. Men ingen prydnad var dem kärare, än blänkande små metalplåtar, utaf koppar eller måssing,

an-

antingen aflånge, runde eller fyrkantige; desse skurade de ganska vål och hångde dem med et snöre antingen uti håret, eller framuti pannan, för bröstet, bak i nacken eller för sjelfva såtet, och stundom, då de ågde flere, rundt omkring hela hufvudet. Min Engelske följeslagare ågde med sig en af de i koppar slagne och förgylde medailloner, som voro sånde med de 2:ne Engelske Skeppen, som nu seglade långst emot södra Polen, at utdelas åt de der varande folkslag. Denne penning skånktes åt en af de Caffrar, som gjorde sig mycket förtrolig med oss, hvaröfver han blef så glad, at han sedan hela fram- och åter-resan hit tilbaka, gjorde oss sållskap med sin lysande penning, hångande midt för pannan.

Några af detta folket hade en conisk skin-såck fram för bröstet med fyra remar hångande öfver halsen, hvilken nyttjades til Tobakspung. Några hade om halsen et perlband af snåckor eller så kallade ormskallar (*Cypræa moneta*), uptrådde på snören, hvarvid hångde et sköldpadskal, at förvara sin Bukku-smörja uti. De måste af dem voro våpnade med

med Kast-spjut, så många som de i ena handen väl kunde hålla.

Kojorne voro tåkte med mattor af säf, som voro så tåte, lika som deras flåtade mjölk-korgar, at vatn icke kunde trånga sig igenom.

Bergs-ryggen til vånster, som hittils följt oss, slutades nu, och til höger syntes hafvet. En större bergs-rygg fortfor likvål långre inåt landet til vånster.

Landet var hår öfver alt fult af hvarjehanda vildt, och sålunda mycket farligt för odjur, at fårdas igenom. I synnerhet voro vi bekymrade för våre dragare, som af Lejon lått kunde skråmas, och för oss förloras.

Vi voro också för få i sållskap, och för litet beväpnade, at kunna altid vara såkre för sjelfva landets Invånare, hvars språk våre Hottentotter nu mera icke väl förstodo. Derföre beslöto vi, at ifrån denne by låcka med oss ånnu en tropp Hottentotter, dem vi lofvade belöna med tobak, och andre begårlige småsaker, samt skjuta åt dem tilråckeligen af vilde Buflar til uppehålle. Detta löfte skaffade oss flere, ån vi önskade, och vår

vår framtogande tropp bestod af mer, ån hundrade personer.

Den 13. Det landstycke, uti hvilket vi nu vistades, kallades Krakakamma, var gråsrikt, skogigt och fult med allehanda vildt, som hår ånnu fór Nybyggarne ågde någon fristad, såsom Buffeloxar, Elephanter, Tvåhórningar, randiga Håstar och Åsnor (*Zebra*, *Qvagga*), och flere sorter af Båckar, i synnerhet stórre flockar af Hartebestar (*Capra dorcas*).

Vi fårdades fórst til Krakakamma valley, och sedan derifrån långre ned til hafsstranden, hvaråst en myckenhet af smårre buskager, och stórre skog funnos våxande, upfylde med stora troppar af Buffeloxar, som afbetade de håromkring liggande fålten.

Eftermiddagen, sedan det hetaste af dagen var fórbi, utgingo vi med några Hottentotter på jagt, i tanka at få skjuta något fór magens behof åt vårt talrika medfólje. Når vi framkommit et stycke emot skogen, blefvo vi varse en måkta stor tropp af vilde Buffeloxar (*Bos caffer*), som nu under sit betande lutade sine hufvuden nedåt, och blefvo ofs ej varse fórr, ån vi kommit dem tre-

trehundrade steg nära. Hela troppen, som tyktes utgöra 5 eller 6 hundrade store kreatur, lyftade då up sine hufvuden, och anskådade oss med upmärksamhet. En så talrik tropp, hvaraf hvart enda djur år ganska förskräckeligt, hade bordt kunna injaga, vid en sådan åsyn, rådhåga och rysning, åfven hos den, som förut icke haft tilfälle, som jag förledit år, at erfara en dess våldsammaste medfart, och se dess fruktansvårda styrka. Emedlertid, då vi kände nu Buffelens art, at på slåta fältet icke gerna angripa någon, frugtade vi aldeles icke hvarken för dess styrka eller dess myckenhet; men för at icke skråma dem, blefvo vi en liten stund helt stilla stående, til dess de åter igen började luta sig ned, för at åta. Med snabba steg nalkades vi då dem, tils vi hunnit dem endast på fyratio stegs afstånd. Vi voro trenne Europeer, och lika månge inöfvade Hottentotter, som drogo bössor, och de öfrige Hottentotter voro våpnade med sine kastspjut. Nu började åter hela oxskaran koxa up, och vånda sig emot oss, samt se oss rått muntert och oförskråkt an. Vi funno det nu vara tid, at lågga an, och gåfvo alle eld på en gång. Skotten voro

ej

ej wål losſade förr, ån hela denne ſå ſtarke och annars oförſkråkte hop, af elden och ſmållen förvånade, vånde ſig om, flydde undan och intogo ſkogen, ſamt låmnade oſs en i ſit ſlag makalös ſyn. De ſårade Buflarne ſkilde ſig ifrån den öfriga troppen, och hunno antingen icke åtfölja den, eller togo de en annan koſa.

Ibland dem var en gammal Tjur, ſom kom rått emot den ſidan, der vi ſtodo, ſå at vi nödgades taga til fötterne, och fly för honom undan. Det år vål icke möjeligt för en månniſka, ehuru ſnålt hon ock kan löpa, at ſpringa undan desſe djuren, men icke deſto mindre voro vi underråttade vål derom, at man åndock nogſamt kan rådda ſig undan, ſå långe man åger et öpet och ſlåt fålt; ty Buffelen, ſom emot ſit ſtora hufvud, har ganſka ſmå ögon, ſer icke mycket åt ſidorne, utan alt råt fram. Når han altſå hunnit något nåra, bör man endaſt kaſta ſig omkul på ſidan. Oxen, ſom galopperar altid rått fram, blir den liggande då icke varſe, och ſaknar icke ſin fiende förr, ån den ſamme kunnat åt et annat håll löpa undan. Vår ſvårligen ſårade Buffelstjur kom

oſs

ofs nog nåra, men fprang åt fidan förbi, årnandes fig til en liten der varande fkogslund, hvilken han likvål icke aldeles upnådde, innan han ftupade. Emedlertid hade våre andre Hottentotter efterföljt en ko, fom dödeligen blifvit fårad; och med fine kaftfpjut dödat en kalf. Vi begåfvo ofs genaft til den ftupade Buffelstjuren, och funno, at kulan gåt in uti bringan och trångt fig igenom ftörre delen af kroppen, och at han, det oagtadt, fprungit i galopp flere hundrade fteg, innan han ftupat. Den var nog gammal, fvartgrå til fårgen, och nåftan utan hår, fom på de yngre åro fvarte. Kroppen år hos detta djur ganfka tjock, men fötterne deremot korte. När han låg på marken, var han få tjock öfver buken, at jag ej kunde klifva up på honom, utan at fpringa dit up. Sedan våre kufkar något litet afpålfat honom, utfökte vi de kötfullafte ftycken, och infaltade något deraf, famt gjorde tillika på ftållet en god måltid. Ehuru jag hade föreftålt mig, at köttet af en få gammal tjur, fkulle vara både groftrådigt och fegt, fant jag likvål til min förundran, at det var både mört och fmakade likfom annat vildt. Det öfriga af flagtoxen, kon och kalfven lämnades

Hottentotterne til del, hvilke icke eller voro senfårdige, at på stället uptända en stor eld, och vid den samma steka sine affkurne stycken. Det aldraförsta, som de måst satte vårde på, och som de lade på den uptände elden, voro ben-och lårpiporne, uti hvilke sjelfva mårgen inom sine ben stektes, och med största begärlighet sedan förtärdes. Tarmar, kött och andre saker uphängdes af dem på alle qvistar, så at stället innan kort såg ut som et slagtarhus, hvaromkring Hottentotterne lägrade sig för at steka, äta och sofva.

När det började lida emot aftonen, fant jag och mine Resekamerater för godt, at begifva ofs tilbaka til våre åkdon, at innan det aldeles mörknade beförja om våre kreaturs fastbindande. Under vägen gingo vi på några hundrade stegs afstånd förbi fem stycken Lejon, som vid vår åsyn behagade gå undan och inåt skogen.

Sedan vi vid hjulen af våre åkdon fastbundit dragoxarne, skutit et par skott i luften, och uptändt rundt omkring vårt lägerställe några eldar, försigtighets mått, som både i anseende til Elephanter, och i synnerhet emot Lejon, äro gan-

ganska nödvändige, begåfvo vi oss, med en laddad bössa utmed hvar sida, under den Högste Gudens Nådiga beskyd, til hvila. Och desse omständigheter i akt togos altid sedan, då vi nödgades campera uti sådane fält, der månniskor om dagen, men vilde djur om natten, tyckas ymsom vara rådande Herrar. De vilde djuren ligga merendels stilla uti skogarnes skugga under det heta af dagen. Om qvållarne och nåtterne år deras tid, at beta under svalkan, och denne tiden framkomma Lejon och andre Rofdjur, at af de förre söka sin föda. Et Lejon kan vål icke med styrka angripa någon Buffeloxe, utan nytjar det dertil altid list, och ligger i förfåt under någon buske, aldrahålst vid båckar, der den ankommer at dricka. Det springer då med största vighet på dess rygg, och med sine förfårlige tånder biter honom i nacken samt på sidorne fårar honom med sine klor, til dess han afmattad nedfaller.

Den 15, om morgonen utgick jag vål, för at efterse, om de trådslag, som hår utgjorde landets skogar, ånnu ågde några blomor; men jag fant, at sommaren dertil ånnu ej var nog framliden,

den, at skogen var så taggig och sammanvåxt, at man ej, utan at göra sig våg, kunde framkomma, och at det åfven för odjur var ganska farligt, at trånga sig långt in. Hår och annorstådes dår skogar funnos, sågo vi vid vatnstållen icke allenast fårske spår efter Buflar, utan också spår och stora kokor af tråck efter Elephanter, Tvåhörningar och andre djur.

Uti fålten uppehöllo sig randiga Håstar och Åsnor, (*Equus Zebra* och *Qvagga*), Hartebestar (*Capra dorcas*), Kudus (*Capra strepsiceros*) med flere.

Vi rustade oss derföre til, och begåfvo oss til Swartkops-rivier, och den icke långt derifrån varande Saltpannan, hvaråst vi hvilade öfver den hetaste tiden på dagen. Vid den så kallade Saltpannan ågde vi den aldratåckaste syn i verlden, som ej kunde annat ån förefalla åfven så främmande som vacker för et ovant öga. Denna Swartkops Saltpanna var nu så til sågande i sit båsta skick, och som vackrast. Den utgjorde en dåld, af en half fjerdedels mils diameter, så småningom afslutande, at vatnet midt uti knapt ågde två alnars

nars djuplek. Några alnar ifrån vatnkanten omgafs denna dåld med några famnars höge kanter, hvilke rundt omkring voro bevåxte med små skog. Den var något mera aflång ån rund, och jag hade möda, at med starkt gående, på en half tima, kunna hinna gå den rundt omkring. Jordmonen nårmast dålden var sandagtig, men ofvanföre sågs på flere ställen den blottade marken bestå af en blek och skifvig skiffer. Hela Saltpannan, hvars vatn ej var djupt, men hela botnen tåkt med en slåt och jåmn saltbådd, liknade nu midt uti sommaren, och uti et hett climat, aldeles en tilfrusen insjö med en spegelklar is. Sjelfva vatnet hade en ren sålta, utan någon bitterhet. Under det heta af dagen, så fort vatnet utdunstade, crystalliserade sig et fint salt på ytan, som visade sig först som glittrande fjåll, och sedan satte sig ned åt botnen. Af vinden drefs ofta detta salt åt ena sidan, och om det då håmtades, bekom man et ganska fint och rent salt. Emot nordöstra åndan hade Saltpannnan börjat blifva torr, och emot sydvåstra sidan, dit hon något lutade, var hon mera full. Emot våster gick hon ut i en lång hals.

Det förekom oss underligt nog, at så långt ifrån sjelfva hafvet, och på en ansenlig högd öfver det samma finna en så stor och saltrik Saltdam. Men vatnet, som såtter detta salt, kommer aldeles icke af hafsvatnet, utan endast af regnvatten, som faller om våren, och aldeles bortdunstar om sommaren. Hela grunden af landet är hel och hållen salt. Regnvatnet, som uplöser detta, nedrinner ifrån de högre omliggande ställen, och samlas uti en sådan lägre dåld, der det får stadna qvar och småningom afdunsta, under hvilken afdunstning det blifver ju långre, desto saltare.

Nybyggarne, som bo uti Langeklof och hela landet derifrån åt denna sidan, åfven som uti Kamdebo, Kankou och andre orter, måste härifrån håmta sit salt.

Tvånne andre Saltpannor sades ligga icke långt härifrån, men de berättades icke gifva något salt, förr ån de blifvit uttorkade.

Flere Insecter hade uti salta vatnet blifvit fördrånkte, och der funnit sin graf. Af desse funnos flere sådane, som jag icke träffade på buskarne lefvande under de få timar, jag hår dröjde, och van-

vandrade omkring uti Buskaget, oagtadt det i anseende til Lejon hår var et ganska farligt stålle.

Våre Hottentotter, som nu voro få i vårt medfölje, och som vi lämnat, at vakta våre i bete gående Dragoxar, funno vi vid återkomsten öfverfalne af dagens tunga och hetta, helt roligt och såkert sofvande.

Emot aftonen fortkörde vi ännu et stycke, och ankommo til Kuka, der bäcken redan var stillastående, och ägde endast saltagtigt vatn. Icke desto mindre togo vi hårstådes vårt nattläger.

Ej litet oförmodadt var det för oss, at finna en fattig Bonde, som med hustru och barn, uti största hemlighet lägrat sig hårstådes, för at föda och föröka sin lilla boskaps hjord. Och detta fattiga folket blef ej mindre förskråkt öfver vår ankomst, frugtande, at antingen vara, eller at af oss kunna blifva hos Regeringen angifne, at uppehålla sig utom den förbudne grånsen. Bonden ägde endast en liten koja af löf tilhopa flåtad för hela sin famille, och en liten bredevid, som tjånte honom til kök. Vi besökte dem uti deras lilla boning,

 och

och blefvo på begäran undfägnade med litet söt mjölk. Men vi hade icke länge setat, förr än hela mjölk-skålen öfverhöljdes, och blef helt svart af den otroliga svärm af flugor, som bemägtigade sig den och började i kojan så svärma, at vi ej kunde öpna munnen för at tala. Inom en så liten rymd har jag aldrig blifvit varse, hvarken förr eller sedan, en sådan mängd af flugor.

Vi hastade oss derföre glade ut til våre åkdon, uptände våre eldar, tillagade våre lägerstållen et litet stycke ifrån kojan, och afhörde hela natten både Ulfvars tjutande och Lejons gryma rytande.

Resan fortsattes morgonen derpå, *den* 16 *Decemb.* til den stora Söndags-rivier, hvars kanter voro ganska brante, och hvars omliggande fält var tort och magert.

Vårt stora medfölje af Hottentotter hade nu til största delen öfvergifvit oss, sedan de under resan fåt nog vildt at tractera sig med, och sedan vi alt närmare och närmare nalkades et land, som snart skulle förvandlas til en fulkomlig ödemark, der intet vildt var til at hoppas,

pas, och der al möjelig brist på vatn tillika skulle yppa sig. Vi befunno oss sålunda icke allenast nästan ensame, utan min Engelske Resekamerats oxar voro redan til en stor del angrepne af klo-sjukan, så at flere af dem mycket haltade, och några kunde knapt mera spännas före vagnen.

I anseende härtil måste vi nu hålla rådplägning med våre Vagnskörare, och efter mogen öfverläggning nödgades vi taga, emot vår vilja och önskan, det beslut, at härifrån vända om tilbaka igen, då vi icke sågo oss i stånd, at med utmagrade och sjuke dragare kunna tränga oss fram igenom et magert och öde fält, til Holländske Nybyggarne vid Snöbergen, och uti Camdebo.

Vi underläto likvål icke, at väl underrätta oss förut, af några Gonoqvas Hottentotter om landets beskaffenhet, om vatnställen, odjuren derstädes med mera, och funno, at fältet nu redan var mycket uttorkadt, och at länge forcerade resor hade måst göras emellan de få saltagtige vatnställen, som under vägen kunde finnas.

Det är dock icke altid så lätt, at af

Hottentotterne få veta sanningen. Aldrig får man för tvårt gå på dem med frågor, då man vil utleta sanningen, utan igenom omvågar och hvarjehanda tal småningom framlåcka, hvad man vil utforska. Hottentotterne åro annars förbehålsame, och vela sjelfve förut gerna veta, om det år godt eller elakt folk, som kommer at besöka dem. Utom dess, sedan Hottentotterne öfvergifvit oss, voro vi ock nu beröfvade de Tolkar, som behöfdes, om Caffrar eller andre Nationer under vågen skulle tråffas. Cafferne åro vål icke för sig sjelfve elakt folk, men som de åga brist på jern, så åro de stundom så snåle deresster, at de icke göra sig samvete af, at mörda de Christne, endast för at blifva ågare af Vagnshjuls-skenorne och annat medfördt jern, hvilket de utsmida och slipa til sine Kastspjut. Desse Caffrar hade för några år sedan mördat HEUPNÆR och några af dess medfölje, som för at byta sig til Elfenbens-tånder rest in uti Caffernes och Tambuggernes land.

Snöbergen (*Snee-berg*), dit vi hade årnat stålla vår kosa, år et land, som ligger högt, och lika som på et berg med andre bredevid liggande bergs-högder.

Af

Af den köld, som der råder, och den snö, som der faller, har det fåt sit namn. Somlige år kan derstädes snön blifva liggande ifrån det ena året til det andra, och då nödgas Nybyggarne flytta derifrån til det så kallade underlandet. Öster om Snöbergen och längre åt norr, ofvan för Cafferslandet, ligger Tambuggernes land, och intil dem grånsar et folkslag, som år litet til våxten, hvitare ån Hottentotten, med krulligt hår, och kallas små Chinesare.

Cafferne, hvars landskap egenteligen börjas vid stora Fisk-rivieret (*Groote Visch-rivier*), odla en sort Årter, Bönor, och en Holcus, samt åro ganska rike på store Boskaps hjordar.

När eftermiddagens svalka börjat infinna sig, och vi fåt något litet undersöka de våxter hår funnos vid Kukakamma, företogo vi oss vår återresa, dock icke samma våg, vi hitkommit, utan den öfra vågen til VAN STADES rivier, och sedan derifrån til Zeeko-rivier, dit vi återkommo lyckeligen *den* 20 *December*.

Omkring VAN STADES rivier förekommo de vackraste skogar, som jag i hela

hela landet blifvit varse. Få af träden voro dock ännu i bloma. Assagay-trädet (*Curtisia faginea*), af hvilket Hottentotter och Caffrar göra kåpparne til sine Kastspjut, våxte hår synnerligen ymnigt, och började nu utvekla sine små blomor. En myckenhet af Fjårilar (*Papiliones*), som annars åro så sålsynte i denna delen af Africa, flögo omkring trådens toppar, utan at vi kunde råcka dem.

Under vågen mårkte jag vid sidan en rishög, på hvilken Hottentotterne almånt kastade qvistar vid förbigåendet, och på tilfrågan, svarades mig, at der vore en död Hottentots graf.

Efter återkomsten tilbragte vi någre dagar före Jul, hos vår fordne vån, Jacob Kock, der vi nogsamt sysselsattes med at sköta och torka de tjockbladige och saftfulle våxter, som under sednaste resan inåt landet blifvit samlade, och der våre dragare något litet fingo återhåmta både krafter och hull. Hos de Reformerte firas Julhögtiden icke, utan hvar och en förråttar sit vanliga arbete; men Nyårsdagen hålles så vida högtidlig, at grannarne då besöka hvarandra.

En

En liten Vingård var på detta ſtälle anlagd, åfven ſom på några få andre gårdar up åt Krum-rivier; men druſvorne mognade ej ſårdeles, hvaraf vinet, ſom pråſſades, blef mycket ſyrligt, ja ſtundom ſå ſurt, at det icke kunde drickas, utan endaſt nytjas til brånvins brånning, ſom af några bönder med fördel idkades.

Under Julhelgen fortſattes vår reſa up åt Krum-rivier och Langeklof, hvaråſt gent emot THOMAS FRERES hemman, öfver berget går en vagns-våg til Sitſikamma.

I briſt på Skott-kårror, hvartil verke felades; ſåg jag, huru Landtmannen nytjade Kalf-och Får-ſkin, likſom ſåckar, at dermed til Trågården låta utföra ſin gödſel.

Til HANNES OLOFSONS gård, ankommo vi *den* 28, och redo derifrån åt höger öfver bergen til ANDERS OLOFSONS hemman, vid Rietvalley, uti Camenaſſie land, hvilket landſtycke låg emellan bergen, var ſmalt och hade åtſkillige ſtrödde berg och högder. Det tyktes åga ſamma högd, ſom Langeklof och var et magert och tort land.

Nen-

Nenta kallades hårstådes en växt, af Hottentotterne (*Zygophyllum herbaceum repens*), som sades vara giftig för Fåren, åfven som en annan buske (*Zygophyllum sessilifolium*), af samma slägte.

Den 29, redo vi ifrån detta stålle til PET. JORDANS hemman, liggande vid Olyfants Varma Badet, och den så kallade (Östra) Elefants-rivier.

Den breda Landsträckan, som vi fårdades öfver, var öfver alt Carro fält, ägde få buskar, intet gräs och föga vatn.

Kón kallade Hottentotterne en hårstådes våxande buske (*Mesembryanthemum emarcidum*) som i hela landet var mycket namnkunnig. Hottentotter, åfven kommande ifrån aflägsne orter, håmta denne busken med rot, stjelk och blader, stampa dem tilsammans, och sedan ihopvrida dem, som en spunnen tobak. Sedan låta de den gäsa och förvara den, til at tuggas, i synnerhet emot torsten. Ater man af denna straxt efter gäsningen, så gifver han rus. Kòn skal betyda tugbuss; af Nybyggarne får den namn af Canna-rot. Den fins endast våxande i de torraste fält, och samlas mäst af de Hottentotter, som bo når intil

til dem. Desse drifva sedan, ofta vida ikring, bytes handel dermed, emot boskap och andre varor. Inge Hottentotter eller Caffrar i hela landet åga något mynt eller något dylikt, at drifva någon handel med, utan all deras handel består uti byte, antingen med boskap eller andre varor.

Den 30, besöktes Varma Badet, hvilket utkommer under stora bergs-ryggen vid foten, på några famnars afstånd, ifrån den samma. Sten-arten uti bergsfoten var en helt svart jern-malm, något liknande jern-slagg, och jorden omkring var helt brunagtig. Sjelfva bergsryggen hyser mycket hvit qvarts. Vatnet år ganska varmt, men icke kokhet, så at man kan sitta deri vid sjelfva ursprungen. Desse åro trenne: det stórsta emot ófter upvåller utur ganska många stórre och mindre kållor, hvars hola åger ófver en famns tvårlinea och denna år den, som måst nytjas. Det andra ligger några få famnar til vånster, och upkokar endast utur en enda hola. Det tredje och minsta ligger några famnar ifrån det andra. Ofvanpå vatnet sågs en blå, tun och fin hinna; på qvistar och stenar nedfåldes en Saffransgul ochra.

ochra. Smaken var blåckagtig; men lukten föga ſtark. Af Thevatn blef vatnet blåagtigt, och af Kina-pulfver ſvartnade det något, och röjde dermed ſin jernhaltighet. Vatnet nytjades icke til matkokning, men ſades kunna nytjas til tvåtning, utan at det flåckade. Den jorden, ſom låg nårmaſt intil och omkring Kållådrorne, var ganſka lös och brunagtig, ſamt hyſte något ſalt och fina glånſande jern-partiklar. Cryſtallerne af ſaltet voro ganſka fine, och funnos ſå vål i den löſa jorden, ſom ockſå på tråſtycken, ſom lågo uti ſjelfva jorden. På några tråſtycken, ſom lågo i vatnet, funnos, utom den förut nåmnde ochran, tunna och ſköra fjåll, ſom något blånkte, och af bönder troddes vara Silfver, men tycktes vara jern-fjåll. Når man ſitter uti Badet, ökas blodets omlopp håftigt, och man år i fara, at ſvimna. Vatnet nytjas vål aldramåſt til Badning, men några dricka det åfven. Vatnet ökas aldrig af regn eller torka, men vål, efter Böndernes intygande, utaf Åſkedunder. Tiden til at nytja vatnet, år något före, eller vid ſolens upgång, ſamt ſent om aftonen, uti ſvalkan, emedan det om dagen, under hettan, år för mycket varmt. De ſjuke

ſåt-

såtta sig rätt öfver sjelfva ådrorne, mer eller mindre djupt deruti.

At besigtiga landet på andra sidan om bergen, upklåttrade jag til dess högsta spitsar. Icke långt ifrån sågs då en bergs-rygg, som var lägare än detta berget, emellan hvilket det liggande landet var så bredt som Langekloof, och bestod af kullar och dålder. Bakom den lågre bergs-ryggen låg et slätt och magert Carrofält, så långt och bredt, utan några berg, at ögat ej kunde hinna dess gräns. Inge gårdar funnos på hela denna vidlyftiga slätten, igenom hvilke bönderne resa ifrån Camdebo, genom Hex-rivier til Cap. Långt bort sades dock berg åter finnas, som lära utsträcka sig ifrån Roggeveld til Snöbergen.

Således voro här de sidste ryggar af den ofanteliga Berg-massan, som sträkte sig ifrån Hautniqvas land och Harteqvas kloof, samt vid Norra åndan ifrån Rode Sands och Kartous klyfterne, ända tvärt öfver til det på andra sidan af Bäckefälten liggande Carro. Och är det icke allenast längs efter foten af denna bergssträcka, som Nybyggarne uptagit sine bäste och förnämste Landtgårdar, utan ock emellan dess

Bergs-ryggar, som de intrångt sig, och satt sig ned uti alle de dalar, som Bergs-ryggarne emellan sig låmna.

Det omåteliga torra Carrofält, som bakom nyssnåmnde Bergs-massa vidtager, och stråcker sig på långden ifrån den NW, ånda til den SO åndan af det södra Africas hörn, samt på bredden til Roggefält och Snöbergen, kan i brist af vatn icke bebos af månniskor, och knapt några djur der uppehålla sig, om icke för en kort tid, uti eller straxt efter regnmånaderne, då litet salt vatn hår och der vid några holor kan finnas. De Nybyggare, som derföre åga hemman på andra sidan om det, antingen på Roggefåltet eller Snöbergen, nödgas afpassa denne tiden, til en sådan ödemarks genomfart. De nödgas då altid slå sit låger vid sådane stållen, der en droppa vatn finnes, och emellan hvilke stundom en 10 eller 12 timars resa, nattetid med skyndesamhet måste göras. Det år derföre ganska nödigt, at vål kånna sådane vatnstållen, emedan, om några Hottentotter skulle tråffas, som kånde orten, man icke gårna af dem får någon uplysning; ty om de veta, hvaråst et litet vatnstålle finnes, hålla

de

de det hemligt, för at dervid kunna dölja sig, om de någon gång skulle behöfva rymma. Gräs finnes knapt uti detta fältet, så at en häst med möda kan finna sin föda, men oxarne hålla til godo både brakt vatn, och saltagtige buskars blader. Då man om dagen, och då solhettan är stark, koxar utåt et sådant slätt och tort fält, visar sig en dalring i luften för ögat, nästan lika som, då man ser på en brinnande låga.

Hottentotter, som oftare genomvandra desse torre Carrofält, känna och nytja flere utvägar, icke allenast at mildra hungren, utan i synnerhet, at släcka torsten. Utom den förut nämnde växten, som kallas Kón eller Gunna, nytja de tvånne andre, nemligen en, som kallas Kamekà eller Barup, hvilken skal vara en stor och vatnagtig rot; den andra kallas Ku, som äfven skal vara en stor och saftful rot.

Växterne, så väl örter, som buskar, äro uti Carrofält mycket glest sådde, och då åtminstone på åtta månaders tid ingen droppa regn faller ifrån himmelen, i et så brännande climat, är det snart obegripeligt, huru desse kunna bärga sig. Deras stammar och grenar äga ock-

så utseende af, at vara bräckelige och aldeles förtorkade; men deremot äro bladerne mycket tjocke och fylde med en saltagtig våtska, samt hålla sig gröne hela året öfver. Desse friske och ståndigt grönskande toppar och blader torde likvål af luften, som om nätterne år kylig, kunna insupa någon fuktighet, til sit underhål. Jordmånen ser aldeles förbrånd ut, år rödgul och består af lera, blandad med jern-ochra, samt kokfalt.

1774, *den* 1 *Januarii*, stålde vi vår kosa hemåt, ankommo först til en JAN VAN STADE tilhörig gård, förbi et GERT VAN ROYENS hemman, och sedan förbi et VAN FORS hemman, til den Landtgård, som GERT VAN ROYEN sjelf bebodde.

Vi låto våre Kuskar och Hottentotter med åkdonen aftåga genom Harteqvas kloof, med befalning, at på Compagniets Post Rietvalley förvånta vår ankomst, och jag, tillika med min Engelske Resekamerat föresatte oss, at til håst rida igenom det torra Carro, som låg til höger, och sedan framkomma igenom Platte-kloof. Men denna Expedition aflopp icke sårdeles lyckeligen för oss; ty som i detta slåta fält, som sållan

lan trampas och besökes, intet tekn til våg finnes, så redo vi snart vilse, och förvillades ju längre, desto mer, så at vi til slut icke hittade hvarken fram eller tilbaka. Vi redo så fort, som håstarne någonsin kunde det uthårda, och solen började sånka sig, utan at minsta tekn syntes til något sådant ställe, der någon gård kunde ligga. När solen åndteligen gåt ned, och alt hopp var ute, drogo vi oss litet tilbaka til et ställe, der en dåld fans, och uti hvilken en liten båck, med trån omkring sine bråddar, ånnu ägde något vatn. Hår funno vi för rådeligt, at öfver natten lägra oss. Vi afsadlade våre håstar, bundo grimskaftet omkring ena foten, at de ej skulle bortlöpa, och gjorde sedan förmedelst våre bössor up en ganska stor eldbrasa af Cannabusken (*Salsola aphylla*). Sedan lågrade vi oss bredevid elden med sadelen under hufvudet; men kunde icke få den minsta sömn, för en olidelig köld, som ehuru i sig sjelf ej så mycket stark, likvål i anseende til den brånnande hetta, som vi utstodo om dagarne, nu var för våre kroppar ganska kånbar, och nödgade oss någre gånger i timan stiga up, för at omlaga elden, och på alla sidor vårma oss. Vi ägde den förmon

af våre skjutgevår, at vi altid kunde få eld, men vi ågde intet hopp, at få skjuta något til magens behof, i detta fält. Jag hade derföre haft den försigtiga omtankan, at i min jagt-taska insticka några få skorpor, och några stycken bröstsocker, som ock nu kommo oss ganska vål til pass. Så snart morgonrådnan visade sig, sågo vi oss om efter våre håstar, och funno, at de nu voro försvundne, hvilket ej litet ökade vårt bekymmer, stadde i en ödemark, der vårt öde var osåkert. Når vi sökt omkring i dålden på alle kanter, stego vi up på de högste kullar, och funno omsider, bakom desse, våre håstar, som såkert årnade sig långre bort, för at söka båttre bete. Vi sadlade up och togo vår kosa snedt emot bergen, der vi emot aftonen omsider ankommo til en Bondgård, hvars ågare var så fattig, at han knapt ågde mer, ån tak öfver hufvud.

Hår hvilade vi öfver natten, och togo vågen til Harteqvas kloof, der vi tråffade vårt folk och våre åkdon.

Vid Harteqvas kloof begynnes inåt en ny rad eller bergs-rygg, som förenas med de förre, emellan hvilke kloffven år som et band. Carrofält bakom den

den förra bergraden kan således ses, då man rider in i klofven genom den tilkommande Bergsraden, vid Groote Paardekraal.

Hela den stråcka af land, alt ifrån denna Harteqvas klof, ånda ned til Camtous-rivier, som nu år upfyld med Nybyggen, år likvål, icke långe sedan, först befolkad; och för 23 år sedan fans hår icke et enda hemman, då år 1750, Gouverneuren TULBAGH utsånde åt denna kusten en Caravan, för at skaffa såkre underråttelser om landet och dess inbyggare. TULBAGH, som ånnu lefver i Capska Invånarenas tacksamme hjertan, var en Gouverneur, som ansåg Sig uphöjd til et ansenligt Åmbete och Hufvudman för Regeringen öfver et vidstråckt land, icke för at endast lefva vål, smickra sit högmod och samla skatter, utan at med Hollåndska Compagniets lagliga interesse, förena Nybyggarenas lycka, fortkomst och hela landets båsta. Denne Herre var altså mån om, at efterhand låta undersöka landet, alt långre och långre in. Til den åndan utrustades en Caravan år 1750, bestående af 150 man Soldater utur Citadellet, och tvånne Borgare, för hvilke en Officer,

 vid

vid namn BEUTELAR, var sat til Anförare. På Compagniets kostnad medsåndes 11 vagnar, en myckenhet drag-och slagt-oxar, ammunition och proviant. Resan skulle fortsättas in til Cafferslandet, och sedan up åt Tambuggernas land, samt tilbaka genom Snöbergen och Camdebo; men igenom Anförarens högmod och oförstånd, uträttades föga, hvarföre han också vid hemkomsten, til sit välförtjänta straff bortsändes härifrån. Han lefde, som befälhafvande under resan strångt, och straffade hårdt, låt trumman röras hela vägen, så at alt vildt förjagades, som af de tvånne medföljande bönder i synnerhet skulle skjutas, och folket blef mycket uproriskt. När han hvilade på något ställe öfver natten, ståldes alle vagnar uti en cirkel, kreaturen släptes inom den, och tälten upslogos likaså inom de samma. Då han hunnit ändteligen til Cafferslandet, begåfvade han Caffers Captenen PALOO med en Grenadiers mössa, och dess Broder med en annan, hvaröfver et Caffers-krig sedan skal upkommit. Det enda han uträttade til Compagniets nytta, var det, at han uti hamnen vid Swartkops-rivier upsatte Compagniets vapn, uthuggit uti sten. Resan varade

hela

hela 8 månader. Denne tiden var ingen enda landtgård på andra sidan af Harteqvas klof, utan vågarne så okånde och obanade, at vagnarne måste stundom öfver de värste stållen, af folket med hånderne dragas och slåpas.

När vi ifrån Harteqvas klof hunnit til Gouds-rivier, lågo vi der stilla en dag, för at hvila våre dragare, hvilke mycket besvårades dessutom af klofjukan, så at min Resekamerat hår måste låmna en af sine oxar, som nu mera icke kunde fortkomma. Vi hade ock hår en obeskrifvelig hetta, hvars like jag icke kånt hvarken förr eller sedan. Bondfolket stångde igen både dörrar och fönsterluckor, för at inom hus åga skugga och svalka. Foglar flôgo med möda, och luften var ganska het at andas. Hettan gick såkert flere grader öfver 100 på FAHRENHEITS Thermometer.

De följande dagarne fortsattes resan til Compagniets Post Rietvalley, hvaråst vi öfverblefvo några dagar, för at hvila, och i synnerhet, för at nu åter beföka (*Groot Vaders bosch*) Farfars skog och efterse, om icke trådslagen derstådes voro komne uti bloma, emedan det redan lidit långt in på Januarii månad,

och således sommaren mera var framliden, än de förre gångerne, som vi besökt denne skogen.

Den 14 *Januarii*, begåfvo vi ofs dit, men voro icke mycket lyckeligare nu, än förut, at få se träden uti bloma, mycket mindre förseddde med frugt. Af några funnos dock blomknopparne, ehuru outslagne, vara framkomne.

För Compagniets räkning lågo här nu tvänne Vedhuggare, som fälde träden, och sedan framsläpade dem til sådane ställen, hvarifrån de kunde lassas på vagnar. Et sådant framsläpande skedde ofta med oxar, som förmedelst rep, bundne om de kulfälde träden, drogo dem fram ifrån de oländigaste ställen utur skogen, deråst ingen sort åkdon möjeligen kunde brukas.

Då jag hådanefter ej vidare ägde hopp, at mera få besöka detta ställe, gjorde jag så mycket mera nu min flit, at af alle slag trädsorter, samla och inlägga til torkning grenar med blader, samt tillika göra mig noga underrättad om den nytta och bruk, hvartil hvarje trädsort här i landet brukas och användes.

De

De uti och omkring skogen växande trådslags nytta och bruk, var följande:

Svart Jern-tråd (*Svarte Eyzerhout, Gardenia Rothmannia*), är hårdt och starkt; brukas til vagns-axlar och til stång på vagnar.

Gul-tråd (*Geelhout, Ilex crocea*), är gult til fårgen, nåstan som Buxbom, tät och vackert; brukas til plankor och bjälkar vid husbygnad, til bord, skåp, dörrar och fönsterkarmar, samt til smörkernor.

Camassie-tråd (*Camassie-hout*), blir endast en buske, och faller sålunda i smärre stycken, som tjåna til inlägningar och lister på meubler, til hyflar och annan fin redskap; detta är et af de finaste och tungaste trådslag.

Rödt Pårontråd (*Roode Peer*), nytjas til vagns-korgar, under och öfver axlar, samt til underredet på vagnar.

Bucku-tråd (*Bucku-hout, Olea capensis*), är det båsta trådslag til hjul på vagnar.

Rödt Ahl-tråd (*Rod-Else, Cunonia capensis*), är åfven mycket tjånligt til vagnshjul, hjulnafver och stolar.

Asketråd (*Essenbout, Essenboom, Haut-*

ni-

niqvas Essen, Ekebergia capensis), år et stort tråd, hårdt och tåt; brukas til hvarjehanda slögdverke.

Af Stinkhout gifvas tvånne sorter, hvit och brunt. Det bruna år et det vackraste trådslag, mörkt med flammor, liknande Valnöt. Detta användes til Skåp, Pulpeter, Stolar, Bord och annat fint husgeråd. Når det år nyss huggit, stinker det, hvaraf det fåt sit namn; men med tiden, då det fåt ligga i öpen luft, förgår den elaka lukten.

Olivetråd (*Olyvehout, Olea europæa*), år ganska tungt och brunt til fårgen. Stolar håraf förfårdigade, såg jag ofta hos Landtmannen, hvilke voro ganska tunge at handtera. Detta starka trådslag brukas ock til qvarnar.

Vilde Catjepiring (*Gardenia Thunbergia*), år et starkt och hårdt trådslag, och nytjas derföre til klubbor.

Hvit Essen brukas til Plankor, Vagnshåckar, Vagns-plankor, til Plankor för Skomakare och andre, at skåra låder på, samt stundom åfven til Skåp.

Swart-bast (*Royena villosa*) nytjas til Vagnskorgar, och til Ok för dragoxar.

Keur-

Keurhout (*Sophora capensis*), användes til Hjul och Vagnskorgar.

Mandeltråd (*Amandelhout*), til Skohålar, och til Låster åt Skomakare.

Assagay-tråd (*Assagayboom*, *Curtisia faginea*) til Distelstång på Vagnar, och til Kåppar på Hottentotternes Kaststpjut.

Dorn-hout (*Mimosa nilotica*), nytjas til Remskor under Vagnshjul, til Okskidor, och at brånna Kol utaf.

Waageboom (*Protea grandiflora*), til Ved och Kolbrånning.

Kreupelboom (*Protea speciosa*), tjånar med sin bark för Garfvarne, til låders beredning och garfning.

Leepelboom arbetas til Skedar och Tråskålar.

De största Tråden uti Afrikanske skogarne, så vål uti denne, som andre, voro följande, nemligen: Geelhout (*Ilex crocea*), Bucku (*Olea capensis*), Tarchonanthus camphoratus och arboreus, Rood-Else (*Cunonia capensis*) och Wit-Else, Stinkhout, Assagayhout (*Curtisia*), Vilde Castanier (*wilde Castanien*, *Brabejum stellatum*), vilde Fikontråd (*wilde Vyge-*

ge-

geboom, Ficus capensis), Keureboom (*Sophora capensis*), Mimosa nilotica, och Esse-boom (*Ekebergia capensis*).

På kullarne våxte Ornithogalum altissimum, som nu hårligen blomade och prydde fåltet med sin långa och blomrika spira. Den sades vara ymnig hvart fjerde år, och dess emellan föga visa sig.

Den 18, reste vi öfver Swellendam til STEINS gård.

Den 19, öfver fårgan der Brede-rivier och Zonder End stöta tilhopa, samt öfver Hessaqvas kloof förbi GYLLENHUYSENS hemman til VOLLENHOVEN. Vid Brede-rivier, der rivier Zonder End med den samma förenas, åndas det berget, som ifrån Rode Sand utskjuter, och gent öfver detta stålle formera Swellendams bergen et hörn.

Den 20, vidare förbi MELKS gård til Compagniets Post Tigerhuk, hvaråst icke allenast en myckenhet kor hållas til Smörkerning för Compagniets egen råkning, utan ock uti de omliggande skogar en myckenhet slögdverke hugges för Compagniets egit behof. Arbetsfolket har ock frihet, at hugga och sålja hårifrån något ved och verke, til förbåt-

tring

tring i sit underhåll; men ingen Landtman tillåtes, at hårstådes fälla något. Uti Hauteniqvas och andre skogar har vål Landtmannen frihet, at hugga, men på några stållen tillåtes icke det, utan Regeringens enskildta tilstånd, och fem Riksdalers contribution.

På denna trakten uppehölt sig den så kallade Blå-Båcken (*Blauwe Bock, Tjeiran, Capra leucophæa*), som år en af de sålsyntare i landet, hvit med iblandade svarta hår. Blå-Båcken sades mycket vårdslösa sine nyfödde ungar, så at de ofta af vildjur förtåras. Detta sades vara orsaken, hvarföre denne Båck-sort år föga talrik. Köttet tyktes vara smakeligare, ån af andre.

En myckenhet af den Africanske randige Håsten (*Equus Zebra*), uppehölt sig också hår. Vid 50 Riksdalers vite fick den icke skjutas, och om någon lefvande kunde fångas, skulle den samme hembjudas åt Gouverneuren. Gamle fångas mycket sållan och tåmjas aldrig. Unge blifva sållan vid lif, och ehuru de tyckas vara tåmde, åro de aldrig at lita på.

Sedermera reste vi förbi Jurjen Lindes gård til Compagniets Post vid Zoe-

Zoete Melks valley, hvaråst 24 man och en Sergeant hålles endast för skogshygge skull, i omliggande skogar uti Bergsklyftorne. Hårifrån får Compagniet til sit Skepsvarf och bygnader det måsta verke, hvaraf hvarje månad tre frakter eller store lass til Cap upköras. Arbetsfolket åger också hår vederbörandes tilstånd, at för enskildt råkning något hugga och sålja. Större stycken tråd, såsom bjålkar och dylikt slåpas fram med oxar, och år den möda, hvarmed sådant sker, snart sagt otrolig. Smårre verke, såsom kilar, yxskaft, muskötstockar, hjulverke, axlar och dylikt, båres altid utur skogen, sedan det förut blifvit tilhuggit. När et större tråd år nedfålt, låmnas det, at ligga någon tid, för at spricka; sedan klyfves det, och tilredes til tilkommande behof.

Huru hvethalmen tilredes och nytjas til taktåkning, fick jag hår tilfålle at se. Kårfvarne slogos med axen emot en kubbe, så at både kornen utrunno och axen affölle. Detta tröskningssåt går mycket långsammare, ån med håstars trampning, men halmen bibehålles hel och jåmn.

Den

Den 24, foro vi förbi (*Ziekenhuys*) Sjukhuset, en liten Compagniets Post, som lyder under den förra Posten vid Zoete Melks valley, och håller endast tvånne man; vidare til GROENEWALS gård, och sedan til GYLLENHUYSEN vid Swart-rivier. Swarte Bergen, som började vid GROENEWALS gård, åndades här, och voro icke särdeles höge.

Den 25, fort-tågade vi vidare til BADENHORST, och BEIJER vid Booter-rivier.

En svartfläckig Katt (*Viverra*), fick jag här skjuta; skinnet deraf luktade så starkt Muscus, at då det inuti Kårran uphängdes för at torkas, kunde jag för dess olideliga stank icke uthårda vid den samma. Denne lukt gör, at djuret icke gerna fångas af hundar.

Bergs-ryggen, som vi hade set åndas vid Hessaqvas klof, begynte vid sidan af kleine Hout-huk, bakom Fransche-huk. Inom Groote Hout-huks berg sågs också utskjuta en bergs-rygg, långs efter stranden, som gick nästan ända til Musselbay. Inom denna sidstnämnde utgår en annan rygg, som slutas emellan GYLLENHUYSENS och GROENEWALS gårdar, och åger midt för BADEN-

HORSTS gård en hög spits, som kallas Babylons torn. Bågge desse ryggar hånga icke tilhopa med de andre bergen, utan låmna en öpen plats vid Booter-rivier.

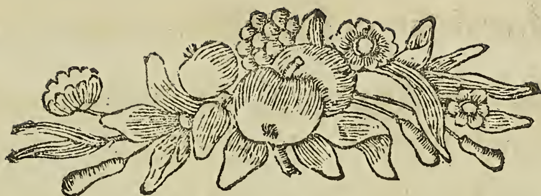
Den 26, ankommo vi öfver Groote hout-huk, Palmit-och Stenbrasems-rivier, til Hottentots Hollands-berg, som ofvan på sig åger flere gårdar.

Babianer, store och elake Markattor, med en stjert, som icke år långre ån låren, funnos hår i bergen. Detta djur våxer långe och blir gammalt, nåstan stort, som en blodhund; den år då icke god, at åga bunden, ty utom jernkådja biter den sönder al ting. Några hundar tilhopa kunna vål fånga en Babian, men en eller två stundom icke; ty om Babianen, som år otroligt vig och snabb, får fatta hunden vid bakfötterne, slånger han honom rundt ikring, tils den blir aldeles yr och liksom drucken. Med sine grofve tånder biter han grymt och försvarar sig envist.

Sluteligen begåfvo vi ofs utföre berget, öfver defs branta backar, och öfver flacka fåltet til Cap.

Åter

Återkommen så sent til Staden, efter fem månaders resa, nödgades jag nu skynda mig, at med de i början af detta år 1774, til Europa hemseglande Skeppen, kunna försända til Amsterdams, Leidens och Leuwardens Botaniske Trågårdar, en ansenlig mängd af Lökar, Örter, Frön, lefvande Växter, samt til mine andre Gynnare en stor myckenhet Lökar, Frön, Insecter, upstoppade Foglar, och andre sällsynte Djur.

De fyra första månader af året äro de, då mästa rörelsen är uti Cap, och då Skeppen, så väl Holländske, som främmande återkomma ifrån Östra Indien, och andre utkomma ifrån Europa; så at på Capska redden ej sällan denne tiden räknas mellan 20 och 30 Skepp. Den första Holländska Retour-Flottan låg också nu färdig, och fick jag med den samma affända en del af samlingarne, samt sedan efter hand, så fort jag hant tilla-

ga det öfriga, med de sednare affeglande Skeppen.

Et ifrån Holland utkommande Skepp, vid namn Bekvliet, efter en olyckelig och långsam resa, anlånde omsider hit. Igenom Capitenens svaghet och okunnighet hade Skeppet så förfallit under Africanska landet, och förlorat sine rigtige vindar, at det måste lägga an til Angola, sedan det förut ankommit til Walvisch-bay med endast 9 friske om bord. Under den långsamma resan hade folket mycket sjuknat, ådragit sig Skörbjug, och sades blifvit både almänt och starkt åderlåtit, så at större delen af besåtningen dödt ut. Både förste Fältskåren och Capitenen anklagades för, at icke hafva förstått sin sak. Den förre hade under resan aflidit, och den sednare undfick sit vålförtjänta straff. Utom det de sjuke skola blifvit på et aldeles förvåndt sått försedde med otjänlige läkemedel, så skola de äfven i andre affeenden blifvit ganska vårdslöst handterade; en morgon skola fyra döde blifvit angifne, hvaraf en, då han skulle sys in uti mattan, befans lefvande utaf Segelmakaren, ehuru han kort derefter upgaf andan. En annan morgon

gon hafva fem döde blifvit angifne: alle blefvo i fine mattor infydde, och tvånne voro redan kaftade öfver bord; då den tredje kom på plankan, ropade han: *min Herr Båtsman, jag lefver än*, hvarvid Båtsmannen fkolat med nog otidigt fkämt frågat honom, *hvad lefver du? vet du det bättre, än Fältfkären?*

För hvarje fjuk, fom kommer ifrån något Skepp til Hofpitalet, måfte Capiten betala två fkillingar, hvaremot han får behålla defs rantfon på Skeppet.

Nya Hofpitals bygnaden hade icke fårdeles långt hunnit denne fommar, ej eller kunde arbetet mycket fort lida. Af 90 man, fom hårtil voro anflagne, arbetade få och en ftor del gingo på pafs, eller nytjades til annat arbete på Hofpitalets råkning.

Utom en vacker bygnad, anlagd inom Compagniets Trågård i Staden, åger Gouverneuren en vacker bygnad vid Rondebofch, och en annan vid Nieuwland, bågge utom Staden, til fit nöje, at förlufta fig på. En dylik fkulle ockfå nu anläggas uti Bayfals, til defs beqvåmlighet.

Både vid Rondebosch och Nieuwland åger Compagniet ſkône Trågårdar, hvarifrån Skeppen och Sjukhuſet fôrſes med nôdige grônſaker.

Sedan Gouverneuren van der Stell i bôrjan af detta tidehvarf ſlagit under ſig både mycket och det båſta af landet, åfven ſom åtſkillige andre af Compagniets betjåning, til ſkada och fôrfång fôr Borgerſkap och Nybyggare, har det nu mera blifvit aldeles fôrbudit fôr dem, at åga några Landtgårdar. Til erſåtning derfôre, ſedan de nôdgats fôrſålja dem, har blifvit tilſlagit dem några andre ſportlar, ſåſom Diſpencieren 5 procent af de inkommande och 5 procent af utgående varor, Såd, Smôr, med mera; Casſeuren 2½ procent af Penningarne; Packhusmåſtaren 4 procent, Commisſarien ôfver Hoſpitalet 5 procent, och Auctions-måſtaren 5 procent af alle varor, ſom på Auction fôrſåljas, utom deras vanliga månatligen anſlagna gage. En och annan af de hôgre Ambetsmån åga ſåledes endaſt nårmare Cap någon liten luſtgård, at ſtundom fôrluſta ſig på, men hvarifrån likvål inge varor fôrſåljas.

De

De hitkommande Skeppen medbragte den tidningen, at Baron VAN PLETTENBERG blifvit utnämnd til Gouverneur öfver Cap och dess Colonie, samt instältes icke långt derefter i sit Åmbete.

Gouverneuren tillika med 7 Politie-Råd, äger högsta befälet öfver så väl Compagniets handel härstädes, som hela Nybyggets hushålning, utan at stå under Regeringen uti Batavia, som annars har högsta befälet öfver de uti Indien varande Handels-Contoirer.

Alle brotmål höra til Justitiæ-Rådet, och dess afdömande. Uti detta præsiderar Commendanten för Garnisonen, och Gouverneuren har deri ingen ting at säga, men teknar endast sit namn på de svåraste domar, som angå lifvet.

För öfrigt äro uti Nybygget tvånne andra Jurisdictioner, nemligen en på Stellenbosch, hvarunder 4 Församlingar lyda med 4 sina egna Kyrkor, såsom Stellenbosch, Drakenstein, Swartland och Rode Sand; den andra på Swellendam, hvarunder lyder en enda, nog vidlyftig Församling, hvilken likvål ännu icke blifvit försed med sin egen Kyrka eller Präst.

Sedan Capſka udden af Portugeſerne blifvit för trehundrade år ſedan förſt uptäkt, beſöktes den väl både af Portugeſare öfver hundrade års tid, och ſedan äfven af Holländſka Compagniets Skepp, inemot et halft ſeculum, innan något af detta landet blef tagit uti beſitning, och någon odling deri gjordes. Således är hela Nybyggets ålder ännu icke öfver 120 år. Ty når Holländſka Skeppen 1650 återreſte ifrån Oſtindien och här intogo, genom byte med Hottentotterne förfriſkning, beſågs landet förſta gången med någon upmärkſamhet af en på Flottan varande Fältſkär, vid namn Jan van Riebeek, ſom ägde någon inſigt i Botaniken. Och ſom han fant både climat och jordmon tjänlig til odling af allehanda Trägårdsſaker och Frukt-trän, ſå föreſlog han, efter hemkomſten, för Directeurerne, at härſtädes anlägga et Nybygge.

Efter mogen öfverlägning blef ſådant beſlutadt, ock Jan van Riebeek utſändes ſåſom Amiral och Commendeur med 4 Skepp, förſedde med byggnings-materialier, Timmermän och allehanda Fröſlag. Vid ankomſten til Cap, handlade han med Hottentotterne om af-

afträdandet af et ſtycke land, hvarpå en Fäſtning, Packhus och Sjukhus byggdes, ſamt förſta grunden lades til den ſtora och blomſtrande Colonien, ſom mera hedrar männiſkoſlägtet, än alle ALEXANDRI MAGNI ſegrar, och mycket mer, än alla de ſtora eröfringar, ſom Holländſka Nationens ſegerrika vapn förmåt göra i de öfrige delar af verlden.

Den ſumma, för hvilken förſta Landſtycket blifvit inköpt, upgifves mycket olika, äfven ſom ſtorleken af det inköpte landet. Den förra upgifves i varor til 50,000 Holländſke Gyllen, ſom ſedan vid et förnyadt köp, ſkolat blifvit ökt med 30,000 Gyllen; ehuru den verkeligen torde vara ſå ſtor i Compagniets räkning, ſynes det mig aldeles otroligt, at Hottentotterne någonſin åtnjutit ſtörre delen deraf. Det ſednare föregifves ſträcka ſig ut, ända til Moſſelbay; men detta är ſå mycket mindre både ſant och möjeligt, ſom under den tid VAN RIEBEEK ſedan var Gouverneur på Cap, hans yttérſte uptäckter ej ſträkte ſig längre, än til det berget, ſom efter honom fåt namn af Riebeek Caſtel, och ligger et godt ſtycke inom den långa bergsraden. Efter min tanka var det

inköpte landet i början ej ſtörre, än det, ſom utſtråcker ſig emellan Taffelberget och Zout-rivier, hvarifrån ſedan Colonien blifvit beſtåndigt mer och mer utvidgad, på ſamma ſått, ſom den ånnu dageligen tilvåxer och vidgas ut. Citadellet bygdes i början af trå och jord, och år 1664 anlades det förſt af ſten med ſine grafvar och bolverk. Vid Zout-rivier blef anlagd tillika en liten Skans Ko-våndan (*Keer de Koe*) kallad, för at ſkydda Compagniets boſkap, ſom betades i fåltet inom den, och at hindra ſamme boſkap, antingen gå öfver denna å til Hottentotternes land, eller at röfvas bort af landets egne infödingar. Til den ändan bygdes åfven vid Skanſen et Stall för 50 Håſtar, hvarmed Hottentotterne i haſt, ſom ſprungo vigt och fort undan, kunde efterſåttas. Detta var utan tvifvel den förſta och ringa början til Nybygget, och en Landtgård vid Conſtantia, ſom VAN RIEBEEK der anlade. Och denna början lårer icke varit årnad, at göras ſå utſtråkt, ſom den ſedan blifvit, utan endaſt til odling af ſå mycket, ſom de ankommande Skeppen til ſin förfriſkning kunde hafva nödigt; men då landets milda climat, jordens frugtbarhet och invånarnes ſvaghet blifvit

vit närmare utrönte, beslöts, at anlägga härstädes et ansenligare nybygge, och til den ändan öfvertaltes åtskillige i Europa at utresa, och at härstädes sätta sig ned samt upodla et godt stycke land, som lämnades dem och efterkommande til evärdelig egendom. Kort derefter, utsändes äfven giftväxte flickor ifrån Barnhusen, för at ännu mera föröka detta nybygge, hvars invånare i början på credit undfingo de til landets odling nödige redskap, och utbredde sig sedan til Stellenbosch, dernäst til Drakenstein, hvaräst de Franske Reformerte flygtingarne i synnerhet förstärkte nybygget; och sedan på andra sidan om bergen til Rode Sand. Derefter befolkades hela Swartland, ehuru sandigt och mera magert. Omsider har nybygget på de 30 sednast förflutne åren fåt den aldrahastigaste och mäst betydande tilväxt, så at landet icke allenast blifvit ifrån Rode Sand och Hottentots Hollands berg intagit och bebodt, ända til Swellendam, utan äfven uti Musselbay, Hautniqvas, Lange-kloof, Krum-rivier och ända ut til Camtous-rivier, samt uti Bäcke-och Roggefälten, Camdebo och Snöbergen.

Capska Nybygget inbegriper under

der ſig Staden, med deſs Förſamling och Kyrka, Parl med deſs Förſamling och Kyrka, Tigerbergen med mera och ſtråcker ſig ut til Moſſelbanks-rivier och Bayfals.

Stellenboſch Colonie har blifvit anlagd af Gouverneuren Simon van der Stell, 1670, ſåſom et Torp, förſedt med egit Rådhus och Kyrka, liggande 8 mil ifrån Cap. Den utſtråcker ſig ifrån Tigerbergen til Hottentots Holland, och inemot Bayfals, ſamt vid norra åndan til Parl och Moſſelbank. — Stort Torp!

Drakenſtein blef anlagdt 1670, med en mycket liten Kyrka, och ligger ſå nåra til Stellenboſch, at den i alle hånſeenden kunnat lyda derunder. Denna blef ockſå anſed ſom en ſårſkild Colonie, mera af ſmickran, ån nödvåndighet.

Compagniet betalte nu för et leſvande får endaſt 4 Hollåndſka ſkillingar, och Borgarne i Staden betalte en ſkilling för 12 marker Fårkött.

Af Skeps-Officerare logerade ganſka månge i det hus, der jag bodde. En Styrman betalte der för hvarje dag altid mindre ån en Capiten, emedan hans lön var mindre, oagtadt han njöt ſamma

go-

goda herberge, famma mat, frihet och uppafsning; och föreföll mig denna inråtning, i flere hånfeenden, både artig och billig.

Kol år en ganfka dyr vara på Cap, och hitföres merendels ifrån Europa. För en ftig Kol, fom bör hålla 36 Skeppor (*Schepels*), men utlåmnas åt köparen endaft til 32, betala Smederne 18 R:sdr, och för 100 mark. Jern 8 R:sdr.

Lök-våxter låra utan tvifvel hvila, emedan de icke fes alle år i lika myckenhet. På fomlige ftållen fer man dem det ena året uti ftörfta myckenhet, och det andra året nåftan aldeles icke.

När en Slaf gör Grannarne något förfång eller fkålmftycken, få får gemenligen husbonden, fom åger honom, erfåtta fkadan och pligta derföre, ofta hålften få mycket, fom Slafven år vård, ånfkönt åfven Slafven derföre kan få krops-ftraff.

När en ringare Compagniets tjånare förbryter fig, får han gemenligen ftryk eller krops-ftraff; men en Borgare, fom felat, blir belagd med böter; det förra lånder til förbåtring i feder, det fednare til förbåtring i Fifcalens casfa.

Gif-

Giftermåls-Balken på Cap år i flere hånseenden nog olik den, som fins i lagböcker på andre ställen, och äktenskapsskilnader ske hår, ofta för synnerlige omständigheter. SARDYN, som varit Soldat i 17 års tid, hölt krog, samt danshus för sämre folk; dess hustru blef in för rätten öfvertygad med tvånne vitnen, at vara en trumslagares hora. Mannen, som klagade, fick vål skiljas ifrån hänne; men hon blef likvål befriad ifrån alt vidare straff, då han deremot fick prygel, och sändes sedan til Batavia, utan at få njuta det minsta af sin egendom.

En viss Hattmakare i Staden, som lefde ogift, hade aflat barn med tvånne af sine Slafpigor. För den enas barn begårte han som Fader dopet, och desse blefvo döpte samt frie, men den andras barn förblefvo Slafvar och odöpte.

Vintren var detta år uti Junio, Julio och Augusto ganska kall, med mycket regn och köld. I synnerhet voro den 6 Julii Duyvelsberg och Taffelbergets bäddar helt hvite, och tåkte med snö och hagel. På flere ställen hade vinstockarne, åfven som andre grönsaker i Trågårdarne tagit skada och frusit bort.

En

En ganſka vacker tåkt gång (*berceau*) var uti Compagniets Trågård anlagd, utaf Caſtanie trån, ſom nu voro anſenligen tjocke och ſtore. Denna blef i år, på Gouverneurens befalning, hel och hållen nedhuggen, főr at af deſs vackra tråd tilverka åtſkillige meubler. I deſs ſtålle omgrafdes ſedan landet til Ekars plantering, ſom likvål åfven ſå litet låra kunna återgifva Trågården en ſå vacker prydnad, ſom de rare djur mera låra komma uti Compagniets Trågård, hvilke den vőrdnadsvårde Gouverneuren TULBAGH ifrån det inre Africa dit låtit főrſamla, men en mindre vålſinnad deſs eftertrådare, efter deſs dőd, åter utſlåpt i fåltet, til rof főr andre vildjur.

Frugten af Meſembryanthemum upfőrdes ſtundom til Staden, ſom en raritet, och kallades Roſa de Jericho. Når den lågges i vatn, őpnar den ſmåningom alle ſine frő-rum, och liknar aldeles en Sol, och når den torkar igen, drager den ſig ſmåningom tilhopa. Det år en både beſynnerlig och nődig egenſkap, ſom utmårker en alvis Skapares viſa inråtning, i det, at denna våxten, ſom finnes i de torraſte fålt, under torkan

kan innefparrar noga fine frön, men då regntiden infaller och frön kunna gro, öpnar fine rum och låter frön falla ut at kringfpridas, Vatnet, hvaruti en fådan frukt legat, gifves ftundom åt fådane huftrur, fom fkola falla i barnfång, och tros hos dem göra lätta barnfångar.

Krogar äro mycket mera fälfynte, än uti Europa, och Vinkällare ännu fälfyntare, i et land, der nästan hvar och en i fit egit hus är förfed med nödigt vin för fit bord och fine vänner. Icke defto mindre gifvas, merendels för det fämre folkets fkul, en och annan få kallad krog, ehuru olik dem, fom finnas til få ftort öfverflöd i det uplyfta Europa. Krogarne äro inrättade icke få mycket för at dricka och fupa, hvarpå ofta följa fylleri, oljud och flagsmål; utan mera för ro och nöje fkul. Derföre äro Krogarne här tillika Danshus, deräft hvar afton muficanter infinna fig och gäfterne, fom betala endaft vinet, och det ganfka dyrt, äga tilfälle at danfa. Inge kortfpel tålas, och danfen varar til en vifs tima på natten, då hvar och en går fredligt hem til fit, utan at bulra eller fkråma andre, fom här icke lätteligen af natvakten fkulle kunna

ha tålas, eller af Regeringen lämnas ostraffadt.

Under mine ledige stunder underlåt jag aldrig, at besöka backar, berg och de omkring Staden liggande fälten. At båra en bok och andre nödige saker til fröns och örters inläggande, hade jag oftast med mig en legder slaf; men i år hände mig, at igenom Fältskårens försorg och godhet, utur Hospitalet få mig til hjelp, at båra detta bagage, en man, som igenom et besynnerligt öde kommit, at besöka denne Africas yttersta udde i söder. Han var föd i Tyskland, och hade för sin handel mycket rest och uppehållit sig uti Holland, Frankrike och England, der han sednast var boende, och dref en liten handel med visse sorter Medicamenter (*Droguer*), samt några Chemiske Præparater. För denne sin handel hade han, efter dess egen beråttelse, gjort en resa ifrån England til Frankrike, men blifvit af storm drifven emot Holländske kusten, och der lidit Skepsbrott, samt förlorat al sin lilla egendom. Åndteligen med lifvet kommen til lands, hade han förfålt sine knäspännen, och med denna lilla penning til sit uppehålle begifvit sig til Amsterdam, der han tråffat en gammal vän,

ſom erbød honom ſin hjelp, och under løfte at ſkaffa honom herberge, førde honom til en Sjålkøpare. Efter ditkomſten hade hans vån begårt brånvin, mat och vin, ſom de bågge gemenſamt førtårde. Då omſider hans vån ſkildes vid honom, hade han ock mårkt, at han af Sjålkøparen undfåt tvånne Ducater. Derpå hade han blifvit hindrad, at frit gå ut; och ſom han icke allenaſt vål førſtod Hollåndſka ſpråket, utan ockſå då mårkte, at han råkat i en Sjålkøpares hånder, hade han hotat Sjålkøparen, at anklaga honom, deråſt han icke førſatte honom i ſin frihet. Sjålkøparen underråttade ſig då om hans perſon; men ſom denne fattige mannen icke kunde betala, hvad ſom var førtårdt, och hvilket icke han, utan hans vån infordrat, ſå ville icke Sjålkøparen, til ſin ſkada ſlåppa honom. Når han ſedan kommit om bord, utan at førut vara nårvarande och antagen på Oſtindiſka huſet, hade han vål vid mønſtringen beklagat ſig før Directeuren; men ſom denne uſlingen nu mera icke eller kunde godtgøra, hvad Sjålkøparen før deſs råkning, undfåt til utruſtning af Compagniet, måſte han låta ſig behaga, at ſegla af til Cap, dit han ſjuk ankom och

och blef förd til Hospitalet. Han gjorde mig et par gånger sällskap, men försatte sig snart igen i sin frihet, i det han rymde bort med et af de Engelske Skeppen, som lågo på redden.

Granat-äplen våxte vål uti flere Trågårdar, men såldes icke, eller åtos uti sårdeles myckenhet uti Staden. Deremot såldes mera almänt åkta Castanier (*Æsculus pavia*), som nytjades til desert på borden och åtos stekte samt skalade med litet smör.

Med de utkommande Skeppen hade jag icke allenast den hugnaden, at igenom bref förvissas derom, at mine Gynnare i Amsterdam med nöje emottagit och anset, hvad jag förut hemsånt, utan också undfick en summa penningar uti Ducater, til godtgörande af en del, af den skuld, jag hittils under två års tid förfat mig uti.

Ifrån Engeland hade utkommit, at vidare segla til Bengalen, Fru Monson, hvilken företagit sig en så lång och besvårlig sjöresa, icke allenast för at göra sin man sällskap, som utgick som Öfverste för et Regemente til Ostindien; utan också af kärlek til Natural-Historien. Under den tiden detta lårda Fruntimmer hår vistades, gjorde hon åtskilliga

vackra Samlingar, i ſynnerhet af Djurriket; och ſom jag oftaſt ågde det nöjet, at tillika med Herr MASSON göra Hånne ſållſkap til de omkringliggande Landtgårdar, ſamt mycket bidraga til deſs Samlingars förökande, ſå hade Hon före ſin afreſa den godheten, at förära mig en prågtig och dyrbar Ring, til hogkomſt af deſs Perſon, och för mig fattade hedrande vånſkap. Hon var et Fruntimmer af 60 års ålder, och förſtod ibland flere ſpråk, åfven något det Latinſka, ſamt hade på egen koſtnad medfört en Ritare, ſom vid ſamlande och afritande af rara Naturalier ſkulle vara Hånne behjelpelig.

Regeringen i Cap hade beſlutat, at detta år ſånda et Fartyg (*Hoeker*) til Madagaſcar, för at tilbyta ſig Slafvar, och Gouverneuren Baron VAN PLETTENBERG ågde för mig den ynneſt, at tilbjuda mig, ſåſom förſte Fåltſkår göra denna Reſan. Men, ehuru gårna jag beſökt en ſå ſtor och mårkelig Ö, lekte likvål min hog mycket mera, på en reſa in åt Norra Delen af Africa. Jag undanbad mig derföre denna reſan, och recommenderade en min Vån och Landsman, Herr OLDENBURG, ſom tvånne år på mine excurſioner öfvat ſig i Botaniken,

ken, at få såsom Assistent medfölja. Detta blef också beviljat, och Herr OLDENBURG gjorde åfven några samlingar af örter, men hade icke den lyckan, at med lifvet komma tilbaka ifrån et osundt och brännande climat.

Emedlertid, under det jag fördref vintren i Staden, visade mig Råds-Herren BERG en ganska synnerlig Svamp, (*Hydnora*), som blifvit skickad til Honom, såsom en besynnerlig sällsamhet ifrån någon inuti landet boende Landtman. Denne Svampen, som kallades Jackhals-kost, och fans vid undersökningen vara til sine blomredningsdelar den aldrabesynnerligaste utaf alla hittils bekanta våxter, gjorde mit beslut ännu mera fast och oryggeligt, at besöka de norrut ifrån Cap belägne länder, och at undersöka denne Svampen, med flera våxter i dess egen, ehuru ganska torra och magra hem-ort.

Jag rustade mig til efter förra årens vanlighet uti September månad, och fick åfven nu den Engelske Trägårdsmästaren MASSON til Resekamerat, ehuru han icke var hugad, at göra detta år någon lång resa.

Den 29 *September* 1774, företog jag mig, med mit Resesällskap, Tredje Resan inåt Africanska landet. Öfver *Zout-rivier och Mosselbanks-rivier kommo vi til Vischershuk, en Compagniets Sådesgård, den Gouverneuren nytjar. Detta år voro här utsådde 80 tunnor Såd.

Piss-sjukan grasserade här ibland Boskapen och förorsakades af Euphorbia genistoides. Emot denne sjukdom brukade Landtmannen, såsom et berömdt medel, at ingifva Boskapen en thekop full med pulver utaf Strutsägg-skal, blandadt med åttika. Gruset af Resina Euphorbiæ, som fastnade i vatnröret, ficks stundom ut, helt hvit och långt, som et halft finger.

Den 30, redo vi förbi Engelars gård, til Math. Greef vid Mosselbanks-rivier.

Harar funnos uti ganska stor ymnighet, i desse låge sandfälten, och uti dess små buskar, at man nogsamt kunde skju-

ta

ta deraf, så mycket man ville; men ingen satte något vårde på detta slag torra villebråd.

Här omtalades mycket en Hottentots *Vatn-melon*, som skal vara en stor och saftful rot, hvilken de kalla Kou, mala til mjöl och baka til bröd.

Den 2 October fårdades vi öfver Mosselbanks-rivier til JURGEN KUTSE, och vidare til ABRAH. BOSMAN vid Parlsberg.

Berget Parl är et icke mycket högt eller långt berg, men mycket vatnrikt, så at det med vatn rundeligen kan förse de å ymse sidor under det samma belägne gårdar, och en vid dess fot liggande, ansenligen stor qvarn.

Kyrkan är belägen på östra sidan af berget.

Hemmanen härstådes sköta måst Vingårdar, hvars stockar ofta voro af 50 års ålder, och gåfvo et läckert och godt vin. Hvete odlades här ej särdeles mycket, och Trågårdsfrugterne voro ringa til mångden, åfven som Boskapen.

Vi blefvo här öfverliggande et par dagar, för at öfver alt granska berget. När vi på östra sidan upkommit emot

toppen, besågo vi et ställe, som kallades Compagniets kållare (*kelder*). Den bestod af en något concav, stor bergshåll, som fallit öfver en annan motlutande håll. Bägge desse berghållar formerade likasom en hvålfd kållare, öpen emot bågge åndar, och hvilken ägde en ganska ljuslig svalka.

Parlska Diamanter kallades tvånne ganska store, nakne, brante och nästan coniske berg, hvars fot var så vid, at en timas tid behöfdes, til at gå rundt omkring dem.

Den 5, til HANNES VAN AARDE vid Paardeberg, som år något högre, ån Parl, ligger enstaka, och har fåt sit namn af vilde Capske Håstar (*Zebra*), som fordom i myckenhet hår uppehållit sig. Nu fans endast et dusin af detta vackra djur, och de voro af Regeringen fridlyste, samt föga skygge.

Den 7, til LOSPERS hemman, och

Den 8, förbi PET. LOSPERS och JOH. WALTHERS gårdar til DREIJERS hemman vid Ribeck Castel, et stort berg, så kalladt efter VAN RIEBEEK, denna Coloniens förste anläggare och Gouverneur.

neur. Berget var ansenligt högt med branta kanter.

Jag och min Resekamerat upklåttrade en dag til detta Bergets höga spitsar, under det våre vagnar utspånde för at beta vid sidan af det samma. Vi upgingo vid en ånda, och måste göra nåstan en hel cirkel-tour, innan vi kunde komma til en spits, dit vi årnade ofs. Upkomne på högden, sågo vi våre åkdon ligga nedan före foten; men sådane branter, på denna sidan, affkilde ofs ifrån dem, at det syntes ofs omöjeligt hår kunna nedstiga, utan at nödgas taga samma våg tilbaka, som vi kommit, och som gjorde snart en hel mils omvåg. Under det vi hår upsökte och inlade några sålsynta våxter, hittade jag dock på en ganska gen, men tillika ganska farlig utvåg, at komma til andra sidan om bergets tvårbranta och lodråtta vågg. Det var en springa af några famnars långd, och få smal, at den endast kunde fatta en medelmåttigt tjock månniska. Jag vågade på hånder och fötter krypa igenom denna, och kom lyckeligen öfver til andra sidan, hvarifrån var endast et godt bössefkots afstånd ifrån våre åkdon. Min Resekamerat, tillika med dess hund sto-

do bestörte öfver mit vågsamma företagande, den ene tjutande, och den andre nåstan gråtande, samt harmsen deroffver, at han ensam måste göra en lång omvåg, utan at våga sig samma genväg. Min dristighet lönades med en ganska liten ört, som ficks uti bergets spricka, och som jag sedan förgåfves sökte, at mera finna, på andre ställen.

Den 11, til Vliermuys drift och fårja, förbi LOMBARTS och OWERHOLSENS hemman samt Honingberg, hvilket är et lågt och kort berg.

Den 12, til VILHELM BURGERS fåplats vid Matjes drift och rivier, der åkdonen med båt fördes öfver, och oxarne drefvos öfver simmande.

Den 13, observerade jag en regnboge, som var mycket blek, med de mattaste fårgor, endast formerad af en upstigande dimba.

Den 14, ankommo vi til HANEKAMPS gård vid Piketberg, hvilket hår utstråkte sig i N. och S., men hade vid östra sidan emot norr inbugter, hvars ryggar ströko uti SO ock NW. Emot norra ändan går berget nåstan intil den långa bergsraden, hvarifrån et hörn af bergs-

ryg-

ryggar utſkjuter, hvilke bergs-ryggar gå til ſtranden. Af detta tyktes det väl, ſom Picketberg hade en annan (direction) utſtråckning, än alle andre berg, men det är endaſt på öſtra ſidan, ſom en dylik rygg går, och vid norra ändan continueras berget vidare, och ſkjuter långt ut i SO och NW. Detta berg är högre än Ribek Caſtel, och äger mycket branta och otilgångeliga kranſar i öſter och norr.

En buſke kallad Sand-Olywe (*Dodonæa anguſtifolia*) växte här, ſom ägde et hårdt trådſlag, hvilket torkades och decocten deraf dracks emot Feber, ſåſom et purgerande medel.

Tigrar uppehöllo ſig ymnogt ibland buſkarne, uti desſe ſandige fälten, och ſåg jag flere perſoner, ſom af dem blifvit illa bitne, ehuru ingen männiſka blifvit af någon Tiger dödad. Flere erkände här, at en Tiger häldre åter en vild bäck, än et får. En Tiger anſes före vara mera falſk och mindre ädelmodig, än et Lejon. Sällan ſkal han underlåta, at ruſa på en männiſka, ſom går förbi en buſke, der han ligger, och omöjeligen ſkal han kunna tåla, at höra de orden *ſa ſa* ropas, utan at angripa. En

Ma-

Madagascars slaf omtaltes, som hade, då han gådt afsides bakom en buske, blifvit angripen af en Tiger, och så illa sårad, at han af blodets mistning fallit i vanmagt, men tillika fattat Tigern vid strupen, och således aldeles qvåft honom, så at Tigern fans död och Slafven bredevid afdånad. Capske Tigern år liten, vid pass af en hunds storlek.

Elephanter voro nu utrotade i desse fålt, hvaråst de fordom i myckenhet funnits. Båsta undanflygten fór desse store djur, hvars hógd går til 18 fot, sades vara, antingen at fly til vatn, eller någon bergs-refva.

En Dufva (*Roode Turtelduyv*, *Columba senegalensis*), fingo vi omkring Piketberg aldraförst skjuta. Den finnes annars långre inåt landet hårifrån, och sades först för vid pass 7 år sedan hafva begynt at synas så långt up emot Cap.

Stapelia incarnata, en tjockgrenig våxt utan blader, fans sålsynt i negden af bergen, och Hottentotterne åto den samma, sedan de bortskalat kanterne med dess taggar.

Vogel-valley var en sort af tråsk, som låg under bergen gent emot Parl, och

och som af Sjöfoglar samt Snåppor mycket besöktes.

Vågarne voro hår öfver alt sandige och tunge, lika som omkring Saldahna-baijen.

Bredevid Piketberg emot norr lågo Capten kloofs berg, inom det vidare åt norr Drie Fontains berg, och sedan Babiansberg, hvilket med sine åtskillige hufvuden gick til stranden.

Vidare reste vi til CARRELSPECKS hemman, liggande under Piketberg, derifrån til GERT SMIDT, och sedan til DIRK KUTSÉ, hvaråst Verlooren-Valley tog sin början, och utkom ifrån bergen af den långa bergsraden, samt åndteligen til AND. GREEF.

Hemmanen på denne trakten ägde Vingårdar, Sådesåkrar och sköne Trågårdar.

Hår påhittade jag en Citron, som innelöt inom sig en annan med sit rigtiga skal försed. Ingendera af bågge hade några kårnar uti sig, och den innersta Citronens skal smakade åfven syrligt.

Likaså fick jag hår se et Gåsågg, inom hvilket et annat ägg var inneslutit.

Det

Det yttre ägget var förſedt med ſin gula, men det inneſlutna ägget hade aldeles ingen.

Strutſar voro almänne i hela denna trakten. De gjorde Landtmannen uti deſs åkrar ofta betydelig ſkada, i det de ankommo flere uti troppar, och förtärde ſjelfva axen af hvetet, ſå at halmen enſam ſtundom blef qvarſtående. Til kroppen är fogelen icke högre än ſäden, och då han afplåckar axen, nedböjer han ſin långa hals, ſå at de ej kunna på längre håll uptäckas; deremot då fogelen blir minſta buller varſe, uphöjer han ſit hufvud på ſin långa hals, och kan ſålunda tidigt blifva faran varſe, och fly undan, innan Bonden kan komma honom under ſkott-håll.

Når fogelen löper, ſer han ſtålt ut, och tyckes icke ſkynda ſig mycket, ehuru det är mycket lidande, i ſynnerhet då han äger medvind; når det något litet blåſer, flåktar han med vingarne, och under haſtig flygt, forthjelper ſig med dem. Då är det ockſå aldeles omöjeligt, at med den ſnällaſte häſt hinna up honom, hvilket endaſt kan ſke då det är ganſka varmt och tillika lugnt väder, eller vingarne blifvit honom afſkutne.

Un-

Under mit ridande en morgonstund kom jag at rida tåt förbi et ställe, der en Struts-hona låg i sit bo, och som sprang up, för at förfölja mig, i tanka, at hindra mig blifva varse dess ungar eller ägg. Hvarje gång jag vånde mig med hästen emot henne, gick hon väl undan, och låt jaga sig en 10 eller 12 steg förut, men så snart jag fortsatte min väg, kom hon genast efter.

Bönderne talte äfven härstädes derom, at i Strutsägg stundom skola finnas en eller tvånne stenar, som äro hårde, hvite och store, som en liten böna, något platte och glatte, hvilke slipas och infattas til knappar; men jag hade aldrig den lyckan kunna få se dem.

Rapphöns (*Tetrao*) funnos på flere ställen i landet, äfven här och på några orter öfverflödigt. De flögo icke straxt up, när vi redo i traf efter dem, utan lupo så snält längs efter vägen undan, at vi knappast kunde hinna up dem, men omsider togo de åt sidan til flygten med et häftigt skriande.

Verlooren-Valley kallades här en å, som hade sin uprinnelse ifrån bergs-raden, och utlastade sig uti hafvet. Dess strån-

stränder voro oftast bevåxte med Starr och Såf (*Carex*, *Arundo*), som stundom ågde flere alnars hôgd, så at ån på sådane stållen icke kunde skônjas. Inom fôrskansningen af en sådan hôg hvass, ågde en oråknelig mångd foglar sit tilhåll och sin fristad, såsom flere sorter Hågrar (*Ardea major* och *cærulea* med flere), Ander (*Anates*) och andre (*Fulicæ*) sorter. På somlige stållen var den smal, och på andre bred, i synnerhet utvidgade den sig mer och mer, nårmare emot stranden. På somlige stållen ågde den stora hålor och djupa vatnsamlingar. Den utlôper i Oceanen åt norra sidan, och då den år låg, synes mynningen torr och af upkastad sand aldeles tildåmd och stillastående. Ju nårmare man kommer stranden, desto djupare blir han midt uti, och desto mera fri ifrån Hvass. Den krôker sig under sit lopp uti många bugter, och lôper emellan tvånne ej sårdeles hôga bergsryggar. Vatnet år sôt och godt; men blir nårmare stranden af hafvets inblandade bôlja, i synnerhet under den torra årstiden, saltagtigt. Långs efter denna camperade vi flere dagar, under bar himmel, ånda til dess utlopp, i et sandigt och magert fålt, der inge colonister

ster bodde, och der endast några få fåplatser voro, som anförtroddes merendels åt Hottentotter at vårda.

Vid början af Verlooren Valley, gent emot åndan af Picketberg, utskjuter en bergsrygg, som går ned til stranden, der Verlooren Valley åndas, och utgör högderna på ena sidan om denna ån.

Ifrån Picketberg utskjuta äfven några bergs-ryggar, hvilke sluta sig på andra sidan af Verlooren Valley.

Den stora och långa Bergsraden, som ånda ifrån Cap Falso vid Hottentots Holland continuerat tvårt öfver hela landet, åndades nu här uti strödde och afbrutne bergskullar och högder, så at man icke hade nödigt vid denna norra åndan öfverfara nämnde Bergsrad, lika som vid Rode Sands och Pickenirs klofvarne.

Vid en gård, der endast Hottentotter vårdade Boskaps-hjorden, hade vi den olägenheten, at blifva smittade med ohyra. Vi lägrade ofs väl et godt stycke ifrån dessas boningar, men på fältet rundt omkring hade de, innan vår ankomst, utbredt sine af insecter lefvande skinfällar, hvaraf våre hufvudkud-

dar, på hvilke vi i skuggan af våre åkdon plågade sitta, straxt fingo inqvartering, så at vi med flere dagars mődosamt arbete knapt kunde blifva qvitte en hop hungrige och obehagelige gäster.

På Ormar var en ymnig vålsignelse uti desse sandige och med små buskar bevåxte sandfält. Ingen dag gick förbi, at icke flere af oss fångades, och förvarades uti brånvins-kaggarne. Under det vi såto på marken at åta, lupo de som oftast tvårt őfver lår och ben, både på mig och mit resesållskap, utan at någon af oss blef biten. En gång slingrade sig en Orm őfver vånstra benet på mig, hvilken utan at bita, låt sig sagteligen afskakas. En annan Orm kom framkrypande under lifvet på mig, då jag låg på marken, och sedan őfver nakna benet, så kall som en is, på en af resesållskapet, som sat bredevid mig, utan at gőra oss någon den minsta skada. Håraf tyckes tydeligen kunna slutas, at Ormarne ej gerna sőka til at hugga, deråst de icke trampas eller på annat sått skadas, så at de nődgas fỏrsvara sig. Flere gånger runno Ormar fram tvårt őfver vågen, och ej sållan emel-

emellan håstfötterne, utan at göra håsten något förfång.

Holor i sanden, som voro tilhål för Sandmulvadan, voro hår aldraymnigast, så at ridandet til håst var ganska besvårligt och farligt, emedan håsten nedföll djupt uti dem, och stupade mycket ofta.

Ifrån Verlooren Valley, reste vi sedermera til Lange Valley, som år en dylik rivier, som den förra, men mycket mindre; och hårifrån hade vi et ganska långt och tort Carrofält at genomvandra, innan vi hunno up emot bergen igen, och til et stålle, som kallades Herre-Herberget (*Heeren Logement*).

Högderne voro ganska sandige, landet tort och fåplatser sålsynte, vid hvilke bönderne sjelfve icke bodde, utan höllo der endast några legde Hottentotter, til at valla Boskaps-hjordarne, som hår voro endaste afvelen, emedan för torka och magerhet hvarken såd kunde våxa eller Trågårdar anlåggas.

Den 25, innan vi kommo til Herre Logementet, pasferade vi under vågen åtskillige små dålder, föga djupe, som nu af sommartorkan voro redan aldeles ut-

torkade. Desſe voro af et beſynnerligt och egit utſeende, emedan leran, ſom under regntiden upblötes och omröres uti vatnet, nu ſyntes hafva hvarftals ſat ſig ned, uti flere lameller af olika finhet, hvilke nu af hettan hade ſpruckit och tydeligen viſade ſig. Det underſta hvarfvet var gröfre och innehölt en hop främmande partiklar, de der enligt ſin tyngd, hade förſt ſat ſig ned. Den öfra ſkorpan var både renare och finare, ſamt ſå torr, at den fäſtade ſig vid tunga och läppar, likſom en ny tobakspipa. Denne, ſå väl, ſom andre Africanſke Stenſorter har jag ſamlat, och til Kongl. Academiens Mineral-Cabinet uti Upſala förärat.

Under vägen fram til Herre Logementet, påfant jag en länge förut efterſökt ſällſynt växt, nemligen Codon Royeni, hvaraf endaſt ſågs en enda buſke, den jag dock aldrig lärer kunna någonſin förglöma. Dagen var en af de hetaſte, och varmen ſå odrägelig, at vi frugtade, det våre kreatur ſkulle aldeles förſmäkta och upgifvas. Af denna olideliga och plågande hetta voro våre kroppar lika ſom upſvälde och (*porerne*) ſvet-holen i högſta måtton öpnade.

de. Busken som vi träffade, var öfver alt klåd med hvite, bråklige och genomskinlige taggar, hvilke, då jag och min Resekamerat rusade til, och tåslade, at med bara händer afplåcka de måste blomor, få sårade våre händer, at vi deraf uti flere dagars tid hade mycken plåga och olägenhet.

Åndteligen aldeles utmattade framkommo vi til Herre Logementet, som var en dal emellan bergen, med en lagom hög backe, som skulle upköras, för at komma in uti et annat landstrek, som icke eller var mycket frugtbart.

Herre Logementet kallas detta stället, som var angenämt med något små skog, och en bäck af söt vatn, derföre, at på ena sidan af berget, nästan i våster, är en stor ingröpning, lik en sal, formerad af tvånne utholkade hällar, som vitrat och fallit sålunda ut. Jag klättrade dit up, och fan åtskillige Resandes namn anteknade på våggarne. Bredevid denna var en annan hvålfd utgröpning, men något mindre.

Uti den förra af desse holor var en liten råmna, i hvilken et träd, förmodeligen en Sideroxylon, hade fåstat sine

ne rötter, och stod fulkomligen frodig, af mer än fyra alnars högd, oagtadt den icke kunde få mera vatn til sin tilvåxt och underhåll, ån det ringa, som under regn-tiden kunde i råmnan stadna qvar.

Bergen voro för öfrigt hår och rundt omkring af et tort, magert, bråckligt och lika som förbrändt utseende, med en myckenhet stora, nakna och lösa stenar.

Under det vi hårstådes förfriskade ofs, och vederqvikte våre utmattade dragare, ankom ifrån Olyfants-rivier en Landtman til håst, som beråttade, at et Lejon uppehölt sig, der vi måste framtåga, och at det nyligen hade varit set vid vågen, der det ock sprungit efter en Hottentot.

Vi hade dock ingen annan utvåg, ån denna farliga kosa at vålja, utan upbröto dagen derefter *den* 26, och för at båttre vara på vår vagt, redo vi hela dagen med upspånd hane och bössorne på armen, laddade med kulor, til dess vi sent om aftonen uti fult mörker framkommo til PET. VAN SEELE vid Olyfants-rivier, der vi på et godt stålle hos

hos et vänligt och gåstfrit vårdfolk för några dagars tid qvarblefvo.

Vägen var måst öfver alt sandig, och de högder vi genomredo, visade på dess nakna klippor en röd sandsten med inpåckade kiselstenar, som tycktes blifvit uti sandstenen inneslutne, innan den hårdnat til et fast berg, och at de förres glatta yta åfven före deras inneslutande af hafvets bölja blifvit slipad.

Åtskillige berg voro hår ofvanpå platte, lika som Taffelberg, och åndades bakom Olyfants-rivier, innan de hunno til stranden, emellan hvilken och bergen skal vara en hel dagsresas bredt och slått fålt. Båckefålts Bergen åndades åfven emot stranden, på andra sidan om Olyfants-rivier, ansenligt höge och ej småningom afflutande.

Kamerup kallades hår Hottentotternes Vatn-melon, en stor saftfull rot.

Karup åter kallades roten af en Lobelia, hvilken Hottentotterne åta.

Moor-wortel kallades en Umbellat, af hvilkens rot och honung, förmedelst gåsning, Hottentotterne tilverka en rusgifvande dryck.

En vild Gås (*Anas ægyptiaca*) hölt sig uti stora Olyfants-rivieret, straxt nedan för gården, och gjorde mycken skada uti Bondens hvetåkrar. Hon hade förut blifvit skuten och sårad af hagel, men undsluppit med lifvet. Detta gjorde, at hon var mera skyg och så varsam, at hon vid gårdsfolkets minsta åsyn flydde til andra sidan af ån, så at ingen kunde komma hånne inom skotthåll. Som jag var främmande, tyktes hon mindre frukta för mig, hvilket gjorde, at jag kunde en gång lura på hånnes ankomst på denna sidan af ån och åndteligen skjuta hånne, til mit vårdfolks myckna glädje.

Som vi härifrån hade torre och öde länder, at färdas igenom, voro vi angelägne om, at här förse ofs med vågkost, nemligen skorpor, bröd, smör och färskt kött, hvilket vår hederliga vårdinna med mycken vålvilja för ofs tillagade. Uti en liten båt förde vi öfver den tämeligen breda Olyfants-rivier, alt vårt bagage, och drefvo derefter våre oxar simmande med åkdonen öfver den samma, som på flere stållen var ganska djup, och hvars strånder pryddes med en

en vacker ſkog af åtſkillige ſlags trån, i ſynnerhet Mimoſa nilotica.

Sedan redo vi *den* 30, nedan főr åndan af bergen, hvars förſta och ſtőrſta utſkjutande hőrn kallades Windhuk, och den andra Maskamma. Vi ankommo til en fåplats, ſom tilhőrde RAS, och kallades Trutru. Hår fant jag på ſmårre backar den ſå kallade Hottentotternes Vatnmelon, ſom jag långe efterſőkt och långtat at få kånna. Roten var nåſtan klotrund, őfver et qvarter i diameter, något gulagtig, och af den hårdhet, ſom en Rofva vanligen åger. Smaken var angenåm och låſkande. Ätes gerna utaf Hottentotterne. Bloman deraf fans icke vål utſlagen, men den tyktes mig hőra til Contortarum ordo, och i ſynnerhet tykte jag den hőra til Ceropegiæ eller Periplocæ ſlågte.

Fåltet var altid tort. Vatn fans vål i Bergsklyfterne, och ſtundom under bergen, men ſjelfva landet var dock ſå magert, at inge hemman kunnat anlåggas.

Båcklands berg ſågo vi ligga fram főr oſs, hvilket utſkőt emot ſjőſidan långt, och med flere utſtående hőrn, lika ſom med lika många bergsrader.

Den 31, fortsattes resan genom öknen, som blef ju längre, desto torrare. Vågen igenom ödemarken var minst tre dagsresor, och under hela denna sträcka funnos icke mer, än endast trenne ställen, som denne tiden ännu ägde litet salt vatn. Men desse små vatnställen voro så mycket svårare at finna, som de icke lågo vid sjelfva vågen, utan et stycke derifrån. En främmande reser dem lätteligen förbi, och löper lifsfara för sig och sin boskap. Til al lycka för oss, träffade vi en Landtman, kommande ifrån Cap, som nu framreste samma våg, men hvilken vi likvål med våre svage kreatur icke kunde följa. Vi anmodade derföre honom, at upsätta en stock med et stycke linne på de ställen af vågen, der vi borde hvila, och uti hvars granskap vi borde söka en så sällsynt vara, som salt vatn i desse torstige länder är. Den ena afton träffade vi lyckeligen rätta vatnstället, kalladt Enkelde Dornbooms-rivier; men den andra icke, så at kreaturen nästan aldeles måst upgifvas för hetta och torst, innan vi tredje dagen om afton hunno fram under Bäcklands berg, der vi hvilade öfver natten, vid en liten bäck af friskt vatn, kallad Dorn-rivier, sedan vi

fa-

farit förbi et ställe, som kallades (*Leuwedans* eller *Leuwejagt*) Lejondans.

Vintertiden, då regn faller, flytta Bönderne för någon tid med sin boskap til detta landet, som år då det aldratjänligaste til får-afvel, ehuru ej altid för annan boskap. Fåren blifva också i desse magre fält, oftast så fete, at köttet ej kan åtas. De magraste får våljas derföre altid til slagt. När Slagtare har uphandlat en fårskock, och sedan drifvit den 40 à 50 mil til Cap, så blifva de gemenligen hålne före vara lagom fete, til at slagtas.

Alle bergen hårstådes gingo NNO emot sjön, och SSW emot landet inåt, der de voro mycket platte. Emot kransarne voro de mycket jämne, och liksom afskurne, utan hufvuden.

Til vånster sågs en bergsrad börjas, som sträckte sig längs efter stranden, och var ej sårdeles hög.

Uti detta Carro-land växte de måste, och synnerligaste Mesembryanthema och deremot få Crassulæ, Euphorbiæ och Cotyledones.

November den 2, redo vi up före Båcklands

lands berg, underftödde med 2:ne par oxar, af den befkedlige Landtmannen, fom farit ofs förbi, emedan våre dragare voro aldeles afmattade och oförmögne, och berget få brant, at flere Hottentotter med rep måfte fafthålla åkdonen, och hindra dem ifrån omftjälpning. Berget år icke allenaft mycket brant, utan ockfå ganfka kulligt, med fkifferftenar. Öfverft var en brant rygg, och fjelfva kranfen nåftan lodråt. Ofvan på var berget jämt, luften kallare, och fåltet gråsrikt.

Båckefält ligger emellan den 30 och 31 graden, föder om Æqvatorn.

Under det vi tågade up före berget, funno vi hår et Aloës flag (*Aloë dicbotoma*), hvars ftam, då den hunnit blifva lagom tjock, af Hottentotterne utholkas och brukas til Pil-koger.

Åfven få trötte, fom ej litet förnöjde framkommo vi fedan til Clas Lospers gård, dit vi förledit år vål årnade ofs, men för timad olycka icke kunde framkomma. Vi funno i denne hederlige Landtman, under några dagars hvila, en åfven få frikoftig vård, fom vi förut uti honom funnit en trogen

gen vågvisare och benägen hjelpare. Han var den rikaste Fåraherde i hela landet, och ägde nu åtminstone 12,000 Får, samt mer än 600 stor Hornboskap, utom en tropp af vid pass 200 Kalfvar.

Vi lämnade nu en landsträcka til vänster, närmare stranden, som innehafves och bebos af tvänne folkrike och förmögne folkslag, lilla och stora Namaqvas. Desse idka boskaps-skötsel, och tyckte jag deras boskap vara af et helt annat slag, än både Caffernes och Inbyggarnes, merendels mycket högbent, stor och utan knyl på ryggen.

Bäckland, som vi nu hunnit komma til, är ej annat, än et någorlunda högt berg, som ofvan på är slätt, och emot kransen går med åtskillige hörn ut emot sjöstranden. Det bestod utaf flere bäddar: öfversta bädden är sandsten, ofta späckad med runde slipade kiselstenar. Oftast är sandstenen skifrig och vitrar sönder af regn.

Emedan landet alt här omkring var mycket ofrugtbart, och fördenskul föga inkräktadt af Nybyggare, så funnos här och der åtskillige små Hottentots samhällen, som ägde smärre Boskaps-hjordar;

dar; och en stor del af dem voro åfven i tjänst, hos de få hår boende bönder, der de tjånade för boskapslön och andre småsaker.

Med desse få vål, som med de långre in åt Roggefält boende Hottentotter, hvilke fordom varit mera folkrike och förmögne, har Hollåndska Compagniet för detta drifvit byteshandel, som nu merendels aldeles uphört, för den oråtvisa och våldsamhet, som de utsånde Bytesmånnerne hårvid föröfvade, och hvarmed Gouverneurerne oftast set igenom fingren, hvars sak det icke tyckes vara, at ifra för Naturens och Månsklighetens råtts, utan blott för Compagniets eller egit intresse. När af Gouverneuren en Post-Corporal med några man utsåndes til byte af Hottentotternes oxar, emot Arrak, Glasperlor, Jern och något Tobak, tilbytte han sig icke allenast deras Slagt-oxar, utan Kalfvar, Kor och Får. Och detta byte skedde icke altid med Hottentotternes goda vilja och samtycke, utan med tvång och ofta med våld, och det icke allenast af de hemmavarandes utan åfven de bortovarandes boskap. Utom dess voro de nedrige nog, at med vatn utspå-

ſpåda den medförde Arraken, och ſåledes at förſåmra den. Denne bytes handel förorſakade efter hand en ſådan vedervilja derföre, at en del Hottentotter ej vidare vårdade öka ſin hjord, och en del öfvergåfvo aldeles ſjelfva orten, och lupo bort, ſamt ſedan ſtundom ſtulo boſkap ifrån Landtmannen, ſom efter hand bemågtigade ſig landet. Corporalen FELDMAN tilbytte ſig icke långeſedan ſåledes 500 oxar, hvaraf han ſjelf riktade ſig med de måſte, och lämnade endaſt 50 til Compagniets Slagt-hus. Sålunda har denne byteshandel, ſom för Compagniet var föga fördelagtig, men för Hottentotterne obillig och grym, nu mera, ſå vål på denna NW, ſom på den SO ſidan af Africa uphört, i ſynnerhet ſedan landet blifvit fult bebodt och Landtmannen, rik på boſkap, nu kan lefverera deraf, ſå mycket, ſom någonſin tarfvas. Skulle någonſin en dylik handel ſke, bör den anſtållas hos Caſſerne och Namaqvas folken, hvilke åga mycken boſkap, och hittils i ſit land af Nybyggarne ej lidit något intrång.

Ifrån Båckland ſågo vi Roggefälts bergen emot öſter, och Hantums-bergen nårmare, emot norr, ſamt vidare emot

emot norden en bergsrad, bakom hvilken sades ligga en oändeligen lång slätt utan berg, försed med flere saltpannor, och som skal vara bebod af Boschismans Hottentotter. Alle nyssnämde berg ligga högt, och likasom ofvanpå Bäcklands-berg.

Boschismans Hottentotterne innehafva den sämre, magrare, naknare och kallare delen af Africas södra udde emot N och O, ifrån Namaqvas land, tvärtöfver Roggefält, och ända bort til Snöbergen. Detta folkslag är ock det fattigaste, det uslaste af alle. Sällan eller aldrig äga de någon boskap, ofta icke något vist hemvist, utan svärma landet omkring, och lefva genom rof och stöld. Ofta lefva de förutan både kläder och hus, och berättade mig trovärdige Bönder, at de stundom nedkrypa nattetid uti jordhålor, flere på hvarandra, tils hålan blifvit full, då den öfverste täcker sig med skinnet af en Dassi (*Cavia capensis*) för våder och köld. De äro gulbrune til färgen, och något mindre än andre Hottentotter, med ganska smale och spåde lemar. Buken, som står mycket fram, utgör nästan hela människan.

Des-

Desse Boschismånner hade flere år oroat de hår sig utbredande Colonister, åfven som i Roggefålt och vid Snöbergen, bortstulit deras boskap, mördat åtskillige af dem, och upbrånt deras gårdar. Tid efter annan hade derföre en myckenhet folk blifvit utsånd til at förjaga dem, och förledit år hade i synnerhet trenne stora Commenderingar blifvit utskickade, til trenne sårskilde ställen.

Et sådant Commando, bestående af 100 man, hvaraf 32 voro Christne, och de öfrige tjånande Hottentotter, var utsåndt emot Namaqvas Boschismånnerne, och kom nu tilbaka derifrån oss til mötes. Desse hade under denna expedition ihjålskutit vid pass 100, och til fånga tagit 20, som måst voro små barn, och til en del nu medfördes. 1765 sades på en dylik expedition vara ihjålskutne 186. Ingen af de Christne, som nu återkommo ifrån denna sidan, var sårad eller dödad.

Hottentotter anses som bundsförvandter, och få aldeles icke göras til Slafvar; men de Hottentotter, som fångas uti krig, i synnerhet unge, blifva för någon tid lifegne, och måste tjåna utan lön, men må icke til andre för-

såljas. Om någon Colonist uptager något Hottentots fader-och moderlöst barn til at upföda, så måste det vål tjåna utan lön, til sit 25 år; men då åger det frihet, at antingen gå derifrån eller at tjåna vidare för någon betingad årlig lön.

Ehuru detta Bâckland, som också får namn af understa Båckefålt, ligger mycket högt, sades hår likvål snö mycket sållan falla.

At freda Nybyggares egendom för Hottentotters öfvervåld, hade Compagniet öfter ut låtit anlågga efterhand flere Poster, men åt våster var på andra sidan af bergen icke en enda sådan anlagd, hvaråst sådane dock åro måst angelågne och nödvåndige. Bönderne åt denna trakten måste altså sjelfve vara våpnade til sit försvar emot de ströfvande Boschismånnerne, och den rikare Bonden får då gemenligen förse de andre med kulor och krut, håstar och folk. Til Fålt-Corporal förordnas gerna en utaf Bönderne, som då befrias ifrån annan Borgare tjånst. När något större Commando skal utrustas, medsånder Regeringen, för Compagniets råkning, brånvin, handklöfvar, kulor och krut.

Bo-

Boschismännerne tilfoga icke allenast Christne Nybyggaren våldsamheter och skada, utan de hafva redan förut med stjälande til större delen ruinerat de här infödde Hottentotterne, hvilke ock til en god del begifvit sig sedan i tjänst hos Colonisterne.

När några främmande ankomma til en Bondgård, gifva de der varande Hottentotter altid et vist namn åt hvar och en, passadt efter dess utseende, handtering eller något annat, och sådant hände på flere ställen mig och mit sällskap.

Då vi voro lägrade under bar himmel, hvilket som oftast skedde, och vi förglömde, at med bössan skaffa eld, nytjade Hottentotterne et annat sätt, som var både artigt och säkert. De nytjade dertil tvänne stycken af et hårdt trädslag, hvaraf det ena var trindadt, och det andra platt med et hol uti. Det platta stycket lades ned på jorden, och vid ena ändan påsattes foten, för at hålla det fast. Sedan lades tort pläckadt gräs rundt omkring holet, och den trinda pinnan, sat uti holet, drilladès emellan händerne så hastigt, at gräset af den starka gnidningen fattade eld.

Når vi uti öpna fältet i vår gryta stufvade vårt kött, framkommo stundom Hottentotter, som sedan köttet blifvit uptagit, med den qvarblefna fetman i grytan förſt smörjade sig öfver alt, och sedan ſtröko sotet af grytan öfver hela kroppen.

Boſchismånnerne nytja ſtundom Kaſt-ſpjut, men med tjockare och kortare kåppar, ån på Caffernes Asſagayer, hvilke de nytja icke allenaſt til at kaſta, utan ockſå i ſynnerhet, at dermed ihjålſticka den boſkap de ſtulit; men deras egenteliga gevår, hvarmed de föra krig och förſvara ſig, åro bågar och förgiftade pilar, dem de lårt at vål handtera. Pilen år våpnad med et trekantigt tunt jern, ſom fåſtes med en ſnara vid et fingers långt ben, vid hvars ånda et rör år vidare fåſtadt. Detta jernet, ſå vål ſom ſnaran beſtrykes ſedan med tilredt ormgift. Boſchismånnerne åro de båſt öfvade ſkyttar af alle Hottentotter, och ſades kunna ſkjuta ſine pilar ånda til 280 ſteg. De veta ockſå, at med ſtörſta ſnabhet och vighet vika undan andras pilar, lika ſom Babianer, då ſtenar kaſtas på dem, och om de kunde ſe Europeernes böſs-kulor, ſkulle de tiltro ſig,

at

at äfven undvika dem. Uti löpande åro Boschismans Hottentotterne så inöfvade, at de icke deri öfverträffas af andre, utan kunna nästan uthårda längre än en häst. På släta fältet kan man nogsamt til häst uphinna dem, men knapt nog, om vägen är stenig, och aldrig på bergagtige ställen.

Med hunger kunna de ganska länge uthårda; deremot kunna de otroligt mycket äta, då förrådet det tillåter, och deraf ut-tänjas deras magar alt för mycket. Under svält binda de en rem om lifvet, och efter hand tilsnöra magen, til dess nafvelen sitter ända emot rygg-raden.

När någon Boschisman fångat en Orm, och ihjälslagit den, skal han ej skåra hufvudet af den samme, utan med tänderne afbita det, sedan utskåra giftblåsan, och något litet torka giftet i solen, til dess det blir segt; derefter blandar han det med saften af et giftigt träd, (ofta af *Cestrum venenatum*) hvilket gör, at giftet bättre fastnar vid pilen.

Hottentotter och Boschismän sades härda sig emot giftige pilar, och giftige djurs bet, på det sättet, at de låta sig småningom bitas af giftige Ormar,

Scorpioner och andre, til dess de blifva vane dervid. Igenom desse försök skola dock somlige fått lifvet til. En sålunda præparerad Hottentots urin sades åfven skola vara et godt motgift, och derföre drickas af dem, som af Ormar blifvit bitne.

När åskan bulrar, äro Boschismånnerne ganska onde och svårja, emedan de tro, at det samma förorsakas af en ond varelse.

Förgiftiga Lökar (*Giftbolles*, *Amaryllis disticha*) våxte almånne på flere stållen, med sine vackre blomklasar. Roten år nåstan så stor, som knytnåfven och giftig. Hottentotterne bruka den måst, at dermed förgifta sine pilar, och at dermed sedan fålla smårre vildt, såsom Springbåckar (*Capra pygargus*) och dylikt. Lökarne troddes åga starkare förgift, då de våxte uti skuggan, ån då de stodo uti öpet solsken.

De följande dagar redo vi långs efter Båckland til Hantum. Landet lutade litet och småningom ditåt. Hantumsland började med strödde bergsryggar; långre inåt låg et högt berg, hvilket egenteligen kallades Hantums-berg, och

och hade en ſkilnad eller öpen dal, igenom hvilken vi redo. Berget var ofvanpå jämt, och tyktes i högden vara lika med Roggefålt.

Så ſnart, ſom Båckland ändades, blef landet ju långre, deſto torrare Carro, med anſenlige rivierer, ſom ännu ågde bragt vatn, men torka aldeles ut om ſommaren.

Uti Hantum redo vi förbi VAN RHENS ſåplats vid Rietfontain, och ſedan förbi HENDR. LAUS ſåplats til ABRAHAM VAN WYKS gård. Denne VAN WYK var en ganſka fet och tjock man. I ſin ſtugudör ſtod han, då hundarne med ſit ſkållande bebodade främmande folks ankomſt, för at emottaga ſine gäſter, och önſka oſs vara välkomne. Min Reſekamerat blef ej litet beſtört, äfven ſom jag, at i et landſtrek, ſom var ſå oändeligen magert, och ſom vi flere dagars tid genomreſt förut, utan at blifva varſe et enda lefvande kråk, nu finna en ſå tjock, fet och välfödder man.

På denna trakten funno vi den långe efterlångtade och efterſökte beſynnerlige Svampen, Hydnora africana, ſom viſſerligen år en af de aldrabeſynnerliga-

gaste våxter, som i sednare tider blifvit bekanta. Den våxer altid under buskarne af Euphorbia tirucalli och på dess rôtter. Dess nedersta del, som år frugten, åtes både af Hottentotter, Viverræ, Råfvar och andre djur.

Den 13, til CHRISTIAN BOCK, och

Den 14, til Rhonnoster-rivier, vid hvilken vi nôdgades utspånna och hvila ôfver natten, oagtadt et Lejon hårståddes fôr tvånne dagar sedan hade slagtat en randig Håst (*Zebra*), hvilken det ånnu icke hunnit fôrtåra.

Lejon hade ôfver alt i bergen sit tilhåll, och voro fôr Landtmannens boskapshjordar lika obehagelige grannar, som Boschismånnerne. Hår voro ocksâ flere månniskor, som varit i fara fôr desse fôrskråckelige Rofdjur. Ibland andre omtaltes i synnerhet en Landtman, vid namn KORF, som bodde et stycke hårifrån. Et Lejon hade lågrat sig uti hvassen af den båck, som låg nåra intil dess gård, så at ingen af dess folk af fôrskråckelse vågade sig ut, at håmta vatn eller valla boskapen. Bonden sjelf, åtfôlgd af några skråmde Hottentotter, nôdgades derfôre angripa det, och fôrfô-

fôka, at jaga det bort. Men emedan Lejonet låg fördoldt uti tjocka hvasſen, kunde han ej ſe det, och ſåledes icke eller träffa det, utan måſte ſkjuta flere ſkott in åt hvasſen. Lejonet häraf retadt framruſar emot honom, ſom affkutit ſin bôsſa, och nu var vårnlôs, ſamt tillika ôfvergifven af ſine flyende Hottentotter. Då Lejonet gripit honom om lifvet, fattade han ſå mycket mod, at han ſtack ſin ena hand in uti Lejonets gap, och derigenom hindrade det, at ſônderſlita ſig, til deſs han igenom blodets myckna fôrluſt åndteligen afdånade. Lejonet hade derefter aldeles lämnat honom, och åter begifvit ſig in uti hvasſen fôr några dagar. När Bonden omſider kom ſig fôre, var han vål illa ſårad af djurets klor i ſidorne, men ena handen var aldeles ſôndertuggad, at intet hopp kunde vara til deſs läkning. Sedan han inkommit i huſet, och til något mera mod, fattar han ſjelf yxan uti ena handen, lägger den ſårade handen på et block, ſåtter yxan på den ſamma, och befaller ſin dräng, at med klubba ſlå til. Sålunda afhôgg han ſig ſjelf handen, låt fôrbinda den med kodynga, och en blåſa utan på, ſamt omſider läka ſåren igen med den van-

 liga

liga salfvan af vålluktande örters decoct, något ister och vax.

En historia berättades äfven, som för någon tid sedan tildragit sig med en gammal Landtbonde, som med sin son utgåt, för at ifrån sin gård förjaga et Lejon. Lejonet hade då i hast sprungit Gubben på ryggen, och i denna stålning, innan det fåt rådrum at döda honom, blifvit af sonen til döds skutit.

Likaså omtaltes en Wagenars Enka vid Snöbergen, hvilken gåt ut, at skråma et Lejon ifrån sin boskap, och på hvilken Lejonet först upåtit ena armen, och åndteligen, då hon afdånadt, sjelfva hufvudet. Sedan hade det också upåtit en Hottentots piga, som velat komma sin matmoder til hjelp. Barnen i huset, som genom springorne af dörren hade beset detta ynkeliga spectakel, gråfde sig då ut genom jorden under bakvåggen af huset, och lupo sedan derifrån til nårmaste Landtgård.

Ifrån detta farliga stålle begåfvo vi oss til Daunis, hvaråst nybygget blifvit af Boschismånnerne upbrändt, och ägaren med sit folk flygtat bort.

Lan-

Landet var hår ſlått med åtſkillige i NO och SW lőpande berg. Framfőr oſs lågo Roggefålts-bergen.

Moorwortel (*umbellata*) omtalades åfven hår, ſåſom en rot, hvaraf, tillika med vatn och honung Hottentotterne bereda ſig en rusgifvande dryck. Denna rot ſkal håmtas i ſynnerhet uti November och December månader.

Den 15, redo vi långs upåt Droogerivier, hvaråſt tvånne bőnder, ſom hunno oſs, beråttade, at et Lejon, fõrleden gårdag, hade fõljt efter oſs, uti våre ſpår, men åndteligen våndt om efter en tropp får, ſom det blifvit varſe.

Den 16, reſte vi långs efter och under Roggefålts bergen, och ſedan genom en Dal, ſom de formera, och ſom kallas Port, ſamt åndteligen up fõr fjelfva berget til VILH. STENKAMPS gård.

Hår kallades landet Onderſta Roggefålt, icke derfőre, at det ligger lågare ån de andre Roggefålten, utan derfőre at det ligger långſt ifrån Cap. Detta få vål, ſom de őfrige hafva fåt ſit namn af en vildt våxande Råg, ſom i nog ymnighet finnes vid buſkarne.

Vin-

Vintertiden år hår ganſka kalt, fryſer och ſnögar, hvarföre ock ingen boſkap den tiden hår kan bårga ſig, utan drifves ned til Carro. Nybyggarne uti Onderſta Roggefålt, ſom åro förſedde med gode hus, blifva ſtundom qvar, men de, ſom bo uti det medlerſta Roggefålt, flytta alleſamman undan.

Hela landet år utan ſkog, och åger endaſt ſmå buſkar af Meſembryanthema, Pteroniæ, Stoebe och få andre, ſåſom Othonnæ och dylike. Landet åger endaſt godt bete för Får och Håſtar, hvarföre af desſe en ſtor myckenhet ågas, och mycket ringa hornboſkap på de måſte gårdar.

Bergets öfverſta hvarf år ſandſten, ſom år hård och faller uti ſtora hållar, mycket tjånlig til hus-och kral-bygnad. Medlerſta bådden år ſkiffer, hvilken man kan blifva varſe i klyfterne, och denna bådden år bredare, ån den förra. Underſta ſtenhvarfvet år röd ſand och lera med inſpåckade ſtörre och ſmårre kullerſtenar.

Roggefålt år et Berg, ſom nu ſnart uti 30 års tid blifvit bebodt af Nybyggare. Det beſtår af högder och dålder, och

och äger inge synnerligen höge bergsryggar, så at det icke kan kallas jämt, utan kulligt.

Gårdarne ligga icke mycket långt inåt landet, utan nära intil berg-kransen, och långs efter den samma, så at det bebodde stycket ännu är tämmeligen smalt.

Jordmonen uti Ondersta Roggefält är merendels en svartbrun mylla, med något lera, som är lös och spricker. Uti Roggefält, så väl som i Camdebo regnar det icke om vintren, utan vårtiden och om sommaren, och då altid med åskedunder.

Den 18, fortsattes resan til JACOB LAUE, och

Den 20, til ADRIAN LAUES gård.

Vid Berg-kransen härstädes sågs det underliggande Carro; äfvenså sågs Windhuk, Maskamma, Taffelbergen vid Olyfants-rivier, kalla Bäckefält och Rode Sands Winterhuk, liggande i en sträcka.

Rode Sands och Bäckefälts Bergen voro lägare än Roggefält. Carro låg emellan desse högre, än det Carrofält, som vi farit igenom emellan Olyfants-

ri-

rivier och Båckland, famt nåftan få högt, fom Maskamma och Båcklands berg.

Den 21, til Gert van Wyk.

Ofvannåmnde gårdar lågo altid belågne i dalar emellan högderne.

Faftån fommaren nalkades, var hår dock ånnu anfenligt kalt, och frös om nåtterne. Blåften var ock altid kall eftermiddagarne.

Den 23, ankommo vi til Thomas Nels gård, och fen til Adrian van Wyks, bredevid fjelfva Bergs-kranfen, deråft en förfkråckeligen djup dåld gick ned åt til Carro. En våg går hårifrån til Carro och Mofterts-huk.

En Hottentots Piga fågs hår, fom var född med vånftra armen ofulkomlig, och flutande fig nedan för armbågen. Når hon föddes, ville modren mörda detta barnet, emedan det var krympling, och fådant hos Hottentotter ófligt; men hon råddades då af en medlidande Nybyggare.

Jag förundrade mig deröfver, at Hottentotterne, fom tjånte Bönderne och voro måft nakne, kunde få vål fördraga kölden hårftådes. De voro öfver

ryg-

ryggen endast tåkte med et fårskin, hvaraf den ludna sidan våndes inåt om vintren, och kötsidan om sommaren. Sällan hade de fåltskor på fötterne. Det skal dock hånda stundom, at de frysa ihjål.

Hottentotterne hade hår för sed, at begrafva sine döde uti bergs-refvor, och de som svimna, skola hafva det oblida öde, at begrafvas straxt.

Vilde Gurkor kallades hår (*Cucumis colocynthis*) Coloqvinten. Den sades åtas utaf Hottentotterne, ja åfven utaf Colonisterne, sedan den blifvit inlagd i åttika, ehuru den smakar mycket besk. Af fåren skal den åtas gerna.

Stapelia articulata repens, en tjock våxt utan blader, åtes utaf Hottentotterne så vål, som utaf Nybyggarne, sedan den blifvit inlagd på samma sått, som Gurkor.

Karré-hout (*Rhus*) var et trådslag, som hår på orten tjånte Hottentotterne til bog-trån.

Vågen var öfver alt uti Roggefålt stenig, och full utaf runda och kantiga lösa stenar.

Springbåcken ankommer stundom ifrån

från de inre länder hit och troppar af til Båckefålten eller något långre. Efter vissa års förlopp göras sådane utflytningar, likasom af fjäl-musen uti Svenska Lapp-marken, då de ankomma milliontals, gå i rad efter hvarandra, och upåta på de stållen, der de framtoga, alt det grås, som fins på marken. Under sin marche låta de icke hindra sig af någon ting. Ynglar någon under vågen, så blir ungen liggande. Skjuta Bönderne ibland dem, så fortsåtta de likafult sin oafbrutna gång, och låta sig icke en gång afskråckas af Lejon och andre rofdjur, som följa troppen åt, och göra deribland mycken förödelse. Sedan de farit fram vid någon gård, blir nåstan intet på marken öfrigt för Bondens boskap, at lifnåra sig med, och intet vatn til at dricka. Åkergårdet nödgas Bonden natt och dag låta vakta, at ej förfåttas i brist på såd, den de annars aldeles förtåra.

Den 24, til en kålla uti öpna fåltet, deråst vi öfver natten camperade, och

Den 25, öfver berg-åsen til PAUL KERSTE vid Kreutsfontain. Når vi eftermiddagen voro fårdige at fårdas hårifrån, och våre håstar upsadlade, hånde mig

mig den olyckan, at min håst, då han skulle vatnas vid ån nedan för gården, blef biten af en orm, vid sjelfva bringan. Hela foten blef håraf, under det jag fort-red, genast styf och svullen, hvilket så ökade sig, at innan jag hunnit et stenkast ifrån gården, kunde håsten icke mera fortkomma, utan måste lämnas på stållet. En liten, knapt qvarters lång orm sades i myckenhet finnas hår, vara ganska giftig och hölts nu före vara baneman.

Hår börjades medlersta Roggefålt, skildt ifrån det förra endast med några bergs-ryggar.

Den 26, til CORNELIUS KUTSÉ.

Hår var Sonen i huset, för en liten tid sedan, i handen biten af en giftig orm. Handen hade blifvit scarificerad och en koppa straxt påsat, för at utdraga giftet. Sedan sattes handen uti vitriols-vatn, som sades blifvit deraf aldeles svart. Derefter pålades en lök, och sedan Sköldpadblod. Detta sidsta tort pålagdt sades öfver såret vekas up, och blifva en flytande blod, som gåser. *Månne Ormgift åger starkare attraction til Sköl-*

padblod, ån til månniskoblod, och at detta således drager til sig giftet?

Hvarje Landtman, som fårdas ifrån Roggefålt til Cap, genom Mosterts-huk, måste årligen betala något vist til våglagning. En landtman, som bor långre inåt landet, har gerna den olyckan at vara fattigare, och at vidkånnas flere utgifter.

Vi tråffade hår et annat Commando, som förföljt Boschismånnerne inåt Roggefålt. Det bestod af 47 Christne, och in alles af några och 90 personer. Desse hade mördat och fångat vid pass 230 Boschismånner. En bland Colonisterne var med en pil skuten vid knäet, och hade deraf tilsat lifvet. Det tredje Commando, som utridit til Snöbergs-trakterne, hade af Boschismånnerne dödat 400; ibland de utskickade voro 7 sårade af pilar, men ingen dödad.

Det hånder stundom, at Boschismånnerne borttaga på en gång hela en Landtmans hjord, under det den samme drifves på betet, och stundom dödas då åfven Valhjonen. De drifva sedan inåt landet sit stulne gods, så fort de någonsin kunna, natt och dag, til dess de tro

sig

ſig kommit uti ſåkerhet. Hvad ſom icke kan medfölja, ſticka de ihjål med ſine kaſtſpjut, och under flygten utſtålla de på bergs-högderne ſpioner, ſom ſkola noga efterſe, om de efterſåttas af någre Coloniſter. Deſſe ſpioner afloſſas och gifva tilkånna, om de förföljas, och i ſådant fall, dölja de ſig, om ſå ſke kan, uti bergen. Under flygten ſlagta, ſteka och åta de ymſom. När de på detta ſått kunnat ſtjåla mycket kreatur, och fåt dem i någorlunda ſåkerhet långt bort, lågra de ſig dermed på något ſtålle, och bygga ſig hyttor (*kraal*), utaf Meſembryanthemi buſkar eller utaf mattor, deråſt de lefva tilhopa, ſå långe födan råcker. De utcommenderade hade ſet et dylikt kraal eller lågerſtålle, bebygdt med hyttor uti tvånne rader, likſom en by, hvaråſt de råknat på ena ſidan någre och femtio hyttor, ifrån hvilke alle Boſchismånnerne hade flyttat bort.

Endaſt hår uti Roggefålt hade Boſchismånnerne, inom de förledne två års tid, ſtulit mer ån 10,000 får, utom oxar. Tillika hade de mördat månge Nybyggare, deras Slafvar och Hottentotter.

När Boschismånnerne efterjagas af Colonisterne til håst, fly de undan til bergen, der de liksom Babianer intaga kransarne och otilgångelige stållen, samt frukta altid för slåtten. De inkrypa också stundom uti bergsrefvor, och skjuta ifrån desse förskansningar med sine pilar.

Då de förfvara sig emot sine fiender, sker det altid med båge och förgiftade pilar, hvaremot Colonisterne på det såttet våpna sig, at de låta hålla et skin framför sig, hvaruti pilarne fastna, som ofta komma som en regnskur. Blifva Boschismånnerne då varse, at deras pilar icke gå igenom, skjuta de icke mer, ån en salfva. En Boschisman, som blir skuten med kula, skal man aldrig finna antingen gråtande eller på något sått beklagande sig.

Detta folkslag tuggar Canna (*Mesembryanthemum*) först, och röker den sedan. De smörja sig med feta saker, och derutöfver med en röd krita; de lefva i nödfall af Ormar, Ödlor, randige Håstars kött, Lejon, Babianer, Löksorter, Myrågg och flere andre saker.

Den 29, redo vi långs efter Vischrivier förbi Oliviers gård, til Jacobus The-

THERÒN. Den olyckan, som jag aldraminst nu på en slåt våg kunnat förmoda, hånde mig likvål i dag, nemligen, at igenom mine Hottentotters oförsigtiga körande på en vid vågen liggande sten, kårran slogs omkull, tåltet derpå refs sönder, och både lådor och örtpackar til en stor del förlorades.

Pårlband fick jag hår se, dem Hottentotterne gjort sig af Strutsars åggskal, hvilke de slipat til små och runde ringar, och voro rått vackre.

Kölden år uti detta Roggefålt ganska strång om vintren, och snö faller med mycken frost. Bönderne bo således hårstådes endast några månader om året, ifrån October til Maji, bygga hår sine hus, och så sit hvete, hvilke de nödgas lämna til Boschismånnernes vålbehag, under den tid, de flytta ned til det underliggande Carro fåltet, hvaråst visse månader af året faller regn, så at de der med sin boskap för en tid kunna qvarblifva, til dess den annalkande torkan åter tvingar dem, at flytta up för berget til Roggefålt igen.

December den 1, redo vi vidare til ESTERHUYSENS gård, der en par dagars

gars hvila måste tagas, för et hiskeligit urvåder med blåst, frost, regn, hagel och snö, som höll uti et helt dygn, och nödgade oss icke allenast, at hålla oss inne uti stugan, utan åfven at iklåda oss våre kapp-råckar emot en så ovanlig och oförmodad köld, som hårrörde dels af bergets högd, dels af stark nordan och nordvåstan blåst.

Berget var emot det underliggande Carro fåltet åtminstone så högt, som Taffelberget år vid Cap, och en vagns-våg går hårifrån ned til Carro.

Den 3, om morgonen begåfvo vi oss ifrån detta kalla stålle, utföre berget och kunde icke, som vi gerna önskat, fortsåtta vår resa vidare up åt Rogge-fåltet, emedan våre dragare dels voro alt för magre, dels så ömfotade, at de ej långre kunde gå på detta steniga och skarpa berget.

Vid vår bortresa om morgonen låg ännu isen qvar ånda til berg-kransen, utaf en Riksdalers tjocklek.

Vågen utföre berget gick öfver åt-skillige brante högder och affåtningar, hvarföre icke allenast bågge bakhjulen måste (*remas*) fastbindas med jernked-

jor,

jor, utan också med rep åkdonen fasthållas af Hottentotter, för at icke stjälpas omkull, eller rulla ned på oxarne. Den öfversta affåtningen var brantast och kallades (*Uytkyk*) Utkiket, för dess vidstråkta utsigt skul. Den andra kallades Maurits högd.

Medan vi ännu voro på Bergets högd, hade vi en strång köld. Ju mer vi hunno utföre den samma, desto mera lugn och varma erhöllo vi, til dess vi efter tre timars tid, hunnit ned til Carro, då hettan åter började blifva odrågelig.

Et ganska vidstråkt fålt uti det torra och magra Carro hade vi nu för oss, at lägga til rygga, innan vi kunde hinna fram til något bebodt ställe. Derföre hade vi på sidstnämnde Bondgård förset oss med så mycket vägkost, som ansågs nödig för några få dagars tid, och härmed fortsatte vi vår resa genom en brännande ökn, så fattig på vatn, at icke en Sparf der kunde uppehålla sig, och så utblottad på alt lefvande, at endast några råttor här och der uppehöllo sig uti jordhålor, och som af buskars saftfulle blader lära finna både det som släcker hungren, och stillar torsten.

Solens upgång framlåckade hvar morgon desse Jordråttor, hvilkas bon altid voro snedt gående ned åt, och vånde med sin öpning emot öster. Vi försökte vål, at deraf skjuta några, som framkommo med hufvudet, men funno med förundran och harm, at desse voro oåndeligen snabbe, at draga sig undan, ned och inåt sine hålor, så snart de blefvo elden varse. Jag försökte flere gånger, med den qvickaste bössa, at tråffa någon, men felade altid, til dess jag fant på den utvågen, at såtta et löst papper fram för fångpannan, som hindrade dem, at se blixten af fångkrutet.

Den 4, hunno vi ifrån MEYBURGS gård, som låg vid foten af berget, til Goudbloms klof, och *den* 5 genom smärre bergsdålder til Olycksån (*Ongeluks-rivier*), så kallad för det, at en Landtman vid den samma blifvit af et Lejon aldeles upåten; hår hvilade vi tvånne dagar, för at afbida en Landtbondes ankomst, som skulle resa til Cap, och med sine dragare lofvat forthjelpa oss öfver det framför oss liggande torraste Carro. Men då han icke ankom, efter aftal, och detta lågerstålle var sådant, at både folk och kreatur lupo fara, icke allenast at

at hungra, utan åfven at torsta til döds, så nödgades vi at gripa ofs an, och *den* 7 göra en lång resa ifrån kl. 11 om natten til andra morgonen, til en liten båck, som låg fram för et få kalladt Paardeberg, som var litet och enstaka.

Den stråcka vi tilrygga lagt, var full med små berg och bergs-ryggar, dels skilde, dels tilhopahångande och WNW utlöpande emot Roggefålts och Båckefålts bergen. Det föga af vatn, som hår fans på få stållen, och i små hålor, var icke allenast salt, utan ockfå få tjockt af lera och annan orenlighet, at vi nödgades lågga en nåsduk deröfver, för at igenom den med munnen suga up något litet deraf.

En annan våg gifves vål, långre under liggande, som år mera fri för berg, och jåmnare, men ockfå tillika fattigare på vatn.

Den 8, förbi nåmnde Paardeberg til Dorn-rivier. Nåstan alt hittils hade Carro småningom sånkt sig alt mer och mer utföre, lutande ifrån Roggefålts til Båckefålts bergen, och var nåstan öfver alt utan buskar.

Den 9, låmnade vi Dorn-rivier, togo

vågen genom dalen, som bergen formerade emellan Carro och Båckefält, och framkommo åndteligen til et Nybygge, en gård, tilhörig VAN DER MERVELS enka.

Den hushålsamma Gumman nytjade et artigt sått, at rensa Linser ifrån Hvete, hvarmed de voro blandade. Hon utkastade nemligen altsammans för sine höns, hvilke ganska nått utplåckade alle Hvetkornen, och låmnade Linserne allena orörda.

Bladen utaf Indigofera arborea kokades, och Decoctet sades vara et godt medel emot Stenpassion och Stengrus.

Floarne uti bergen inuti bergs-dalen voro hårstådes ganska mycket lutande, och åfven synnerligen vresige. Bergs-raden krökte sig ock hår ansenligt emot öster.

Den 11, afreste vi hårifrån, sedan vi förut uphandlat en stor Gumse, och insaltat den samme i dess egit skin. Kosan fortsattes til dess vi ankommo, til det så kallade Verkeerde Valley, et ibland de vackraste ställen jag blifvit varse i hela landet. Det var belägit emellan berg å ymse sidor, var ganska gråsrikt och ägde et vatnrikt kårr, nästan som

en

en liten insjö. Och som både vi behöfde någon ledighet at öfverse och sköta våre gjorde Samlingar, samt våre utridne kreatur ännu mera behöfde både hvila och förfriskning, ty beslöto vi, at på detta behageliga ställe, som var obebodt, rasta några dagar, och i enslighet förtära vårt insaltade fårkött.

Den 14, togade vi fram, genom en dal uti bergen, som kallades (*Straat*) Gata, til DE VOS hemman vid Hex-rivier.

Vi återkommo nu så til säjande, til Christenheten, eller til sådane Landssträckor; der Nybyggen ligga tätare in til hvarandra, sedan vi nu i flere veckors tid mäst svärmat i ödemarker, ofta camperat under bar himmel och på de äfventyrligaste ställen, och flere gånger lidit brist på lifnärande ämnen.

Vid denna gården började en gren af Hex-rivier uti bergen, hvilken gren inom dalen förenar sig med den större, och äfven utur bergen härstädes utlöpande grenen.

Den 16, förbi JORDANS gård, redo vi til VAN DE MERVELS hemman, och

Den

Den 17, genom Hex-riviers klof til Rode Sand.

Hex-riviers klof år utan högder, aldeles jåmn, och ålfven måste flere gånger öfverfårdas. På topparne af bergen, som lågo på ömse sidor, låg ånnu mycket snö eller hagel qvar.

Roode Katt blef hår kallad en sort röd Lo, med yttersta åndan af stjerten svart, och lång hårtofs vid öronspitsarne. PENNANT kallar honom *Persisk Katt*, och BUFFON *Caracal*, Hist. Nat. Quadr. Tom. 9, Tab. 24. Skinnet håraf berömdes af Bönderne, såsom tjånligt och fördelande, lagdt på förkylde och med gikt behåftade Leder.

Uti bergen uppehöllo sig emellan nakna klippans springor, en art af Hoppande Råtta (*Jerboa capensis*), som Bönderne ansågo för en sort af Hare, och kallade den Berghaas eller Springhaas. Djuret var underligt til sin skapnad: framfötterne voro ganska korte, men bakfötterne deremot nåstan så långe, som hela kroppen, med hvilke djuret gjorde de vackraste språng.

Båddarne i bergen voro stundom vresige, stundom mycket lutande.

Den

Den bergs-ryggen, som vi haft at fårdas igenom, ända ifrån Carro-fältet, hit til Hex-riviers utlopp vid Rode Sand, var altså ganska bred, med smalare dalar, både på långden och på tvåran.

Ifrån Rode Sand togs den vanliga vägen genom dess klof, hvilken äger en ansenlig högd, som måste öfverfaras, men för öfrigt vägen längs efter bergets sida.

Rode Sand är likasom nyckelen til hela landet, bakom bergs-raden, som går tvårt öfver hela udden. Hår fara derföre de måste Bönder förbi, som resa up til Cap årligen, utom de, som taga vägen öfver Hottentots Holland. På Rode Sand hade derföre sat sig ned en Fältskär til de sjukas tjänst, och upråttat sig et litet Apothek, som förskaffade honom vacker förtjänst. Alle läkemedel betaltes vål, så at et enda laxerande pulver minst kostade en half Riksdaler. Stundom medfördes också sjuke hit, så vål af Nybyggare som af Slafvar, och lämnades under Fältskårens skötsel och vård, til dess, at återresan skedde hemåt. Flere sökte i sin välmening, at öfvertala mig, til at fåt-

ta-

ta mig ned härstädes; men kärleken til Blomstren och mit Fädernesland drog mig härifrån, icke allenast til Indien, utan också til min ålskade, och aldrig nog ålskade Fosterbygd, lycklig under en Vis och Nådig GUSTAFS Spira.

Ribeck Castel sågs nu emot sydöstra åndan äga en lång stjert, mycket lägare, än sjelfva berget.

Vägen togs sedan förbi Paardeberg, igenom Koopmans-rivier, en bäck, som är en gren utaf Berg-rivier; vidare genom Burgers drift öfver Berg-rivier, och förbi Elsis kraal til Cap, dit jag lyckeligen ankom den 29 December, frisk och oskad, med et hjerta, upfyldt af renaste vördnad för det Alsmägtiga Gudomeliga Väsende, som under tre års resor i detta land, icke allenast uppehållit mig vid lif och hälsa, utan också låtit mig härstädes göra flere nyttige uptäkter, til Sin Äras pris, och Månniskors framtida nytta.

Hot-

Hottentotter kallas alle de Folkflag, fom bebo det Sődra Africas hőrn, och utbreda fig på ymfe fidor om Goda Hoppets udde. Huru långt desfas land egenteligen fträcker fig, år icke noga bekant; men ehuru desfe folkflag åro ganfka månge, och fig emellan i åtfkillige hånfeenden olike, kan man likvål tydeligen fe, at de alle åro ifrån en gemenfam Stam, och mycket fkilde ifrån Negrerne och Morerne, fom bebo andre kufter af Africa.

I almånhet åro Hottentotterne fmåvåxte, i fynnerhet Qvinfolken, ehuru man finner ibland dem åfven fådane, fom gå til 5 eller 6 fot. Fårgen år hvarken fvart eller hvit, utan gulagtig, och deras yttre fvartare utfeende hårrőrer af den mykna orenlighet, fom med fmőrjning fåftas vid kroppen.

Anfigtets ftålning och drag caracterifera få vål detta, fom andre folkflag. Kind-

Kindbenen ſtå altid mycket ut (*os Zygomaticum*), ſå at de håraf altid ſe magre ut; nåſan år plattad vid roten, emot åndan tjock och något trubbig, dock ej mycket kort. Låpparne åro någorlunda tjocke. Håret beck-ſvart, likt ull ihopſnodt och ſållan tjockt, oftare gleſt, liknande nopporne på rugklåden. Skågg och Pubes ganſka ringa. Rygg-raden år i ſynnerhet krokig, ſå at jag aldrig ſet någon ſå ſvankryggig, ſom Hottentotten. Jag har ibland dem ſet en och annan, på hvilke ryggen ſå inbójdes och bakkarne (*nates*) ſå mycket voro utſtående, at tvånne perſoner kunde ſitta på dem. Och oagtadt Hottentotten altid år af et magert hull, uttånjes likvål ſkinnet af deras myckna ſmórjning och i ſynnerhet bróſten hos Qvinfolken otroligen mycket, ſå at de, hvad denna omſtåndighet betråffar, kunna beſtrida alla andra fóretrådet. Boſchismannen år mera ſtorbukig, ån andre.

Den Patriarchaliſka Regeringen har hos dem långſt bibehållit ſig, och bibehåller ſig hos månge af dem ånnu; och denna har gifvit anledning, til de månge ſmårre och ſtórre folkſlag och familier, i hvilke de fordom varit, och de qvar-

qvarlefvande ännu äro fördelte. Sådane folkslag utgjorde fordom Gunjemans, Kokoqvas, Sussaqvas, Odiqvas, Chirigriqvas, Kopmans, Hessaqvas, Sonqvas, Dunqvas, Damaqvas, Gauris, Attaqvas, Heykoms, Hauteniqvas och Camtours Hottentotterne, af hvilke få nu förtiden äro öfrige; och än i dag äro sådane, lilla och stora Namaqvas, Gonaqvas Cafferne, Boschismännerne och flere. Af desse lära för detta flere varit fördelte sig emellan uti ännu smärre Slägter.

Orenlighet älska Hottentotterne på det högsta; öfver kroppen smörja de sig med feta saker, och deröfver ingnides ko-dynga, fett och dylikt. Härigenom tiltäppas porerne, och huden betäckes med en yta, som fredar dem om sommaren för solens brännande hetta, och om vintren för köld. Uti sit smörjo-ämne inblanda de pulver af en starkt luktande ört, som de kalla Bucku (*Diosmæ species*, ofta *pulchella*), och deraf få de en obehagelig, och så stinkande samt från lukt, at jag stundom ej kunde fördraga den af mine Hottentotter, som på resorne körde mit åkdon.

Klädnaden är mycket enkel och enfaldig; de måste draga et fårskin öfver

ſkuldrorne, och et annat öfver lånderne, hvaraf ludna ſidan våndes inåt kroppen om vintren, och den andra om ſommaren. Desſe med något fett beredde fårſkin tåcka kropen baktil, men låmna den nåſtan aldeles naken framtil. At ſkyla ſig, bruka qvinfolken en kort fyrkantig, ſtundom dubbel ſkinlap, ſom råcker ned på halfva låren; och manfolken et foteral af råſſkin, lika ſom en pung, bunden med en rem omkring lifvet. Gonaqvas Hottentotterne och Cafferne nytja en ſådan klådning af kalfſkin, och deras Förſtar af Tigerſkin.

Benen åro nakne och fötterne oftaſt utan ſkor; men runde ringar, af djurs hudar, utſira benen, måſt hos qvinnorna, ifrån vriſten til vadan, och hindra dem ifrån Ormbet, ſamt i nödenes tid tjåna dem til föda, då desſe ringar ſtekas öfver glöd och åtas.

Hufvudet år ofta aldeles utan betåckning; ſtundom tåckes det med en coniſk Skinmösſa, och qvinfolken nytja i ſomlige trakter en bred och rund krans af Buffelshud, ſirad med Snåckor.

Halſen och lifvet vid midjan prydas med hvarjehanda glaspårlor, ſom de af Eu-

Europeerne tilbyta fig. Vid halsbandet fåftes ftundom en Skölpadda, hvari Bucku förvaras. Cafferne bruka i öronen taggar af Stekel-fvinen (*Hyftrix*), och några af qvinfolken långft inåt öfter bruka Ör-ringar af koppar, til at dermed uphöja fina bruna Skönheter.

Cafferne draga om vånftra armen ringar, ofta flere utaf Elfenben; och andre, i brift af desfe, Måsfings-eller Jern-ringar. Alle, men befynnerligen Cafferne tycka mycket om blånkande plåtar af Koppar, Måsfing och Jern, dem de hånga i håret, eller på andre ftållen af kroppen.

Alle, utom Bofchismånnerne, åro Herdar, och åga ftundom anfenlige Hjordar, i fynnerhet Cafferne och Namaqvas folken, i hvars lånder Europeerne ånnu icke hunnit göra några inkråktningar. De lefva af fine Hjordar, och jaga åtfkillige vilde djur, i fynnerhet Buffeloxar och vilde Båckar af flere flag, oftaft anfenligen ftore, famt Sjö-kor och Elefanter. Utom defs lefva de af flere flags rötter utaf Irides, Ixiæ, Morææ, Gladioli och andre, bönor af Gvajacum afrum med flere. Månnerne nytja åfven Ko-mjölken, den de fjelfve mjölka, och

qvinfolken Får-mjölk. At släcka torsten, dricka de almännast vatn, vatn och mjölk, och i nödfall tugga de, at stilla den, Mesembryanthema, Albucæ och andra saftfulla växter. Månnernes syssla är at kriga, jaga, mjölka, slagta och tilverka sine vapn; hvaremot Qvinfolken sköta barnen, hämta ved, grafva lökar, och tilreda maten. Köttet ätes både kokadt och stekt, men merendels ätes det halfrått, utan salt, kryddor och bröd. Eld göra de med tvänne stycken hårdt träd, som hastigt gnidas emot hvarandra.

Cafferne äro de endaste, som sköta något litet af åkerbruk; de odla Caffers-korn (*Holcus*), Bönor, Hampa och dylikt. Alle andre bruka icke jorden det minsta, utom några få, som stundom så en hand full hampa.

Hyttorne byggas af träsprötar, som nedsättas i jorden och böjas i bogar, at formen blir rundad, af vid pass 2 alnars högd. Desse täckas sedan med mattor flätade af Säf, och vid ena sidan nedtil lämnas en alns hög öpning til ingång för folket och utgång för röken ifrån eldstaden, som är straxt inom öpningen. Sådane Kojor, stälde uti en ring, som

år ſtörre eller mindre, utgöra et by-lag, inom hvilke boſkapen, åtminſtone fåren, nattetid bevaras och fredas för odjur. Så långe betet varar på en ort, bo de ſålunda orubbade; men när födan för boſkapen briſter, eller någon dör, då flyttas hela by-laget til et annat ſtälle. Sålunda äro Hottentotterne lika ſom Lapparne och Araberne flyttande Herdar. Några få bo tilſamman uti en ſådan Koja, och ligga ihopkrumpne ikring deſs inre våggar.

Språket, ſom ofta nästan enſamt ſkiljer de late Hottentotter ifrån de oſkälige Djuren, är fattigt, olikt alle andre i verlden, uttalas med tungans ſmällande, och ſkrifves aldrig.

Husgerådet är ringa eller intet. Samma klädning, ſom ſkyler en del af kroppen, tjänar dem äfven til ſängkläder. Maten kokas uti läderſäckar och vatn med upglödgade ſtenar, någon gång i lerpottor. Mjölk förvaras i läderſäckar, djurs blåſor och korgar af ſäf flätade, aldeles vatntäte. En Skinpung til tobak och en tobakspipa af ſten eller tråd, utgör utom vapnen den öfriga reſten.

Förſvars-anſtalterne emot fiender och vilde djur, beſtå uti Kaſt-kåppar (*Kirris*), Kaſtſpjut (*Asſagay*), ſamt bogar och giftiga pilar.

Rus-gifvande ſaker äro de mycket begifne på. Af viſſe landets rötter och honung veta de at tilreda ſig et ruſande mjöd; arrak och brånvin ſupa de gerna; tobak rökes med begårlighet, enſam eller blandad med hampa, och i briſt af desſe vild Dakka (*Phlomis*), eller tråcken efter Tvåhörningar och Elefanter.

Södra Africas folkſlag gifta ſig både tidigt och lått. När friaren anmält ſig, och flickans ſamt föråldrarnes bifal år vunnit, utſåttes någon viſs dag til Bröllopets firande, då af by-lagets ſå kallade Pråſt, ſå vål Brudgum ſom Brud, beſprångas med deſs naturliga vatn. Sedan ſlagtas efter huſets förmögenhet, någon oxe, eller et får, och Bröllopsgåſterne undfågnas, manfolken ſittande i ring för ſig, och qvinfolken i en annan ring för ſig ſjelfve, efter deras ſått, altid på hurken, emedan de åga inge ſtolar eller ſoffor. Det berömligaſte vid deras Bröllop år, at oagtadt de annars äro begifne på rusgifvande ſaker, ſupa de

de aldrig vid detta tilfälle, ej eller bruka de ſpel och dans.

Nyfödde Barn nämngifvas, och deras namn tagas merendels af något vildt eller hemtamdt djur.

Innan en yngling får gifta ſig, ſkal han göras til man, före 18 året, då en ſå kallad Ceremonie-måſtare i byalaget beſprånger honom med ſit naturliga vatn, och affondrar honom efter den tiden ifrån modren, och de öfriga qvinfolken.

Fordom brukades caſtration hos Hottentotterne, enligt KOLBES upgift. Vid 8 året ſkedde merendels denna operation, hvarigenom vånſtra teſtiklen borttogs, at de ej ſkulle afla tvillingar, och at de med mera låthet ſkulle kunna löpa.

Stundom tager en Hottentot 2:ne huſtrur, och ofta händer, at en Hottentots qvinna antager tvånne månner, ehuru hor, i viſſe affeenden annars anſes med dödsſtraff. En Enka, ſom gifter ſig andra gången, måſte låta afſkåra ſig en fingerled, och ännu en til, vid tredje giftet, och ſålunda ſtympa ſine fingrar, ſå ofta hon träder å nyo i brudſång.

Låtjan år hos de måste Hottentots-folkslagen så öfverdrifven, at så ofkålige djur öfverträffa dem i denna odygd. Månge af dem fofva bort fin hela tid, och våckas endaft af en gnagande hunger, fom omfider nödgar dem upftå, för at föka födan och åta. Då de fålt något vildt djur, lågra de fig omkring en gemenfam eldbrafa, fteka, åta och fofva ymfom, få långe det minfta år qvar at förtåra, och til defs at hungren åter drifver dem derifrån.

Sorglöshet gör, at Gudalåran år ringa eller ingen. Det tyckes vål, fom de icke aldeles voro okunnige om et mågtigt Öfvervåfende, åfven fom de tyckas erkånna fjålens lif efter fkilsmåsfan ifrån kroppen; men de åga inge tempel, vifa ingen dyrkan emot något Gudavåfende, och bekymra fig icke hvarken om belöning eller ftraff efter detta lifvet. De erkånna mycket tydeligare, at en ond ande gifves, den de frukta, och tro honom vara orfaken til fjukdom, döden, åfkan och alt ondt, fom hånder dem.

Vid Ny och Fulmånad, danfa och glådja de fig; men det fer icke alt för troligt ut, at detta fkal vara någon Re-

ligions-

ligions-act, eller at de derföre tilbedja Månan.

Et litet Insect, en oansenlig (*Mantis fausta*) Gråshoppa, anse månge ibland dem, som et lyckeligt djur, men aldrig fan jag sjelf, at de bevisade det någon dyrkan, ej eller kunde jag med säkerhet utforska sådant af andre.

Omskärelsen är en Ceremonie, som hos flere är öflig, och torde härleda sig ifrån en högre ålder, ehuru den aldeles icke nu mera är almän.

Flere barbariske seder och bruk finnas ännu hos dem, som lefva i sin vildhet, och utom gemenskap med de Christne. Gamle och utlefvade begrafvas lefvande eller bortföras til någon bergsrefva, med några få dagars kost, deräst de antingen snart af hunger måste förgås eller blifva et rof för något vildt djur.

Likaså utkastas barn, och lämnas åt sit öde, vid flere tilfällen; såsom då en moder dör uti eller straxt efter Barnsängen, begrafves barnet tillika med modren, emedan ingen kan upföda det, hos et folk, som ej förstår sig på ammor. När en moder får tvillingar, och hon icke tror sig kunna upföda bägge,

 ka-

kaſtas et ut: om tvillingarne åro 2 gåsſar, bevaras den båſte och friſkaſte; år endera flicka, blir deſs lott at kaſtas ut, åfven ſå, om någon kommer lytt til verlden.

De, ſom bo nåra intil Europeiſke Coloniſterne, begrafva ſine lik i jorden; andre i bergs-refvor eller hålor. Liket tages utur kojan genom et hål på ſidan, och ej igenom dörren, vicklas tilhopa i deſs fårſkins-klådning, och bortbåres af tre eller fyra dragare på armarne. En Proceſs af manfolk och qvinfolk, i tvånne ſårſkilde hopar, åtfölja liket med mycket ſkri, och ſedan ſlagtas och åtes något kreatur, om den afledne ågt någon förmögenhet.

De åro mycket vidſkepelige och tro troldomar. När någon ſjuknar, tro de den vara förtrollad, och ſkrika ſamt knuffa honom då, för at bibehålla honom vid lif och hålſa. Dör han, ökas ſkriet, liket begrafves inom några timar, och hela hyalaget flyttas til et annat ſtålle.

Åldſte Sonen år enſam arfvinge til ſin Faders egendom.

Uti Vetenſkaper och konſter åro de åfven få råe, ſom uti alt annat. Endaſt Caf-

Cafferne idka litet åkerbruk. De måste åga boskaps-hjordar. Någre åga hvarken hus eller hem, eller något vist boningsstålle. Namaqvas Hottentotten, som i sit land åger berg, de der åga kopparkjes, och åfven jern-malmer, vet, at af desse, på det måst okonstlade sått, utsmålta tvånne metaller, som han sedan utsmider och nytjar. Deras Handel år ej vidstråkt; den består också endast uti utbyte af visse varor emot andre. Således åga de icke, och behöfva icke eller något mynt, eller någre penningar.

At valla och förfvara sine Boskaps-hjordar, åga de ganska fule, men likvål modige och driftige hundar.

Feta saker utgöra i synnerhet Hottentottens kråselighet. Fettet af Sjökor kunna de dricka nåstan som vatn, och rumpan af fåren, som består hel och hållen af bara fett, tycker han mer om ån något annat.

Deras jagt år antingen gemensam eller enskild. Hvar och en jagar och fåller hvad han båst kan, för sit egit behof, af vildt; men almånne jagter anstållas af hela byalag, antingen på större troppar af vilde djur, eller då odjur ofre-

ofreda dem, och göra minſkning i deras boſkaps-hjordar, åfven ſom hvar man beväpnad går ur huſet, emot en gemenſam hotande fiende.

Vid de måſt högtidelige tilfällen nytja de både ſång och flere Spel-inſtrumenter, ſamt egne och ganſka beſynnerlige danſar.

At drifva hela troppar af får igenom röken, midt öfver eldbraſan, at fria dem för vilde hundars våld, är hos Hottentotten åfven en ſynnerlig och ſtundom brukelig ceremonie.

Hos et folkſlag, ſom är nedſänkt i ſå mycken låtja, och ſöladt i ſå mycken orenlighet, ſom Hottentotten verkeligen är, borde man väl icke förvänta ſig, at finna något ſpår til högfärd. Den finnes likväl, åfven hos desſe, männiſkoſlägtets uſlaſte afkomma; ty de utſira ſig och hela ſin kropp icke allenaſt med allehanda, i deras tycke artig granlåt, utan då främmande beſöka dem, beſtryka de ſit anſigte med åtſkillige figurer af brun eller ſvart färg.

Nyår, denne betydelige tidepunct, ſom de måſte folkſlag, åfven de hedniſke, nåſtan öfver alt på vårt jordklot,

i agt

i agt taga och fira med mer eller mindre glådje och hôgtidlighet, kånna Hottentotterne aldeles icke, ej eller hålla de någon den minsta råkning på Naturens lopp. Det enda de anmårka, år, at de årligen på visse tider, se lôkvåxterne framkomma, bloma och fôrsvinna, och efter denna Almannacha sluta de til sin ålder, som de sjelfve åndå sållan, och aldrig nog med någon visshet veta. Fôrgåfves utforskar man derfôre med såkerhet, huru gamle de blifva, och fåfång blir den môda man hårstådes gôr sig, at utaf gamle låmningar och minnesmårken efterspana landets ålder, huru långe det varit bebodt, hvarifrån dess invånare kommit, och hvad fôråndringar det samma fôre det fôrra tidehvarfvet undergåt. Landet åger inge gamle ruiner, hvarken utaf upbrånde Palatser, fôrstôrde Slott eller ôdelagde Ståder. Folket kånner sjelf hvarken uprinnelsen eller orsaken til de hos dem ôflige Ceremonier och sedvanor, och minnas månge ibland dem knapt, at fôrtålja något, som tildragit sig hos dem fôre deras fåders tid.

Sedan Europeerne bôrjat bebo detta hôrn af sôdra Africa, har landet undergåt mycken fôråndring. Landets egne

ne Invånare hafva efter hand, dels af hårjande farsoter dödt ut, dels dragit sig mer och mer bort inåt landet, til de inre delar deraf, och en Colonie, af Japhets barn och afföda har i deras ställe vida utbredt och förökat sig. I et land, der för 150 år sedan de farligaste Rofdjur ibland en myckenhet andre vilddjur förde likfom envåldet och underhölt jämvigten, reser man nu ófta utan fara och i såkerhet; der endast fordom Hjordar betades, ser man nu flere Indiske, och de måste Europeiske sådesslag odlade, Vin-och Trågårdar anlagde, samt grönsaker planterade. Af hemtamde djur hafva ifrån Europa och andre orter blifvit hårstådes införde, både Håstar, Kor, Svin och åtskillige Foglars slag; lika som af Våxt-rikets mångfaldige och nyttige alster flere hår vunnit burskap, under en idog Nybyggares hand, och et blidt Himmels-strek. Årter och Bönsorter blifva hår rått gode. Sparis, Persikor och Apricoser tåmeligen smakelige, åfven som Aplen, Plomon, Påron, Apelsiner, Renetter och Smultron. Drufvorne blifva hår, åfven som Rusin och det der af tilverkade Vinet, utaf åtskillig godhet, stundom förtråffelige. Meloner, Vatn-meloner, Gojavus, Granatåp-

åplen blifva åfven ſkåligen gode; men Krusbår, Vinbår, Kôrsbår och Nôtter finna hår ingen trefnad. Mulbår, Mandlar, Fikon, Valnôtter, Caſtanier och Citroner gifva icke de Europeiſke efter i godhet. Rotfrukter och grônſaker trifvas merendels vål i detta land, och fôrådlas ofta til ſtôrre godhet, ån i Europa, hvarifrån frôn årligen til de måſtas ſåning och fortplantning håmtas. Rofvor, Kålrôtter, Potater, Lôkſorter, Sallat, Kål och beſynnerligen Blomkål odlas derfôre i ſtôrſta mångd, åfven ſom i ſynnerhet Hvetet, icke allenaſt til Inbyggarnes egit behof, utan åfven til deras tjånſt, ſom med de mångfaldige hit ankommande Skeppen affegla til Indien och Europa.

Ifrån den tid, då et Nybygge af Chriſtne på Goda Hoppets udde blifvit anlagdt och utbredt, hafva tid efter annan, flere kortare och långre reſor inåt Africa blifvit gjorde, dels af enſkilde perſoner, dels på Compagniets vågnar, til at inhåmta tilfôrlitelige och ſåkre underråttelſer om landets inre beſkaffenhet, och deſs åtſkillige invånare. Och ſådane reſor, af ſtôrre eller mindre myckenhet folk, hafva blifvit fôretagne

dels

dels åt norra, dels åt sydöstra sidan af detta Africas hörn. De, som deraf kommit til min kunskap, äro i synnerhet följande: 1669 skedde en sådan resa til Saldahna bay, som då första gången togs uti Holländska Compagniets besitning. 1670 utfärdades 2:ne Sergeanter Kruydhof och Cruse, til Mussel bay och Helenæ bay, som vid detta tilfälle togos uti besitning. 1683 gjordes af Fändriken Olof Berg en resa til Namaqvas land, och 1685 förrättades af Gouverneuren Simon van der Stell, jämte 56 Europeer, 2:ne Macassarer, 3:ne Slafvar, och 6 Borgare, försedde med 2 fältstycken, 8 kärror, 7 vagnar utom Borgarnes egne, en båt och en myckenhet dragoxar, hästar, proviant, krut, gevär och handelsvaror til byte, en ganska lång resa inåt Namaqvas landet ända til Tropiken. Denna resa var i synnerhet ärnad til Kopparbergen, i afsigt, at undersöka om malmen kunde löna mödan at utsmälta, om dertil funnos tilräckeligt ved och vatn, eller om någon hamn vore i nejden, hvarifrån malmen med fartyg skulle kunna håmtas. Resan varade i 15 veckors tid.

Under den tiden, då byteshandeln med

med Hottentotterne, i början af detta tidehvarf var tillåten för Colonisterne, gjordes långa resor inåt, nemligen år 1702, af 45 Borgare med 4 vagnar en resa, ända in i Cafferslandet; 1704 ända in uti Namaqvas land, och 1705 af 30 eller 40 Bönder med hvar sin Hottentot, ännu längre inåt samma landstrek.

1705 gjorde Landrosten STARRENBURG, på Regeringens befalning, en resa inåt Namaqvas landet, i synnerhet för at tilbyta sig för Compagniets behof, en myckenhet Boskaps kreatur, och ågde med sig en Corporal, samt Trågårdsmåstaren HARTOG, utom Slafvar, och en myckenhet Hottentotter.

Gouverneuren TULBAGH låt år 1761, åt den norra sidan af landet, som jag nu besökt, utsända en Caravan, bestående af 17 Christne, 68 Hottentotter och 15 vagnar, för hvilken en Borgare, vid namn HOP, var satt til Hufvudman. På samma resa medsändes för Compagniets räkning Landtmåtaren BRINK, Trågårdsmåstaren AUGE, och Fältskären RYKVOET, jämte 3:ne vagnar, en stor båt, krut, kulor, jern, tobak med mera. Anledningen til denne Caravane var

den, at en Bonde, fom fårdats långt in i landet, åt denna fidan, hade berättat för Gouverneuren, det en Hottentot för honom förtålt, det han fkolat hört talas om et Folkflag, fom bodde långre inåt, fom klådde fig i linklåder, och voro gule til fårgen, famt gingo in och ut i de der varande bergen, vid en ganfka ftor rivier. Håraf togs anledning, at tro, det något Portugififkt Contoir fans på kuften, fom Regeringen borde utfpana. En del af fållkapet upbröt ifrån Cap den 16 Julii, och den öfriga delen fogade fig til den förra vid Olyfants-rivier på 31 gr. 40 min. latit. famt 38 gr. 18 min. longitud. Refan fortfattes til den 6 December, 120½ mil, rått nord inåt ifrån Cap, til 26 gr. 18 min. latit. och 37 gr. 37 min, longitud. hvarifrån de återvånde och ankommo til Cap igen den 27 April 1762, utan at hafva uptåkt något af den omtalta gula Nationen. Detta år den långfta refa, fom Europeer hittils kunnat göra inåt Africanfka landet åt denna fidan, hvaråft landet år ganfka tort, fattigt på vatn och bergigt, famt vågarna ftundom ganfka fteniga. På denna refan hade Gouverneuren icke medfånt några militairer, fom få litet til defs nöje tilförene

öfter

öster ut, hade gjort en kostsam resa; utan endast frie Borgare och Landtbönder. Men det oagtadt hade icke eller denna resan aflupit så fulkomligen väl, som den kunnat, emedan enskildte intressen hade lagt flere svårigheter och hinder i vägen. Brist på vatn och stundom steniga vägar gjorde utan tvifvel resan både svår och besvärlig, i det dragarnes fötter foro illa, och oxarne håraf mycket bortdogo; men det tilstånd, som Bönderne fåt af Regeringen, at af Hottentotterne frit under resan få tilbyta sig kreatur, och som mindre försigtigt nytjades, torde bidragit til resans afbrytande det mästa,

I det stället Bönderne hade först på hemresan bordt begagna sig af denna förmånliga byteshandel, så skedde den nu mäst på bortresan, dels af girighet, dels för at lätta vagnarne ifrån det til byte medförda tunga jernet; och håraf öfverhopades Caravanen med en drift oxar, som dels sjelfve af resans tyngd måste upgifvas, dels minska den knappa vatn-tilgången för de andre til vagnarnes fortdragande nödige kreaturen.

Vice Gouverneuren Kloppenborg hade väl också för några få år sedan i

sällskap med en Landtmätare, en Köpman och Fältskär gjort en resa inåt norr ifrån Cap; men som den icke sträkt sig utom sjelfva Colonien, var den icke af någon betydenhet eller synnerligen märkvärdig.

Så vackert, gräsrikt, frugtbärande och folkrikt landet är öster ut, så tort, magert och öde är det norr ut ifrån Cap; och ju längre in man kommer, desto torstigare och ödeslikare tyckes det blifva.

När man öfverfarit tre eller fyra bergs-ryggar, emot norr, ankommer man til et land, som är väl högre än Capska stranden, men sänker sig något lägre ned, än de Landklofvar, som de öfverfarne bergs-ryggar lämnade emellan sig. Detta land kallas Carro eller Carrofält. Det tyckes gå, som et bredt bälte öfver hela detta Africas hörn, ifrån hafsstranden vid nordvästra ändan, til Oceanen af den sydöstra sidan. Bredden lärer väl ej vara öfver alt lika, men på några ställen behöfves hela sex dagars tid, för at med starka natresor öfverfara det. Solen är här om dagen brännande, och nätterna nog kalla. Den myckna brist på vatn här är, hvaräst

på

på åtta månaders tid i året ingen regndroppa faller, och den torra jordmonen gör, at denna ödemark endast frambringar några få örter och buskar med köttfulle blader, Crassulæ, Mesembryanthema, Cotyledones, Cacaliæ, Stapeliæ: at hvarken månniskor eller djur om sommaren der kunna vistas, och at hvarken gräs der kan våxa eller något nyttigt sådesslag odlas. Jordmonen är en lera, som är blandad med jernochra, och en myckenhet hafs-salt.

De tider jag genomreste denna ödemark på flere särskilde ställen, såg jag icke en enda Sparf, eller något enda fyrfota djur derstädes, utom Råttor uti jordhålor, hvilke torde länge kunna uthärda utan vatn, och läska sig med de saftfulle saltagtige blader, som buskarne bära.

Då man öfverfarit på tvåran denna vidsträkta och torstiga ödemark, hvilken för ögat synes vara nästan aldeles jämn eller föga och långsamt höjande sig emot norr, så möter man omsider et ganska högt berg, hvaråst en hel dagsresa nästan fordras, för at komma up til dess högd. Detta Roggefälts berg äger föga matjord, visande på de måste

ſtällen klippan jämn, naken och bar: det afflutar icke eller, ſåſom andre berg, utan är i det måſta jämnt och ſträcker ſig i ſådan ſtälning ſå långt inåt norr, at ändan deraf ännu ej var bekant för Nybyggarne. Climatet är på denne högd, oagtadt flere grader närmare Solen och Æqvator, än Cap, icke allenaſt kalt, utan kölden ſå ſträng, at marken vintertiden för längre tid betäckes med ſnö, hagel och is.

Efter förra årens vanlighet, ſysſelſatte jag mig, efter lyckelig ankomſt til Staden, at med Skeppen til Europa afſända de Samlingar jag på ſednaſte reſan kunnat göra.

Ifrån Madagaſcar var ockſå nu återkommit det Skepp, ſom förledit år blifvit ditſänt, at för Compagniets behof, uphandla en myckenhet Slafvar. Ibland andre ſaker, ſom åtſkillige af Beſätningen derifrån medförde, voro i ſynnerhet en myckenhet af Cypræa tigris, en til Snusdoſor brukelig och vacker Snäcka, Buccinum rufum, och de ſå kallade Madagaſcars Kattor, Lemur catta. På denne ſednare var jag angelägen at få efterſe, om ögonen voro ſå beſkaffade, ſom på den, hvilken framledne Herr

Arch.

Arch. och Ridd. von Linne beſkrifvit, nemligen med en aflång, och en rund ögonſten. På denne voro bägge ögonſtenarne runde och ganſka ſmå om dagen, aldeles på ſamma ſätt, ſom hos andre djur. Denne Lemur liknar något en Katt med ſin långa och med ſvarta och hvita ringar teknade rumpa, och är både qvick och artig at åga bunden vid en ſtång, på hvilken han med ſina fyra händer otroligen vigt och ſnålt löper up och ned.

Melk, en rik och förmögen Landtman, hade nedan för Staden och vid ſtranden nedom Lejonſtjerten de förflutne åren låtit upbygga et Stenhus, under föregifvande, at nytja det til Packhus; men då detta hus hade hunnit blifva färdigt, förärade han det ſamma til härvarande Lutherſka Förſamlingen, at nytja ſåſom Kyrka, ſedan det blifvit förſedt med tjänliga fenſter. Lyckligt vore om Förſamlingen, ſom är mycket talrik, äfven kunde få ſin egen Lutherſke Präſt, och ordenteligen höra Guds ord Predikas, ſamt nytja Sacramenterne.

Hals-ſjukor har jag aldrig ſet, hvarken almännare eller ſvårare, än i Capſka Colonien, och i ſynnerhet i Staden.

Desſe fórorſakas af et haſtigt ombyte uti våderleken ifrån vårma til köld. Kórtlarne ſvulna ſå håftigt up, at den ſjuke hotas med, at qvåfvas och merendels altid ófvergå de til bulning. Några plågas håraf på det håftigaſte flere gånger om året, och intet kön år derifrån undantagit.

Långs efter gatorne i Staden voro almånt Europeiſka Ekar (*Qvercus Robur*), planterade til prydnad och ſkugga utan för huſen.

Tobaks-rökande på gatorne var nu mera ſtrångeligen förbudit, ſedan hår ſå vål, ſom det ej ſållan håndt på andre ſtållen, eldsvådor deraf olyckeligen flere gånger upkommit.

Södra Himmelens ſtjernhvalf, utgjorde för mig til en ſtor del en fråmmande ſyn. Några kånde Conſtellationer hade en annan ſtålning, ån norr om Æqvatorn och andre ſaknades aldeles. Karlavagnen, ſom om vintren ſå trogit viſar Bonden, hvad natten lider, var hår ſånkt långt ned om horizonten, och de ſå kallade Capſke molnen, tvånne mörka flåckar på Himmelen, tyktes vara Capſke Invånaren et lika ſåkert mårke.

ke. Jag beklagade likvål, at jag ej mera vinlagt mig, at låra en få vacker vetenſkap, och hade gerna nu fõr en enda Conſtellation bortbyt alla fõr minnet fordom plågſamma Definitioner, och flere gloſor af de dõde ſpråk, hvars lårande borttagit en anſenlig del af min ungdoms tid, och ſom jag nytigare kunnat anvånda på denna Gudomeliga Vetenſkapen.

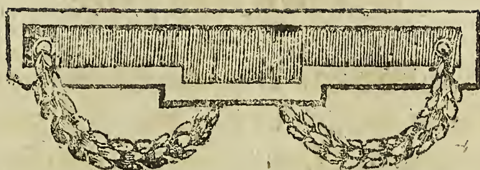
Ifrån Amſterdam ankom nu icke allenaſt en ſumma penningar fõr min råkning, utan ockſå recommendations brefver til General Gouverneuren VAN DER PARRA på Batavia, i anledning hvaraf jag nu måſte tånka på en fõreſtående Reſa til õſtra Indien, och långſt bort til Kejſaredõmet Japan. Under de tre års tid, jag tilbragt i ſõdra delen af Africa, hade jag genomvandrat ſå mycket af deſs både bebodde och õde marker, ſom med en utruſtning, under medelmåttan, mõjeligen kunnat ſke. Jag hade ockſå under ſamma tid åtnjutit mycken gunſt både af Gouverneuren, och flere Herrar af Regeringen, åſven ſom mycken vånſkap af flere både Landsmån och andre Landets Invånare; och kunde derfõre ej annat, ån med tackſamhet

het och innerligaſte erkånſla erindra mig al denna mig beviſta godhet, den jag i al min lefnad aldrig kan förgåta eller förglöma.

Men ånnu före min afreſa var jag ſå lyckelig, at få göra bekantſkap med en hederlig Landsman, Herr Regerings-Rådet HOLMBERG, hvilken nu ſtod på ſin hemreſa ifrån Suratte, deråſt han i flere år, til ſine Förmåns höga nöje, tjånt Hollåndſka Compagniet, och i handelsvågen förvårfvat ſig ſådane inſigter, ſom få kånna och veta vårdera. Han bevårdigade mig med ſin öma vånſkap, och låmnade mig tillika recommendations bref til Råds-Herren RADERMACHER i Batavia, mig til långt ſtörre förmån, ån jag någonſin vågat förmoda.

Den

Den 2 *Martii* 1775, lämnade jag det kåra Cap, och icke utan öm ſaknad af månge här varande Vänner, i Guds namn, begaf mig om bord på Skeppet Loo, ſom fördes af Capitenen Berg, at ſåſom extra Chirurgus, affegla til Batavia.

På ſamma Skepp befan ſig äfven en Yngling, ſom utgaf ſig för Prints af Kejſerliga Huſet, och Grefve af Leuwenstein, hvilken på et olyckeligt vis, hade igenom en Sjålköpares förſorg blifvit affånd til Cap, och nödgades äfven nu göra följe til Java, utan at Regeringen i Cap, jag vet ej, af hvad orſak, vågat tillåta honom derifrån gå tilbaka til Holland. Efter dess egen beråttelſe hade han ſom reſande tillika med ſin betjånt ankommit til Nimwegen, och der blifvit inlogerad hos en Sjålköpare, hvilken beröfvat honom ſin medförde egendom uti en ſtor Coffert,

in-

inneslutit honom trenne dagar, och sedan affånt honom til en Själköpare i Amsterdam. Hos denne sednare blef han fången innesluten uti tre veckors tid, tillika med sin betjänt, och omsider sänd om bord til Texel, utan at förut hafva varit på Ostindiska Huset, eller passerat någon mönstring. Dess betjänt hade under utresan af sjukdom öfverlidit, och han sjelf engagerad såsom Soldat, af al sin egendom endast ägande i behåll en enda röd klädning, och en dyrbar ring, hade under hela resans förlop legat sjuk, och ankom äfven som sjuk til Hospitalet i Cap, der han af någon af sine landsmän blifvit känd och uptäkt. Regeringen i Cap, sedan den underrättat sig om hans omständigheter, fogade likvål den anstalt, at han såsom Passagerare fick göra resan til Batavia, och at han äfven fick spisa vid Officerarnes bord.

Med god vind fortsattes Resan lyckeligen, mäst åt söder, til 40 graders högd. Sedan togs kosan öster ut, då hvarje dygn på våre fick-ur förlorades en fjerdedels time eller mera, alt som vinden var stark och förde vårt Skepp snällare.

Den

Den 5 *April*, sågs eftermiddagen ön Saint Paul; natten derpå seglade vi emellan denna ö och ön Amsterdam, hvilken sednare vi ännu den 6, ägde uti sigte.

Holländskt Öl, som Compagniet medgifver för Officerarnes räkning, delades nu dem emellan, sedan den föreställning blifvit afslagen, som Under-Styrmannen gjorde, at sälja det för gemensam räkning, och sedan dela penningarne, som falla derföre. Vin och Öl, utom andre saker som Holländska Compagniet medsänder för Officerarnes bord, nytjas sällan eller aldrig under måltiderne, hvarvid de i synnerhet borde nytjas; utan antingen försnillas de af Capiten och första Styrmannen aldeles, eller delas de ut, sedan de antingen blifvit förskämde, eller emot annat sämre bortbytte. Och denna omständighet gör det til en nödvändighet för hvar och en, at sjelf förse sig med åtskilliga saker, om hvilka man ej behöfver bekymra sig på andra Nationers Skepp.

Den 2 *Maji* sågs Ön Mone, och *den* 3, uptäktes land ifrån Masttoppen, hvilket den följande dagen äfven kunde ses ifrån däcket.

Alt

Alt som vi närmare ankommo til et varmare luftstrek, så ökades ockſå dageligen de ſjukas antal. De måſte voro behäftade med Skörbjug, och månge hade af ombytet i köld och värma ådragit ſig förkylningar.

Åndteligen fingo vi ön Java uti ſigte, och gladde oſs ej litet deråt, at framkomma til et land, ſom var föremålet för mångas önſkan, men ſom ock ſkulle blifva de måſtas graf.

Bergen på Java, ſå väl, ſom på de omkringliggande öar voro alle gröne och bevåxte med ſkog, ſamt gåfvo ögat en angenåm och lefvande utſigt. De berg, ſom lågo långre inåt landet, voro här, lika ſom på andre ſtällen, altid högre och ſjelfva landet höjde ſig ſmåningom ifrån ſtränderne.

Den 9, ſeglades förbi Klapper-ön.

Strat-Sunda inſeglade vi emellan Java och Prinſen-ön. Vinden började ſtraxt, at här blifva ſtilla, och lugnet gjorde, at reſan föga kunde fortſkyndas. Öfver alt ſågos ſtörre och mindre ſtrödde öar, vatnet var oftaſt mycket grundt, och nattetiden fäldes ankar.

Den

Den 12, blef Superchargeuren med en Jagt afhåmtad, tillika med Compagniets bref, och andre papper, at transporteras til Batavia. Hårigenom blir Regeringen altid förut underråttad om alt, innan Skeppet hinner framkomma på redden.

Den 14, kommo til oss om bord, åtskillige Javaner med sine små båtar (*Prauw*), som voro förfedde med et dåck eller golf af lösa plankor; under desse voro månge rum afdelte, i hvilke de förde med sig til salu Bröd, Ägg, Ananas, Cocosnötter, Pisang, Gojavus, Sallad, Radicer och andre grönsaker och frugter. Några af dem blefvo qvar i båtarne, för at upkasta på Skeppet de försålde varor, och andre gingo up på Skeppet, at emot taga, hvad som upkastades och penningar derföre. Det var ganska artigt at se, huru behåndigt detta tilgick, och i synnerhet, huru vigt och nått åggen med hånderne emottogos, utan at något förlorades. Desse Javaner granskade mycket noga penningarne, som de emottogo, och sökte efter, at håldst få dem nye och oslitne, samt togo icke gerna emot dem, som voro gamle.

Skeps-

Skeps-folket förmanades, at icke äta för mycket af frugter och grönsaker, i synnerhet varnades de för den angenäma, men skadeliga Ananas, emedan desse frugter uti deras af Skörbjug förskämde kroppar och ovana magar, lätteligen skulle förorsaka Durchlop och Rödsoten.

Under resan i Sundet, fäldes och vindades esomoftast ankaret; vi nödgades i brist af vind låta det falla, at icke Skeppet af strömen skulle dragas tilbaka.

Vi seglade förbi Bantam, som låg til höger. Denne är en Residence Stad för en Landets Konung, som helt och hållit beror af Holländska Compagniet. Staden är befäst och äger et Citadel, samt en besätning af 300 Holländske Soldater, hvilke Compagniet der håller, under namn, at vara Konungens Lifvakt, men i sjelfva verket, at hålla öfver Honom et vakande öga, at Han ingen ting kan företaga emot Compagniets intresse, eller försälja någon Peppar til andra Nationer.

Ön Java är vid pass 140 mil lång i O och W, samt 20 à 25 mil bred i N och S. Ligger på 6 graders södra bred, och vid pass 124 graders längd.

Den 18, kommo vi lyckeligen fram til Redden för Batavia, och låto der glade vårt ankare falla. Redden är ſtor och grunden moddrig. Skeppen ligga icke mycket långt ifrån ſjelfva Staden, til hvilken man upſeglar med båtar långs efter ålfven. Redden är icke mycket djup, och den ſå vål, ſom ſtrånderne upgrundas årligen mer och mer.

Med Capitenen for jag dagen efter til lands, och fick logera i det ſå kallade Herre Herberget (*Heeren Logement*) et mycket ſtort hus, til fråmmandes beqvåmlighet.

På ena ſidan vid utloppet af ån ligger et ſå kalladt Vatn-Caſtel, årnadt til at beſkjuta redden; detta var nu ganſka mycket förfallit, ſå at dageligen ſtore ſtycken af murarne nedramlade och bortſköldes af reddens bölja.

Staden år vål beſåſt, hel och hållen omgifven med vallar, förſedde med åtſkilliga portar, vid hvilka en viſs myckenhet Soldater ligga poſterade, och hvilka hvar afton tilſlutas. Vallarne åro likvål icke ſårdeles ſtarka eller mycket tjocka. Citadellet ligger vid ena åndan af Staden, belågit emot ſjökanten, år

tåmeligen ſtort och inneſlutar inom ſig Råds-Salen, Boningshus, Packhus med flere angelågne bygnader.

Så vål utom ſjelfva Staden, ſom inom den ſamma, åro öfver alt vatn-grafvar uptagne, och på ſidorne förſedde med murar, i hvilke både ſtörre och ſmårre båtar kunna i Staden kringföra allehanda grönſaker, frugter och andre varor, ſamt fårſkt grås til ſalu för håſtar. Grafvarne åro ej mycket djupa, utan ofta endaſt tvånne alnar, och afleda ſit vatn til redden.

Staden år anſenligen ſtor och mycket vål bebygd med ſtore prågtige Stenhus, hvari rummen åro mycket ſtore, och för fri luft öpne, at kunna åga ſvalka i et ſå brånnande luftſtrek.

Gatorne åro icke ſtenlagde, emedan ſtenarne af ſolens brånnande ſtrålar uphettade ſkulle ſkada Slafvarnes fötter, ſom löpa barfotade, åfven ſom håſtarnes, ſom hårſtådes icke åro ſkodde. Likvål år en rad utaf flata ſtenar oftaſt lagd, för Europeernes beqvåmlighet, at gå på.

Man finner hår, likaſom i Amſterdam en blandning af allehanda folk och tungomål. Af de måſte Indiſke folkſlag

får

får man hår fe fårre eller flere boende, főr at idka en riktande handel i denne őſtra Indiens hufvudſtad.

Utom Javanerne, fom åro őns egne Inbyggare, utgőra Chineferne ſtőrſta mångden, och desſe bo icke allenaſt inom fjelfva Staden, utan åro ganſka talrike uti főrſtaden, och åfven inuti fjelfva landet. Desſe drifva, likafom Judarne i Holland, en ganſka ſtark och vidſtråkt handel, famt idka de måſte konſter, och nåſtan enfamme alla handtverkerier. De måſte gå hår klådde lika fom i China, uti Bufaroner, med håret afrakadt, och endaſt med en rund flåck låmnad på hjesſan, hvaraf håret flåtas til en lång piſka.

Holländſka fpråket talas vål almånt ibland Europeerne; men med Slafvar och andre Indiſke folkflag talas oftaſt Maleiſka fpråket, hvilket år få almånt őfver hela őſtra, och en del af våſtra Oſtindien, at man dermed kan forthjelpa fig őfver alt, lika fom med Franſyſkan i Europa.

Ifrån Skeppet hade jag redan affånt mine medfőrde Recommendations brefver, nemligen til General-Gouverneu-

ren van der Parra ifrån Borgmåſtare Temmink i Amſterdam; til Råds-Herren Radermacher ifrån Herr Holmberg, och til Doctor Hoffman ifrån Doctor Le Seur på Cap; nu blef mit förſta göromål, at ſjelf beſöka desſe Herrar, ſom alle i ſin mån tåflade, at bevifa mig ynneſt, vånſkap och vålgerningar, ſom göra deras namn hos mig evigt vördade, och dem min erkånſla altid i tackſamt minne ſkal bevara.

Som General-Gouverneuren altid vid paſs kl. 7 eller 8, om morgonen bittida, innan hettan hunnit tilvåxa, gifver hvarje dag audience och undfår rapporter af alle Ambetsmån, ſamt då tillika utdelar nödige ordres; och jag ej förr, ån emot middagen hant komma i land, fick jag förſt eftermiddagen klåckan 4, den lyckan, at upvakta denne Herre, ſom med mycken vånlighet emottog mig, och gaf mig förſåkran om ſit höga biträde i alt hvad jag behöfde, i anſeende til min reſä til Kejſaredömet Japan. General-Gouverneuren bodde nu på ſin Luſtgård, et litet ſtycke utan för Staden, hvaråſt luften år friſkare och ſundare.

Samma afton beſökte jag Doctor Hoffman, men tråffade honom icke

då

då hemma. Morgonen derpå, innan jag ännu hunnit komma ut, besökte han mig uti Herberget, tilbőd mig bo hos sig och nytja sit bord, samt förde mig genast med sig i sin vagn til Compagniets Apothek, der han bodde, och det han hade under sin förvaltning. Jämte recommendations bref til denne hedersman ifrån Doctor Le Seur på Cap, hade jag äfven af den sidstnämnde, til betalande af min skuld, före afresan, måst til låns uptaga en summa penningar, hvilken jag utfäst mig, at af min lön, som på Batavia skulle utfalla, til Doctor Hoffman betala. Af denna omständighet såg denne Herre nogsamt, at jag icke var en af de resande, som redan förvärfvat sig Indiske skatter, och at jag under tre års vistande på Cap samlat mindre guld än växter, och andre Naturalier. Detta hade han också redan under et besök omtalat för Herr Råds-Herren Radermacher, hvars Medicus han var, och denne Herre hade då straxt lämnat honom 50 specie Ducater för min räkning, utan at jag hunnit hos honom aflägga något besök, eller han lärt känna en person, för hvars knappa vilkor han på et så ädelt sätt ömade.

Vid flere, ſnart ſagt, dageligen förnyade beſök hos denne Herre, hvars bord jag måſte nytja åtminſtone tvånne gånger i veckan, fan jag med glädje och förnöjelſe deſs ädla tänkeſät, och myckna nit för Vetenſkaper och Konſter, dem han icke allenaſt älſkade, utan ſjelf ägde och kände, i et land, der annars endaſt Mammon äger den oinſkränktaſte dyrkan.

Emedan Skeppen, ſom ärnades til Japan, ännu på trenne månaders tid, icke kommo at affegla, fick jag i Batavia tilfälle underrätta mig, ſå väl om ſjelfva Landet, och i ſynnerhet deſs Natural-Hiſtoria, ſom ockſå om Compagniets indrägtiga handel, hvars hufvudſäte och medelpunct härſtädes var, emellan Holland och de månge Indiſke Contoirer, Factorier och Beſitningar.

Emedlertid blef jag vid förſta Rådets ſammankomſt anſtåld til förſte Chirurgus på det ſtörſta eller Amiral-Skeppet, ſom ärnades til Japan, och Chefen, ſom i år til ſamma ort ſkulle afſegla, fick befalning, at behålla mig qvar, ſamt tillåta mig ſåſom Legations-Medicus göra reſan til Kejſarens Hof, dit

han

han fåfom Ambasfadeur komme at gå under fit viftande i landet.

Under mine Botanifke utvandringar ägde jag igenom Herr RADERMACHERS förforg, til följeslagare och vågvifare, en befkedelig Javan, fom kände tämeligen väl träds och örters Maleifka namn och medicinfka nytta och bruk ibland fine Landsmän, dem han altid meddelade mig til anteknande.

På alle gator i Staden voro å ymfe fidor planterade ftore trän, fom i hettan gåfvo någon fkugga och fvalka ifrån fig. Desfe trän voro almännaft: *Inophyllum calophyllum* och *calaba*, *Canarium commune* och några andre fälfyntare. Inpå gårdarne fåg jag här och der ganfka höge och tjocke trän af *Gvettarda fpeciofa*. Det ftörfta träd jag någonfin fet, var en *Cafuarina equifetifolia*, hvilket ftod vid ån, och utfträkte ganfka vidt och bredt fine vidlyftige grenar.

Hettan är väl efter Thermometern icke öfverdrifvit ftark; den häller fig merendels emellan 80 och 86 graden, efter FAHRENHEITS fchala. Men den förekommer dock mycket fvår, plågande och befvärlig, i anfeende dertil, at Sta-

den ligger lågt vid hafsſtranden, at våta utdunſtade ångor ifrån ſjön och tråſken blifva ſtåndande i luften, och at ingen betydelig vind ſkingrar dunſterne och upfriſkar luften. Emot aftonen upkommer väl en liten Land-vind, men den är föga betydande och ſtark. Häraf blir lefnaden tung och tröttſam; ty emellan klåckan 9 och 4 på dagen, kan man icke vara ute, aldraminſt gående, utan at förſmägta af hetta och förgås af ſvet, änſkönt man klåder ſig i de tunnaſte klåder.

De klåder, ſom Europeerne här bruka, äro gjorde på det i Europa vanlige ſättet, men merendels under-klåderne af hvit bomuls tyg, eller af ſvart ſiden ſattin, ſamt råcken af något tunt Indiſkt ſidentyg. Oagtadt hela klådningen ſtundom knapt väger en eller två ſkålpund, är likväl råcken i detta heta climat, en hel tung börda, och man nödgas för den ſtarka ſvetningen ſkul, ömſa linne en eller tvänne gånger om dagen, änſkönt lintygen äro af fint bomuls lärft, ſom inſuper ſvetten uti ſig.

Sedan alle Åmbetsmän tidigt om morgonen aflagt ſit beſök hos General-Gouverneuren, förrätta de väl ſine ſyslor

lor emellan kl. 9 och 12, men då inom hus, hvaråst någon svalka år. Och om de den tiden nödgas vara ute, nytja de öfvertåckta vagnar at åka uti. Desse vagnar åro små och låtte, i stållet för fönster försedde med tunna siden-gardiner, som utehålla solstrålarne, och tillåta luften spela igenom. Håstarne, som hårtil nytjas, åro merendels små. Några behjelpa sig med Chaisar.

Likasom Rangen noga i akt tages i alt annat, så år den åfven i akt tagen vid Eqvipagerne. Ingen, som icke åger en viss rang, får bruka förgyld vagn, och andre ringare få nytja målade eller omålade vagnar. Råds-Herrarne nytja Löpare för sine åkdon.

Månge Europeer bruka vål hårstådes Peruk, men de måste sit egit hår, merendels rått och slått, utan alt krus utkamadt, och sållan får man hår se något til puder förådladt hvetemjöl pryda någons hjessa.

Fruntimren nytja hårstådes inge hvarken Mysfor eller Hattar på sit hufvud, utan låta upknyta sit hår, endast smordt med olja, utan puder, uti en stor knut öfver hjessan, och pryda sig

endaſt uti det med jouveler och kranſar af vålluktande blomor.

När Fruntimren emot aftonen göra påhålsningar hos hvarandra, äro de i ſynnerhet utſirade rundt omkring hufvudet, med en krans af blomorne (*Flores*) utaf *Nyctanthes ſambac*, upträdde på en tråd. Hvarje dag ſer man desſe blomor färſke införas til Staden, at ſäljas til detta bruk. Lukten af dem är obeſkrifveligen angenäm, likaſom af Pomerants och Citronbloman, fyller hela huſet med ſin behageliga ånga, och förhöjer nöjet af könets ljufva ſällſkap.

Uti et ſå brännande climat, ſom detta, är ej underligt, at det modet blifvit ibland Europeerne almänt, at efter måltiden taga ſig en par timars middagsſömn, medan det hetaſte af dagen framſkrider. En Slaf ſtälles då gemenligen fram för Soffan, ſom med en ſtor Solfjäders hviftande fördrifver Myggorne, och tilſkapar för deſs ſofvande Husbonde en angenäm och kylande ſvalka.

Dag och natt äro, hela året öfver, i det närmaſte lika långe, och ſolen framſkridande näſtan rätt öfver hufvudet, går up och ned vid klåckan ſex, morgon

gon och afton. Och emedan folen går tvårt ned, åger man hår inge fkymningar, hvilke uti våre Nordifke lånder åro få mycket angenåme. Når folen nedfkridit om horizonten, blir det genaft både mörkt och luften fvalare hela natten igenom.

Det behag, fom aftonens och nattens fvalka annars hårftådes fkulle medföra, blir ofta mycket förminfkadt, igenom den oro och den plåga, fom Myggor (*Mufcito*) almånt förorfaka. Det år icke endaft med deras obehageliga och pipande Mufik, fom de våcka en fofvande, utan deras ftyng åro giftige, få at ftora kulor bulna up, och anfigte, famt hånder blifva deraf aldeles vanfkapade, och ej fållan aldeles igenfvulnade. Denna omftåndighet gör, at man uti fofkamrarne ej gerna får öpna dörr eller fönfter, och om det fkedt, böra myggorne hvar afton noga utjagas. Befynnerligt år, at frămlingar i fynnerhet mera af myggor angripas, och lida af deras ftyng, och når de några veckor viftats i landet, förföljas de mindre deraf. Antingen måtte myggen finna deras fcorbutifke våtfkor för fig mera behagelige, eller måtte desfe faltagtige och orene våt-

våtſkor vara orſaken til en ſtarkare bulning.

Sångklåderne beſtå merendels af en Madraſs, några Kuddar, et Underlakan, och et tåckelſe af tunt och ofodradt Kattun.

Hvarje afton, ifrån klåckan 6 til 9, formeras ſållſkaper hela Staden igenom ibland Europeerne, ſom då, under beſtåndigt rökande, låtta ſine bekymmer, genom ſamtal, och et godt glas, merendels rödt Europeiſkt vin. Utom bjudning beſöka de då ſine vånner, och ſå ſnart kl. ringer 9, går hvar och en hem til ſit, deråſt han icke ſårſkildt bjudes qvar, at ſpiſa afton-måltid. Når man ankommer, år man merendels klåd i Råck, Peruk, med Hatt, Vårja och Kåpp, ſamt har en Slaf med ſig, ſom bår en vidlyftig och ſtor ſolſkårm. Når hålsningen år gjord, tager man af ſig Peruken, och ſåtter på ſit rakade hufvud en tun hvit bomuls möſſa; ſedan afdrages Råcken och Vårjan, Hatten ſamt Kåppen lämnas åt Slafven, ſom förer alt detta hem igen. Sedan tilbringas afton, ſittande utan för huſet, på en uphöjd plan innan för trappan. Den förſta undfågnaden år merendels et glas Hol-

Hollåndſkt ôl, och ſedan drickas ſkålar i vin fôr hvar perſon uti ſållſkapet, til deſs hvar och en tômt ſin egen bouteille eller 14 glas, ſtundom mer, fållan mindre. Hvaråſt en fråmling vid ſådant tilfålle kommer, år han altid vålkommen. Någon gång hånder, at et ſpel-partie med kort formeras. När klåckan ſlagit 9, återkommer en eller flere Slafvar, ofta, då det år mera môrkt, med brinnande faklor, at ledſaga husbonden hem.

Gåſtfriheten år hår i mycket anſeende och vårde. De fôrnåmare hålla en eller tvånne dagar i veckan ôpet bord, til hvilket både budne och obudne gåſter åro vålkomne. En fråmling, ſom nôdgas drôja hårſtådes någon långre tid, behôfver endaſt hyra ſig et litet hus at bo uti, och kôpa en Slaf til ſin uppaſsning. När han ſedan fåt gôra en eller annan bekantſkap, behôfver han fôga ſôrja fôr fôdan; ty utom det honom ofta ſtå ôpne några Gynnares bord, blir han altid buden til middag, der han emellan kl. 11 och 12 gôr någon påhålsning. Denne tiden hemkomma Åmbetsmånnen ifrån ſine åmbetsrum, och då tager man ſig en appetits ſup, antingen af Arrak, Enbårsbrånvin (*Jenever*),

ver), hvit Franſkt Vin, eller ock af Japanſkt Sacki.

Oagtadt jag bodde hos Doctor HOFFMAN, och ågde dageligen tilträde til deſs bord, måſte jag dock tvånne gånger i veckan ſpiſa hos Råds-Herren RADERMACHER, vid hvars bord var en utvald Samling af de måſte Åmbetsmån, ſom i Europa förvårfvat ſig några berömlige inſigter, uti en eller annan nyttig Vetenſkap.

Vatnet år icke ſårdeles hålſoſamt eller godt til at dricka; det hyſer i ſig något ſalt, ſom gerna föorſakar diarrhoe, och hos dem, ſom förſt ankomma hit, och åro behåftade med Skörbjug, ſtundom upvåcker ſjelfva Rödſoten. Stadsboerne låta det derföre merendels någon tid ſtå uti ſtora Japanſka ler-krukor, at ſåtta ſin inblandade orenlighet til botn, och ſlåcka ſedan deruti upglödgade jernſtånger. Sålunda kan det drickas, utan någon elak påfölgd, och oftaſt tilredes det med Thé eller Caffé, eller drickes det blandadt med rödt vin.

Förſtaden, ſom ligger inåt Landsſidan, år mycket ſtor och vacker, ſamt be-

bebos af både Europeer, Chinesare och andre Indiske folkslag.

Något längre inåt, ligga en myckenhet Lustgårdar, med de tåckaste Trågårdar anlagde, hvaråst de rikare och förnämare tilbringa sin ifrån Ämbetssysslor lediga tid, emedan luften är dårstådes redan något sundare, ån inom sjelfva Staden. Vid flere af desse Lustplatser såg jag stora krukor, fylda med vatn, i hvilka den tåcke Guldfisken lefvande lyste med sine blånkande fårgor, och lekte under den besynnerliga örten, *Pistia stratiotes*, hvilken blifvit hitplanterad, för at gifva fiskarne skugga. Denna våxt, hvars rötter icke fåstas uti jorden, såg jag til öfverflöd i alle grafvar och diken simmande.

Europeerne uppassas almånt utaf Slafvar ifrån åtskilliga Indiske öar, och åga deraf en stor myckenhet i sine hus, emedan climatets hetta gör, at tvånne Slafvar hår icke göra så mycken tjånst, som en på Cap. Fruntimren åga i synnerhet en mångd af Slafvinnor, och göra sållan något besök, utan at åga flera med sig i följe, til sin uppassning.

Java-

Javanerne, landets egne invånare, åro tåmeligen reslige til våxten, gulagtige och ej obehagelige til sine anlets drag. Desse få ingalunda góras til Slafvar, utan åro et frit folk, som styres af sine egne Kejsare, Konungar och Hôfdingar. De tala et egit språk, som år olikt Maleiskan, och bekånna sig til stôrre delen til Mahomets låra, underhållen hos dem af egne både til Mecca bereste och obereste Pråster.

Utom Hollåndskan, talas Maleiska språket almånt, som år en dialect af Arabiskan, och skrifves med Arabiska bokståfver. På detta språk år en del af Bibelen ôfversat, åtskillige små Ordabôcker fôrfattade, Grammatica och andre Bônebôcker sammanskrefne. Språket år lått at låra och tala, mycket enkelt och okonstladt, samt behagligt i uttalet. Compagniet har både låtit upbygga en Kyrka, och underhåller Pråster hår i Staden, fôr de åtskillige folkslag, som fôrstå och tala detta språk, samt bekånna sig til Christna låran. Compagniet lônar också i sin tjånst en Translator så vål i det Maleiska som Javanska språket. En något bruten Portugiska talas åfven hår, så vål, som uti de måste

ſte andre Indiſke beſitningar, der fordom Portugiſerne handlat, och utbredt ſit ſpråk. En Portugiſiſk Kyrka och Förſamling är derföre ännu qvar i Staden, och en utom den, underhållen på Compagniets koſtnad, til hvilken en ſtor del ſvarte Chriſtne hålla ſig, och äga åtſkillige Kyrkoböcker trykte på ſamma ſpråk.

De Maleiſke Böcker, ſom jag kunde öfverkomma, voro desſe, nemligen:

Malaica Collectanea Vocabularia *eller Maleiſch Dictionaire*, Pars I:a, Batavia 1707, 4:to.

Dictionarium Malaico-latinum & Latino-malaicum opera & ſtudio Davidis Hex, Bataviæ, 1707, 4:o. *Dictionaire på Maleiſka och Latin, på Latin och Maleiſka.*

Dictionarium ofte Woord ende Spraek Boek in de Duytſche ende Maleyſche Tale, F. de H. Batavia 1707, 4:to. *Dictionaire på Holländſka och Maleiſka.*

Tweede Deel van de Collectanea Malaica vocabularia, Batavia, 1708. 4:o. *Innehåller 2:ne Maleiſke Dictionairer tilhopa tryckte.*

Maleiſche Spraak-kunſt; *eller Maleiſk Gramma-*

matica, af GEORG HENRIK WERNDLY, Amſterdam, 1736, 8:o.

'Elkitâb, 'ija 'itu, Segala Surat, Perdjandjian lama dan baharuw. Amſterdam, 1733, 4:o. *Eller den Helige Bibelen, öfverſat på Maleiſka ſpråket. Nya Teſtamentet efteråt i ſamma band, är tryckt* 1731.

Sj J X R Segala Masmur p Dâûd, *eller Davids Pſaltare*, Amſterdam, 1735, 4:o.

Ta X Limu-l Dini'l Meſe H H i Ji, ija 'itu, Pang'adjaran 'agama. Amſterdam, 1735, 4:o.

Nieuwe Woordenſchat in Nederduitſch, Maleidſch en Portugeeſch. Batavia, 1780, 8:o. *Dictionaire på Holländſka, Maleiſka och Portugiſka.*

Och de Portugiſiſke böcker, ſom föllo mig i händer, voro följande:

Do Vehlo Teſtamento, o Primeiro Tomo. Batavia, 1748. 8:o.

Do Vehlo Teſtamento, o Segundo Tomo, Batavia, 1753. 8:o.

O Novo Teſtamento, Batavia. 1773. 8:o.

Catechiſmo. Colombo, 1778. 8:o.

Os

Os CL Psalmos David, *eller Portugisisk Psalmbok på noter, bruklig i Ostindien, tryckt* Colombo, 8:o. *Den nyaste uplagan år af* 1778, *som ifrån Batavia blifvit mig tilsänd, efter min hemkomst.*

Alle desse, så i Maleiska, som Portugisiska språken trykte böcker åro af mig förårade til Kongl. Academien i Upsala, och förvaras i dess Bibliothek, jämte åtskillige andre rare böcker, som åro tryckte uti Singalesiske, Mallabariske och Tamulske språken.

Emedan Maleiska språkets lårande år aldeles nödvändigt för den, som någon tid skal vistas i Ostindien, och i synnerhet för den, som kommer at genomresa flere orter derstådes; så nödgas alle ankommande fråmlingar genast lågga sig derpå, håldst man icke en gång kan åga en Slaf til sin uppassning, förr ån man lårt de almånnare orden deraf. Mit första bemödande på Batavia blef derföre, at lära detta språk, och at för egit minne och hjelpreda upställa en liten Orda-Bok på sådane ord, som jag trodde almånnast kunna förekomma. Detta lilla Lexicon, som icke år mycket vidlyftigt, men torde blifva af någon nytta för den af mine Landsmån och andre, som un-

der resan til China komma at landa på Java, eller andre ställen, har jag här velåt införa, i den förhopning, at något deraf torde tillika antingen roa eller gagna dem, som äga insigt i andre Österländske språk.

Afton, eftermiddag.	Sorè.
Agta.	Simpang.
Allena.	Sandiri.
Altsammans, allesamman.	Samonja.
Andedrågt.	Napas.
Angå.	Faduli.
Ansigte.	Mukka.
Apa.	Monjet.
Arbeta.	Kria.
Arm, råckarm.	Pundak.
Armod, fattigdom.	Kasiakan.
Aska.	Abu.
Bakom.	Diblakkan.
Bark.	Kulit.
Barm.	Panko.
Barn.	Beranak.
Barnsäng.	Tampat tidor beranak.
Bedja.	Menjumba.
Bedröfvad.	Susa ati.
Befalla.	Suru.

Be-

Begrafva.	Tanam.
Begripa.	Mananti.
Begynna.	Mulai.
Begåra.	Minta.
Behaga.	Mauw.
Bekomma.	Dappat.
Ben.	Tulang.
Berg.	Gunong.
Beſt, djur.	Binatang.
Betala.	Bajar.
Betro.	Pentjaja.
Bevara.	Simpang.
Binda.	Ikat.
Bita.	Pigit.
Bitter.	Pait.
Bittida.	Siang.
Bjuda.	Tauwa.
Bjuda til.	Mentjoba.
Blema.	Biſul.
Blifva.	Tingal.
Blind.	Buta.
Blod.	Dara.
Blott.	Tlanjan.
Bly.	Tima.
Blå.	Biru.
Blåſa.	Tjop.
Blåck.	Tinta.
Blåckhorn.	Tampat tinta.
Bo.	Tingal.
Bord.	Meja.

Borſt.	Dada.
Bred.	Lebar.
Bref.	Surat.
Broder.	Sudana laki.
Bron.	Somor.
Brud.	Panganting.
Brudgume.	Tunangan.
Brygga.	Jambatan.
Bryta.	Pitja.
Brånna.	Angus.
Brőd.	Rotti.
Buſkage, vild, ſkogig.	Utan.
Bygga.	Kria ruma.
Byxor.	Tjelana.
Båfva.	Semetar.
Båttre.	Lebi bai.
Bődel.	Allegootji.
Bőja.	Menjumba.
Dag.	Hari.
Danſa.	Mingibing.
De.	Dia orang.
Deg.	Tupong.
Del.	Bagian.
Der.	Diſitu.
Derfőre.	Dari itu.
Derfőre icke.	Dari itu tida.
Der nedre.	Diſitu bauwa.
Der uppe.	Diſitu atas.
Det.	Itu.

Di-

Dike.	Kuntji.
Djup.	Dalam.
Djur.	Binatang.
Dom.	Ingatang.
Dotter.	Anak prompuang.
Draga, båra.	Pikol.
Dricka.	Minum.
Drucken.	Makkak.
Drunkna, dö i vatn.	Matti di aijer.
Dröm.	Jari befar.
Dröma.	Minimpi.
Dubbel, två gånger.	Dua kali.
Dufva.	Burung dara.
Dum.	Bado.
Dyr.	Mahal.
Dö.	Matti.
Död.	Maut.
Döda.	Buno.
Döf.	Tuli.
Döpa.	Kria farani.
Dörr.	Pinto.
Ed.	Sumpain.
Efterhand.	Abifitu nanti.
Egen.	Kandiri, jang ponja.
Eld.	Api.
Elfenben.	Gaiding.
Enkel.	Sakali.
Enögd.	Satu Matta.
Erf, erfva.	Pufakan, dappat pufakan.

Fader.	Bappa.
Falla.	Jatu.
Falla i barnſång.	Beranak.
Fattig.	Miſkin.
Feber.	Demam.
Felas, briſter.	Kurang.
Fikon.	Bualo.
Fin.	Allus.
Finger.	Jare.
Finna, få.	Dappat.
Fiſk.	Ikkan.
Flitig.	Radjing.
Flyga.	Terbang.
Fogel, Fogelnäſte.	Burong, Ruma burong.
Fot.	Kakki.
Fru.	Bini. Nonje.
Frugt.	Boa, buabua.
Fråga.	Tanja.
Ful, ſtygg.	Rupa busſuk.
Full.	Punu.
Fyrkantig.	Ampat ujong.
Få igen, tilbaka.	Dappat Kombali.
Fäga.	Sapu.
Fägtning.	Prang.
Färdig.	Trang.
Färg.	Dinta.
Föda up.	Piara.
Fönſter.	Jenella.
Föra, föra hit.	Bauwa.

För

Fôr bittida.	Talalu ſiang.
Fôrbjuda.	Larang.
Fôrdela.	Bagi.
Fôrderfvad.	Ruſak.
Fôr litet, alt fôr litet.	Talalu ſedekit.
Fôrlora.	Ilang.
Fôr mycket.	Talalu banjer.
Fôr ſent.	Talalu lama.
Fôrſtåndig.	Biſa.
Fôrtret.	Sajang.
Fôrtro.	Pertjaja.
Fôrundra ſig.	Erran.
Gaffel.	Tusſuk.
Gammal.	Tua.
Garn.	Benang.
Gapa.	Bukka mulut.
Get.	Kambin prompuang.
Gift.	Jang ſuda kawin.
Giftas, giftermål.	Kawin.
Gifva, gifva igen.	Kasſi, Kasſi kombali.
Girig.	Kikir.
Gjuta.	Saling.
Glad.	Suka ati.
God.	Baj.
Godt kôp.	Mura.
Grafva.	Korek tanna.
Gripa.	Pegan.
Gro.	Minjadi. Timbul.
Grof.	Kasſar.

Grund.	Tanna.
Grunder, odjup.	Tjeper.
Gråta.	Manangi.
Grås.	Rompot.
Grön.	Iſo.
Gud.	Alla.
Gul.	Koning.
Guld, Guldſmed.	Mas, Tukan mas.
Gå, ſpatſera.	Jalang.
Gå ut.	Kaloar.
Gårdag, i gårdags.	Kalamari ari.
Göra.	Kria.
Hafva.	Ada.
Half.	Saparo.
Hals.	Ler.
Halta.	Prentjang.
Han.	Dia.
Hand.	Tangan.
Hane, tupp.	Ajam laki laki.
Hat.	Bintji.
Hatt.	Toppi, tjappeo.
Hel.	Interu.
Helfvete.	Duraka.
Het, varm.	Pannas.
Hetſig, ſnarſticken.	Bengis.
Hjelpa.	Tulong.
Hjerna.	Ottaknia.
Hjerta.	Ati.
Himel.	Saorga.

His-

Hisſa up.	Parreknaik.
Hora, gåra hor.	Beſundal.
Hora, en hora.	Sundal.
Hvad.	Appa.
Hvarifrån.	Derimanna.
Hvarom.	Manappa.
Hvarom icke.	Manappa tida.
Hud, bark.	Kulit.
Hufvud.	Kappalla.
Hugga, ſkåra.	Pottong.
Hvilken.	Sappa.
Hviſla.	Tjop.
Hvit.	Putti.
Hund.	Anjing.
Hunger.	Lappar.
Hus, bygga.	Ruma, kria ruma.
Hyra.	Sewa.
Hålla up, ſluta af.	Suda.
Hår.	Rambut.
Hård.	Dapor.
Hålſa, påhålsning.	Kasſi tabé.
Håmta, draga til ſig.	Ambel.
Hånga.	Gantong.
Hår, hårſtådes.	Diſini.
Hård, eldſtad.	Kras.
Hőg.	Tingi.
Hőgmodig.	Kabesſaram.
Hőna.	Ajam prompuang.
Hőra.	Dengar.

Hörn.	Ujong.
Hörſam.	Ormat.
Jag.	Betta, Kitta.
Jern. Smed.	Bisſi. Tukan bisſi.
Igen, åter igen.	Kombali.
Indigo.	Nila.
Inelfvor.	Usſus.
Inneſluta.	Mendangan.
Inom.	Didalam.
Inſalta.	Tarro azin.
Intaga, intaga medicament.	Minom obat.
Inuti.	Didalam.
Jordbåfning.	Gojang tanna.
Juveler, Juvelerare.	Intan, Tukan intan.
Jägare.	Tukan pasſan.
Jämn.	Keper.
Kalk.	Kapor.
Kall.	Dinjing.
Kam.	Siſir.
Kamel.	Onta.
Kamerat.	Taman.
Kanel.	Kajomanis.
Kanon.	Marian.
Kapun.	Ajam kabiri.
Kaſta, kaſta bort.	Lempar, buang.
Kaſtel.	Benteng.
Katt.	Kotjing.

Kej-

Kejſare.	Suſutunang.
Kerna.	Bidji.
Kifva.	Geger.
Kika, koxa, ſe.	Leat.
Kiſta.	Petti.
Klappa, ſlå.	Pukkul.
Klia.	Gatal.
Klibba vid.	Melenket.
Klibbig.	Litjin.
Klifva, klifva up.	Naik.
Klifva ned.	Turong.
Klippa.	Batu Karang.
Klyfva.	Beladua.
Klå.	Garok.
Klåda, klåder.	Pakki, Pakkian.
Knapp.	Kantjing.
Knif.	Pisſuk.
Knipa.	Jipit.
Knå.	Lutok.
Ko.	Sampi.
Kock, koka.	Tukan masſak, Masſak.
Kom, ſpilkom.	Mankock.
Komma.	Dattang.
Komma öfverens.	Jadi ſamaratta.
Konung.	Radja.
Koppar.	Tambaga.
Koppor.	Tjatjar.
Kort.	Pendek.
Koſt.	Makkanang.

Koxa

Koxa omkring.	Balek tengok.
Kraft.	Kuat.
Krig.	Prang.
Krita.	Kapor hollanda.
Krokodil.	Buaja.
Krokig.	Blako.
Krut.	Obat passan.
Kula, hola.	Lobang.
Kwast.	Sapapo.
Kyla, svala.	Arang.
Kyrka.	Mesigit.
Kånna.	Kanal, rasa.
Kårlek.	Tjinta.
Kők.	Dappor.
Kőpa.	Bili.
Kőpman.	Dagang.
Kőpmanskap.	Bedagangan.
Kőtt.	Dagin.
Land.	Tanna.
Lasta.	Muet.
Lat.	Pamalas.
Led.	Panton.
Lefva, lefvande.	Idop.
Lefverne.	Kahidopan.
Lejon.	Singa.
Lemon.	Jeurok.
Licham.	Badang.
Lif.	Miawak.
Lik.	Banke.

Lik-

Likna.	Turut.
Linne.	Kajin.
Liten, litet.	Kitjil. Sediki.
Ljuga.	Panjuſta.
Ljus, ljusſax.	Liling, gunting liling.
Ljusſtaka.	Tampat liling.
Lofva.	Janji.
Lura.	Mengninte.
Lus.	Kutu.
Luſtig.	Sukanti.
Lycka.	Ontong.
Lytt.	Pintjang.
Låg.	Dibauwa.
Lång.	Panjang.
Långſam.	Palan.
Låta, tillåta.	Biar.
Låck.	Botjor.
Lågga.	Bareeng.
Låka.	Brobat.
Låkare, Fåltſkår.	Guru.
Låna.	Pinjang.
Låppar.	Bibir.
Låra.	Mengadji.
Låſa.	Batja.
Låſka, låſka torſten.	Bunuhaus.
Lått.	Trang, enteng.
Lögn.	Penjuſta.
Lök.	Bawang.
Löpa, löpa bort.	larri, pigi.
Lös.	Talappas.

Ma-

Mage.	Prut.
Mager.	Kurus.
Man, *Mafcul. gen.*	Laki laki.
Matt.	Tikkar.
Med.	Dengan.
Medicament, pulver.	Obat.
Medicament-kifta, Apothek.	Tampat obat.
Mer.	Lagi, lebi.
Middag.	Satenga ari.
Mig.	Kitta, betta, faja.
Minder.	Lebi kurang.
Mifsfall.	Gugur annak.
Mjöl.	Tupor.
Mjölk.	Sufu.
Mjuk.	Lembek.
Mod.	Tjappe.
Modder.	Lumpur.
Moder.	Maa.
Morbror.	Sanak.
Mord.	Bunu.
Morgon.	Befok.
Morgon bittida, Morgonftund.	Pagi ari.
Morjan.	Kadja.
Mofter.	Bibi.
Mun.	Mulut.
Mur.	Tembot.
Murare.	Tukan batu.
Mycket.	Banjer.

Myg-

Mygga.	Jamok.
Månad, måne.	Sa bulang, bulang.
Månniſka.	Orang.
Mårka.	Tarrotanda.
Måſſing, (*gul koppar*).	Tambaga koning.
Måta.	Ukur.
Mődom.	Prawang.
Mőrk.	Glap.
Mőrkt (*tjokt*) våder.	Hari glap.
Mőta.	Katombu.
Nacke.	Meimang.
Nagel.	Kuku.
Naken, bar.	Talanjang.
Narr.	Gila.
Natt.	Malam.
Nedom.	Dibauwa.
Nej.	Trada, tida.
Ni.	Lu.
Niga.	Menjumba.
Nog.	Sampe.
Ny.	Baru.
Nyckel.	Kuntji.
Nåd.	Ampon.
Nål, ſynål.	Jarong manjei.
Någlikor.	Tjinke.
Når.	Kappan.
Nåra intil, nårmare.	Dikkat, lebi dikkat.
Nåſa.	Idom.

Nåfte.	Rumanja.
Nåt til pafs.	Kabetullan.
Obekant.	Hada Kanalan.
Ofvan.	Diatas.
Oförfkåmd.	Jang ter taw malu.
Ogift.	Bujang.
Ogrås.	Rompot.
Olja.	Minjak.
Olycka.	Tjilaka.
Omfamna.	Polok.
Omkulftöta.	Kria jatu.
Omvånda.	Balek.
Ond.	Jahat.
Oordning, *i oordning.*	Banjier.
Oren, orenlighet.	Kotor, tai.
Orm.	Ular.
Orfak.	Jang derri pandanja.
Orått.	Sala.
Ofs.	Kitta orang.
Oft.	Kao.
Ovan.	Trada biafa.
Oxe.	Sampi.
Pasfa up.	Jaga.
Penningar, mynt.	Wang.
Peppar.	Lada.
Perlor.	Mutjara.
Profet.	Nabei.
Pråft.	Pandita.

Pröf-

Pröfva.	Tjoba.
Pulver.	Obat.
Påle.	Ambara.
Raka.	Tjukkur.
Regna.	Ujang.
Renſkt vin, (*ſurt vin*).	Angor asſam.
Rifva ſönder.	Subek.
Rik.	Kaja.
Risgryn.	Bras.
Rivier, å, ålf.	Kali.
Rond.	Rundar.
Ropa.	Pangil.
Rycka.	Pingan.
Rymlig.	Lebar.
Råbråka.	Pukkul bisſi.
Råm, (*fiſk-ägg*).	Tellor ikkan.
Råtta.	Tikkus.
Rädd.	Takkot.
Räkna.	Bilang.
Rättfärdig.	Butul.
Röd.	Mera.
Röka.	Tjum.
Sak.	Karon.
Salt.	Garang, asſin.
Sand.	Pasſir.
Sax.	Gunting.
Se.	Leat.
Seculum.	Salamanja.

Sednaſt, ſidſt.	Diblakkan kali.
Segla.	Balajar.
Sent.	Lama.
Se ſig om.	Balek tengok.
Sigil, ſignet.	Tjap.
Silfver, ſilfverſmed.	Perak, tukan perak.
Silke.	Sutra.
Simma.	Bernang.
Sitta.	Duduk.
Sjuk.	Sakkit.
Sjunga.	Manjanji.
Sjö, ſjöſtrand.	Laut, pingir laut.
Skamlig, ſkåms.	Malu.
Sked.	Sundak.
Skepp.	Kapal.
Skerp.	Tajam.
Sko, *Skomakare.*	Sapato, *Tukan ſapato.*
Skratta.	Tatauwa.
Skrifva, Skrifvare.	Tulis, jurre tulis.
Skrika.	Geger.
Skägg.	Jingot.
Skåra.	Pottong.
Skön, vacker.	Bagus.
Slicka.	Gilat.
Sluta, ſluta igen.	Tuto.
Slå.	Pukkul.
Smaka, ſmakelig.	Ennak.
Smal.	Kurang lebar.
Smed.	Tukkan biſſi.
Smör.	Mantega.

Snar,

Snar, haſtig.	Lakàs.
Sofva.	Tidor.
Sol, (*dagens öga*).	Matta ari.
Son.	Annak lakki.
Specerier.	Bumbu.
Spela.	Main.
Spik.	Pakel.
Spindel.	Lawa.
Spotta, Spotkopp.	Luda, Tampat luda.
Springa.	Belumpat.
Språka, tala.	Katta.
Spöke.	Matatingi.
Stad.	Kotta.
Stege.	Tanga.
Steka.	Goring.
Sten, Murare.	Batu, Tukan batu.
Sterk.	Kras.
Sticka.	Tusſuk.
Stjerna.	Bintan.
Stjåla.	Mantjuri.
Stol.	Karosſi.
Stoppa.	Tisſi.
Stor.	Beſar.
Straxt.	Sabantar, betùl.
Stum.	Bodo.
Stundom.	Barankali.
Stygg, ful.	Rupa busſuk.
Stå, Stå up.	Bediri, Bangong.
Stöta omkul.	Kria jatu.
Svafvel.	Tjollak.

Svag.	Enting.
Svara.	Menjaut.
Svart.	Ittam.
Sur.	Asſam.
Sy.	Manjei.
Syſter.	Sudara prompuang.
Såcker.	Gula.
Sålja.	Djuval.
Sållkap.	Sobat ſobat.
Sånda.	Kirim.
Sång, ſångſtålle.	Tampat tidor.
Såtta, ſtålla.	Tarro.
Söka ut.	Pili.
Sömnig.	Mengantok.
Söt.	Manis.
Tacka, tackſåjelſe.	Tramma kasſi.
Tak.	Genting.
Tal, tungomål.	Baasſa.
Tala.	Katta.
Talrik.	Piring.
Tand, tandkört.	Gigi, dagin gigi.
Tarmar.	Prutnja.
Tekn.	Tanda.
Tid.	Waktu.
Tiger.	Matjan.
Timmerman, tråd.	Tukan kajo, kajo.
Tjock.	Kasſar.
Tog, bark.	Tali, kulit.
Tom.	Kosſong.

Tor-

Torka.	Kring.
Tro.	Pertjaja.
Trycka.	Tindis.
Tråcka.	Barrak.
Tråd.	Pohon. Kaju.
Trågård.	Kobon.
Tvinga.	Bakſa.
Tugga.	Mama.
Tun.	Tippis.
Tung.	Brat.
Tunga.	Lida.
Tvåtta.	Tjutji.
Tåcka.	Selimo.
Tånka.	Ingat.
Ugla.	Kukublu.
Ung.	Muda.
Under.	Dibauwa.
Upfőda.	Piara.
Uphisſa.	Parreknaik.
Uphålla, ſluta.	Suda.
Upklifva.	Najik.
Uppasſa.	Jaga.
Upſtå, våcka up.	Bangong. Kria Bangong.
Urſågt.	Ampon.
Ut, utom.	Luar, diluar.
Utgå.	Kaloar.
Utſtå.	Tan.
Utſőka.	Pili.

 Vac-

Vacker, behagelig.	Bagus.
Vagn.	Padati.
Vandra, ſpatſera.	Kuliling.
Vara, han år.	Ada, dia ada.
Varm.	Pannas.
Vatn.	Aijer.
Ved, tråd.	Kaju.
Vek, mjuk.	Lembek, okkat.
Verld.	Dunia.
Veta.	Taw.
Vigt.	Timbangan.
Vild oxe, Buffeloxe.	Banting.
Vilja, behaga.	Maw.
Vin.	Angor.
Vind.	Angin.
Viſa.	Unjuk.
Vred.	Mara, gusſar.
Våt.	Baſa.
Våcka up.	Kria bangong.
Våg.	Jallang.
Våga.	Timbang.
Vålbekomme.	Slammat.
Vålja.	Pili.
Vålſmakelig, låcker.	Ennak.
Vånda.	Balek.
Vånta.	Nanti.
Vårja.	Pedang.
Våxla.	Tukkar.

Åder

Åder, åderlåta.	Urat, kular darat.
Åkant.	Pingir.
År, årstid.	Taun, musſin.
Åſka.	Geontor.
Återigen.	Kombali.
Afven.	Ratta.
Ägg.	Tellor.
Älſka.	Tjinga.
Än icke.	Bulong.
Äſka, begära.	Minta.
Äta.	Makkan.
Attika.	Tjuka.
Ö, en ö.	Pulo.
Öfveralt.	Dimanna manna.
Öfverenskomma.	Jadi ſamaratta.
Öfverkant, andra ſidan.	Sabran.
Öga.	Matta.
Ökn.	Utan.
Öpen, öpna.	Tabukka, bukka.
Öra.	Koping.
Örnegott.	Tjium.

Uti räkning nytjas följande ord:

1. Sato.
2. Dua.
3. Dika.
4. Ampat.
5. Lemma.
6. Anam.

7. Tujo.	21. Duapulosato.
8. Telappan.	30. Dikapulo.
9. Sambilan.	40. Ampatpulo.
10. Sapulo.	50. Lemmapulo.
11. Saplas.	100. Sarattos.
12. Duablas.	1000. Serrives.
20. Duapulo.	

Åtskillige ord förekomma icke uti Malejernes språk; sådane hafva med sjelfva sakerne blifvit antagne från Holländarne och Portugiserne, såsom:

Duk.	Doek.
Glas.	Glas.
Kikare, Telescop.	Kyker.
Kittel.	Ketel.
Lykta.	Lantarn.
Mössa.	Karpoes.
Tobakspipa.	Pipa.
Öl.	Bier.
Strumpor.	Kous.
Selzervatn.	Aijer Hollanda.
Soppa.	Soep.
Stryka, (*kläder*).	Strika.
Fru.	Nonje.
Herre.	Sinjor.
Riksdaler.	Real.
Papper.	Kartas.

Ma-

Maleiſkan ſkrifves med Arabiſke bokſtåfver, hvilke Malejerne antagit den tid, de drefvo en vidſtråckt handel omkring Indiens kuſter. I anſeende til Declinationer, Conjugationer och flere Grammaticaliſke reglor år detta ſpråk et ibland de enklaſte och måſt okonſtlade, och det oagtadt kunna både Indianerne och Europeerne fórſtå och begripa hvarandre. Fór at kunna inſe deſs art och ſammanſåtning, har jag velat biſoga fóljande korta Hushåls Samtal, ſom torde blifva nyttigt fór någon Reſande, och af andre benågne Låſare lått kan óſverſes och fórbigås.

Huru mycket år klåckan?	*Pukkul brappa?*
Hon har redan ſlagit åtta.	*Sudabis pukkul telappan.*
År det ſå ſent, hvarfóre har ni då ånnu icke ſtådat huſet?	*Kalu bigitu lama, manappa lu orang bulong ſapu ruma?*
Vi åro nyligen fórſt upſtåndne.	*Baro betta orang ſuda bangon.*
Det paſſar icke en ſlaf at ſofva ſå långe.	*Trada patut ſamma budak jang tidor bigitu lama.*
Då jag ſå ſent går at	*Kalu betta bigitu la-*

ſof-

ſofva, kan jag icke bittidare upſtå.	*ma pigi tidor, kitta trabuli bangon lebi ſiang.*
Vånta, jag ſkal vål låra Er det en annan gång.	*Lain kali nanti betta ajar itu ſamma lu.*
Fór denna gången beder jag Frun om fórlåtelſe.	*Ini ſa kali kitta minta ampon ſamma Nonje.*
Ar vatnet ån icke kokadt?	*Ajer bulong ſuda masſak?*
Ån icke, men det ſkal ſtraxt koka up.	*Bulong, tappe ſabantar nanti mediri.*
Hvilken år ſkuld dertil, at jag ånnu icke får något Caffé?	*Sappa punje ſala, jang betta bulong dappat Koffi?*
Kocken år ſkuld dertil.	*Tukkan masſak punje ſala itu.*
Hvarfóre?	*Manappa?*
Emedan han låtit kittelen med vatnet falla omkul.	*Darri dia ſuda kria jatu itu ketel dengan ajer.*
Huru år det tilgångit?	*Bigimanna itu ſuda jadi?*
Jag har icke ſet det.	*Kitta trada leat.*
Huru vet ni det då?	*Bigimanna lu tau itu?*
Jag har endaſt hórt det af honom ſjelf.	*Kitta tjomma ſuda dengar itu darri dia kandiri.*
Hvar år han?	*Dimanna dia ada?*

Jag

Jag menar, at han år i kôket.	*Betta kira, jang dia ada di dappor.*
Låt honom då ſjelf komma til mig.	*Bear dia kandiri dattang disſini ſamma betta.*
Jag ſkal ropa honom.	*Nanti betta pangil ſamma dia.*
Hvarfôre felas vatn, når jag ſkal dricka Caffé?	*Manappa ada korang ajer, kappan betta mau minom Koffi?*
Vatnet var redan kokadt klåckan ſex i morgon.	*Ajer ſudu ada masſak pagi ari pukkul anam.*
Hvar år det nu då?	*Dimanna ada ſakirin?*
Det år omſtôrtadt, och derigenom har jag brånt min fot.	*Suda jatu, darri itu kitta lagi ſuda bakkar betta punje kakki.*
Det år Er egen ſkuld.	*Itu ada lu punje ſala kandiri.*
Jag kånner det ock ånnu.	*Sampe ſakarin kitta ada raſa itu.*
En annan gång måſte ni vara viſare.	*Lain kali lu muſte ada lebi biſa.*
Godt, min Fru.	*Baij, Nonje.*
I dag måſte ni tillaga mycket mat.	*Ini ari lu muſte kria banjak makanna.*
Mer ån vanligt? (dageligen).	*Lebi darri ſari ſari.*
Visſerligen, ty hår	*Sungo, darri banjak*

kom-

kommer mycket folk (at åta) til måltids.	*orang dattang makkan disfini.*
Hvad befaller Frun, at jag fkal koka?	*Appa Nonje furu, jang kitta mufte masfak?*
Soppa, et ftycke falt kött, fifk och höns karri.	*Sup, fa pottong dagin azin, ikkan, dengan kerri asfam punje.*
Hvad fkal jag fteka?	*Appa betta mufte goring?*
Två kapuner och et ftycke fårkött.	*Dua ajam kabiri dengan fa pottong dagin kambing punje.*
År det nog?	*Sampe itu?*
Ja det år nog; men ni måfte gå i Trågården och håmta mångahanda frugter (at åta), til måltiden denna gången.	*Sampe juga; tappe lu mufte pigi di Kobong, ambel banjak rupa bua bua pur makkan dibblakan kali.*
Hvad tid vil Frun åta?	*Pukkul brappa Nonje Mau makkan?*
Precis klåckan tolf.	*Betul pukkul dua blas.*
Hvad har ni, Piga, at göra?	*Appa lu, budak prompuang, ada kria?*
Jag fyr på Herrens fkjorta.	*Kitta ada Manjei Sinjor ponje kameja.*
Och hvad gör ni mer?	*Lu lagi appa kria?*

Jag

Jag ſtoppar ſtrumpor.	*Betta ada tisſi kous.*
Hvilken tilhôra de?	*Sappa punje?*
De tilhôra Frun.	*Nonje punje.*
När har ni tagit dem, til at ſtoppa?	*Kappan lu ſuda ambel ini puer tisſi?*
I gâr afton.	*Kalamari pagi.*
Åro de ån icke fårdige?	*Bulong abis?*
Ån icke.	*Bulong.*
Ni år alt fôr lat.	*Lu ada talalu mallas.*
Nej, min Fru; men jag har (funnit) haft många hål at ſtoppa.	*Trada Nonje; tappe kitta ſuda dappat banjak lobang puer tisſi.*
Ni har altid (något at ſåja) någon urſägt.	*Lu ſari ſari ada ſatu appa puer katta.*
Jag har ockſå i går ſtrukit (godſet) linnet.	*Kitta kalamari lagi ſuda ſtrika itu barang.*
Hvad fôr (gods) linne?	*Barang appa?*
Det ſom tvåttaren i i fôrgår fôrde (til huſet) hem.	*Jang manatu kalamari daulo ſuda bawa di ruma.*
Har ni fôrſt råknat godſet?	*Suda bilang itu barang lebi daulo?*
Ja jag har råknat det, och det år rigtigt.	*Suda bilang, ada lagi betul.*

Jag

Jag tror Er icke, jag vil ſjelf råkna.	*Betta trada pertjaja ſamma lu, kandiri betta mauw bilang.*
Godt min Fru, hår år (godſet) linnet och (brefvet) upſatſen derpå.	*Bai Nonje, disſini ada itu barang dengan dia punje ſurat.*
Se, huru ni har råknat.	*Leat, bigimanna lu ſuda bilang.*
Felas der något?	*Ada Korang barang?*
Visſerligen, en ſkjorta, två underbyxor, och två öfverdrag til ſångkuddar.	*Sungo, ſatu Kameja, dua tjillana dibaua punje, dengan dua ſarong bantal.*
Vil Frun, at jag ſkal (ropa) kalla Tvåttaren?	*Nonje Mau, jang kitta pigi pangil ſamma Menatu?*
Löp bort och (ropa) kalla honom.	*Larri juga pangil ſamma dia.*
Om han icke vil komma, hvad ſkal jag då ſåga honom?	*Kalu di tra mau dattang, appa kitta nanti bilang ſamma dia?*
Såg, at om jag icke återfår det, ſom felar, få ſkal han ſjelf betala det.	*Bilang juga, jang kalu betta trada dappat itu barang, jang ada korang, dia muſte bajar itu.*
Och, om han icke	*Kalu dia tra mau itu,*

det

det vil, hvad ſkal jag då göra med honom?	*appa kitta nanti bekin ſamma dia?*
Om det få år, måſte ni ſäga honom, at han aldrig må tänka, at någonſin mer twåtta mine (gods) kläder.	*Kalu bigitu, lu muſte bilang ſamma dia, jang dia jangan kira puer tjutje betta punje barang lagi.*
Hvad mera?	*Appa lagi?*
At jag ſkal innehålla de penningar, ſom jag är honom ſkyldig för denne månad.	*Jang betta nanti pegan itu vang, jang kitta ada ulang ſamma dia puer ini bulang.*
Huru mycket måſte han betala för linnet?	*Brappa dia muſte bajar puer itu barang?*
För den fina ſkjortan 4 Riksdaler.	*Itu kameja allus ampat Real.*
För det andra?	*Puer itu lain?*
För de två öfverdragen, ſom voro grofva, 1 Riksdaler och 5 ſkillingar.	*Itu dua ſarong bantal, jang ſuda ada Kasſar, ſatu Real dengan lima ſatali.*
Än mer?	*Lagi?*
För de 2 byxorne, 2 och en half Riksdaler.	*Itu dua tjillana dua Real ſatenga.*

Har Frun något mer at befalla?	*Nonje ada lagi ſatu appa puer ſuro?*
Nej, gå bort; men kom ſnart igen.	*Trada, pigi; tappe dattang lakas kombali.*
Jag går.	*Kitta ada pigi.*

På de Handelsvaror, ſom Skeps-Officerare, för enſkild vinning ſkul, hade medfört ifrån Holland och Cap, vunno de merendels rått vackre procent. Vapruprifet år både hår och på andre Indiſke Handelsplatſer mycken förändring underkaſtadt; ty då månge Skepp ifrån en ort ankomma, medföres en myckenhet af viſſe varor, på hvilket priſet då faller. Och tvårtom, då Skeppen långe dröja och uteblifva, blifva viſſe varor efterlångtade, högſtbegårlige och vål betalte. Således hade en Skinka någon gång blifvit på Batavia betald med 36 Hollåndſka Riksdaler. I almånhet råknas likvål vinſten hårſtådes emellan 30, 50 och ånda til 100 Procent.

Ifrån Holland åro altid begårlige viſſe varor, ſom uphandlas af de hår boende Europeer, ſåſom rökta Skinkor, Hollåndſk Oſt, Hollåndſkt Öl, och flere ſorter Viner, i ſynnerhet det röda ſamt Sel-

Selzervatn. Vinet hitföres på Bouteiller, vål korkade, men Ölet föres om bord på tunnor, förſäljes hår tuntals och tappas af på bouteiller, ſedan det blifvit fördt i land, och fått ligga ſtilla en eller annan dag, för at ſåtta ſig. Det håller ſig icke allenaſt under reſan ofyradt, utan ock ſedan det hårſtådes blifvit aftappadt. Åtſkillige andre varor ſåljas åfven med god vinſt, ſåſom Jouveler, Tyger och Skagger til vagnars beklådning, Matros knifvar och andre Jernſmiden, med mera.

Ifrån Goda Hoppets udde lefvereras vål ej ſårdeles mycket til ſalu; men Mandlar och Rusſin, ſom uphandlades til Sjukhuſets behof, ſåldes med någon liten vinſt. Jern tykte jag dock vara den fördelagtigaſte Handelsvaran; några af Under-Officerarne hade hos Smederne i Cap upköpt en hop jern, ſom til en ſtor del hos dem anſågs för onyttigt, nemligen ſmårre och ſtörre jernbitar, ſom efter ſmide afhuggits och öfverblifvit. Desſe jern-ſtycken, ſom på Cap köptes för 2 Hollåndſke ſtyfver marken, ſåldes hårſtådes åt Chineſare, och betaltes då hvarje mark med 5 Hollåndſka ſtyfver.

Al handel år således i hela Ostindien mera vådelig ån i Europa; derföre går hår den förnåmsta Handels-speculation ut på, at noga utforska och veta, hvilke varor kunna vara måst begårlige eller på någon tid til någon viss ort icke anbragte.

Tullar och Tulportar, inråtningar, som i lånder, der Handel skal blomstras, icke få lågga hinder i vågen hvarken för såljare eller köpare, finnas vål icke, hvarken hår, eller annorstådes på Indiske Handelsstållen; men en viss afgift måste dock betalas til Regeringen, för alle varor, som föras ifrån Skeppen, och i landet försåljas. Och denne Tul-afgift var nu bortarrenderad til et Compagnie Chinesare, hvilke vål på et beskedligt och anståndigt sått visiterade större kistor, men låto Coffertar och smårre klådkistor gå orörde.

De på Batavia gångbare Myntsorter voro antingen Indiske eller Europeiske. Hollåndske Ducater voro mera sållsynte; men Ducatoner och Piastrar, jåmte skillingar, besynnerligen Skeps-skillingar, och de af Compagniet slagne runstycken (*duyt*) voro almånnast. De sednare, med Compagniets vapn å ena sidan, få

så vål hele, som halfve, tjånte til skiljemynt, at kôpa derfôre frugter och grônsaker, samt voro mera gångse inuti landet, ibland Indianerne. Roupier, så vål i guld, som i synnerhet af silfver, både halfva och ånnu mera hela, slagna på flere stållen, voro de måst brukelige mynt uti handel och vandel. En Roupie i guld gålde 10 R:sdr., en af silfver vanligen en half R:sdr. Uti Prinsens af Madura namn sades en Roupie, i guld både hel och half, samt i silfver en hel, blifvit slagen genom Compagniets fôranstaltande hårstådes. Den igenkåndes med åsatt årtal efter Christna tideråkningen, och den af guld var mycket blek af inblandadt silfver. Spanske Piastrar, så vål de nye, som i synnerhet de gamle, fôrekommo ofta, och voro hos Indianerne ganska kårkomne. Kantige och afhugne Piastrar, slagne i America och hitfôrde ifrån Maniliska ôarne, fôrekommo åfven ej sållan hele, halfve och i smårre delar, bestående af ganska fint silfver. Någre Kejsardaler, i silfver, något mindre ån en piaster, såg jag också stundom, och desse upvåxlades merendels af dem, som seglade tilbaka hem til Europa, emedan på dem fôga fôrloras. Ducatoner håldst randi-

T 3 ge,

ge, råknades hår til 80 Hollåndſka ſtyfvers vårde.

Landets inbyggare åga annars, ſå vål, ſom deſs grannar på Sumatra och Borneo, et egit mynt af bly, rundadt, mindre ån et runſtycke, med några bokſtåfver å ena ſidan, och et rundt hål i midten, at kunna uptrådas på et band. Det år tunnare ån et runſtycke, fôga i vårde och brukeligt endaſt inuti landet.

Vid Canalerne inom Staden åro ſmå Skanſar af Sten upbygde och fôrſedde med Canoner, fôr at beſkjuta grafven och gatorne, då upror upkomma. Och då ſådane olyckor tima, år tillika fôranſtaltadt, at canoner i haſt, på viſſe afſtånd på gatorne kunna utfôras, fôr at igenom dem tvinga Indianer och Slafvar, at hålla ſig inom ſine hus. Deſſe fôrſvars anſtalter, nôdige fôr et folk, ſom til antalet år ringa i et inkråktadt land, gôra Staden fôga tåck, och lâmna en tånkande Philoſophe mindre behageliga begrep om de ſått, hvarigenom de månge kråſeligheter, dyrbare tyger och meubler, Europeen med ſå mycken vålluſt åtnjuter, ifrån deſſe aflågſe orter fôrvårfvas.

Chi-

Chineſerne äro de talrikaſte af alle främlingar. De bibehålla ſin Nations caracter, ſeder och bruk, äro de idogaſte i hela landet, och oförtrutne til al ting. Några af dem reſa fram och åter til China, at drifva handel. De måſte äro beſtändigt här boende. Reſlige til kroppen, gulagtige til färgen äro de ökände i ſynnerhet med ſine ſmå och aflånge ögon. Några få af dem äga ſkägg, de måſte äro rakade, och det hår, ſom midt på den rakade hjesſan lämnas, flätas uti en eller trenne långa flätor, hängande antingen ned åt ryggen eller veſvade omkring hufvudet. Deras klädnad är tun och vid, beſtående af en tröja, ſom knäppes ihop i ſidan, och långa byxor, like buſaroner. Skor nytja de utan ſpännen, med tjocka ſolor, utan ſtrumpor. En näsduk hänger merendels på högra ſidan vid låret, och en Silfverdoſa, at lägga ſmå penningar uti, eller ockſå en penningpung. Öfver hufvudet bäres en coniſk hatt eller paraſol, och i handen merendels en ſolfjäder.

Trägårdarne omkring Staden ſkötas merendels af Chineſare, ſom för godt köp kringföra allehanda frugter och grönſaker til Invånarnes och Skeppens

T 4 be-

behof. Desſe arrendera Arraks-Brånneriet, föreſtå nåſtan alle handtverk, drifva vidſtråckt handel, odla Socker, Caffé, Indigo, och åro aldeles oumbårlige.

Emedan inga Fruntimer få utföras ifrån China, nödgas de hår boende Chineſare gifta ſig med Javanſka Fruntimer.

Utom de Chineſare, ſom på gatorne löpa omkring med varor, får man ſtundom beſök af ſådane, ſom utbjuda ſin tjånſt til at renſa öronen, en operation, okånd i Europa uti den Chirurgiſka vetenſkapen. Med några fine inſtrumenter veta de ganſka nått och behåndigt, at uttaga örvaxet och utrenſa den orenlighet, ſom ånnars der kan ſamlas, utan at någon obehaglig retning deraf förorſakas.

Indianerne tugga almånt Betel, och anſes det hos dem för en ohöflighet, at tiltala någon, innan man åger en ſådan tugbuſs i munnen. Betelblader, Siri kallade (*Piper betle*), införas derföre fårſke dageligen til ſalu, och nytjas ſtundom af några Europeiſka Fruntimer, ſynnerligen dem, ſom åro födda i landet. Uti et ſådant pepparblad inlågges et ſtycke af areknöten (*Areca ca-*

the-

thecu), och ſtundom litet kalk, bladet viklas tilhopa och hålles i munnen någon tid, til deſs al kraften är utdragen. När kalk tillägges, blir ſpotten, läppar och tänder deraf röde, och omſider mörke. En ovan, ſom börjar nytja betel, blir deraf yr och likſom drucken, och med tiden gör vanan, at man ej kan umbära denna krydda, ſom ſvider i munnen, ſårar och ſå ſkadar tungans nerver, at al ſmak nåſtan deraf förloras. Den ſäges förtaga en elak andedrägt, rena tänderne, och ſtyrcka tandköttet.

Ibland de månge ſpecerier, ſom de hete Indier frambringa, nytjas intet almännare, än Spanſka Pepparen (*Capſicum*), ſom lägges, ſnart ſagt, til alle maträtter. Sjelfve Risgrynen, med dennes pulver blandade, åtas enſamt, ſtundom ock med Cocos nöten, och utgöra då en fulkomlig måltid. Til fiſk, köträtter och alle ſaucer lägges altid denna röda och heta krydda, och i den ſå kallade Karri-ſoppan är Spanſka Pepparen den förnämſta. Denna Karri-ſoppa, en i Indien mycket brukelig rätt, är en vanlig Kötſoppa, til hvilken läggas flere ſpecerier, ſåſom Schoenanthus, Gurkmeja och i ſynnerhet Spanſk Peppar. Denna

 af

af Gurkmejan vackert gulfårgada Soppa blir af Spanſka Pepparen ſå het och brånnande, at en ovan tror hela munnen och halſen aldeles förbrånnas deraf. Med tiden blir denna ſveda mindre och Soppan både begårlig och efterlångtad. Hos Indianerne retar den tungans af Betel dofnade nerver, och ſtyrker magens ſlaphet och tröga ſmåltnings-kraft. För at lindra hettan af Karri-ſoppan, upblandas den likvål med kokade Risgryn, efter hvars och ens behag och tycke.

Då de vanlige Europeiſke Sådes-ſorter uti Indiens hete climater hvarken trifvas eller odlas, ſå åger Indianen hvarken af hvete eller råg något bröd. Det bröd, ſom Europeerne i Staden ſparſamt, i ſynnerhet til köttråtter åta, bakas utaf det hvete, ſom hitföres ifrån Goda Hoppets udde. I deſs ſtålle nytja altid Indianerne Risgryn, ſom på Javas låglåntare och öfverſvåmmade lånder ymnigt och med mycken fördel odlas. Til alle råtter tjåna de i ſtållet för bröd, då de endaſt kokas, och ſedan vatnet afrunnit, up-öſas på ſtore piſangblader, ſamt med de trenne förſta fingrar fattade, ſtoppas uti munnen.

Kar-

Karbou kallades kött utaf öns Buffeloxar; det nytjades någon gång til föda för Slafvar och Matrofer; men anfågs, åtminftone af de förre för en grof och otjånlig föda, i detta heta luftftrek. Det måfta kött, fom annars förtårdes, håmtades utaf Fogla-fkaran, af Höns, Ankor, Gåfs och i fynnerhet en myckenhet Fifk-forter, fom år mera låtfmålt och gör kroppen mindre benågen til röta och Röt-febrar.

Af Europeifke frugter, rötter och grönfaker finner man få hårftådes odlade, fåfom Kål, Rofvor, Jordpåron, Bönor; men deremot öfverflödar landet af andre Frugter, Rötter, Lökar, Bönforter och annat grönt, fom dageligen komma på borden.

Cocos-nöten (*Cocos nucifera*) åtes dageligen af Indianerne: den håmtas mer eller mindre omogen ifrån Palmtrådets toppar, och fedan den med en knif blifvit öpnad, drickes förft defs inneflutne vatn, fom år likt en focker-lag, och låfkar torften; fedan åtes den hvita mandel-lika kjårnan antingen enfam eller med Risgryn. Europeerne rifva kjårnan med vatn til en Mandel-mjölk, och til-

tilreda håraf Karri-ſoppa eller andre välſmakelige rätter.

Piſang kallades af alle, frugten utaf Paradis-trädet (*Muſa paradiſiaca*), hvaraf flere ſtörre och mindre, båttre och ſåmre ſorter gifvas. Merendels håmtas frugten omogen af trådet, då den år grön, och uphånges at mogna efteråt, då den blir gul. Piſang radja kallades den mindre arten, ſom med ſkål kan råknas en ibland de låckraſte och hålſoſamaſte frugter i verlden. Det tunna ſkalet, ſom tåcker frugten, afſkalas med låthet, och det inre moſagtiga åmne, til ſmaken ſötagtigt, ſmålter nåſtan af ſig ſjelf i munnen. Änſkönt man åter mycket deraf, ledſnar man nåſtan aldrig dervid. Den år något mjöl-agtig, och et af Indianernes förnåmſta födo-åmnen. Rå åtes den oftaſt både af Indianerne och af Europeerne, men de ſednare bereda henne desſutom på flere ſått, genom ſtekande eller ſtufning. Stundom ſtufvas den med rödt vin, likaſom Påron, eller kokas den ſkalad i decoctet af en röd Amaranthus, hvaraf den likaſom af Pontak, blir helt röd. Stekt med olja hårdnar den något och ſmakar råt angenåm. I bågge desſe fallen ſkalas den

den förft, och fkåres uti aflånga fkifvor. Dylika fkifvor doppas ftundom i Pankaks-fmet, och ftekas likafom åplemunkar, och fådane fåg jag Europeerne ej fållan åta til aftonvard, då thévatn dracks på vanlig tid. Et enda tråd ger en myckenhet frugter, men blomar aldrig mer än en enda gång; fedan dör det bort, och förökar fig genom nye utfkott ifrån roten. Änfkönt trådet våxer vildt i landet, cultiveras det dock almånt, fnart fagt i alle Trågårdar, ernår en mans höjd och åger inge grenar. Detta trådets blader åro de aldraftörfta i verlden, af dem fom åro odelte, och icke ligga uti fållor.

Ananas (*Bromelia ananas*) frugten har af månge blifvit anfed för den låckrafte af alle. Defs lukt år angenåm och fyller hela rumet. Defs fmak förtjånar ockfå et ypperligt låford; den åger en blandning af fötma och fyrlighet, fom år högft angenåm. Men den åger tillika något fkarpt uti fig, något fom år fkadeligt, at den endaft bör åtas fom en defert, och ej blott fom et födande åmne. Den år ftor fom et hufvud. När det yttre fkalet blifvit affkurit, fkåres frugten på tvåran i fkifvor, hvilka tagas i mun-

munnen och något litet tuggas: det vatn-agtiga förtåres då endaſt, och det trådiga nedſvåljes icke. Deſs angenåma ſmak likaſom intrånger ſig uti ſjelfva tungan. Europeerne åta den antingen med ſalt, ſocker eller rödt vin, at förekomma deſs ſkadeliga verkan, och ſållan förtåras mer ån en eller annan ſkifva hvarje gång. Dylika ſkifvor ſkurna i rimſor inlåggas ſtundom i ſocker-lag och åtas, ſom en confiture vid thévatns drickning. Någon gång ſåg jag ſådana ſkifvor ſtufvade med rödt vin och puderſocker. Mindre mogen år den ſkarp och giftig. I myckenhet åten, förorſakar hon Diarrhoe och Dyſenterie, i ſynnerhet hos Matroſer och Soldater, ſom åro behåftade med Skörbjug, då de förſt hitkomma.

Gojavus (*Pſidium*), åtes mogen både rå och ſtufvad med rödt vin och ſocker.

Jambo (*Jambolifera indica*), åtes åfven rå, och ſkuren i ſkifvor ſtufvad med rödt vin, ſedan kjårnan blifvit borttagen. Af denne frugt åro flere ſlag: de vanlige Jambos-frugter åro ſmå, ſom et Plomon eller Krikon; Jambobol år ſtor, ſom et Påron; Jambo aijer Mauer både luk-

tar

tar och ſmakar ſom Roſenvatn. Alle desſe hafva något i ſin ſmak, ſom år tort, men icke ſammandragande. Saften deraf brukas ſtundom med vatn af Tjampaka (*Michelia*), och Roſenvatn emot Inflammation i halſen och munnens kőrtlar, ſamt emot Torſken.

Manga (*Mangifera indica*), år en ågglik frugt, ſtor ſom et Gås-ågg, platt, grőn-eller gulagtig, och åtes ofta utan någon annan tilredning, ſån at yttre ſkalet med en knif eller fingret afſkalas. Det inre moſet, ſom omgifver kjårnan, år det ſom åtes. På Europeernes bord år denne frugten mycket almån; ſkalad och i ſkifvor ſkuren åt jag den ofta med ſocker, doppad i deſs egen ſauce. I ſocker inlagd brukades den ej ſållan vid The-drickandet. Omogen år den ganſka ſur, och deraf kan då kokas med ſocker, ſmőr och ågg et ſyrligt mos, ſom i ſmak liknar kokade ſur-åplen eller krusbår. Javanerne koka omogne frugter i ſalt-laka, hvilke ſmaka och nytjas ſåſom inlagde oliver: andre koka och inlågga dem med peppar och åttika, at brukas vid kőttåtande, ſåſom inlagde Gurkor.

Ca-

Catappa (*Terminalia catappa*) år et tråd, fom lika fom Bombax, låter fine blader affalla. Frugten år aflång och något platt. Ytterfta fkalet år grönt, och blir under mognaden gult: inom det ligger en eller tvånne kjårnar, föte fom mandlar, hvilke åtas både rå och tillagade uti tortor, famt åro mycket födande.

Papaya (*Carica papaya*) frugten år förft grön och blir fedan gul, lik et Påron, och få ftor fom en liten Melon. Under yttre fkalet ligger et gult kött, fom åtes och fmakar nåftan fom Melon. Omogne och gröne frugter håraf kokas, och ftufvas gemenligen med någon kött-rått.

Ibland de frugter, fom mera förflå til föda för Indianerne, åro den få kallade Brödfrugten, Boa Nanca (*Radermachia*), och den ftinkande Durio. Den fednare år befynnerlig med fin våmjagtiga och odrågeliga lik-lukt, fom kånnes på långt afftånd, då den införes til falu. Det oagtadt hålles den för låcker, och åtes begårligt, åfven af Europeer. Bågge åro ftore fom et barnhufvud, och derutöfver; bågge åro öfverdragne med et tjokt fkal, fom år taggigt fom en

Igel-

Igelkott och bortkaftas; af bägge ätes blott det inre, antingen rått eller på något fått ftufvadt. Durio hålles före tillika drifva urin och fvetten, famt at fördela våder.

Salac är en fynnerlig frugt med fine fmå fjäll, fom baklånges ligga fpånlagde på hvarandre. Fans til falu på alle torg och gator, och nytjades fällan af Europeerne. Den är Påron-lik, och af et Pårons ftorlek; äger inuti en kjärna, fom är hvit och delad i flere ftycken, famt är den fom åtes, födande och vålfmakelig.

Annona var en ibland de frugter, fom jag ofta fåg til falu på torgen, men fällan på de förnämares bord. Moset, fom är inom et tunt fkal, och omgifver frön, utfuges med läpparne och gomen, är mjölagtigt, föt och angenämt til fmaken. Tvänne forter förekommo måft, ftore fom äplen, nemligen *Annona fqvamofa* och *reticulata*.

Ibland de flere flags frugter, fom ftufvade kommo på Europeernes bord, voro Carambola och Bilimbing (*Averrhoa*). Den förre är en ägg-lik, gulagtig frugt, femkantig med fkarpe och ut-

ſtående kanter, af et pårons eller hônsåggs ſtorlek. Den har en ganſka behagelig ſyra, och åtes ſå vål rå, ſom ſtufvad. Somlige trån båra dock frugter, ſom åro mera ſure och något ſtråfve. Den ſednare år aflång, tjock ſom et finger, och ſå ſur, at den ej kan åtas enſam; hvarfôre den ſônderſkuren lågges uti Soppor eller inſyltas i Sockerſyrup. Med ſaften håraf och ſocker tilredes en i Febrar kylande och låſkande Syrup.

Boa Lanſa kallade Malejerne en frugt, af hvars tråd jag icke kunde ôfverkomma någon bloma, hvilken ånnu år fôr Botaniſterne okånd. Frugterne hångde uti långa klaſar, voro runde, ſmå ſom krusbår, gulagtige och ludne. Inom et tunt ſkal fyllas de med en tun ſaft, ſom år hvit och ſyrlig, och ſuges ut i munnen. Frugten bôrjar mogna i Martio, ſmakar då ſôtſur, och vårderas ej ſårdeles mycket af båttre folk.

Frugterne af Rottingar (*Calamus rotang*), blef jag en och annan gång varſe til ſalu, hvilke uphandlades af Indianerne. Mogne åro de rundagtige, ſtore ſom haſſel-nôtter, och likaſom Salac ſpånlagde baklånges med ſmå glånſande fjåll, al-

altid ſittande i ſtora klaſar. Moſet, ſom uti dem år ſyrligt, och omgifver kjårnan, utſuges merendels fȯr tȯrſten, och ſtundom inlåggas de med ſalt, ſamt nyttjas vid Thévatns bruk.

Rambutan (*Nephelium lappaceum*) våxer i ſtora klaſar, och åtes mycket almånt. Ytterſta ſkalet bortkaſtas. Den inre hvita och ſega ſaften, ſom omgifver kjårnan, utſuges med låpparne, ſmakar ſyrlig och låſkar torſten. Hvarje frugt år något aflång eller rundagtig, rȯd och ȯfver alt hårig, mindre ån et Plomon. Skalet går lått af, och år hvit på inre ſidan. Saften år hvit, lȯs och nåſtan genomſkinlig, ſeg och ſȯnderdelas ſvårligen af tånderne. Saften år ſȯtſur, liknande Citron-ſaft med ſocker, och tåmeligen angenåm. Kjårnan, ſom år inom, åtes icke. Rambutang Ati år en god hålft ſtȯrre, med tjockare och kortare hår, hvars ſkal låttare loſnar ifrån ſaften. Denne åtes, lika ſom den fȯrre, men år ſålſyntare och dyrare.

Mangoſtanos (*Garcinia mangoſtana*), fȯres til Batavia ifrån Bantam och åges endaſt en tid på året, i Januarii och fȯljande månader. Skalet år utan til Pur-

purfårgadt, och inuti blekt, vekt, stråst och stoppande, samt nytjas af Chineserne, at dermed fårga svart. Frugten år aldeles klotrund, och inuti afdelad uti fem rum. Då den åtes, afskåres merendels skalet rundt omkring; och det inneliggande moset, som omgifver frön, som år hvit, lößt, söt och obeskrifveligen behageligt, stickes helt i munnen, samt smålter der likſom en vispad grådda; det åger den angenåmaste blandning af sött och litet surt, som ej besvårar magen, och hvarvid man ej ledsnar. I mit tycke, år denne den aldralåckraste och sundaste frugt af alle i hela Ostindien.

Til desert på borden nytjades ofta vatn-Meloner, och stundom Pompelmoser. Bågge desse gifvas både hvita och röda, och bågge kunna på Skeppen bibehållas och förvaras flere veckors tid, til mycken förmån för de Sjöfarande.

Pompelmosen (*Citrus decumanus*) år en sort Citron, stor som et barn-hufvud, med en lagom sur och låskande saft. Skalet år tjockt, men låter lått afskala sig, och hela frugten fördelas sedan lått i flere stycken, samt år tilråckelig för flere personer. Saften kyler, slåcker tor-

torſten, förekommer Röta och botar Skörbjug.

Vatn-Meloner eller Arbuſer våxa öfver alt uti öſtra Indien. Den röda hålles före vara båſt. Saften år mycket vatn-agtig, fin, kylande och låſkande; ſmålter i munnen likſom ſocker och åtes efter måltiden, antingen enſam eller med ſocker, eller ock med litet ſalt.

En ſort fårſk-öl, ſom kallades *klein Bier*, tilreddes någon gång af Hollåndarne, för at drickas emot aftonen. Det nytjades under ſjelfva gåsningen, ſom förorſakade en ſtark ſmåll, hvarje gång Calabasſen eller kårilet öpnades, ſkumade ſig håftigt i glaſet, utſpånde något magen, och hölt öpet lif. Smaken var behageſig, men ſom ingen humla på-lades, kunde det ej förvaras öfver dygnet.

Uti Indien, der Inbyggarne lefva af frugter och grönſaker, ſamt dricka endaſt vatn, var det mig ganſka oförmodadt, at finna någon plågad af Stenpasſion. En af min Vårds Slafvar ågde likvål den olyckan, at i blåſan hyſa en mycket ſtor ſten, hvaraf han omſider tilſatte lifvet. Efter döden öpnade min

Vård honom i min öfvervaro, och Stenen befans våga 4 lod och 1 qvintin.

Min Vård, Doctor Hoffman ågde Compagniets Apothek under sin vård, hvarifrån alle medicamenter för de sjuke i Hospitalet håmtades. För Skeppen åter, som afgå til Europa och alle Indiske Contoirer, utlåmnas Medicamenter, efter en viss anordning, och efter resans långd, utur et annat Magazin (*Winkel*), der tvånne Föreståndare åro, som njuta en ansenlig inkomst om året.

Hospitalerne åro tvånne. Det ena ligger inom Staden (*Binnen Hospital*), uti hvilket alle sjuke ifrån Staden och Skeppen emottagas. Trenne Medici och tvånne Chirurgi åro hår förordnade til de Sjukas skjötsel. Det andra ligger utom Staden (*Buyten Hospital*), och til detta utföras de sjuke ifrån det förra, så snart de börja tilfriskna, för at åga der en friskare luft och mera rörelse.

Utom desse bågge Compagniets egne Sjukhus, finnas ånnu tvånne andre Hospitaler inom Staden: det ena tilhörer Morerne och det andra Chineserne.

Den hetta, som hår ståndigt råder, och de fugtiga dimmor, som hår stadna uti

uti luften, utan at ſnart ſkingras, bidraga at göra orten, och i ſynnerhet ſjelfva Staden mycket oſund, och dödligheten ſå ſtark, at Staden af några blifvit kallad för Europeernes graf. Den ſtank, ſom upkommer af allehanda ſaker, ſom oförſigtigt tillåtas, at kaſtas i ålfven, och Europeernes egna ovarſamma Dièt, åro icke ringa orſaker til den förödelſe, ſom årligen i ſynnerhet ſker ibland dem. De ringare förgå ſig merendels uti frugters åtande, och Arrakens otidiga nytjande, och de förnåmare nytja mer, ån i et ſå brånnande luftſtrek borde ſke, både för ſtark föda och för hetſiga drycker. Rötfebrar bortrycka de ſednare merendels haſtigt, ofta inom trenne, ja ſtundom inom et enda dygn. Rödſot och Rötfebrar medtaga de förre, och de måſte ſom kunna genomgå dem, behålla en ſtor och utſpånd mage, med förſtopning uti någon af de inre delar (*Placenta febrilis*), hvilken icke gerna fördelar ſig eller förſvinner, deråſt de icke blifva afſånde til något Contoir, der luften år friſkare och kallare. De, ſom tyckas åga ſtarkaſte hålſan, ſåtta ſnaraſt lifvet til, då ſvage, åfven ſom Fruntimren långſt och båſt uthårda; ehuru de, ſom ifrån Europa

komma med rofenrôda kinder, inom kort tid fôrlora denna fågring, och blifva fedan bleka, fom et utvridit klåde.

De hela året igenom hår rådande vindar åro antingen Sjô-vindar eller Land-vindar, fom efter årstiderne fôrândras. Uti Weft-mousfon, eller regntiden, fom ockfå anfes hårftådes fôr vintertid, och begynner i November eller bôrjan af December, famt varar til Martii månad, blåfa Landvindarne ifrån SW och W, hvarefter emot middagen en Sjôvind ifrån NW upkommer. Uti den få kallade Goda årstiden (*Mousfon*) lôpa landvindarne SO, O, fedan til NO, och åndteligen til N.

Vid diken utan fôr Staden fant jag Coftus arabicus våxande, hvars aromatifka rot fôres til flere orter i Indien, och med fôrdel fôrfåljes.

Lika få fan jag Ingefåran (*Amomum Zingiber* och *Zerumbet*) vild våxande långre in, uti torre fandfålt, och ofta bredevid vågar. Bågge desfe flag torde vara et; eller ockfå år dem emellan fôga åtfkilnad, emedan blom-axet, fom i bôrjan år rundt, efterhand utvåxer och blifver långre. Ingefåran odlas likvål med

med konst utaf Chineserne, och roten renad ifrån jord, kokas med socker, samt försäljes både til Indien och Europa. I Ostindien brukas den ofta, då Thévatn drickes, för at styrka magen, och i Europa merendels emot Heshet, Hosta och andre Bröstsjukor.

En art utaf Cardimomer (*Amomum compactum*) med rundade fröhus, fan jag äfven odlad uti en Trågård. Af denne voro frön like de vanlige Cardimomer, som föras til Europa, och torde håmtas utaf flera våxter. Blomklasen sat ända ned vid roten, och bladen liknade dem på Svårds-liljan, men hade en spits, lika som en fin tråd i åndan.

Arrak, som i Ostindien nyttjas för Brånvin; som få vål hår, som öfver alt annars i verlden anses för den båsta til beredning af Punsch; och som åger en egen synnerlig samt ifrån andre destillerade drycker sårskild lukt och smak, tilverkas aldrabåst på Java. Til dess beredning åro utom Batavia Stad anlagde flere ansenligen store Brånnerier, hvilke tillika med råttigheten, at tilverka Arrak, endast arrenderas utaf Chinesare. Risgryn åro de förnåmste, hvaraf denne spiritus, utaf treggehanda styrka,

uti ſtora pannor deſtilleras, efter föregången ymnig gåsning, med tillagdt vatn, Syrup ifrån Sockerbruken, och ſaften utaf Cocos-tråden. Den mindre ſtarka Arraken drickes varm af Chineſerne utur koppar, vid deras luſtbarheter. Den hvita Arraken, ſom kallas *kneip* och aftappas ſtraxt på bouteiller, år ſtarkare och förbrukas måſt uti Indien. Sedan Arraken blifvit aftappad på fatverk, för at föras til andre orter, fårgas den af trådſlaget, och blir den bruna Arrak, ſom almånnaſt i Europa förſåljes, och nytjas icke allenaſt til at låſka torſten, utan ock til den behageliga Punſchen, hvaraf vid alle glade och högtidelige tilfållen, ſinnen och hjertan upmuntras, ſamt denna verldenes bittra omſorger ſå ljufligt förſvinna.

Bomul och Silke utgöra i hela Oſtindien de åmnen, hvaraf Indianerne förfårdiga ſin klådnad, och årligen förſålja en otrolig myckenhet til Europeerne. Silke beredes vål icke på ön Java, men af Bomul förekomma i landet tvånne åtſkillige arter. Den ena år et ganſka högt tråd, med en ſtor, vidlyftig och vacker krona, ſom kallas *Bombax pentandrum.* Bomullen, ſom omgifver

ver frön, uti fröhölsan, får namn af kapok, och nytjas icke til spinning, utan endast til Madrasser, Sångbolstrar och Hufvudkuddar. Den andra år en buske, som på et halft år upvåxer til en mans högd, och sedan förgår inom året (*Gossypium herbaceum*). Denne gifver uti sine fröhus en mycket finare och båttre Bomul (*Kapas*), som spinnes och våfves til oåndeligen månge, finare och gröfre sorter Bomuls-lärfter och Kattuner.

Ifrån frön, som ligga inneslutne uti sjelfva Bomullen, såg jag hånne renas på det såttet, at den lades ut på upspånda dukar, och sedan piskades med kåppar, til dess at alle frön vål skildt sig ifrån.

Inge Cafféhus och inge Vinkållare finnas inom denne store och folkrike Staden, utan alle främlingar, så vål de, hvilke ankomma med Hollåndske, som med andre Nationers Skepp, nödgas bo uti det så kallade Herre Herberget, et mycket stort, rumrikt och vackert hus. Hårstådes njuta de icke allenast uppasning, sång, kammare och mat, för en Ducaton eller halfannor Riksdaler om dygnet; utan ockfå Caffé, Vin och Öl emot sårskild betalning. Utom dess år uti

uti hufet en ganſka ſtor Sal, fôr converſation, långe och på en ſida ôpne gallerier eller fôrſtugor, at ſpatſera eller ſitta uti under ſkuggan, ſamt en Billiard til tidsfôrdrif. Ingen af Compagniets Åmbetsmån eller någon Borgare får i ſit hus för betalning låmna någon fråmling herberge och ſpisning; men vela de utan betalning herbergera någon af ſine vånner, år det dem icke fôrbudit.

Ris (*Risgryn*, *Oryza*), ſom odlas på ôn Javas låglåndte lånder, åro ganſka hvite, och råknas nåſt de Japanſke i godhet. Något Ris odlas ockſå på hôglåndare ſtållen af ôn, och behôfver det icke ſtå under vatn, hvilket detta ſådesſlag annars vanligen fordrar. Innan Risgryn blefvo hitförde, och i landet almånne, lefde Javanerne af en ſort (*Geerſt*) Frô (*Panicum*), hvars bloma år ſvartagtig, ſom af dem odlades, men var hvarken få godt eller få lônande.

Utom Risgryn fick jag ockſå hår ſe på några ſtållen odlade både Turkiſkt Hvete (*Zea mais*) och Holcus (*Sorghum*).

Luftens brånnande hetta, och den myckna ſvetningen gôr badande i vatn hår ganſka angelågit. Sållan går ock nå-

någon dag förbi, at ju Indianerne fynas plaſka uti vatnen. De utvälja härtil ſådane ſtällen, antingen vid åarne eller andre vikar, der de kunna vara ſäkre för Krokodilen. Härigenom både renas kroppen, och ſvetholen öpnas; det kalla vatnet ſtyrker deſsutom kroppen, ſå at de ſedan mindre ſvetta, och blifva derefter lättare och muntrare.

Specerie Handelen tilſkyndar ovederſägeligen Holländſka Compagniet de aldraſtörſta vinſter; derföre tillåtes ock ingen privat, vare ſig högre eller lägre Åmbetsman, Borgare eller Skeps-Officerare at handla dermed, utan åger ſig Compagniet enſkildt förbehållit alt Monopolium dermed. Om någon härmed drifver lurendrågeri, och olykligt vis blir uptäckt, koſtar det altid lifvet, eller åtminſtone brånmärke och lifstids fångelſe.

Opium, ſom almänt får namn af Amphion, anſes ibland andre för det ſtörſta Contraband, hvars Handel äfven är Holländſka Compagniet enſamt förbehållen, och hvars lurendrågande belägges med de ſvåraſte ſtraff. Merendels håmtas denna vara ifrån Bengalen, och tilſkyndar Compagniet en otrolig vinſt.

Det-

Detta Opium förbrukas både på Java, och de omkringliggande öar. Indianerne nytja det ganska mycket, men icke så almånt til tuggning, som Turkarne, utan i det stället bereda de det samma til et mos, hvilket strykes ofvan på tobaken, sedan den blifvit inlagd i pipan. När den samma då rökes, blifva de af några drag yre och drukne, och om de nytja oförsigtigt för mycket deraf, blifva de aldeles utom sig och rasande, så at de vela mörda andre. När en sådan af Opium rasande utkommer på gatan, ropas *Amok Amok*, och hvar man äger rättighet, at döda en sådan drucken människa, som lagen förklarat fogelfri. Rättigheten at försälja Amphion arrenderas bort åt några, merendels högre Ämbetsmän, som blifva General Arrendatorer, och betala derföre ansenlige summor. Desse bort-arrendera sedan åt andre partie-vis rättigheten, at utminutera Amphion, eller rättare sagt, de sälja i stort Opium, til et ganska högt pris åt andre, som sälja det samma åt Indianerne i smärre partier. Och som flere förnäme Herrar häruti äga del och intresse, vakas besynnerligen väl deröfver, at intet Opium kan hemligen införas i landet, åfven som det icke eller

fe-

felar, at den, fom fyndar emot Amphions förbudet, blir öfverlämnad åt al Lagens ftrånghet.

Fogelnåften, fom jag åfven på Cap några gånger förut hade fet, brukades härftädes mera uti Soppor, fåfom födande och vålfmakelige. Desfe åro fammanfatte af Gelee-agtiga trådar, och uplöfas til et genomfkinligt Gelee, uti varmt vatn. Uti Javas berg fades desfe mycket finnas, och vara en fördelagtig Handelsvara, i fynnerhet uti China. Handelen med dem år Holländfka Compagniets enfak, och arrenderas merendels bort åt den måftbjudande. De fmaka föga, men åro födande och låtfmålte.

Subatter kallade Invånarne åtfkillige forter af en befynnerlig Gråshoppa (*Mantis*, i fynnerhet *precatoria* och *religiofa*), fom ägde bröftet lika långt med den öfriga kroppen, och uplyftade altid fine framfötter, lika fom Indianerne, då de hälfa eller vela anhålla om något. Emedan djuret år ganfka trögt, fållan rörer fig, famt det då mycket långfamt, bröftet liknar aldeles ftjelken på et blad, och vingarne med fine mörke ådror fulkomligen fe ut, fom et blad; få blef en annan fort håraf (*Mantis gongylodes*), kallad

lad det vandrande eller det lefvande bladet. Indianerne anse dem för helige eller åtminstone för lyckelige djur.

Buffeloxarne på Java voro mycket olike dem, jag set i Africas skogar. Desse voro gråagtige, smårre, och våltrade sig uti modderagtige vatn-pussar. Ehuru de altid bibehöllo mer eller mindre af sin vildhet, låto de likvål tåma sig, och såg jag dem mycket brukas för stora kårror.

Kistor uti husrummen så vål, som i Packhusen, såg jag oftast vara upstålde på Bouteiller. Luftens stillaståen de och ringa omvåxling, samt deraf förorsakad mögling och hastiga förrutnelse gjorde denna försigtighet nödvåndig, emedan annars icke allenast kistbotnen, utan också de inneslutne varor, inom kort tid förderfvades och aldeles förmultnade.

På redden utan före Batavia åro ganska många öar, som icke allenast göra den samma för stormar trygg och såker, utan tjåna Hollåndska Compagniet til mångfaldig nytta. På dessa öar åger Compagniet Skepsvårf, Packhus för flerehanda varor och mycket annat.

Med

Med otroligen ſmala, men långa båtar ſågos Javanerne ro af och an på redden, hvars yta låg oftaſt ſå ſtilla och jämn, ſom en ſpegel. Desſe ſmå båtar voro utholkade af något träd, icke bredare, än at en man kunde ſitta deruti, af flere alnars långd, utan ſegel.

Smale Rottingar (*Calamus rotang*) brukade Javanerne mycket almänt til tog, och med desſe, antingen hele eller klyfde i finare rimſor, viſte de behändigt binda al ting. Både ſtarke och nätte korgar ſåg jag ockſå häraf flätade, åfven ſom breda mattor deraf gjorde at ſitta på, ſom voro ganſka ſnygga.

Bambo-trädet var et af de nytigaſte för Indianerne här på orten. Deraf förfärdigades i ſtörſta haſt nåſtan alt, hvad de behöfde. Håraf ſåg jag huſen upbygde, ſtolar, bord och ſängar förfärdigade, ſtegar, bårare-ſtänger, redſkap på fartygen, och flere andre husgeråds ſaker tilredde, ſom voro både nätte, ſtarke och lätte.

Uti Europeernes Luſtträgårdar, ſom voro anlagde utom Staden, prunkade flere buſkar och växter, dels med ſine fläckige blader, dels med ſine ſtore och an-

angenåme blomor. Ibland de förre voro Nyctanthes picta, och Erythrina corallodendrum; ibland de sednare Hibiscus Rosa Sinensis, Muraija exotica med flere. Hibiscus Rosa sinensis kallades Kambang Sapato (*Sko-bloma*), och blomorne deraf gifva en ganska svart fårg. För denne orsaken skul bestrykas skidorne af deras gevår (*Kris*) dermed, åfven som Skor, för at svårta dem.

Morinda citrifolia kallades *Bengado* och rotens saft nytjades af Javanerne, til at fårga rödt.

Indigo (*Indigofera nila*) våxte vild öfver alt, och cultiverades något af Chineserne. Af denna tilverkades almånt en blå Indigo-fårg.

Krokodiler finnas ymnigt vid å-mynningarne, och uti ålfvarne på denna ö; den våxer til en ansenlig långd. Under mine Botaniske utvandringar såg jag honom ej sållan ligga vid strånderne, för at sofva uti solbadet. Stundom fångas han af Javanerne med krok, som tyckes förekomma underligt och otroligt. Dess gap år ganska vidt, och tånderne i bågge kåkarne hvassa som hugg-jern, at han med mycken låthet afbiter de star-

ſtarkaſte tog. Til en ſådan fångſt nytja Javanerne et ganſka löſt ihopvridit tog af Bomulsgarn, vid hvars ånda fåſtes en krok med något as eller kött. När Krokodilen inſlukat kroken, och bjuder til at afbita toget, faſtna tånderne emellan deſs löſa trådar, ſå at han icke förmår afbita dem. Den inſvålgde kroken hindrar honom ockſå ifrån, at annars afſlita toget. Kroken berättades mig vara utaf tråd, och ſå ſnart Krokodilen mårkes hafva faſtnat, kommer folk til, at med andre gevår döda honom. Sålunda går det vål an, at fånga Leviathan med krok, men det ſkal icke ſke med ſtyrka, utan med konſt och liſt.

Kjårnan utur frugten af *Boa Ati* år ganſka bitter til ſin ſmak. Den brukades ſtött, at intagas för Colik, både utaf Malejer och Javaner.

Javanerne må icke göras til några Slafvar; men mig berättades, at det ſtundom ſkal hånda, at de pantſåtta hvarandre, ehuru jag icke kunde få fulkomlig reda på denna ſaken.

Pinang-kjårnan (*nux Arecæ*), ſom ſå almånt och dageligen nytjas med Siri, under Betelens tuggande, ſönderkliptes

 med

med en egen dertil inråttad ſax, ſom jag ofta hade tilfålle at ſe, i ſynnerhet hos de Europeiſka Fruntimren. Merendels ſtyckades kjårnan i ſex delar, och en ſjettedel togs hvarje gång til tugbuſs.

Socker-rőr (*Saccharum officinarum*) planteras uti ymnighet på Java, och Puderſocker fȍrſåljes hårifrån til de måſte orter uti Indien. Alt det ſocker, ſom uti hela Oſtindien fȍrbrukas, år antingen Brȍſt-ſocker eller Puder-ſocker. Ingen rafinering til Topp-ſocker får ſke hårſtådes, utan endaſt uti Holland. Den fȍrnåmſta handeln på Japan ſker med denna vara. Brȍſtſockret nytjas merendels vid Thé-och Caffé-drickning: Puderſockret til matlagning och inſyltning af hvarjehanda bår och frugter, ſåſom Kryd-neglikor och halfvåxte Muſkot-nȍtter, hvilke åtas vid Thé-vatns drickande, fȍr at ſtyrka en ſvag och ſlapp mage.

Nellika eller Boa malacca inſyltas ſåledes, åfven ſom en frugt, kallad Tjerimelle. Den ſmakar då helt mȍr, och år ſtor ſom et hȍnsågg. Det kȍttagtiga år af en ſyrlig ſmak.

Tie-

Tjerimelle är mindre; på den famma ftickes med en nål en mängd fina hål, fedan lägges den i vatn, och omfider kokas med focker famt förvaras med fockerfyrup i glasflafkor. Desfe frugter åtas ofta, då Thé-vatn drickes. De åtas ftundom omogne med litet falt, och kunna åfven omogne inläggas i falt. Mogne åtas de någon gång, och äga då en fyrlig fmak.

Fokke Fokkes kallades frugten af *Solanum Melongena*, fom både våxte vild och odlad. Den är aflång, något lik et Påron, ftörre eller mindre, helt glatt och fkinande, af en purpurblå färg. Frugten är af en angenäm fmak, kokad i foppor, eller ock kokad med vin och peppar. Den drifver urin och ftengrus famt nytjades almänt både af Europeerne och Indianerne.

Uti ättika inläggas åtfkillige både rötter, frugter, grönfaker och annat, fåfom Fifk, Blomkål med mera. Sådane inlagde faker kallas i almänhet Attjar, och nytjas til ftek och andre maträtter, at reta appetiten och ftyrka magen. Åttikan fkärpes och göres ftarkare med tillagd Spanfk peppar, få at fådane krydder blifva mycket hete och brännande.

På detta ſått inlåggas Gurkor, ſkalet af Meloner, och de aromatiſke rötterne af Bambotrådet, hvilke ſednare åfven ifrån China öfverföras til Europa.

Inom Batavia ligga ſex Kyrkor, tvånne Reformerte, en Portugiſiſk, en Lutherſk, en Hoſpitals-Kyrka, och en uti Citadellet, ſamt en Portugiſiſk utom Staden, hvilke åga ſine Pråſter ifrån Holland, ſom hår åga mycket anſeende, och åro vål lönte.

Morerne, ſom viſtas på Batavia, åro hår, likaſom annorſtådes merendels Köpmån, och ökånde med ſin egen ſynnerliga och vackra klådebonad. De åro ofta ſtore til våxten, åga långt ſvart hår, ſom inſvepes i en hvit duk, likſom en Turband, och hafva muſtacher. Somlige hafva en möſſa eller en rund hatt på hufvudet. Klådningen år en ſtor och vid kjortel eller ſkjorta, oftaſt af hvit Bomulstyg, hvilken bindes med et ſnöre eller bredt band under bröſtet, och år nedtil vider ſamt råcker ned til fötterne. Skorne åro vide, och gå ut i en lång och ſmal ſpets, ſom böjes tilbaka, ſamt åro hos de rikare ofta rikeligen med guld utſirade.

Ja-

Javanerne ſitta altid på en ſtråmatta, utbred på golfvet eller jorden, med fötterne i kors lagde. På en våg eller gata, ſitta de på hålarne. De complimentera och hålſa, likſom de måſte andre Indiſke folkſlag, på det ſåttet, at de ihoplågga hånderne, och uplyfta dem emot pannan. De fatta maten med blotta fingrarne, utan at nytja knif eller gaffel. Klådnaden beſtår i en nåsduk, ſom ſvepes om hufvudet; en våſt, med många och ſmå knappar; och et kläde (*Kajin*), fåſtadt omkring lifvet. Våſten hos de förnåmare år ofta vacker, och prågtigt utſirad. På fötterne bruka de toflor med nakne ben, utan ſtrumpor. Toflorne åro framtil tvårt afhugne och upſtående. Några bruka en mösſa, ſom år cylindriſk, tvårt afſtympad likſom et tak, af helt hvit linne, och ſå ſpåckad med ſtårkelſe af risgryn, at den år ſtyf, och helt genomſkinlig. Andra könet drager om lifvet, at tåcka nedre delarne ånda til fötterne, et kläde, ſom vikes tilhopa omkring vek-lifvet, och ofvan til nytjas en half-ſkjorta. Håret vrides ihop öfver hjesſan, och fåſtes med nål. De förnåmare nytja åfven toflor, ofta rikeligen utſirade.

Barnen upfoftras hos detta, likafom hos flere Indifke folkflag, mycket okonftladt. Sållan hördes barnen fkrika. Oftaft fåg jag dem af mödrarne lämnade på fjelfva jorden, på en utbred matta, til at fjelfve roa fig, och at krypa på händer och fötter, til defs de lärde fig ftå och gå. De hvarken fnördes eller lindades, och ingen ibland dem fåg jag antingen lytt eller krympling.

De förnämare Javaner föra mycken ftat, och åtföljas af flere Betjänter, hvaraf den ena bär en pinang-dofa, den andra tobakspipan, den tredje tobak, den fjerde fpotkoppen, den femte fol-fkärmen och få vidare; ja könet båres uti filfverbeflagne Dragftolar, och Höfvitsmänner äga ftundom fkidan til fine fidogevär af filfver eller guld.

Javanerne äro gule til färgen, ögonen fvarte och föga djupe; näfan ganfka litet tilbaka tryckt, men dock kort och trubbig; håret långt och fvart; munnen föga ftor, men öfra läppen något mänlik, omböjd, tjock och litet utftående. De mäfte äro af en medelmåttig eller fnarare lång våxt.

India-

Indianerne ſåtta ganſka mycket vårde på ſit hår. Detta åga de altid bekſvart, och ſå långt, at det råcker ned til lånderne. Ingen dag går förbi, på hvilken de icke ſmörja det med Cocosolja, kamma det, och upſåtta det efter landets ſed.

I almånhet kan man vål ſåga om de varme Lånders Invånare, at de åga en ſlö hjerna, och åro mindre fintelige och ſkarpſinte, ån Européerne. De åga nogſamt den förmågan, at kunna tånka, men icke djupſinnigt, och ſamtalen hos dem åro ſåledes föga eftertånkſamme. De åro i almånhet late, ſömnige, tröge och kåtjefulle. Sjelfva Climatets hetta böjer dem hårtil. Och utan at ſårdeles oförråtta de måſte Indiens ſvartbrune infödingar, kan man vål ſåga, at emellan dem och Europeerne år ſtörre ſkilnad, ån emellan Aporne och dem.

Climatets vårma åger åfven på Europeerne, ſom hitkomma, den verkan, at de med tiden blifva mera tröge, orkeslöſe och mindre muntre, ån i de kallare lånder; ſå at den flitigaſte månniſka ofta, emot ſin egen vilja, hårſtådes förfaller til låtja och overkſamhet.

Tilnamn bruka Javanerne icke, och förnamnet åndras hos dem ofta, efter vissa omståndigheter. Så snart en Fader får en son, så föråndrar han sit namn, och i stållet at i Europa en son kallas efter sin Fader, så kallas en Fader hår efter sin son, til exempel: om sonen kallas Tjoso, så åndras fadrens namn til Bappa Tjoso (*Tjosos far*). Får han sedan flere söner, kallar han sig altid efter den yngste ibland dem.

Vapn, som Javanerne bruka, åro flere: Kris kallas en sort Hersfångare, som almånnast båres, både af hög och låg, och det vid alla tilfållen. Den år, utom hand-taget, vid pass en half aln lång, och klingan år antingen råt eller slingrad som en orm, två finger bred, spetsig och skarp å ymse sidor. Oftast ser den blyfårgad ut, med ljusare strep deruti. Stundom år den damaserad och almånt förgiftad. Den gömes i en skida af trå, som någon gång målas, och någon gång utan på, hos de rikare, beklådes med en tun skifva af silfver eller guld, som år lös och kan låt afdragas. Handtaget eller fåstet år af trå, och sin egen besynnerliga skapnad. En sådan Kris båres uti et band, som år

bun-

bundit om lifvet, på högra ſidan nära til ryggen, och ofta baktil vid ryggen, i ſynnerhet hos ſämre folk.

En annan ſort af Sabel ſåg jag ofta ſäljas på torgen, ſom var tjock i ryggen, tung och öfver en aln lång, med et handtag af horn eller trå.

Badi kallades en liten Hersfångare eller ſnarare Dolk; den var et qvarter lång, med et böjt handtag, och bars ſtundom likſom den förſta uti bältet.

Wudong var et annat gevär, ſom jag ſåg båras endaſt af ſämſta hopen, och mäſt af tjänſtedrängar. Det ſades betekna underdånighet och tilgifvenhet. Sjelfva jernbladet var kort och bredt, ſamt liknade en Hack-knif, med en kulrig åg på ena ſidan, och en tjock bak på den andra. Skidan, hvari detta gömdes, var af trå med en ſpänſtig fjåder af horn på ena ſidan, medelſt hvilken den qvarhölts i gördelen omkring lifvet, inſtucken baktil vid ryggen. Et qvarters längd ſvarade emot et halft qvarters bred. Detta inſtrument tjänte äfven at hugga med, och at göra ſig våg i Javas tjocka ſkogar.

Båg-

Bågge kônen kunna hos Javanerne adlas, så at, om en Adelsman gifter sig med en oådel Dame, så blir hon adlad och tvårtom.

Java regeras icke af en enda Monarch, utan utaf flere, ehuru ôn icke år så sårdeles stor, fôr at vara delad i så månge Riken. På Bantam år en Konung; uti Madura en Regent eller Prins; uti Surikarta en Kejsare, och i Djokjakarta en Sultan.

Kakerlackor (*Blattæ*) och Myror åro uti Indien åfven så almånne, som ganska besvårlige. De fôrre åro likvål fôrtretligare om bord, de sednare ôfver alt, i synnerhet de små och rôde Myror, hvilke fôrtåra eller fôrderfva alt. De åro så små, at de fôga mårkas, och intrånga sig igenom de finaste springor. Om någon Insect fångas, och såttes i en låda, åtes det genast up af desse små kråken, så at endast vingarne ôfverblifva. Myrorne sôka i synnerhet efter socker, och samlas til det i sådan mångd, at de ôfvertåcka aldeles det kåril, hvarpå det ligger. At fôrdrifva Kakerlackor utur Klåd-kistor, fan jag båsta medlet vara, at lågga Kamfer ibland klåderne; och at utehålla de små rôde

My-

Myrorne, var Oleum Kajoputi och Kulit Lavang de kraftigaste medel. Lukten af desse oljor kunna de omöjeligen fördraga, utan dö deraf tämeligen hastigt. Med Kajoputi olja, som är mera flygtig, gjorde jag åtskillige försök, för at se, huruvida jag derigenom kunde bevara mine Insect-samlingar ifrån Indiens alt fråtande Myror. När jag på et bord gjorde en ring utaf Kajoputi olja, och insläpte inom den några myror, såg jag tydeligen at Myrorne ej vågade gå öfver den samma, utan blefvo efter en kort stund af ångan liksom yre, åndteligen raglande och omsider döde. När någon insect-låda inuti smordes med oljan, och Myror insläptes dit, kunde Myrorne efter några ögnablick knapt mera löpa, och dogo innan kort. Den dödade på lika sätt andre insecter, innom kortare eller längre tid, så at jag tydeligen märkte, at denna olja var åfven så farlig och dödande för insecter i gemen, som den i flere sjukdomar är et förträffeligt och kraftigt läkemedel.

I fordne tider, och i början af Compagniets upråttade handel, utseglade föga folk af anseende til desse orter, som ansågos åfven så farlige, som sjelfva re-

resan. En stor del af besåtningen torde då beståt af sådane, som i Europa begåt något brott, nödgats öfvergifva sit fädernesland, eller för annars vidrig lycka och obehagelig utsigt i en framtid, varit tvungne begifva sig til sjös. Desse gjorde emedlertid sin lycka, upklefvo efter hand til de högste Åmbeten, och åtskillige hemkommo, tid efter annan, rike och förmögne, med Indiens dyrbare skatter. Desse upmuntrade andre, at äfven försöka sin lycka, och utsigten blef efter hand så förändrad, at nu mera utsegla uti Compagniets tjänst antagne män och ynglingar, af bättre börd och mera hössade seder, ja äfven ädlingar af högre och lägre rang. Desse utgå merendels, såsom Underköpmän, at afbida ledighet af någon för dem indrägtig syssla. Oagtadt sådane förnäme Herrar nu årligen utsändas, med många recommendationer och stort hopp, tviflar jag dock mycket derpå, at igenom denna, annars så til utseende nyttiga förändrig, Compagniets nytta bättre befordras, då icke födslen eller rangen, utan skickelighet och nit dertil fordras; ty ehuru man borde förmoda, at desse igenom bättre upfostran borde hafva lärt något, hvilket dock ofta

ofta år ganſka ringa; ſå år desſas affigt icke ſå mycket och egenteligen at tjäna Compagniet, utan faſt mera, at endaſt komma til en ſådan beſtålning, der de haſtigt kunna blifva rike, och med ſit byte, ſom ej får vara litet, kunna ju förr, deſto håldre, återreſa til Europa, at der af ſine intresſen lefva, och föra en Stat, ſom ſvarar emot deras trogna tjånſter, höga rang och förſtånd. I ſådan affigt utſeglade med det Skepp, ſom hitförde mig ifrån Cap, en ung Baron S * * DE L * *, och en Grefve B * * högmodades i Batavia, under det han med otålighet våntade på någon öpning, ſom kunde tilfridsſtålla ſå vål deſs åregirighet, ſom deſs andre behof.

Inom Citadellet åro Compagniets Packhus anlagde, til förvarande af Såd, Risgryn, Drycker och Viner, ſamt andre förnödenheter, icke allenaſt för denne Staden, utan för de måſte i hela Indien varande Contoirer; jåmte Specerier och flere handelsvaror för Europa, och andre handelsplatſer.

Åfven ſå åro hår Compagniets Contoirer, Råntkammare, Ammunition, Laboratorier med mera.

Ut-

Utaf förskåmde Kryd-neglikor, såg jag i Laboratorio Chemico destilleras en tåmeligen god Neglike-olja, ehuru de icke gåfvo deraf alt för mycket.

Et Boktryckeri år också hårstådes til Compagniets nytta och tjånst inråttadt, och et vackert Bibliothek, hvars Cataloge år trykt redan 1752, jåmte et Archive.

General-Gouverneuren förer en ganska stor och Förstelig Stat, då han reser någon gång ut, uti sin stora och förgyldta Statsvagn. Han åger sin egen Stalmåstare, Hofmåstare och en Lifvagt af 12 man til håst, jåmte 2:ne Trompetare, och en Kusk, klådde i en egen drågt. Lifvagten rider oftast före dess vagn med blottad sabel i handen, och före dem 2 Trompetare, en Europeisk Löpare och 4 Morjaner såsom Löpare, alle vål klådde, samt en Officer vid sidan af vagnen. Stundom åtfölja också hans vagn 50 eller 60 beväpnade mån til håst, anförde af en Fåndrik och Sergeant. Alle, utom Råds-Herrarne, nödgas, der General-Gouverneuren reser fram, bevisa honom sin vördnad: de gående stadna, och de åkande stiga utur sine vagnar. Uti Rådet, som Tis-

dagar och Fredagar vanligen plågar ſamlas tilhopa, ſitta jämte honom en General-Directeur, och fem ordinarie Råds-Herrar, ſom äga både råda och at beſluta. Tillika äro några, ſtundom flere, ſtundom färre Extraordinarie Råds-Herrar, ſom endaſt äga at gifva råd, utan at deras röſtande för öfrigt anſes. Uti denne Råds-Förſamling får ingen inträda med värja, utan den lämnas altid utan före Råds-ſalen, til vaktens förvar. General-Gouverneuren äger en aldeles Kongelig makt och myndighet: hvad han behagar, ſamtyckes merendels af de andre, och om de andre än äro emot honom, kan han likväl låta ſaken gå i verkſtällighet, och blir då enſam anſvarig för utgången. Han äger ockſå rättighet, at med Indiſke Förſtar göra och ſluta förbund, frid och krig, och tager ſig ſtundom, då Compagniets intreſſe det fordrar, den myndighet, at afſätta och tilſätta Konungar och Förſtar. General-Directeuren äger högſta upſigten och förvaltningen vid Compagniets handel, varor och Packhus. Hvarje Råds-Herre äger en ſärſkild upſigt öfver något af de andre Indiſke Contoirer, och är tillika ofta Preſident uti något af de i Staden varande Collegier. Då

en Råds-Herre åker förbi någon med tvånne Löpare för Vagnen, måste man altid hålla sin vagn stilla, under det man hälsar.

Då General-Gouverneurens Fru utreser, rida tvånne Drabanter före vagnen, och efter den samma stundom 12 man til häst.

Uti Staden voro åtskillige Hyrkuskar eller Borgare, som höllo håstar och vagn, både til främmandes tjänst och andras, som icke mågtade hålla sig egne åkdon. En hyrvagn kunde man lega antingen på månad, vecka, dag eller för en enda gång. En sådan hyra föll sig dyr, och merendels blefvo desse Hyrkuskar med tiden rike och förmögne.

Utom Staden besåg jag det Astronomiska Observatorium, som Predikanten Moor härstädes låtit, til Vetenskapens förkofran upbygga, men nu, efter dess död stod obrukbart, och vitnade om sin nitiske och hedervärde anläggare.

Ibland andre utländske växter, som här cultiverades, såg jag äfven Kajoputi-trädet (*Melaleuca leucadendra*), af hvars blader den ryktbara och förträffeliga Cajoputi oljan destilleras; likaså Chocolad-

trä-

trädet (*Theobroma cacao*), hvars blomor sitta på sjelfva stammen och de större grenar, och hvars frugter innehålla de kjårnar, hvaraf Chocoladet uti kakor beredes.

Drakar (*Draco volans*) flögo utom Staden i myckenhet, under det heta af dagen, lika som Flådermösfen om sommarqvållarne uti Europa, utan at de tilfogade mig, som stundom i flygten fångade dem, eller andre någon skada.

På redden, som år stor och vid, men tillika föga djup och moddrig, ligger altid et gammalt så kalladt Vakt-Skepp. På detta hålles vakt ymsom 4 nåtter å rad, af alle de Chirurgi, som med Skeppen hitkomma; och til detta Vakt-Skepp föras de som sjukna nattetid eller af någon olycka skadas, under den tid Stadsportarne åro tilslutne. Ifrån en sådan vakt kan man likvål lösa sig med 2 Ducatoner, som gifves åt någon annan Fåltskår, som då gör syslan.

Emedan uti Batavia, så vål på Skeppen, som i Hospitalerne och vid Regementerne åro ganska många Chirurgi använde uti Compagniets tjånst, så år öfver dem sat en General-Chirurgus,

fom med General-Gouverneurens och Regeringens ftadfäftelfe förordnar hvar och en til fådane ftällen, antingen på Skeppen, eller uti landet, der deras tjänft pröfvas nödig.

Ibland de mångfaldige varor, hvarmed Skeppen, til fine förestående refor, härftådes förfeddes, voro inlagd Fifk, Höns, Ankor, Gäfs och Ägg, jämte vatn-Meloner, Pompelmofer och Cocos-nötter icke allenaft uti ftörfta öfverflöd, utan ockfå til et ganfka billigt pris, åfven fom Arrak och Risgryn.

Mjölk infördes åfven dageligen til Staden, til falu, och nytjades uti hushållen.

Får voro ibland de fålfyntafte djur här på orten; deras varma ul-päls gjorde climatet för dem odrägeligt. Om derföre något lefvande Får någon gång hitfördes med Skeppen ifrån Goda Hopps udden, fändes det gemenligen ftraxt längre inåt landet, merendels til de få kallade Blå-bergen, deråft landet är högre och luften mycket kallare.

Fikonträn, hvaraf denna ö äger flere forter, fåg jag ofta våxande i de torrafte fprickor på fjelfva murarne, få at jag förundrade mig deröfver, at de kunde

de uthårda och lefva af den lilla våtſka, ſom af regn på ſådane ſtällen kunde qvarſtanna.

Militairen beſtår dels af Européer, dels af Indianer, ſom äro ordenteligen tagne i tjänſt och exercerade, utom Borgerſkapet och Chineſare, ſom äfven, vid upkommande krig, måſte göra tjänſt. Officerarne härſtädes, ſå väl, ſom i hela Indien, anſes ſåſom en betjäning, hvilken Compagniet emot en betingad ſold, til landets förſvar och deſs tjänſt antagit. De äga derföre här hvarken del uti ſjelfva Regeringens förvaltning, eller handelens bedrifvande, ej eller ſättas de i rang öfver de högre Åmbetsmän, ſom i anſeende til den indrägtigaſte handelsrörelſen äro anſedde för mäſt nyttige och nödvändige. Soldaterne, hvars antal, i anſeende til förödande ſjukdomar och Skeppens ankomſt, är året igenom mycket olika, handteras ofta emot al billighet, orätviſt och illa. De, ſom ifrån Själköparne utkomma, njuta på lång tid ingen lön, och då det ſker, njuta de icke mer, än 13 Holländſka ſtyfver af hvarje Gyllen, hvaraf det mäſta afgår til beklädning. Efter ſjukdomar, dem de öfvervunnit, gå de bleke, ſom en

 hvit-

hvitmenad ſtod eller en gipsbild, och ofta ſå magre, at de nåſtan åro genomſkinlige.

De hos Javanerne brukelige danſar hade jag några gånger tilfålle at ſe, åfven ſom vid ſådane tilfållen hőra deras muſik.

Danſarne ſke med åtſkillige kroppens, i ſynnerhet armarnes och főtternes rőrelſer. Malejerne kalla desſe danſar *Tantak* och Javanerne *Rongè*. Hårvid år altid något vål klådt och utſiradt Fruntimer, ſom aldrafőrſt bőrjar danſen med någon perſon, och fortfar ſedan med en i ſånder, af de andre, ſom finna nője i danſen, och desſe perſoner ſticka henne altid något penningar i handen, főre danſens ſlut. *Rongin* kallas en ſådan danſerſka, och de gifne penningar delas emellan henne och Muſicanterne til ſkiftes.

Muſiken beſtår af flere inſtrumenter, ſom vål handterade på något afſtånd åga et icke oangenåmt ljud och harmonie. Merendels nytjas en ſort Violin, med endaſt 2:ne ſtrångar; en Trumma, ſom klappas i bågge åndar med fingrarne; en art Orgel af långre och kortare ſtycken

ken trå, olike efter tonernes olikhet, och lagde på en iholig ſtock: desſe klappas eller ſlås, lika ſom et hack-bråde med en trå-hammare; en Koppar-kittel uphångd och påſlagen; ſamt tvånne Koppar-ſkålar, ſom hållas i hånderne och ſlås emot hvarandra.

Regerande Förſtarnes åretitlar på Java voro olika, efter deras olika vårdighet. Dem jag med ſåkerhet kunde utforſka, voro följande, nemligen:

Kejſaren uti Surikarta kallades:

Suſu bunang,	d. å.	Öfver-Förſte.
Pako buna.		Verldenes (*ſpik*) Stöd.
Senapati ingalaga.		Land. Fålt-öfverſte.
Abdul Rakman.		Helige Pråſt.
Sajidin panatagama.		Trons beſkyddare.

Sultanen uti Djokjakarta kallades:

Sultban,	d. å.	Förſte eller Konung.
Haming Kubana.		Verldens Regent.
Haliſa tolab.		Guds Ståthållare,

ſamt *Sennapatti ingalaga*, *Abdul Rakman* och *Sajidin panatagama.*

Regenten på ön Madura titulerades:

Panembabam Adipatti, en fri Förſte eller Regent.

En Prins kallades *Pangerang*, en Kron-Prins *Pangerang Adepatti*, en Drotning *Ratu*, en Prinſesſa *Radin Aju*.

Patti kallades en Höfding öfver någon Provins eller ſtörre ſtycke land hos Javanerne. Sådane voro åtſkillige i de länder, ſom tilhörde Holländſka Compagniet. Desſe tilſättas väl utaf Gouverneurerne, men måſte godkännas utaf Regeringen uti Batavia, likaſom de ſå kallade Capitener, ſom i landet förordnas öfver Chineſerne.

Tommegomme blifver kallad en Hufvudman öfver något mindre ſtycke land eller någon ſtor by, och om en ſådan blifver gift med någon Prinſesſa, får han kallas Radin Tommegom.

En ibland Javanerne ganſka ſällſynt Penning, hade jag mycken möda at få tilväxla mig emot en Holländſk Ducaton, eller en och en half Riksdaler. Den förvarades af Javanerne ſåſom et gammalt och nu mera rart mynt. Metallen var måsſing, och vidden lika med en Svenſk Riksdaler, men ej tjockare än et plåtſtycke. Uti midten är et fyrkantigt hol, ſom tjänar at upträda den på band. Kallades *Pettis Kantang*, och ſades

des nu mera finnas endast vid öns östra ända, såsom vid Suribaija och Banjermasfing. En uphögd bred rand omgifver kanten. Midt uti står et tråd med utspridde grenar, och på hvarje sida om det samma en vanskapelig månniskobild, lik et benrangel. Denne bild, liksom alle figurer, dem Javanerne tekna eller i trå utskåra, år vanskapad, emedan Mahometanska Religion förbjuder dem at tekna någon rigtig bild. Myntet år för öfrigt gutit.

På Batavia år äfven i koppar slagit et mynt, af Gouverneuren Swardekron, ehuru det sades vara mera gångbart på Caromandel, ån hår; år stort, som en Svensk styfver, och af et runstyckes tjocklek. På ena sidan år en dubbel rand, uti hvilken står teknadt Batavia och årtalet, samt midt uti et svård. På andra sidan står Compagniets vapn, och deröfver teknadt, $\frac{1}{2}$ styfver.

En *Javas duyt* öfverkom jag äfven, stor som et runstycke, och af samma tjocklek. Den var af Koppar, teknad på ena sidan med Javanska bokståfver uti trenne rader inom en punсterad cirkel; och på andra sidan med en krans,

inom hvilken ſtod *Duyt Javas* 1783, åfven på trenne rader.

Chineſiſke *Petjes*, af Måsſing gutne, med et fyrkantigt hol uti midten, voro hår ockſå gångbare, åfven ibland Europeerne. Detta mynt uptrådes til et viſt antal på band, år ſtort och tjockt, ſom et vanligt runſtycke, och hitfördt ifrån China af Chineſiſke Köpmån.

Garing kallades en ſtor Cicada, ſom uti Javanſke ſkogarne, ſittande på tråden, hördes gifva ifrån ſig et ſå gåldt ljud, ſom det varit af en Trompet. Inſectet år ſvårt både at få ſe, och at fånga. Det ſitter vid trådens ſtammar och ſtörre nakne grenar, ſamt uptåckes ſvårligen af ögat. Når man nårmare nalkas det, tyſtnar det ſmåningom mer och mer, och åndteligen haſtigt bortflyger. Det fångades båſt med en Inſect-håf, ſom ſattes före den, eller med fogellim af Indianerne, på åndan af en lång kåpp, ſom fördes til bakdelen af vingarne, och gjorde, at de klibblade tilhopa.

Tvånne ſlags Årt-frugt mårkte jag Javanerne åta, af hvilke de ſedan fingo en elak lukt utur munnen och halſen. Deſſe kallades derföre af Hollåndarne för

för Stinkbönor, och af Javanerne, den ena med helt fmå blader för *Petté*, den andra för *Tjenkol*.

Dranguli kallades frugten både af Casfia javanica och fiftula, hvars fkidor äro trinde, fvarte utan på, äga inuti et fvart laxerande mos, och hånga nedifrån tråden, fom långa kåppar.

Daun Kitji blef en ört kallad, fom jag aldrig fick fe i bloma, men tyktes mig höra til Afperifoliæ, och hvilken några ville utgifva för en Stenbråcka (*Saxifraga*). De ville förfäkra mig, at den icke allenaft förmådde löfa Sten i kroppen, utan ockfå om porcellains bitar lades inuti den, fkulle den göra dem bråcklige. När fmå porcellains ftycken inlades deruti, kunde man ockfå verkeligen lått fönder-tugga dem; men det famma kunde låta fig göra, om de infveptes uti linne eller något annat, fom hindrade glatheten, och at göra ondt mellan tånderne.

Vilde Svin funnos i öfverflöd uti fkogarne, och ägde hos Javanerne, fom följa Mahomets låra, en fulkomlig frihet och fåkerhet, oagtadt desfe gjorde mycken fkada både uti Ris-åkrarne, och uti

uti Sockerplantagerne. De hvarken dödas eller åtas af Invånarne.

Gårdesgårdar, at freda upodlingar för Vildſvin, ſåg jag ſtundom, ehuru ſällan anlagde, och desſe voro merendels ſvage af Bambo rör. Utom ſådane Gårdesgårdar voro ofta vid Sockerplantagerne upſatte half alns höga ſprötar, med en bomuls lapp i ändan; på desſe lappar kaſtade Javanerne ſit vatn, hvilket ſades äga den goda verkan, at Vildſvinen, ſom häraf känna lukten, och icke kunna fördraga männiſkors urin, icke göra inbrott igenom den ſvaga hägnaden.

Juſtitie-Rådet uti Batavia, ſom beſtår af några Ledamöter, hvilke tilſättas uti Holland, är här independent, äfven ſom Fiſcalen, af ſtora Indiſka Rådet; men desſe Råds-Herrar äro föga lönte, ſå at deras lott icke blifvit, at här ſamla ſkatter. Af den bekantſkap, jag hade tilfälle, at göra med en och annan af dem, ſamt andre omſtändigheter, tykte jag, at Råtviſan härſtädes icke var någon handelsvara.

Utom detta Råd, ſom dömer öfver Compagniets Betjänter, ſå högre, ſom lå-

lågre, åfven i lifsſaker, lurendrågerier och andre brotmål; åger Staden ſit egit Rådhus, hvaråſt en af Indiſka ſtora Rådets Ledamöter préſiderar, och åtſkillige af Borgerſkapet, ſåſom Rådmån (*Schepen*) ſitta, til at döma i förekommande mål, åfven öfver Indianers lif och egendom. Sådane Rådmåns Syſlor bortgåfvos af General-Gouverneuren, och betaltes ofta anſenligt af ſådane, ſom åregirige, på annat ſåt icke kunna förvårfva ſig någon högſt efterlångtad rang.

Sabandaren Herr Boers, ſom ofta beſökte Radermachers hus, och var deſs vån, beviſte mig mycken vånſkap och godhet. Han innehade en ſyſla, ſom var indrågtig och mycket lönande, emedan hos honom måſte alle främlingar, ſom med Skepp hit ankommo, anmåla ſig och igenom hans förſorg och hånder bekomma, alt hvad de hår åſtundade, få vål af proviant, ſom andre förnödenter. Ibland annan ynneſt, ſom denne Herre viſade mig, fick jag åfven af honom på Bodmeri, et lån af mer, ån tuſende Riksdaler, för hvilke jag uphandlade Enhorn (*Unicornu verum*).

rum), ſom på Japan troddes kunna med fördel och vinſt föryttras.

Intresſen på Bodmeri-lån äro ganſka dryge, ehuru de äro mycket olike efter reſans långd, och de mer eller mindre farlige farvatn, dit Skeppen äro årnade. Det Japanſka farvatnet anſes för et af de farligaſte uti hela Oſtindien; derföre ock intresſen under denna fart gå til 20 à 25 pro-Cent, ſom betalas, då man återkommer til Batavia, om reſan går lyckeligt för ſig; men ſkulle Skeppet olyckeligen ſtranda eller förgås, förfaller al fordran, och ſkuldenåren är fri för altid, för et ſådant lån, ſom emot et högt intresſe är gifvit på vinſt och förluſt.

Commisſarius öfver Inlänningarne är en man, ſom troligen äger en af de indrägtigaſte ſyſlor; han har näſtan enſam befatning med Inlänningarne på ön, och beſörjer om de Handelsvaror, Caffé, Socker, Fogelnäſten med mera, ſom Java alſtrar af ſig. Så väl på desſe varor, dem Infödingarne nödgas lämna til lägſta pris, ſom på utlånte förſkots penninge-ſummor, emot de drygaſte och obilligaſte intresſen, gör han ſig otroligen ſtore inkomſter.

Den

Den 24 *Maji*, losſades vid middagstiden rundt omkring Staden Canonerne, til åminnelſe af Jaccatras erőfring, ſom ſkedde den 13 Maji 1619, efter gamla ſtylen, főr 156 år ſedan.

Jaccatra, ſom år nu endaſt en Skans eller Fåltpoſt, var fordom en af őns Hufvudſtåder, innan den af Hollåndarne blef erőfrad, och det nu blomſtrande Batavia nårmare ſjőſidan anlagdt.

Den 1, 2 *och* 3 *Junii* firade Chineſerne en af ſine Hőgtider, eller en ſå kallad Sjővådjoban på rivieret, ſom lőper igenom Staden ned til redden. Den főrråttades med tvånne båtar, ſom roddes emot ſtrőmmen. Den, ſom főrſt hant ankomma, undfick det utſatte priſet. Et ſådant var upſat på en grőn ſtång, och beſtod merendels uti uphångde Nåsdukar, Solfjådrar, Silfverpenningar eller en Silfverdoſa. Denne ſtriden főrnyades flere gånger, under Muſik med en Puka, och ſlående på Måſſingsbåcken.

Tiden tilſtundade nu, på hvilken de til Japan årnade Skepp ſkulle afſegla. Och oagtadt Herr Radermacher, ſom főr mig fattat mycken kårlek, ſőkte őf-

öfvertala mig, at qvarblifva på Batavia, famt rådde mig, at emottaga en ledig Låkare fyfla, hvars inkomft vanligen fkattades årligen til 6 à 7 tufende Riksdaler; föredrog jag likvål min pligt, i anfeende til det löfte jag gifvit i Holland, före min egen nytta, och det få mycket håldre, fom jag redan, under mit korta viftande på orten nogfamt förmårkt, at icke altid ftore fördelar, hår infkördas med de renafte hånder. Jag tackade derföre hjerteligen min vålmenande Vålgårningsman, och låt til min föreftående refa til Kejfaredömet Japan förfårdiga åtfkillige nödvåndige klådningar, dels af Sidentyger, dels af klåden med galoner och annan granlåt, för at med vårdighet kunna vifa mig ibland de nyfikne Japonefer, fom med mera upmårkfamhet befkåda Europeerne, ån någonfin Naturforfkaren kan granfka något fålfynt Djur.

RE-

Register öfver Andra Delen.

A.

AARDE, VAN, 152.
Acari, 12, 54, 55.
Adias, 332.
Æſculus pavia, 147.
Ahl-tråd, 123.
Aloë, Aloëbuſke, Aloëkåda, 55, 172.
Amandelhout, 125.
Amaryllis diſticha, 182.
Amomum, 312, 313.
Amphion, ſe Opium.
Amſterdam-Ö, 237.
Ananas frugt, 301.
Anas, And, Anka, 51, 160, 168.
Annona-frugten. 305.
Apa, 45.
Apothek, 310.
Arbuſer, 309.
Ardea, 160.
Areca cathecu, Arek-nôt, 296, 323.

Arundo, 160.
Arrak, 313, 314.
Arrende, 292, 317-319.
Asſagay-tråd, 108, 125.
Atjar, 325.
AUGE, 225.
Averrhoa, 305.

B.

Babianer, 130.
Babiansberg. 8, 157.
Babylons torn, 130.
Bad, Badande, 20, 110, 111, 316.
BADENHORST, 129.
Badi, 331.
Bambutråd, 321, 348.
Bantam, 240.
Barup, 115.
Batavia, 241, 242, 247, 254.
Begrafning, 191, 217, 218.
BEYER, 129.
Bekvliet, 132.
Bengado, 322.
Berceau, 143.
BERG, 224.
Berg, 2, 4, 8, 13, 16-18, 22, 25, 28, 29, 31, 36, 37, 41, 45, 49, 51, 59, 61-64, 69, 70, 93, 113, 116, 118, 129, 130, 151-154, 157, 161, 166, 167, 169, 171,

171, 173, 175, 182, 187, 188, 198, 201, 205, 206, 229, 238.
Berghaas, 204.
Berg-rivier, 13, 17, 206.
BERNARD, 58.
Betel, 296.
BEUTELAR, 120.
Bibliothek, 336.
Bilimbing, 305, 306.
BLANKENBERG, 45.
Blattæ, 332.
Blauweberg, 2.
Blåbergen, 2.
Blånader, 22.
Blymynt.
Boa ati, 323.
Boa Lansa, 306, 324.
Boa Malacca, 324.
Boa Nanca, 304.
Bockeveld, 25.
Bodmeri, 349, 350.
BOËRS, 349.
Boge, 48, 180, 181, 196.
Bog-trån, 191.
Boktryckeri, 336.
Bombax, 304, 314.
Bom-ull, 314, 315.
Bonte-Bockar, 50, 66.
Boomflang, 26.
Booter-rivier, 129.

Bos caffer, 94-98.
Boſchismånner, 176-182, 186, 194-196.
Boſkaps-afvel, 64.
BOSMAN, 151.
BOTA, 41, 42, 45, 51, 59, 62.
Brack-rivier, 60.
BRANDTS-gård, 13.
Brand-valley, 40.
Breede-rivier, 35, 39, 40, 126.
BRINK, 225.
Bromelia ananas, 301.
BRUEL, 40.
Brugdrift, 35.
BRUYN, 55.
Bröd, 298.
Bröd-frugts Palmtrån, 75, 304.
Buccinum, 230.
Bucku, 6, 209.
Buckuhout, Buckuträd, 123.
Buffel-oxar, 94-98, 299, 320.
Buffeljagts-rivier, 46.
BUFFON, 204.
BURGER, 18, 20, 154.
Burgers-poſt, 4.
BUYS, 61.
Byſſus lactea, 10.
Bytes handel, 174, 178.
Båckar, ſe Capra.
Båckefålt, Båcklandsberg, 25, 27, 28, 33, 169, 171-173, 182, 202.
Båtar, 321.

Ca-

C.

Cabeljaus-rivier, 88.
Caffer, 106.
Caffersland, 107, 120.
Cajoputi tråd, olja, se Kajoputi.
Calamus rotang, 306, 321.
Camassie-tråd, 123.
Camenassie, 62, 64, 108.
Camtous-rivier, 89.
Canarium, 247.
Caniner, 9.
Cannabuske, 117.
Cannaland, Canaansland, Cannas högd, 60.
Cannarot, 110, 196.
Canon, 4, 350.
Cap, 131, 136-140.
Capra, 8, 12, 28, 30, 50, 66, 94, 100, 127, 184.
Capten Closs berg, 157.
Caracal, 204.
Carambola, 305, 306.
Caravan, 119, 223-228.
Cardimomer, 313.
Carex, 160.
Carica papaya, 304.
CARRELSPECK, 157.
Carro, 62, 110, 113-119, 170, 171, 183, 199, 201, 228, 229.
Cassia, 347.

Caſtanier, 147.
Caſtration, 215.
Caſuarina, 247.
Catappa-frugten, 304.
Catjepiring, 124.
Cavia, 176.
Ceſtrum, 181.
Chineſare, 107, 243, 295, 296, 350.
Chineſiſke Petjes, 346.
Chirurgus General, 339.
Chocolad-tråd, 338.
Cicada, 346.
Citadelle, 241, 335.
Citron, 157.
Citrus decumanus, 308.
Cocos nucifera, Cocos-nôten, 299.
Codon, 164.
Colik, 323.
Coloniſter, 27.
Coloqvint, 191.
Columba, 39, 159.
Commando, 177, 178, 194.
Commisſarius, 350.
Conferva, 21.
Corvus, 12, 54.
Coſtus arabicus, 312.
Cotula turbinata, 15.
CRUSE, 224.
Cucumis, 191.
Cunonia, 123.

Cur-

Curtiſia, 108, 125.
Cyanella capenſis, 16.
Cyperus, 42.
Cypræa, 93, 230.

D.

Damaqvas Hottentotter, 59.
Danſar, 342.
Dasſenberg, 4.
Dasſen-eyland, 9.
Dasſi, 176.
Dasſi-klipp, 18.
Daun kitji, 347.
Daunis, 186.
Diarrhoe, 16.
Dictionaria, 257, 258, 260-282.
DIDELOF, 58.
Diepdrift, 35.
Diep-rivier, 61.
Diomedea, 9.
Dioſma, 6, 209.
Diſa, 37.
Dodonæa, 155.
Domherre, 73.
Dornhout, 125.
Dorn-rivier, 24, 170, 201.
Draco, Drakar, 339.
Dragoxar, 74.
Drakenſtein, 140.

Dranguli, 347.
Drie Fontains berg, 157.
DREIJER, 152.
Drooge-rivier, 187.
DROSKI, 42.
Dryck rusgifvande, 187.
Dufva, 38, 156.
Durio frugten, 304, 305.
Duykers, 8.
Duyt, 345.
Duyvenhoeks, rivier, 51.
Dykare-båckar, 8, 26.

E.

Ekar, 232.
Ekebergia, 68, 124.
Elandsbåckar, 66.
Elands-klof, 25.
Eld, eldtyg, 179.
Elefanter, 44, 45, 78, 94, 100, 156.
Elefants-rivier, 110.
Elfe-rivier, 35.
Elfis kral, 206.
Engela Bad, 20.
ENGELAR, 150.
ENGELMAN, 20.
Enhorn, 349.
Erythrina, 322:
Esfebofch, 68.

Es-

Esſenboom, 68, 123, 124.
ESTERHUYSEN, 197.

F.

Fallande-ſot, 24.
Farfars-ſkog, 46, 121.
Fenkol-roten, 4.
FELTMAN, 175.
Fetma, 37, 38.
Ficus capenſis, Fikonträd, 68, 340.
FISCHERS gård, 15.
Fiſkande, 71.
Fiſk-rivieret, 107.
Fjällar, 30.
Fjärilar, 108.
Floar, 37, 29, 167, 173, 188, 202, 204.
Flugbuſken, 30, 36.
Flugor, 104.
Flått, 12, 54, 55.
Fogelnäſten, 319.
Fokke fokkes, 325.
FORÈ, 59.
VAN FORS, 116.
FORSTER, 25:
FRERE, 64, 66, 67, 109.
Frieri, 214.
Froſt, 32, 38, 63, 117, 142, 188, 197, 198, 204, 230.
Frugter. 240, 299-309.

Fruntimer, 249, 250.
Fulica, 160.
FUNDLING, 8, 9.
FUNERE, 34.
Får, 30, 40, 140, 171, 173, 220, 340.
Fårdynga, 40.
Fåltſkår, 205.
Fårg, 308, 322.
Fårja, 17.
Fórkylningar, 238.
Fårſk-ól, 308.
Fórſtars Titlar, 343.

G.

Galgeboſch, 90.
Ganſe-kraal, 5.
Garcinia mangoſtana, 307, 308.
Gardenia, 123, 124.
Garing, 346.
GAUS, 22, 25.
Geelhout, 123.
Geerſt, 316.
Gemsbåckar, 66.
General-Gouverneur, 244, 336.
General Chirurgus, 339.
Gerania, 35.
Giftbolles, 182.
Giftermål, 141, 214.
Gikt, 204.

Gli,

Gli, 36.
Gonaqvas, 90-92.
GOSENS gård, 17.
Gosfypium herbaceum, 315.
Goudbloms klof, 200.
Goudena, 40.
Gouds-rivier, 121.
Granatåplen, 147.
GREEF, 150, 157.
Greisbock, 12.
Groene kloof, 4.
Groene kloofsberg, 4.
GROENEWAL, 129.
Groote Paardekraal, 59.
Groot Vadersbofch, 46, 121.
Gropar til djurfångft, 89.
Gryllus fpumans, 50.
Grå-bock, 12.
Gråshoppa, 49, 50, 75.
Gvettarda, 247.
Guldfinken, 15.
Guldfifken, 255.
Gul-tråd, 123.
Gunna, 115.
Gurkor vilde, 191.
GYLLENHUYSEN, 126, 129.
Gås, Gåsägg, 168, 157.
Gårdesgårdar, 348.
Gåftfrihet, 253.

Ha-

Hagel, 36.
Hagelkral, 59.
Haliotis, 5.
Halm, 128.
Hals-band, 210, 211.
Hals-ſjukor, 231.
Handelsvaror, 290, 291, 340, 349.
HANEKAMP, 154.
Hantum, Hantumsberg, 175, 182.
Harar, 150.
Hartebeſtar, 8, 94, 100.
Harteqvas-klof, 59, 116, 118.
HARTOG, 225.
Hautniqvas Esſen, 123.
VAN HEERE, 32.
Heere-logement, 163, 165.
Heikoms Hottentotter, 69.
HEINS, 60.
HELBECK, 61.
Helenæ bay, 13.
Herre Herberg, 163, 165, 315, 316.
Hesſaqvas-kloof, 126.
Hetta, 121, 311, 329.
Hex-rivier, 40, 203, 204.
Hibiſcus roſa ſinenſis, 322.
Hippopotamus, 78.
Hirundo apus, 10.
HOFFMAN, 244, 245, 254, 310.
Holcus, 316.
HOLMBERG, 234, 244.

Ho-

Honingberg, 154.
Honingklip, 12.
Hop, 225.
Hoppande Råtta, 204.
Hospital, 133, 310.
Hottentotter, 13, 27, 47, 48, 59, 69, 72, 73, 82-88, 90-92, 103-107, 110, 114, 115, 161, 173, 182, 190, 207-222.
Hottentots Gud, 75.
Hottentots Hollandsberg, 130.
Hottentots Kapten, 89.
Hottentots språk, 82-87.
Houthuk, 130.
Hvete Turkiskt, 316.
Hus, 4.
Hyæna maculata, 65.
Hydnora, 149, 183.
Hyrkuskar, 338.
Hår, 249, 250.
Hågrar, 160.
Håstar randige, 94, 100, 127.

I.

Jaccatra, 350.
Jackhalsen, 11.
Jagt, 219.
Jansen, 31.
Japan, Japonesare, 351, 352.
Java, 238, 240.

Ja-

Javaner, 239, 247, 256, 323, 327-332.
Javas Duyt, 345.
JEAN BESIS kraal, 2.
Jerboa capenſis, 240.
Jern, 291.
Ilex, 123.
Indianer, 329.
Indigo, Indigofera, 202, 322.
Ingefåra, 312.
Inophyllum, 247.
Inſecter, 102.
Intresſen. 350.
JORDAN, 110, 203.
Iris edulis, 4.
JUBÈR, 17.
Jul, 108.
Jurisdictioner, 135.
Juſtitie-Råd, 348.
Jutland, 9.
Ixia, 39.

K.

Kajoputitråd-och olja, 332, 333, 338.
Kakerlackor, 332.
Kalk, Kalkberg, 37.
Kalla Båckefålt, 26-33.
Kambang Sapato, 322.
Kameka, 115.
Kamerup, 167.

Kan-

Kankou, 60.
Kapàs, kapok, 315.
Karbou, 299.
Karréhout, 191.
Karri-soppa, 297.
Kartous bergsklof, 18, 19.
Karup, 167.
Katt, 204.
Keer de Koe, 138.
Kejsares titel, 343.
KEISER, 40.
KEMP, 18.
Kern-mjölk, 72.
Kerre-melks-rivier, 51.
KERSTE, 192.
Keureboms-rivier, 45.
Keurhout, 125.
Kiselstenar, 29.
Klapper-ön, 238.
KLEIN, 12.
Klein Bier, 309.
Klippor, se Berg.
Klip-rivier, 60.
KLOPPENBORG, 227.
Klo-sjuka, 81, 105.
Kläder, 248.
Koberg, 4.
KOCK, 70, 77, 108.
Kockmans klof, 41.
Kol, Kolmila, 6, 141.

Kòn,

Kòn, 110, 115.
Konterberg, 8.
Koopmansgård, 24.
Koopmans-rivier, 206.
Korà, 49, 88.
KORF, 184.
Korrhanar, 8, 15.
Kortfpel, 88.
Kou, 151.
Kouka, 67.
Ko-våndan, 138.
Krakakamma, 94.
Kreupelboom, 125.
Kreuts-fontain, 192.
Kris, 331.
Krogar, 144.
Krokodiler, 322.
Krum-rivier, 69, 109.
KRUYDHOF, 224.
Kryd-neglikor, 324, 336.
Krympling, mifsfofter, 190.
Kråkor, 12.
Kudus, 100.
Kuka, 103.
Kukakamma, 107.
KUTSÉ, 151, 157, 193.
Kyrkor, 16, 76, 135, 231, 257, 326.
Kôld, fe Froft.

Landt-

L.

Land-gårdar, 38.
Land-Skölpaddor, 3.
Langeklof, 61, 63, 109.
Lange-valley, 163.
Langstart, 73.
LAU, 183, 189.
Leepelboom, 125.
Lejon, 22, 43, 78-81, 98, 99, 166, 184-187, 200.
Lejondans, 171.
Lemur, 230.
Lera, 164.
Leuwedans, Leuwejagt, 171.
LEUWESTEIN Grefve, 235.
Lexicon, 85-87, 260-282.
LIEBENBERG, 18.
LINDE, 127.
LINNÉ, 231.
Linser, 202.
Lobelia, 167.
LOMBART, 54, 154.
LOSPER, 13, 24, 152, 172.
Loxia, 15, 26, 73.
LUBBE, 22, 24.
Luft, 320.
Lungsot, 24.
Luris-rivier, 89.
Lustgårdar, 255, 321.

Lykta, 64.
Låder-remar, 14.
Låkare-fyfla, 351.
Lök-våxter, 141, 183.

M.

Madagafcar-ö, 148.
Madagafcars-kattor, 230.
Maleifke Böcker, 257-259.
Maleifka Språket, 243, 256, 260-290.
Mandel-tråd, 125.
Mangoftanos-frugt, 307.
Mantis, 75, 217, 319.
Maqvas-Duyv, 39.
MARCUS DIRK, 58, 59.
Marmota, 5, 163.
Maskamma, 169.
Matjesdrift, 61, 154.
Matjes fontain, 13.
Matjes Goed, 41.
Matjes klof, 61.
Matjes-rivier, 154.
Mattegods, 41.
MATTON, 24.
Mattor, 41, 42.
Matvaror, 340.
Maurits högd, 199.
Melaleuca, 338.
MELK, 13, 126, 231.

MENTZ, 46.
VAN DER MERVEL, 31, 202, 203.
Mesembryanthemum, 40, 110, 143, 196.
Meulen-riviersberg, 70.
Meuwen-eyland, 9.
MEYBURG, 200.
MEYER, 56, 70.
Militairer, 341.
Mimosa, 51, 125, 169.
Mjöd, 36.
Mjölk, 340.
Mone-ö, 237.
MONSON, 147.
MOOR, 338.
Moorwortel, 167, 187.
Morer, 326.
Morinda, 322.
Mosselbanks-rivier, 150.
MOSTERT, 9.
Mostertshuk, 34, 35, 194.
MÜLLER, 8.
Mulvada, 163.
Murraya exotica, 322.
Musa paradisiaca, 300.
Musik, 342.
Musselbay, 58.
Myggor, 251.
Mynt, 292-294, 334-336.
Myror, 332.
Måsling, 23, 24.

N.

Namaqvas, 173.
Namn, 14, 215, 330.
Neglikor, ſe Krydneglikor.
NEL, 41, 190.
Nellika, 324.
Nenta, 110.
Nephelium lappaceum, 367.
Nieuwland, 133, 134.
NÜCKERT, 66.
Nybygge, Nybyggare, 222.
Nyctanthes picta, 322.
Nyårsdag, 108, 220.

O.

Obſervatorium aſtronomicum, 338.
Ohyra, 161.
Olea, 123.
OLDENBURG, 148.
Olivetråd, 124.
OLIVIER, 196.
OLOFSON, 62, 109.
Olycksån, 200.
Olyfants bergen, 70.
Olyfants-rivier, 19, 20, 62, 166, 168.
Olyfants varma Bad, 62, 70, 110, 111.
Olyvehout, 124.
Omſkårelſe, 217.

On-

Ongeluks-rivier, 200.
Opium, 317.
ORACK, 46.
Orebi, 66.
Orm, Ormgift, 26, 162, 181, 193.
Ornithogalum, 126.
OWERHOLSEN, 154.

P.

Paardeberg, 152, 201, 206.
PALOO, 120.
Palmit-rivier, 130.
Panicum, 316.
Papenkuyls fontain, 8.
Papiliones, 108.
Parlberg, Parlfche Diamant, 151, 152.
VAN DER PARRA, 233, 244, 245.
Patrysberg, 13.
Patti, 344.
St. Pauls-ö, 237.
PENNANT, 204.
Perfifk katt, 204.
Petjes, 346.
Pettis kantang, 344.
Pèttè, 347.
Pickeniers klof, 24.
Picketberg, 8, 16, 154.
Pil och boge, fe Boge.
Pilkoger, 172.

PINARD, 58.
Pinang, 296, 323.
Pingviner, 9.
Piper betle, 296.
Pisang-frugt, 300.
Piss-sjuka, 5, 150.
Pistia, 255.
Placenta febrilis, 311.
PLAISIR, 39, 54.
PLANT, 58.
VAN PLETTENBERG, 135.
Plog, 31.
DE PLOI, 40.
Pneumora, 50.
Politie-Råd, 135.
Pompelmoser, 308.
Port, 187.
Portugisiske Böcker, 258, 259.
Portugisiska Språket, 256.
Potteberg. 49.
DE PRÈ, 66.
PRETORIS, 32.
Prinsen-ön, 238.
Protea, 28, 36, 125.
Purgermedel, 155.
Pårlband, 91, 197, 210.
Påron tråd, rödt, 123.

Qvag-

Q.

Qvagga, 94, 100.
Qvarts, 29.
Qvercus, 232.

R.

Raapuyntjes, 16.
Rabekin, 49.
RADERMACHER, 234, 244-247, 254, 349, 351.
Radermachia, 304.
Rambutan, 307.
Rapphôns, 159.
Ras, 169.
RASMUS, 32.
Redd, 320.
Reebockskop, 8.
Regentens på Madura titel, 343.
Regering, 332, 336-338.
Regn, 42.
Remar, 59.
RENIUS, 46.
Refor, Caravaner, 119, 223-228.
Rhebåckar, 8, 50.
VAN RHEN, 88, 183.
Rhus, 191.
Ribeck-Caftel, 8, 17, 152, 153, 206.
VAN RIEBEEK, 136.

Riet-bock, 50.
Riet-fontain, 183.
Riet-kuyl, 51.
Riet-valley, 2, 109, 116, 121.
Rievierer, se Åar.
Ris, Risgryn, 298, 316.
Rock, 45.
Rodbeckjes, 26.
Rode Sand, 35, 37, 203, 205.
Rof-lők, 16.
Roggefält, 26, 175, 187-191, 193-199, 229.
van Royen, 61, 116.
Royena, 124.
Rondebosch, 133, 134.
Rongé, Rongin, 342.
Ronnosterbuskar, 28.
Ronnoster-rivier, 184.
Roode katt, 204.
Roode Peer, 123.
Roridula, 30.
Rosendal, 13.
Rottingar, 306.
Rusgifvande dryck, 167.
Rykvoet, 225.
Rådhus, 349.
Råds-Herrar, 336-338, 348, 349.
Råg, 187.
Råttor, 199, 200-204.
Råf, 11, 88.
Rődsot, 311.
Rőtfebrar, 311.

Sa-

S.

Sabandar, 349.
Sabel, 330.
Saccharum, 324.
Saffrans klof, 39.
Saffrane-kral, 60.
Salac-frugten, 305.
Saldahna bay, 8.
Salſola, 117.
Salt, 7.
Saltpanna, 7, 100, 102.
Samtal i Maleiſka ſpråket, 283-290.
Sand-mulvador, 5, 163.
Sand-olyve, 155.
Sandſten, 29.
SARDYN, 142.
Saxifraga, 347.
Schapen-Eyland, 9.
Scheepen, 349.
VAN SEELE, 166.
LE SEUR, 244, 245.
Sideroxylon, 165.
Simia, 45.
Simſons Råf, 11.
Siri, 296.
Sitſikamma, 109.
Sjålköpare, 145, 146, 235.
Sjöko, 78.
Sjökohola, 52.

Sjővådjoban, 350.
Skanfar, 350.
Skatt, 22, 23.
Skepp, Vaktfkepp, 339.
Skeps-Officerare, 140.
Skiffer, 37, fe Floar.
Skog, 32, 61, 99, 100, 107.
Skålar, 8.
Skőlpaddor, 3, 75.
Skőlpadblod, 75, 193.
Skörbjug, 238.
SLABBERT, 8, 16, 39.
Slafvar, 42, 141, 148, 230, 255, 309, 323.
Slange-rivier, 51.
SMIDT, 16, 40, 157.
Smőr, 2, 64, 126.
Smőrjande, 180.
Sneeberg, 106.
Snåckor, 5.
Snő, 27, 32, 107, fe froft.
Snőberg, 106, 107.
Socker, Socker-rőr, 324.
Solanum, 325.
Soldater, 341.
Solen, 250, 251.
Sophora, 125.
Sorghum, 316.
SPANNENBERG, 24.
Spanfk Peppar, 297.
Specerie-handel, 297, 317.

Spreuw, 54.
Springbåckar, 26, 28, 30, 191.
Springhaas, 204.
Språk, 213.
van Stade, 61, 116.
van Stades-rivier, 90, 107.
Stapelia, 156, 191.
Starr, 160.
Starrenburg. 225.
Stein, 126.
van der Stell, 134, 140, 224.
Stellenbofch, 140.
Stenbåckar, 8, 26.
Stenbrafems-rivier, 130.
Stenkamp, 187.
Stenpasfion, Stengrus, 202, 309.
Stjernvalf, 232.
Stink-bôner, 346, 347.
Stinkhout, 124.
Stoebe, 84.
Straat, Straat Sunda, 203, 238.
Strata, fe Floar.
Streidung, 66.
Stroomdrift, 35.
Strutfar, 8, 11, 60.
Strutsägg, 150, 158, 159, 197.
Strålgips, 37.
Stålbösfa, 81.
Subatter, 319.
Sugillationes, 23.
Sultans titel, 343.

Sva-

Svalor, 10.
SWARDEKROON, 345.
Svin vilde, 347, 348.
Svårds-lilja, 4.
Swart-baſt, 124.
Swarteberg, 16, 129.
Swart Eyſerhout, 123.
Swartkops-rivier, 100, 120.
Swartkops ſaltpanna, 100.
Swart Jern-tråd, 123.
Swart-land, 16.
Swart-rivier, 129.
Swellendam, 46, 126.
SWELLINGREBEL, 46.
SWENFINGER, 59.
Såning, 31.
Såf, 160.
Sålſkaper, 252.
Sångklåder, 252.
Sömn, middagsſömn, 250.
SÖNDAG, 63.
Söndags-rivier, 104.

T.

Taffelberg, 22, 31.
Tambugger, 107, 120.
Tantak, 342.
Taxen-eyland, 9.
TEMMINK, 244.

Ter-

Terminalia catappa, 304.
Testudo pusila, 3.
Tetrao, 159.
Theobroma, 339.
Theron, 197.
Tjenkol, 347.
Tjerimelle, 325.
Tiger, 155.
Tigerberg, 2.
Tigerhuk, 126.
Tigerwarg, 65.
Tobak, 90, 232.
de Toi, 39.
Tois klof, 39.
Tommegom, 344.
Tran, 8.
Translator, 256.
Troldom, 87.
Trutru, 169.
Tråd, Trådslag, 68, 108, 117, 122-126, 247.
Trågårdar, 295.
Tseiran, 127.
Tulbagh, 119, 225.
Tullar, Tulportar, 292.
Turkiskt Hvete, 316.
Turtelduyv, rood, 156.
Tvåhörning, 94, 100.

Um-

U.

Umbellat, 36, 167, 187.
Unicornu, 349.
Uylekraal, 8.
Uytkyk, utkiket, 199.

V.

Vagnar, 249.
Vaktſkepp, 339.
Vapn, 330.
Vatn, 201, 254.
Vatn-fall, 36.
Vatn-Melon, 151, 167, 169, 308, 309.
Vatn-Skölpaddor, 3, 51, 75.
Ved-hygge, 47, 122-126.
Verkeerde Valley, 202.
Verlooren Valley, 159.
VERMAK, 70.
Vier en twintigriviersberg, 8.
Vilde Hundar, 11.
Vilde Svin, 347.
Vindar, Sjövind, Landvind, 312.
Vin, Vingård, 109, 151.
Vinkållare, 144.
VISAGE, 30.
Viſchershuk, 150.
Viſch-rivier, 107, 196.
Viſcum æthiopicum, 16.

Vi-

Viverra, 129.
Vleermuysdrift, 17, 154.
Vogel-valley, 156.
VOGT, 41.
Vogts-rivier, 41.
VOLLENHOVEN, 126.
DE VOS, 203.
Vygebosches, 40.
Våglagning, 194.

Waageboom, 28, 125.
WALTHER, 152.
Warma Bad, 20, 110, 111.
Warma Båckefält, 33, 34.
DE WETT, 35, 55.
Windhuk, 169.
Winterhuk, 36.
Witte klipp, 9.
Wudong, 331.
VAN WYK, 183, 190.

Z.

Zamia caffra, 75.
Zea mays, 316.
Zebra, 94, 100, 127, 152.
Zeeko-rivier, 71, 107.
Zeeko-riviersberg, 70.
Ziekenhuys, 129.
Zoetemelks-valley, 128.

Zon-

Zonder End-rivier, 126.
Zout-rivier, 13.
Zygophyllum, 110.

Å.

Åar, 12, 13, 17, 19, 20, 24, 35, 39, 41, 45, 46, 51, 60-62, 69, 71, 88-90, 100, 104, 107, 109, 110, 120, 121, 126, 129, 130, 150, 154, 156, 159, 166, 168, 170, 184, 187, 196, 200, 201, 203, 204, 206.
Åſka, 182, 189.
Åſnor randige, 94, 100.

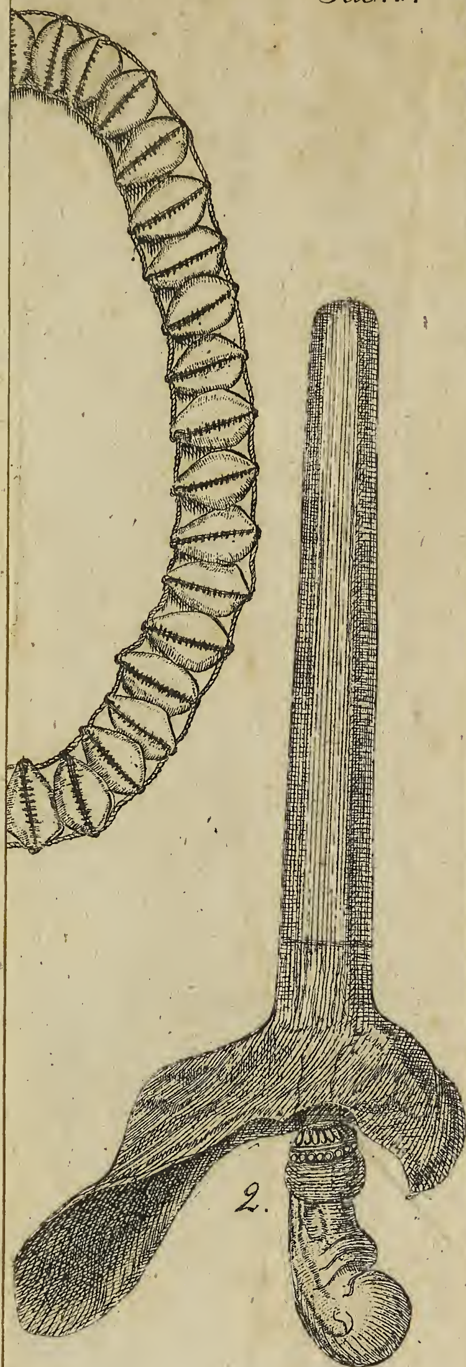
Ä.

Änder, ſe Änd.

Ö.

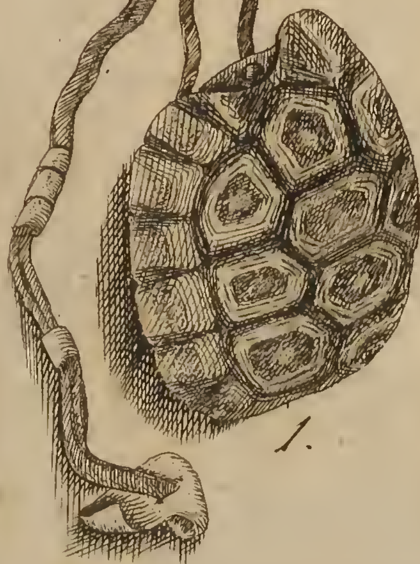
Ö, Öar, 8, 9, 237, 238, 320.
Öl, 237, 309.

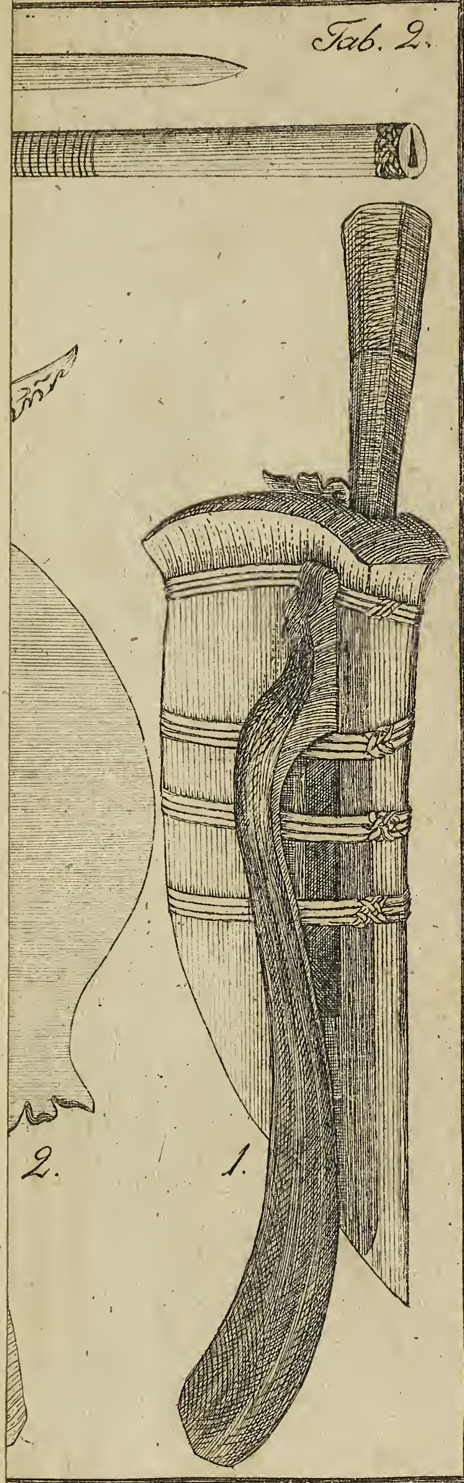

Tab. 1.
2.

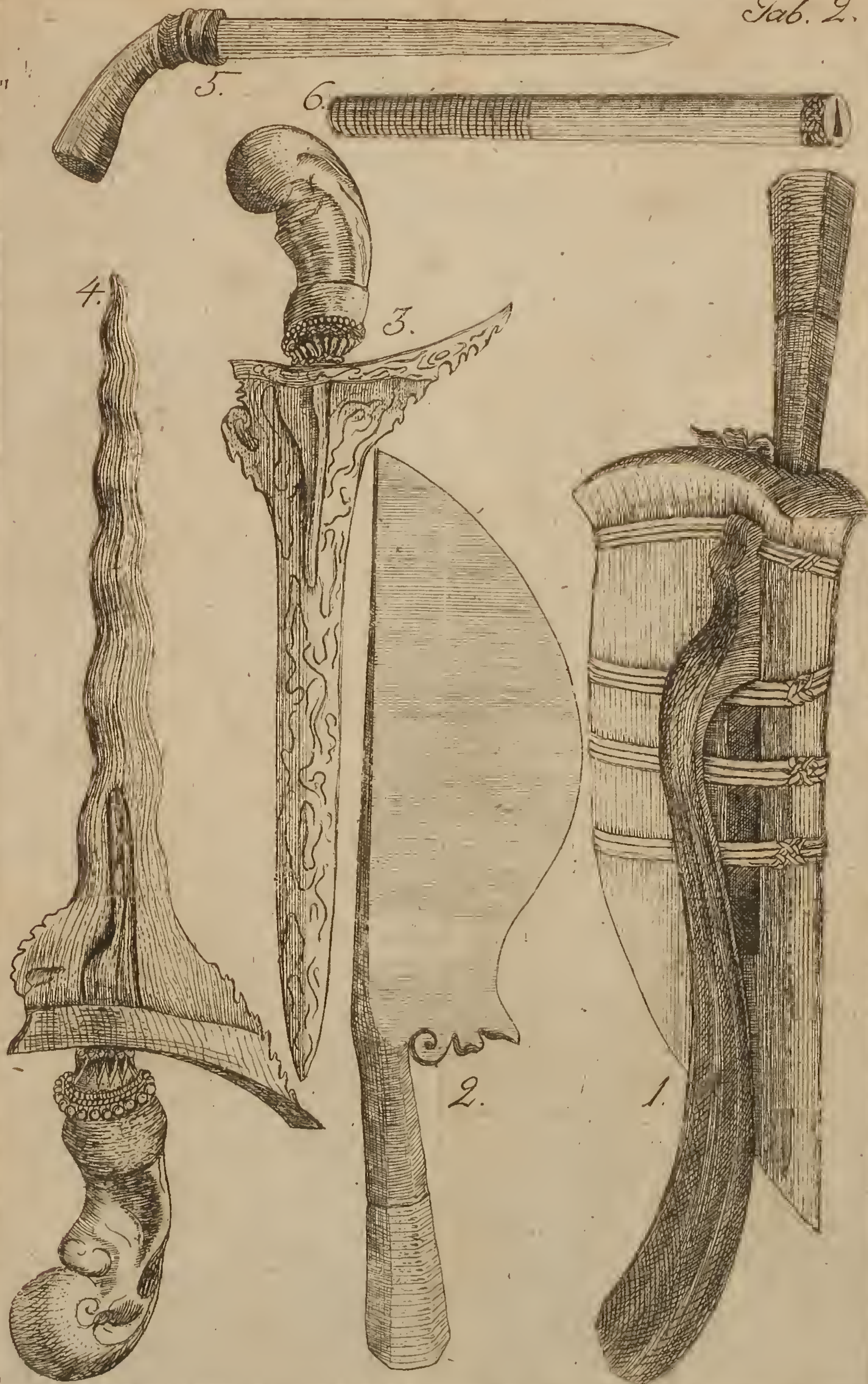
Tab. 1.

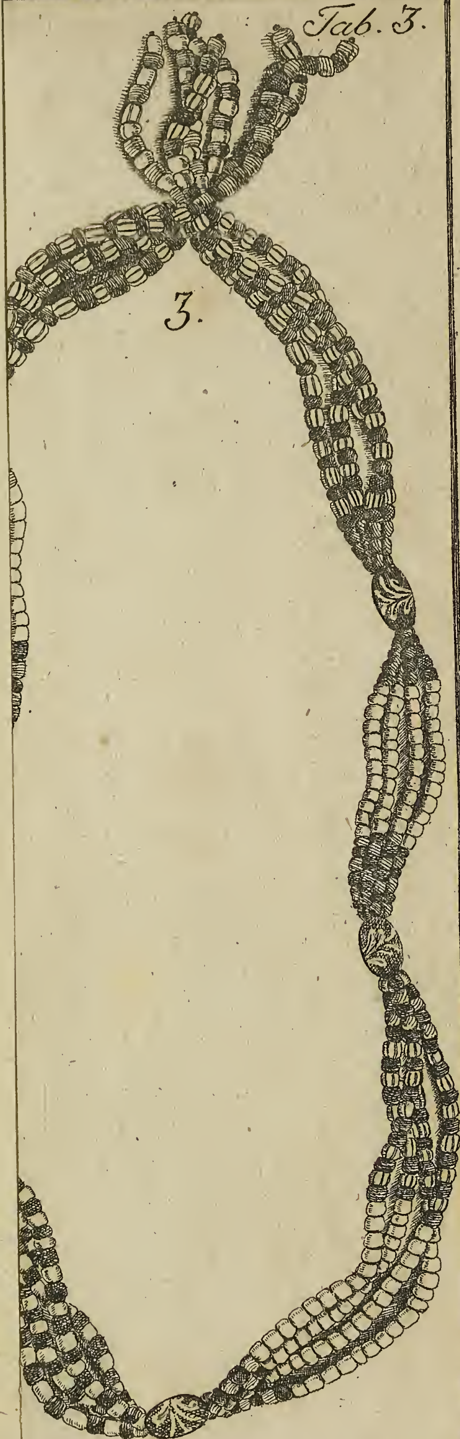
3.

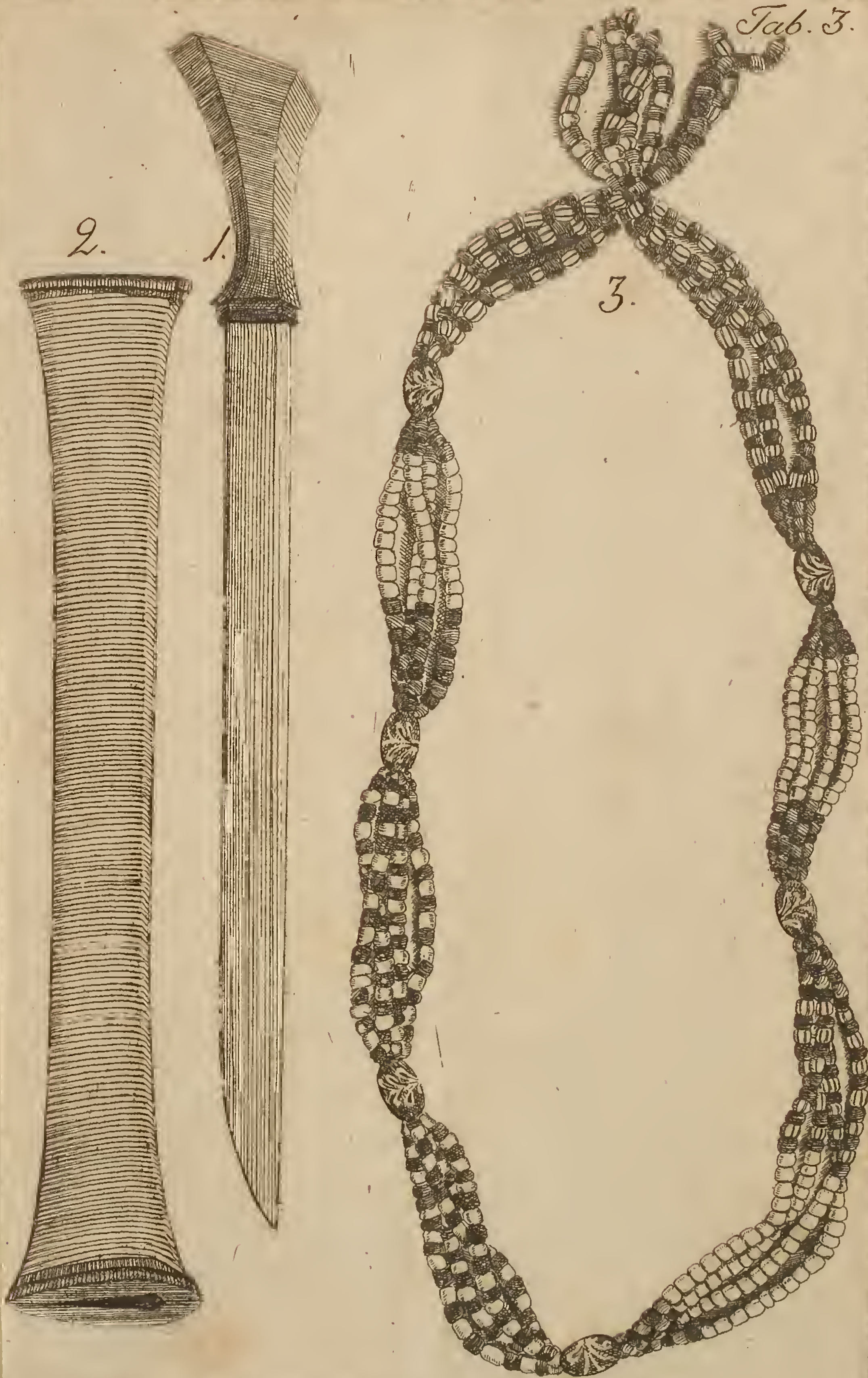

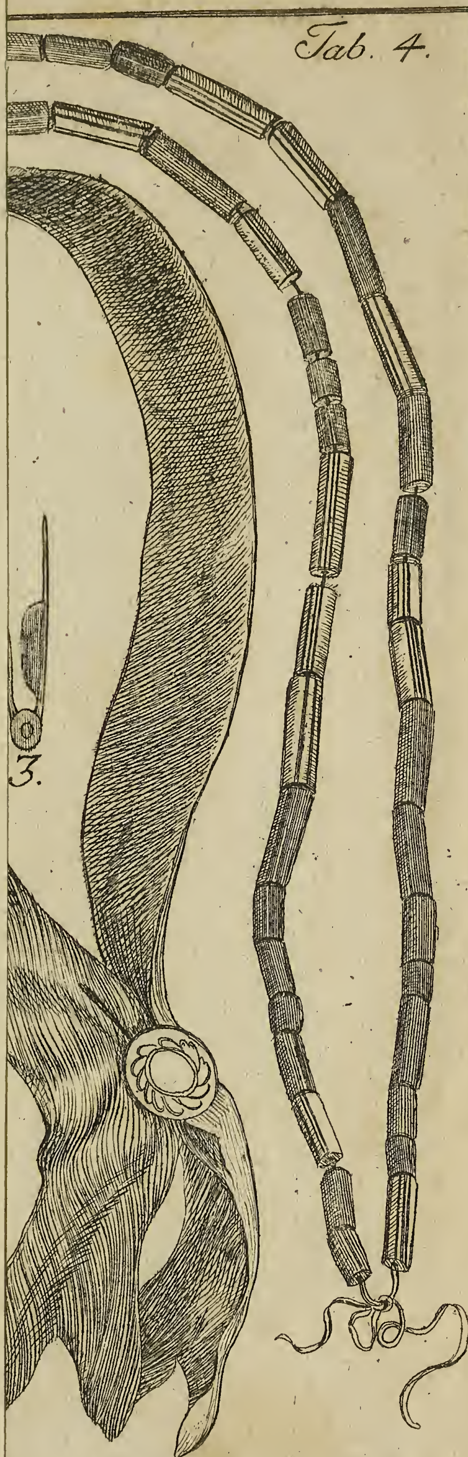

Tab. 2.
2.
1.

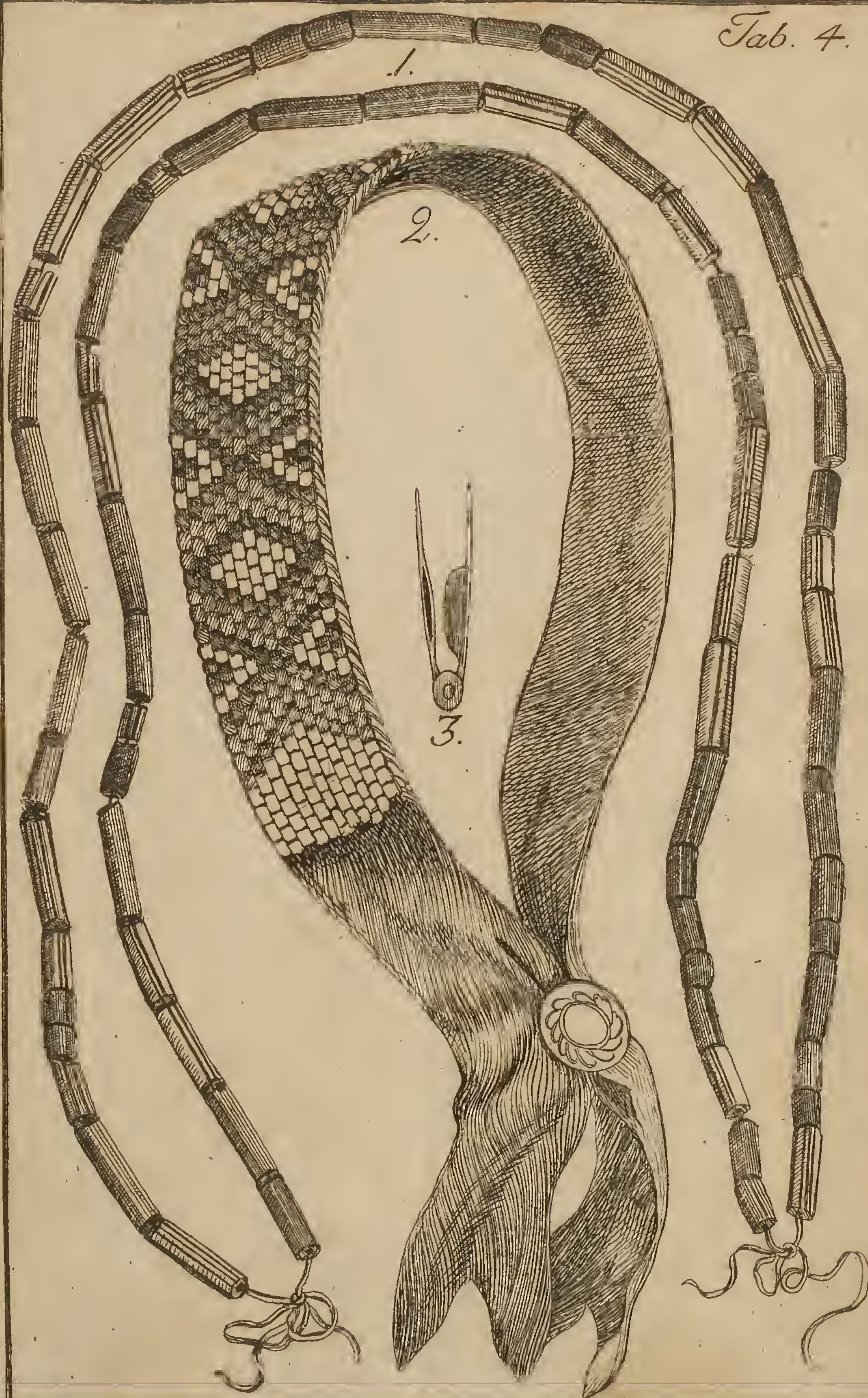

Tab. 2.
5.
6.
3.
4.
2.
1.

Tab. 3.
3.

Tab. 3.
2.
1.
3.

J. N. Ahl Sc.

J. N. Ahl Sc.